

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTA ÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

Bahadır GÜCÜYETER

1950-2000 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN ÇEŞİTLİ
DERGİLERDEKİ TÜRKÇE VE TÜRK DİLİ EDEBİYATI ÖĞRETİMİ İLE
İLGİLİ MAKALELERİN İNCELENİP DEĞERLENDİRİLMESİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

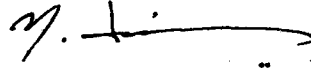
110057

TEZ YÖNETİCİSİ
Yard. Doç. Dr. Numan KÜLEKÇİ

ERZURUM-2002

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu çalışma Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı'nda jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

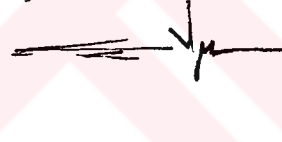

Yard. Doç. Dr. Numan KÜLEKÇİ
Danışman/Jüri

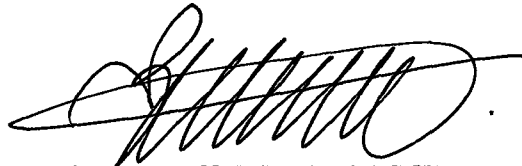
Yard. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI
Jüri

Yard. Doç. Dr. Feridun ALPER
Jüri

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yukarıdaki imzalar, adı geçen öğretim üyelerine aittir. 09/08/2002

Doç. Dr. Vahdettin BAŞÇI
Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
GİRİŞ.....	1
1. MÜFREDAT PROGRAMLARI	
1.1. Müfredat Programlarının Önemi ve Hazırlanması.....	6
1.2. Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programları Üzerine Getirilen Eleştiriler.....	9
1.3. Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programlarının Hazırlanması Üzerine Görüşler.....	23
2. DERS KİTAPLARI	
2.1. Ders Kitapları ve Önemi	30
2.2. 1950-2000 Yılları Arasında Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Ders Kitapları Eleştiriler ve Öneriler.....	36
3. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI POLİTİKALARI	
3.1. Öğretmen Politikaları.....	47
3.2. Eğitim Politikaları.....	70
4. SONUÇ.....	86
5. EKLER	
EK-1. 1949-1950 Müfredat Programı.....	89
EK-2. 1952 Müfredat Programı.....	94
EK-3. 1954-1955 Müfredat Programı.....	107
EK-4. 1956 Müfredat Programı.....	137
EK-5. 1957 Müfredat Programı.....	161
EK-6. 1976 Müfredat Programı.....	189
EK-7. 1991 Müfredat Programı.....	223

Kaynaklar	271
Özgeçmiş.....	276

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

1950-2000 YILLARI ARASINDA YAYIMLANAN ÇEŞİTLİ DERGİLERDEKİ TÜRKÇE VE TÜRK DİLİ EDEBİYATI ÖĞRETİMİ İLE İLGİLİ MAKALELERİN İNCELENİP DEĞERLENDİRİLMESİ

Bahadır GÜCÜYETER

Danışman: Yard. Doç. Dr. Numan KÜLEKÇİ

2002

Jüri: Yard. Doç. Dr. Numan KÜLEKÇİ

Yard. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI

Yard. Doç. Dr. Feridun ALPER

Bu çalışmada 1950-2000 yılları arasında Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı öğretimi hakkında çeşitli dergilerde yayımlanan makaleler, basılan kitaplar incelenerek ülkemizde ana dili eğitiminin gelişim ve değişim süreci tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tezin giriş kısmında ana dili eğitimiyle ilgili olarak genel bilgi verilmiştir. Birinci bölümde müfredat programları üzerinde durulmuştur. Ekler kısmında 1950-2000 yılları arasında uygulanan yedi adet müfredat programı teze alınmıştır.

İkinci bölümde ders kitapları ve önemi konusu üzerinde durulmuş ve belirtilen tarihler arasında ülkemizde okutulan ders kitaplarının bir listesi verilmiştir.

Üçüncü bölümde ise ülkemizde uygulanan millî eğitim politikaları başlığı altında öğretmen yetiştirme, eğitim ve dil politikaları ele alınmıştır.

Dördüncü bölümde yer alan sonuç kısmının dışında ayrıca her bölümün sonunda o bölümle ilgili teklifler dile getirilmiştir.

Bu çalışmanın oluşturulmasında kullanılan materyaller kaynaklar kısmında belirtilmiştir.

ABSTRACT

MASTER THESIS

**INVESTIGATION AND EVALUATION OF THE ARTICLES RELATED TO
TURKISH AND TURKISH LITERATURE IN DIFFERENT JOURNALS
PUBLISHED BETWEEN 1950-2000**

By

Bahadır GÜCÜYETER

Supervisor: Ass. Prof. Numan KÜLEKÇİ

2002

Jury: Ass. Prof. Numan KÜLEKÇİ

Ass. Prof. Ali KAFKASYALI

Ass. Prof. Feridun ALPER

In this study, it was aimed to determine the improvement and change process of the mother language education in Turkive.

In the introduction section of the thesis, general information related to native language education was presented while curriculums were emphasised in Part I. Also, seven curriculums. which were practiced during 1950-2000 years were taken to the thesis in this section.

In Part II, on the other hand, textbooks and their importance were emphasised and a list of the textbooks taught during the same period was given.

Training the trainers, education and language policies were dealt with under thc title of “The National Education Policies Practised in Turkey” in Part III.

Along with the conclusions given in Part IV, relavant suggestions were depicted at the end of each section.

Materials used in forming this study were given in the bibliograpgh section.

ÖN SÖZ

“Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki, bu dil şuurla işlensin.” Mustafa Kemal Atatürk Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerini attığı yıllarda en önemli konu olarak Türkçenin geliştirilmesi ve onun toplumun bütün fertlerine öğretilmesi noktasını işaret etmiştir.

Türkçe hem kullanım, hem de ahenk bakımından dünya üzerindeki en güzel dillerden biridir. Ancak dilimizin bilinçli bir şekilde işlenmesi konusunda problemler yaşanmaktadır. Dilin şuurla işlenmesi kimin görevidir? Bu soruya hiç tereddütsüz verilecek cevap; öğretmenler ve eğitim kurumları olacaktır.

Ana dil genel olarak ailede belli bir noktaya kadar öğrenilmektedir. Ancak bu öğrenme daha çok taklit esasına dayandığı için dilin öneminin kavranmasına ve onun gelişmesine yardım edecek düzeyde olmamaktadır. Öğretmenler ve eğitim kurumları, ailede kazanılan bu dil becerilerini geliştirmek ve bütün bilgileri sağlam temeller üzerine oturtmak zorundadır.

Bu çalışmada 1950-2000 yılları arasında ülkemizde yapılan Türkçe ve Türk Dili Edebiyatı öğretimi faaliyetleri, çeşitli dergilerde yayımlanan makaleler ve konuyla ilgili yazılmış kitaplardan hareketle gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Ayrıca kaynaklarda ileri sürülen görüşlerden hareketle bir senteze ulaşılmaya çalışılmış ve eğitim faaliyetlerinin amacına ulaşılmasını sağlayabilecek teklifler sunulmuştur.

Faydalı olacağını düşündüğüm bu çalışmayı hazırlamaya beni yönlendiren ve yol gösteren tez danışmanım Yard. Doç. Dr. Numan KÜLEKÇİ’ye, zaman zaman değerli görüşlerine başvurduğum hocalarım Yard. Doç. Dr. Ali KAFKASYALI ve Yard. Doç. Dr. Feridun ALPER’e teşekkürü bir borç bilirim.

Bahadır GÜCÜYETER

GİRİŞ

Ana dili, bireyleri birbirine bağlayan, bir toplumu gelişigüzel insan yığını olmaktan çıkarıp uluslaştıran en önemli etkenlerden biridir. Bu sebeptendir ki her devirde toplumlar kültürlerini yaşatabilmek ve aktarabilmek için ana dillerini toplumun bütün fertlerine öğretme gayreti içerisine girmişler ve bu alanda yoğun çaba sarf etmişlerdir.

“Bilgilerimizi, öğrenimimizi, başkalarının düşüncelerini dil yoluyla elde ederiz. Kendi düşüncelerimiz de, kafamızın içinde çalışan dilin yardımıyla oluşur; olgunlaşır. Sanki içimizden konuşarak, sessiz bir dil kullanarak düşünür, yeni yeni düşüncelere ulaşırız. Ulaştığımız yeni düşünceleri yine dil biçiminde ortaya koyar, onları başkalarına ulaştırırız.”¹

“Ana dilini etkili kullanabilme hem birey, hem de toplum açısından gereklidir. Toplum, bir anlamda, bir “iletişim ağı” olarak görülebilir. Eğer bir toplumdaki bireyler, birbirinin ne demek istediklerini anlayamazlarsa; toplum yaşamı, bir “sağırlar diyalogu” halini alabilir. Öte yandan, toplumsal bir çevrede yaşayan birey, gereksinimlerini gidermek, duygu ve düşüncelerini başkalarıyla paylaşmak, bilgi kazanmak ve dengeli biçimde yaşayabilmek için toplumun öteki bireyleriyle iletişim kurmak zorundadır. Ana dilin etkili kullanımı, hem bireyin toplum içinde diğer bireylerle anlaşmasını, hem de eğitim alanındaki öğrenmelerin gerçekleşmesini kolaylaştırır.”² Toplumdaki fertler ana dilini önce aile ve yakın çevrelerinden öğrenirler. Ailede alınan bu bilgiler daha sonra okullar vasıtasıyla geliştirilir ve bireylerin bu yöndeki gelişimleri en üst düzeye çıkarılmaya çalışılır.

Peki ana dili eğitiminde pratikte beklenen asıl amaç nedir? Bunu şöyle açıklayabiliriz: Bir dilin bütün inceliklerini bilmek, onun bütün ifade gücünü ve imkanlarını gerektiği zaman, doğru ve yerli yerinde kullanmak, zengin mânâ inceliklerini değerlendirmektir. Eğer eğitim verdiğimiz her bireyde bu amaca ulaşabilirsek bir çok problem kendiliğinden çözülecektir. Çünkü diğer bütün derslerin temelini ana dili oluşturmaktadır. Öğrencilere matematikteki problemler, tarihteki olaylar, fen derslerindeki deneyler ve daha benzeri bir çok konunun

¹ AKSOY, Ömer Asım: Gelişen ve Özleşen Dilimiz, s:11 TDK Yay. Ankara-1975

² TEKİN, Halil: Okullarımızdaki Türkçe Eğitimi, Mars Matbaası, Ankara-1980

tamamı ana diliyle anlatılmakta ve öğretilmektedir. Ana dilini kullanma becerisini kazanamamış, okuduğunu anlayamayan, kendini ifade edemeyen bir kişinin yukarıda belirtilen konularda başarılı olması pek de mümkün değildir.

Bütün bunlardan hareketle ana dili eğitiminin amaçları şu şekilde ifade edilebilir:

- Okuduğunu, eksiksizce, yazarın iletisini yitime uğratmadan anlayabilme.
- Düşüncelerini, duygu, izlenim ve tasarılarını belirli bir amaç doğrultusunda yazılaştırabilme.
- Değişik konularda yapılan konuşmaları dinleyip, ileti ve bilgi yitimine yol açmadan eksiksizce, doğru bir biçimde algılayabilme
- Düşünce, duygu, tasarım ve izlenimlerini güzel, doğru, etkili bir biçimde söze dönüştürme.

Ana dili, birbiriyle sıkı sıkıya ilişkili olan şu dört etkinliğe dayanır: Dinleme, konuşma, okuma, yazma.

Birey, çeşitli alanlara ilişkin bilgilerin çoğunu, okuma ya da dinleme yoluyla edinir. Kendi bilgi, düşünce ve duygularını da başkalarına, çoğunlukla, konuşma ya da yazma yoluyla iletir. Bu dört etkinlik (okuma- yazma, dinleme-konuşma) içeriği ve anlamı ne olursa olsun, bütün derslerdeki öğrenmeler için gereklidir. Bu nedenle, ana dili öğrenimi, bütün derslerin temelini, tabanını oluşturur.

Bireyin ana dilinde kazandığı davranışlar, onun, gerek okuldaki, gerekse okul dışındaki başarısını ve bunun yanında çevresine uyumunu belirleyen etkenlerdir. Ana dildeki başarı derecesiyle okuldaki başarı ve çevreye uyum gücü arasında yakın bir ilişki görülebilir.

Ana dilinin günlük hayat ve eğitimdeki önemini bu şekilde açıkladıktan sonra ülkemizdeki duruma bir göz atılabilir:

Yurdumuzda da cumhuriyetin ilanından beri Türkçe eğitimine önem verilmiş ve konuyla ilgili tedbirler alınmaya çalışılmıştır. Necmettin HACİEMİNOĞLU 1963 yılında bu durumu şöyle dile getiriyor: *“Bilindiği gibi yurdumuzda bütün yüksek öğretimin temelini teşkil eden on bir yıllık ilk ve orta öğretim okullarının gayeleri arasında, her gencin Türkçe’yi iyi bilen ve düzgün yazan bir aydın olarak yetiştirilmesi hususu da vardır. Bu gayenin kağıt üzerinde*

unutulmayıp, gerçek halini alması için Millî Eğitim Bakanlığı lüzumlu ve yerinde bazı tedbirler düşünmüştür. Meselâ bütün ilk ve orta dereceli okulların ders programlarında, Türkçe-kompozisyon veya edebiyat dersleri, ayrılan zaman süresi bakımından, en büyük yeri işgal eder. Haftalık ders dağıtımında, daima, Türkçe dersine diğer derslerden daha çok yer ve önem verilmiştir. Meslek okullarında da, bir çok kültür dersi program dışı bırakıldığı halde, Türkçe derslerine dokunulmamıştır. Gene bu cümleden olarak, sınıf geçme, bütünlemelerde Türkçe iki ders sayılır. Yani Türkçe'den bütünlemeye kalmak iki ayrı dersten bütünlemeye kalmaya bedeldir. İlkokul bitirme imtihanlarında Türkçe'den orta derece alan öğrenci mezun olamaz. En az iyi derece alması lazım gelir. Ayrıca her türlü müsabaka, parasız yatılı, burs ve seçme imtihanlarında, imtihana esas teşkil eden derslerden biri mutlaka, Türkçe-kompozisyonudur. Bütün bunlara ilave olmak üzere, öğrencilerin ana dillerini düzgün yazmaları, meramlarını yazılı olarak rahatça anlatmalarını temin için Milli Eğitim Bakanlığı sadece Türkçe öğretmenlerini değil, bütün öğretmenleri de çocukların dil yanlışlarını düzeltmekle görevlendirmiştir. Türkçe yanlışı yapan öğrencilerin, komu hangi derse ait olursa olsun, notunun kırılması emredilmektedir.”³

Bu satırlardan da anlaşılacağı gibi bütün tedbirler düşünülmüş ve yerinde kararlar alınmıştır. Fakat bu kararlar kağıt üstünde mi kalmıştır, yoksa uygulamaya geçirilmiş midir? Yazının devamında örnekler verilerek bu konu açıklanıyor: “Bugün herkes bilir ve kabul eder ki, yurdumuzda, yüksek öğrenim yapmış pek çok aydın kişi kendi ihtisas sahası ile ilgili ufak bir komuyu rahat, düzgün ve açık bir dille yazmakta hayli güçlük çeker. Bunda başarı gösterenler, her meslek grubu içinde oldukça azdır. Bir mahkeme ilâmını, bir noter senedini, bir banka mektubunu, bir doktor veya mühendis raporunu anlamakta, işte bu Türkçe noksanlığı yüzünden, gerçekten bazen güçlük çekeriz.”

Bugün de durum pek farklı değildir. Hiç değilse o günün şartlarında bütünlemeye kalmak, sınıfta kalmak gibi caydırıcı önlemler alınmıştır. Fakat şimdi ilköğretimde öğrenci kaç dersten başarısız olursa olsun velisi istemediği sürece sınıfta kalmamaktadır. Liselerde ise öğrenciye notunu yükseltmesi ve başarısız olduğu derslerden geçebilmesi için bir çok sınav hakkı verildiği halde

³ HACİEMİNOĞLU, Necmettin: Okullarda Türkçe Dersleri, Türk Kültürü, Sayı:8, s.16-18, Haziran-1963

yine de başarılı olamayanlara şartsız kurul hakları tanınmakta ve sözde lise mezunları ordusu meydana getirilmektedir. Bunlara sözde lise mezunları demekte hiçbir sakınca görülmemektedir. Çünkü bunlar diplomalarında belirtilen “lise mezunu” olma vasıflarının hiçbirini üzerlerinde taşımamaktadırlar. Peki bu durumun sorumlusu kimdir?

“Genel olarak bilinir ve kabul edilir ki, bir cemiyetin fertlerinde görülen her türlü bilgi ve kültür noksanlığından o memleketin öğretim müesseseleri sorumludur. Öyle ise aydınlarımızın Türkçe’yi iyi bilmemelerinden sorumlu olması gereken müesseseler de bizim okullarımızdır. Ve bilhassa orta okullarla liselerimizdir.”

“Altı yıl gibi bir süreyi içine alan ve öğrencilerin tam öğrenme çağına, iyi alışkanlıkları kolayca elde edebilecekleri çağa rastlayan orta öğretim okullarındaki Türkçe dersleri, maalesef çocuklara hiçbir müspet alışkanlık kazandıramamaktadır. Bunun, bu başarısızlığın şüphesiz çeşitli sebepleri vardır. Bu sebeplerin bir kısmı, daha uzun zaman giderilmesine imkan görülmeyen maddi zaruretlendir: Sınıfların çok kalabalık oluşu, yeter sayıda ve istenen vasıfta meslekten yetişmiş öğretmenin bulunmayışı... gibi. Diğer bir kısım sebepler ise, giderilmesi veya düzeltilmesi daha az zamana ihtiyaç gösteren hususlardır: Öğretim usûlünün sakatlığı, müfredat programının eksikliği ve ders kitapları muhtevasının hem yetersiz, hem de ilmî yanlışlarla dolu oluşu... gibi.”⁴

Ne acıdır ki 1963 yılı ile günümüzdeki sorunlar hemen hemen birbirinin aynıdır. Bugün, eğitim camiasında olsun veya olmasın, kime: “Eğitim sistemimizin noksanlıkları nedir?” diye bir soru yöneltirse yine bu problemler dile getirilecektir. Aradan geçen bunca zamana rağmen en basit problemler bile niçin çözülememiştir? 2000’li yılların çağ atlayan Türkiye’inde neden hala öğrencilere hiç olmazsa Türkçe hakkıyla öğretilmemektedir? Bunun belli başlı sebepleri ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir:

- Müfredat programlarındaki eksik ve yanlış noktalar
- Ders kitaplarını yetersizliği
- Ders saatlerinin yetersiz oluşu

⁴ HACİEMİNOĞLU, Emin: a.g.m s.17

- Sınıflardaki öğrenci sayısının fazlalığı
- İstenilen nitelikteki öğretmen sayısının azlığı

İşte bu çalışmada 1950-2000 yılları arasında yayımlanan makaleler, okullarda uygulanan müfredat programları, okutulan ders kitapları ve bu alanda yazılmış eserler incelenerek yukarıda belirtilen eksikliklerin ve yanlışlıkların ortadan kaldırılması için ileri sürülen görüşler tespit edilmeye ve bir sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır.

1. MÜFREDAT PROGRAMLARI

1.1. Müfredat Programlarının Önemi ve Hazırlanması

En geniş ve bilinen tanımıyla eğitim, bireyde istendik davranış değişiklikleri meydana getirme sürecidir. İstendik davranış değişiklikleri nelerdir? Bu davranış değişikliklerinin öğrencilere ne zaman, hangi sırayla ve nasıl verileceği konusu eğitim sistemlerinin her zaman en büyük problemi olmuştur. Bu sebeple öğretim, yani müfredat, programları hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur.

Eğitim-öğretimin en önemli dayanak noktalarından biri dersler için hazırlanan müfredat programlarıdır. Zira amaçlar belirlenmeden, hangi davranışların kazandırılması gerektiği tespit edilmeden istenilen sonuçlara ulaşılması mümkün değildir. Geleceğin emanet edileceği çocukların gerçekten iyi insanlar olarak yetişmesi isteniyorsa programların iyice düşünülerek hazırlanması gerekir.

Müfredat programları aceleyle hazırlanıp uygulamaya koyulacak kadar basit bir konu değildir. Müfredat programlarının hazırlanması gerçekten uzmanlık isteyen çok karmaşık bir konudur. F. VARİŞ'in programlar hazırlanırken dikkat edilmesi gereken noktalar konusundaki görüşlerine bakılacak olursa bu konunun ne kadar karmaşık olduğunu anlaşılabılır:

- “1) Programın geliştirileceği kurum ve işlevi,
- 2) Programın genel amaçları,
- 3) Programın kimlere verileceği,
- 4) Programın ne zaman verileceği,
- 5) Öğretim mekânı,
- 6) Öğretim alanı,
- 7) Davranışsal amaçlar,
- 8) Giriş davranışlarının saptanması,
- 9) İçerik ve etkinlikler,
- 10) Öğretim elemanlarının seçiminde uygulanacak kriterler,
- 11) Süre ve ayrıntılı zamanlama,

- 12) Uygulanacak yöntemler,
- 13) Kullanılacak öğretim araçları, yayınlar vb
- 14) Destek faaliyetleri,
- 15) Sosyal faaliyetler,
- 16) Maliyet/yarar
- 17) Değerlendirme,
- 18) Geliştirme programı”⁵

Görüldüğü gibi her biri önemli 18 madde sıralanmıştır. Bu maddelerden birinin eksik yapılması veya gözden kaçırılması programın başarı şansını azaltacaktır.

Yukarıda sıralanan maddelerin yanı sıra iyi hazırlanmış bir programın aşağıdaki sorulara açık bir şekilde cevap vermesi gerekir.

Ne yapılacak?	Konu
Ne kadar yapılacak?	Süre
Ne ile yapılacak?	Araçlar
Nasıl yapılacak?	Yöntem ve Teknikler
Ne için yapılacak?	Amaçlar
Kim için yapılacak?	Sınıf
Ne gerçekleştirilecek?	Davranışlar

Bu sınıflandırmayı Prof. Dr. Mustafa CEMİLOĞLU öğretmenlerin yapacakları yıllık, günlük ve ünite plânları için yapmıştır⁶. Ancak müfredat programlarının hazırlanmasında bu sorulara alınacak cevapların programın etkili olması açısından önemli olduğuna şüphe yoktur. Bu sorulara uygun cevaplar verilecek şekilde programlar hazırlanırsa hem amaçlara ulaşma ihtimali artacak hem de öğretmenlere kolaylıklar sağlayacaktır.

Yukarıda da belirtildiği gibi müfredat programları amaca ulaşmada çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Müfredat programının ana dili derslerinde de önemli olduğu açıktır. Hatta bu derslere program hazırlamak diğer bilgi derslerine program hazırlamak kadar da kolay değildir. Çünkü ana dili dersleri birbiri içine geçmiş bir çok etkinliklerden oluşmuş ve kesin olarak sınırları belli olmayan

⁵ VARİŞ, Fatma: Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler, Ankara Üni. Eğt. Fak. Yay. Ank.-1988

⁶ CEMİLOĞLU, Mustafa: İlköğretim Okullarında Türkçe Öğretimi, Alfa Yay. S.106 İst.2001

faaliyetleri kapsar. Sınırları belli değildir çünkü bu derslerde öğrencilere dil adı verilen sınırsız bir dünyada dolaşabilme yeteneği kazandırılmaya çalışılmaktadır. Dilin sınırsız bir alem olduğu gerçeğini Ahmet Bican ERCİLASUN şöyle dile getiriyor: *“Dil denen mucizeyi nasıl anlatmalı, bilmiyorum. İnsan zekâsının bütün pırıltıları, insan ruhunun bütün duyuları, titreyişleri, dalgalanışları orada. Mavi gökle kara yer arasında, ikinci bir âlemde daha yaşıyor insan. Dil adı verilen ve sınırları olmayan bir âlemde.”*⁷

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Türkçe ve edebiyat dersleriyle öğrencilere birden çok yetenek kazandırılmaya çalışılacaktır. Bu sebeple belirtilen derslerin programları hazırlanırken son derece dikkatli çalışılmalı ve her bir konu bu dikkatle ölçülüp tartılarak açık nokta bırakılmamalıdır. Programlar her yönüyle amaçlara hizmet edebilecek duruma getirilmelidir.

*“Müfredat programlarının önemi Türkçe ve Edebiyat derslerinde daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bunun sebebi ise Türkçe ve Edebiyat derslerinin bütün dersleri içine almasıdır. Ana dili dersleri, diğer dersler gibi, sadece bilgiye dayanmamaktadır. Herkesin üzerinde fikir birliğine vardığı gibi Türkçe ve Edebiyat dersleri bilgi dersi değil ifade dersleridir. Yani sadece konuların yazılmasıyla bu derslerin müfredat programları hazırlanamaz”*⁸. İşte ana dili derslerinin bu özelliğinden ve öneminden dolayı bu dersler için program hazırlanması isteniyorsa program hazırlama aşamalarının her birinin eksiksiz yapılması gereklidir.

Ana dili eğitiminin önemi ve program hazırlamanın güçlükleri dolayısıyla yurdumuzda değişik programlar uygulanmış ve bu konular üzerinde tartışmalar meydana gelmiştir. Yurdumuzda 1950 yılından bu yana liselerde uygulanan müfredat programlarının verilmesi yararlı olacağı düşünüldüğünden, tezin son kısmındaki ekler bölümünde uygulanan yedi adet program verilmiştir.

⁷ ERCİLASUN, Ahmet Bican: Dilin Tadı, Güzel Yazılar, Romanlar (sunuş) TDK Yay. Ank.-1999

⁸ TİMURTAŞ, Faruk Kadri: Memleketimizde Edebiyat Öğretimi, Türk Kültürü, Sayı:18 s.79-83, Nisan-1964

1.2. Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programları Üzerine Getirilen Eleştiriler

Yurdumuzda 1923 yılından beri 11 adet program uygulanmıştır. Tezimiz 1950-2000 yılları arasını kapsadığı için sadece bunlardan yedisini tezimize aldık.

Teze alınan bu müfredat programları da kendi arasında üç gruba ayrılabilir:

- 1- 1949-1950, 1952, 1954-55, 1956, 1957 müfredat programları;
- 2- 1976 müfredat programı;
- 3- 1991 müfredat programı.

Birinci gruba giren müfredat programları birbirinin hemen hemen aynısıdır. İçlerinde sadece bazı eklemeler vardır. 1957 programı bunların en gelişmiş şeklidir. Ayrıca bütün müfredat programları içerisinde en uzun süre uygulamada kalmıştır.

1976 programı ise gerçekten üzerinde ayrıntılarıyla düşünülmüş modern bir programdır. Ancak sadece bir yıl uygulamada kalabilmiştir.

1991 programı ise Ders Geçme ve Kredi Sistemine göre hazırlanmış bir programdır. Ders Geçme ve Kredi Sistemi uygulamadan kaldırıldığı halde bu program halen liselerde sınıf geçme sistemine göre okutulmaktadır.

Yurdumuzda uygulanan müfredat programlarına eleştiriler de yöneltilmiştir. Tabii ki bu eleştirilerin hepsi dersin daha iyi işlenebilmesini sağlamak içindir. 1957 programı üzerinde düşüncelerini açıklayan Faruk K. Timurtaş:

Ana dili dersleri birbiri içine geçmiş okuma, anlama, anlatım, dil bilgisi gibi etkinliklerden oluşmuştur bu sebeple her bir etkinliğin plânı ayrıntısıyla verilmemiştir bu sebeple zorluklar yaşanmaktadır.⁹

Şeklinde bir yaklaşım getirmiştir. Edebiyat dersleri için müfredat programı hazırlama konusundaki görüşler belirtilirken bu konu üzerinde de durulmuştu. Zaten ana dili derslerinin programlarını diğer derslerden ayıran en önemli unsur da bu birbiri içine geçmiş etkinliklerdir. Bu şikâyetler 1964 yılında ve 57 programına karşılık yapılırken günümüzde de sorunlar değişmemiştir. Yine bugün

⁹ TİMURTAŞ, Faruk Kadri: Memleketimizde Edebiyat Öğretimi, Türk Kültürü, Sayı:18, Sayfa:79-83, Nisan-1964

Müfredat programlarında konuların, hangi amaçlara ulaşmak için konulduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Öğretmenlerin sadece o parçaları okutup, üzerinde bazı çalışmaları yapmakla yükümlü olduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Oysa programlarda konuların hangi amaçlara ulaşmak için, ne maksatla alındığı hakkında kısa bir bilgi dahi verilse çok faydalı olacaktır. Makalenin devamında:

Müfredat programları hazırlanırken göz önüne alınan düşünceler, umumîyetle doğru ve isabetli hususlardır. Edebiyat bilgileri ve edebiyat tarihinin nazarî olarak ve ezberlenmek üzere değil, metne dayandırılarak verilmesi istenmiştir. Bu, tahlilî bir üslûptur. Öğrencilerin doğrudan doğruya metinlerle temasını sağlamakla beraber bu metot, başka sahalardaki kullanışlarında da görüldüğü gibi, sonunda konular arasında ilgi kurmak ve bir senteze varmak işini biraz güçleştirmektedir. Programda “şekil meseleleri” denen edebî bilgiler içerisinde yer alan edebî nevilerin nazım şekillerinin, edebî sanatların bir sıra ile verilmeyip metne göre ve metinde geçtiği zaman verilmesi, yani tesadüflere bırakılması bunlar hakkında toplu ve bütün olarak bilgi edinilmesi imkanını hemen hemen ortadan kaldırmaktadır. Metinlerde geçen örnekler birbirine bağlanmadığı için, çok zaman bu bilgiler muallakta kalmaktadır. Bu yüzden lise mezunlarımız edebî bilgiler yönünden zayıf yetişmektedir.¹⁰

Herkesin üzerinde fikir birliğine vardığı nokta programlar hazırlanırken umumî olarak güzel düşüncelerle işe başlandığı fakat yarım bırakılan bazı noktalar yüzünden aksaklıkların ortaya çıktığı görüşüdür. Burada karşı çıkılan sadece şekil meseleleri üzerinde yeri geldiği zaman durulmasıdır. Yani işin şansa bırakılmasıdır. Bu sadece edebiyat dersleri için geçerli değildir. Dil bilgisi konularının işleniş şansa bile bırakılmamıştır. 1957 programında dil bilgisi başlığı altında verilen açıklamada şu ifadelerle yer verilmiş:

“Okuma parçalarında bir dil meselesini aydınlatabilmek tipik cümlelere sık sık rastladığımız gibi, öğrenci yazılarında ve konuşmalarında, bir yanlış düzeltmenin, bir kuralı benimsetmenin türlü fırsatlarını elde ederiz. (Hatta, dil konularıyla alâkasız görünen öbür derslerde her öğretmen için sayısız imkânlar vardır.) Şu hâlde dil incelemelerine ayırabileceğimiz en elverişli zaman, okuma ve

¹⁰ TİMURTAŞ, Faruk Kadri: a.g.m. s.80

kompozisyon saatleri içinde (aşağı yukarı bu derslerin dörtte biri) olacaktır. Fakat bu incelemeler dersin akışını durduracak çıkışlar tarzında değil, onu tamamlayan manalı derinleşmeler tarzında olmalıdır.”¹¹

Bu satırlardan çıkarabileceğimiz sonuç dil bilgisi derslerinin tamamen gelişigüzel yapılmasının açıkça teklif edilmesinden başka bir şey değildir. Yani derste uygun ortam olmazsa dil bilgisi konuları işlenemeyecektir. Bu son derece yanlış bir yaklaşımdır. Öğrencilerimiz öğretmenler tarafından dil bilgisi derslerine özellikle motive edildikleri halde bu konuları anlamakta zorluk çekmektedirler. Bu durum ortadayken Milli Eğitim Bakanlığının bu tür bir yaklaşım yerine her öğrencinin dil bilgisi kurallarını tam anlamıyla öğrenebilmesi için tedbirler alması gerekir. Faruk Kadri TİMURTAŞ öğrencilerin edebî bilgileri yönünden zayıf yetiştiğini belirtmektedir oysa asıl eksiklik dil bilgisinde yaşanmaktadır. Gerçi yetmiş altı ve doksan bir programlarında bu hatadan dönülmüş ve dil bilgisi ayrı bir disiplin olarak ele alınmıştır. Bu iki programda üzerinde durulan nokta ise dil bilgisi konularının metinlerden hareketle işlenmesidir. Konuların metinlerden hareketle işlenmesi dersin soyut olmaktan çıkıp daha verimli hale getirebilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta okuma parçalarının dil bilgisi konularının işlenebileceği şekilde hazırlanmasıdır.

Bir yıl uygulamada kalmasına rağmen en çok eleştiriye maruz kalan program 1976 müfredat programı olmuştur. Oysa dersin edebiyat, kompozisyon ve dil bilgisi disiplinlerine ayrılması her birine uygun farklı amaçlar hazırlanması da ilk olarak yine bu programda yapılmıştır. Satı Erişen 1957 ve 1976 programlarını karşılaştırırken şu görüşleri ileri sürüyor:

Bundan önceki müfredat programı, 7 Ekim 1957 gün ve 976 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanmıştı. Bu Türk Dili ve Edebiyatı programının aynı karara bağlı olarak kabul edilen öteki derslerin müfredat programlarından ayrı bir yanı ve pek önemli bir üstünlüğü vardır. Öteki derslerin programlarının yalnızca okunacak konuların çıplak bir sıralamasından başka bir şey olmamasına karşın, “Türk Dili ve Edebiyatı” programı “okuma” , “kompozisyon” , “dil bilgisi” çalışmalarının amaç ve yöntemini de bütün ayrıntılarıyla açıklayan, geçerliliğini

¹¹ 1957 Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı, Tebliğler Dergisi, Sayı:976, Ekim-1957

kolay kolay yitirmeyecek, sağlam bir “özel öğretim yöntemi” el kitabı durumundadır.

Eski ve yeni programlar arasında amaçlarda, dünya görüşünde, komularda, metin alınacak sanatçı adlarında ve yöntemde büyük ayrıntılar vardır.

Eski program “anlama” ile “anlatımı” birbirini hazırlayan ve tamamlayan iki etkinlik olarak kabul etmekteydi. Bu programa göre ana amaç, öğrenciye anlama ve anlatım gücünü kazandırmaktı. dil bilgisi ise “bu iki çeşit çalışmayla ... kaynaştırılacak” bu iki tür için vazgeçilmez bir yardımcı öge olacaktı. Oysaki, yeni programda “edebiyat” ayrı bir etkinlik olarak alınmış, dil bilgisinin ise, doğru okuma ve okuduğunu anlamadaki önemi unutulurak “dil ayrı bir disiplin” olarak kabul edilmiş, eskisinin tersine, kompozisyon çalışmaları dil dersine “destek” sayılmıştır. Bunun içindir ki “dil bilgisi” biçiminde ayrı yazılmış, ayrı bir not konusu olmuş “kompozisyon” ise ona yamanmıştır.

Eski programda dersin öz amaçları ve kendi tekniği ön planda tutulmuştu. Amaç: “Öğrencilerin dinlediklerini, okuduklarını incelikleriyle ve derinlikleriyle kavrama (yani anlama); bildiklerini, gördüklerini, duyup düşündüklerini anlatma yeteneklerini geliştirmek” ti. Oysaki yeni program için anlamak, anlatmak önemsiz görülmektedir. Yeni program için önemli olan, çocukların birtakım duygu ve düşüncelerle koşullandırılması, eski metinleri doğrudan doğruya anlayabilmesi, dolayısıyla çağı geçmiş bir dünya görüşü edinmesi, bütün devrimler gibi Dil Devrimi’ne de düşman kesilmesidir. Eski programda dersin kendisi amaç iken yeni programda dersin kendisi çok gerilere itilmiş, bir takım art niyetler, en ön plana geçmiştir. Edebiyat derslerinin amacı ise, özetle, “Türk ruhunu, Türk milliyetçiliği idealini” benimsetmek olarak kabul edilmiştir. Edebiyat dersi, bu yeni programda bir “anlama” dersi olarak değil, salt bir “telkin” , bir koşullandırma çalışması olarak alınmıştır.

Yeni programda dil bilgisinin amacı da yine ana doğrultusundan saptırılarak, “insan zihni ve şahsiyetini geliştirmek, milli şuuru kuvvetlendirmek” olarak özetlenmektedir. “Açıklamalar” “Amaçlar” ından kısa ve elbette yetersiz olan bu dil bilgisi programında “insan zihni ve şahsiyetini geliştirmek”ten anlaşılan, özetle, “eski metinlerin kolayca anlaşılması” yoluyla öğrencilerin çağ gerisi bir dünya görüşüne sahip kılınmasıdır.

*Yeni program yalnız bir önceki programın çok gerisinde değil; eğitim tarihimiz sürecinde de çok gerilere düşmektedir. Bu günkü Türk Dili ve Edebiyatı programı, amaç, içerik, dil, yöntem ve dünya görüşü bakımlarından yalnız yirmi yıl öncesinin değil 150 yıl öncesinin de gerisinde kalmıştır.*¹²

Burada yöneltlen eleştiriler programda genel amaçlar başlığı altında ortaya konulan “millî şuuru güçlendirmek ve Türk milliyetçiliği idealini benimsetme” düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Tabî ki her dersin kendine göre bir takım ulaşılması istenen amaçları vardır. Ancak bunun ötesinde edebiyat derslerinin kültür aktarımı gibi farklı bir amacı da vardır.

*Edebiyat ile millî hayat arasındaki derin ve sürekli etkileşimler sebebiyle, bir millete benlik ve kimlik kazandıran kaynaklardan biri -belki de birincisi- edebiyat eserleridir. Edebî eserlerin tanınması, kavranması, anlayarak ve zevk alarak sahip çıkılıp korunması, eğitim ve öğretimin her kademesinde okutulması, millî kültürün verilmesi demektir.*¹³

Yukarıdaki satırlar bunun açık örneğidir. Bir matematik dersinde öğrencilere millî kültürü aşlamak için fırsatlar karşımıza çıkmaz ama edebiyat ve tarih gibi derslerde öğrencilere millet olma bilinci aşlamak için hemen her derste karşımıza onlarca fırsat çıkabilir. Edebiyat derslerinin sadece öğrencilerin anlama, anlatım becerilerinin geliştirilmesi çalışmalarının yapılacağı dersler olarak düşünmek yanlıştır. Bu derslerde yukarıda belirtilen çalışmalar yapılırken Türk düşünce sisteminin ana çizgilerini, Türk toplumuna özgü değer yargılarını kavramış ve Anayasamızda ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliği idealine bağlı bireyler yetiştirme amacı da gerçekleştirilmeye çalışılmalıdır. Burada cumhuriyetimizin kurucusu M. Kemal ATATÜRK’ün edebiyat eğitimi konusundaki düşüncelerini dile getirmenin bu düşüncenin ne kadar önemli olduğunun ispatlanması bakımından fayda görüyoruz:

“Osmanlı devrinde ve bugüne kadar geçen Cumhuriyet çağında ve bundan evvelki Türk kültürel çağlarında ve hatta bütün kültürlü medeni cemiyetlerde edebiyat denildiği zaman şu anlaşılır: Söz ve manayı, yani insan dimağında yer

¹² ERİŞEN, Satır: Son Türk Dili ve Edebiyatı Programı Üzerine, Türk Dili, Sayı:305, s. 159-164, Şubat-1977

¹³ TURAL, Sadık: Edebiyat Olmazsa Kültür De Yoktur, Türk Kültürü Sayı:344, Yıl:29, Aralık-1991 Sayfa:711-713)

eden, her türlü bilgileri ve insan karakterinin en büyük duygularını, bunları dinleyenleri veya okuyanları, çok alâkalı kılacak surette söylemek ve yazmak sanatı. Bunun içindir ki, edebiyat, ister nesir halinde olsun, ister nazım şeklinde olsun, tıpkı resim gibi, heykeltıraşlık gibi, bilhassa musiki gibi, güzel sanatlardan sayılagelmektedir.

Beşeriyette en müspet ilim ve en ince teknik esaslarına dayanan, hayatla ve kanla karşılaşmak kendileri için mukadder olan askerlik gibi yüksek bir idealist meslek dahi, kendini içinde bulunduğu içtimai heyete anlatabilmek ve bu büyük insanlık ve kahramanlık yolculuğunu hazırlayabilmek için, uyandırıcı, hedeflendirici, yürütücü ve nihayet fedakâr ve kahraman yapıcı, vasıtayı edebiyatta bulur.

Bu itibarla, edebiyatın her insan cemiyeti ve bu cemiyetin hal ve istikbâlini koruyan ve koruyacak olan, her teşekkül için, en esaslı terbiye vasıtalarından biri olduğu, kolaylıkla anlaşılır.¹⁴

“Türk çocuğu komuşurken, onun beyan ve anlayış tarzı, Türk çocuğu yazarken, onun ifade üslûbu, kendisini dinleyenleri, onun yürüdüğü yola götürebilecek bu kabiliyeti sayesinde, Türk çocuğu kendisini dinleyen veya yazısını okuyanları, peşine takarak yüksek Türk ülküsüne iletebilecek, ulaştırabilecektir.”¹⁵

Yani Türk gençlerine anlama ve anlatım becerileri kazandırılırken bunda bile Türk milletinin yüceltilmesi amacı vardır. Bu suretle edebiyat eğitimi yapılırken Türklük düşüncesinin bu milletin her bir ferdinin zihnine yerleştirilmesi amacı göz ardı edilemez.

1976 programına yöneltilen eleştirilerin bir kısmı da Mehmet KAPLAN tarafından hazırlanan kitaptan kaynaklanmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, amaçları ve açıklamalarıyla birlikte, liselerde uygulanacak yeni “Türk Dili ve Edebiyatı” programlarını yayımladı(Tebliğler Dergisi, sayı:1901, 4 Ekim 1976). Edebiyat programına göre hazırlanmış bulunan ilk ders kitabı daha önce çıkmıştı (Prof. Dr. Mehmet KAPLAN, Lise 1, Edebiyat, Ankara 1976).

¹⁴ İNAN Afet : Atatürk Hakkında Hatıra ve Belgeler, 1959, s.172

¹⁵ İNAN Afet: a.g.e s.172

Gerek amaçlarda ve açıklamalarda, gerek bunların uygulanması niteliğinde olan ders kitabında, takıldığımız birçok noktalar vardır. Dersin genel amaçlarında işaret edilen hususlardan birkaçı şunlardır:

- *Derslerde, “Türk edebiyatının hem muhteva, hem üslup bakımından en mükemmel örnekleri” ele alınacak;*
- *Bunlar “tenkidî bir görüşle, modern metotlarla” incelenecek;*
- *Öğrencilere anladıklarını, duyduklarını, düşündüklerini ve gördüklerini güzel Türkçe'mizin “bütün imkanlarıyla en doğru ve tesirli bir şekilde ifade yolları” öğretilecek;*
- *Türk dilinin ve edebiyatının “dünya kültürü içindeki gerçek yerini ve önemini kavramalarına imkan ve zemin” hazırlanacak...*

Anlaşıyor ki Türk edebiyatının “muhteva ve üslup bakımından en mükemmel” sayılan örnekleri, ders konuları arasında gösterilenlerle ders kitabına seçilenler ve benzerleridir. Ne var ki bu örneklerin çoğunluğu, amaçlarda ve açıklamalarda birkaç kez tekrarlanan “en mükemmel olma” niteliğini taşımamaktadır. Sözgeşi, Köroğlu Destanı, bir halk hikayecisinin anlatışından kağıda geçirilmiştir; edebî eser bile değil, ancak folklor malzemesidir. Bir Türk masalı da öyle. Fuzûlî'nin Leyla ve Mecnun'u, eski edebiyatın en mükemmel örneklerinden biri diye kabul edilir. Onunla yan yana getirilen Kerem ile Aslı aynı düzeyde midir? Kitaba Kaşgarlı sözlüğünden alınan 37 dördlüğün(148 dize!) -kimi yanlış yapılmış- beceriksizce çevirileri,bütünüyle hangi en mükemmel muhtevayı, hangi en mükemmel üslubu temsil edebilir? Şair Evlenmesi için, muhtevastıyla, üslubuyla “Türk tiyatrosunun en mükemmel ürünlerinden” diyebilir miyiz? En mükemmel romanlarımız arasında İntibah'ın, Araba Sevdası'nın işi ne? Ahmet Yesevî'nin şiirleri nasıl en mükemmel olabiliyor?¹⁶

Burada yöneltilen eleştiriler bir noktada haksızdır. Çünkü Ahmet Yesevî, Namık Kemâl, Şinasi gibi şahsiyetlerin eserlerini hiçe saymak doğru değildir. Makalede belirtilen ve programa alınması uygun görülmeyen Şair Evlenmesi, İntibah ve Araba Sevdası gibi eserlerin edebiyatımızda ilk olmalarının hiç mi

¹⁶ İLAYDIN, Hikmet: Bir Program ve Uygulanışı, Türk Dili Dergisi, Yıl:27 Cilt:34 Sayı:303 Aralık 1976 s. 677-684)

önemi yoktur? Yani derste öğretmen edebiyatımızda tiyatro türünün ilk örneği şudur diyecek ve öğrenciler bu ilk örneği görmeden mezun olacaklar. Bu pek de mantıklı değildir. Bu eserlerde tür ve şekle uygun düşmeyen arızalar olabilir. Ancak bu eserlerin ilk örnekler olmaları onlara farklı bir özellik kazandırmıştır. Makalenin devamında:

“Metinlerin tenkidî bir görüşle, modern metotlarla işlenmesini hangimiz istemeyiz? Ama, çocuklarımız şöyle dursun, öğretmenlerimize bu yolda hazırlanmış kaç tane eser sunabilmişizdir? Öğretmen bir süre için, elindeki ders kitabından yararlanacaktır.öyleyse, o tek kitabın, elden geldiğince kusursuz olması aranacaktır.”¹⁷

Görüşü öne sürülmüştür. Bu durum eğitim sistemimizin genel problemidir. Maalesef ülkemizde programlar hazırlanmakta fakat bu programların verimli bir şekilde işlenebilmesini sağlayacak alt yapı hazırlanmamaktadır. Bırakın kaynak kitaplar hazırlanmasını ders kitapları bile program uygulamaya konulmadan önce öğrencilerin ve öğretmenlerin eline geçmemektedir. Yani programların uygulamaya konulduğu ilk dönemlerde büyük bir başıbozukluk yaşanmaktadır.

Hikmet İLAYDIN’ ın dile getirdiği bir başka düşünce ise programda dünya edebiyatına gereği kadar yer verilmemesidir. 1976 programından önce uygulanan programlarda dünya edebiyatı temsilcilerine, özellikle Batı edebiyatı temsilcilerine, fazlaca yer verilmiştir. Bu bakımdan uygulamaya konulan yeni programda bu tür eserlere yer verilmeyince eleştiriler gelmiştir.

“Türk edebiyatının dünya kültürü içindeki gerçek yerini ve önemini kavramasına imkân ve zemin hazırlamak” istiyorsak, öğrenciye, dünya kültürü üzerinde fikir vermemiz gerekir. Oysa yeni programda ilk iki sınıfa yabancı örnekler alınmamış, sadece 3. sınıf edebiyat kolunun ders komuları somuna, tabii yılın sonlarında ele alınabilecek biçimde, “Doğu ve Batı edebiyatlarından insan, aile, vatan sevgisi gibi duyguları telkin eden ahlakî ve estetik değere haiz(?) parçalar” uyarısı ile, Tagor, İkbâl, Sadî, Hafız, Hayyam, Racine, Moliere, Shakspeare, Goethe’den örnekler” kaydı eklenmiştir. Yine bir takım mukadder (ister istemez akla gelen) sorular:

1. Dünya edebiyatının temsilcileri bu kadar mıdır?

¹⁷ İLAYDIN, Hikmet: a.g.m s.679

2. *Niçin Doğu'dan beş de Batı'dan dört isim?*
3. *Niçin Fransız edebiyatından iki, İngiliz, Alman edebiyatlarından birer kişi de İran'dan üç?*
4. *Özellikle Sadî bir idare-i maslahatçı iken, Hafız kendi rintlik dünyasına dalmışken, karamsar Hayyam ıstırapları içkiyle susturmayı telkin ederken, 20. yüzyıl Türkiye'sinin çocuğu, "insan, aile, vatan sevgisi gibi duyguları" bunların metinlerinde mi arayacaktır?*
5. *Son yılın sonlarında edineceği buncacık görgü ile, üstelik Tagor, İkbâl, Sadî, Hafız, Hayyam ölçüleriyle, öğrenci kendi edebiyatının dünya kültürü içindeki gerçek yerini ve önemini kavramaya hazırlanmış mı sayılacaktır?*¹⁸

Bu satırlarda tepki daha çok Doğu edebiyatlarından temsilciler alınmasıdır. Burada yanlış bir düşünce vardır. Dünya edebiyatı deyince aklımıza sadece Batı edebiyatı gelmemelidir. Hatta bizim edebiyatımızın kaynağının daha çok Doğu'ya dayandığını düşünürsek bu son derece normaldir. Ayrıca bu programla getirilen çok önemli bir yenilik nedense görmezlikten gelinmektedir. 1976 müfredat programı Türkiye dışındaki Türklerin meydana getirdikleri edebiyata ilk kez yer verilen program olmuştur. Kanaatimizce eleştiri yapılırken sadece eksiklik olarak görülen şeylerin söylenmesi yanlıştır. Tabî burada yöneltilen eleştirilerin kaynağının o dönemde yapılan dil tartışmaları olduğu açıktır.

Emin ÖZDEMİR'in makalesinden alınan şu satırlarda ise programlarımızdaki aksaklıklar dile getirilmiş.

Ana dili öğretiminin amaçları, ilkeleri ve yöntemi izlencelerde kalmakta, yaşama bütünüyle geçirilememektedir.

Eğitimin değişik aşamalarında çocuğun dil çevrenini genişletme ve geliştirme ana dili eğitiminden beklenen sonuçtur. Bunun için de değişik yaşlardaki çocukların dil çevrenini saptamak, belirlemek gerekir. Bu türden araştırmalar yoktur elimizde. Sözelimi temel eğitimin birinci ve ikinci kademesindeki çocukların söz dağarcıkları nicelik ve nitelik yönünden hangi

¹⁸ İLAYDIN Hikmet: a.g.m s.680

özellikleri taşır? Temel eğitim aşamasından ortaöğretim aşamasına yani liseye gelen bir öğrencinin söz dağarcığı kaç sözcükten oluşmaktadır? Bunlardan hangileri öğrencinin etkin söz dağarcığında, hangileri edilgin söz dağarcığındadır? Bunlar ve bunlara benzer sorular bilinmediği için metin seçiminde ve yazımında rastgelelik sürüp gitmektedir. Oysa bilinen bir gerçektir ki ana dili etkinliklerinde başarı büyük ölçüde gelir söz dağarcığına dayanır. Tüm ana dili etkinliklerinin temel yapı taşlarıdır sözcükler.¹⁹

Gerekli malzeme olmadan nasıl ki bina yapılamıyorsa, sözcükler olmadan da anlama, anlatım gibi çalışmaların hiçbiri yapılamaz. Programlar, ders kitapları vb hazırlanırken her zaman bu konu düşünülerek hareket edilmelidir. Öğrencilerin bilmeleri gereken kelime kadrosu tespit edilmeli ve bu doğrultuda çalışmalar yürütülmelidir.

Bizim programlarımızda yaptığımız bir başka yanlışlık ise öğrencilere okuma alışkanlığını tam olarak veremeyişimizdir.

“ Okuma kavramına ya da becerisine yüklediğimiz anlam yanlıştır. En yalın tanımla okuma, “bireyin, kâğıt üzerindeki birtakım imleri birbirine çatarak sesbirimler, sözcükler, sözcük dizilerinden anlamlar çıkarabilme ...becerisidir.” Ne ki bu beceriyi kazanmış herkesi okur- yazar sayamayız. Gerçek anlamda okuma, bu beceriyi sürekli olarak kullanma, sürekli okuma alışkanlığı kazanmadır. Bu alışkanlığı besleyecek bir yöntem ve yaklaşımdan yoksumuz. Bunda metin seçiminin, seçilen metinlerin dilsel, düşünsel yapısının önemli bir payı vardır.

Liselerde okutulan Türk Dili ve Edebiyatı dersi temel eğitimin hem birinci hem de ikinci kademesinde okutulan Türkçe derslerinden kopuktur. Üstelik bu derslerin içeriğiyle, derse çizilen amaç arasında büyük bir çelişki vardır. Denilebilir ki temel eğitim aşamasında sınırlı da olsa öğrencilerde uyandırılan okuma sevgisi bu aşamada köretilir.”²⁰

Aynı yönde eleştirileri Cahit KAVCAR da dile getiriyor:

¹⁹ ÖZDEMİR, Emin: Ana dili Öğretimi, Türk Dili Dergisi Özel Sayısı, Temmuz-Ağustos 1983 s.28-29

²⁰ ÖZDEMİR, Emin: a.g.m. s.29

“Ülkemizde edebiyat derslerinin genelde sürdürülen biçimiyle okumayı öğretmediği, tam tersine öğrencileri okumaktan soğuttuğu, “okumasız okuryazarlar” oluşturduğu açıktır. Bu durumda bizi hiçbir yere götürmeyeceğini bilmek zorundayız. Artık günümüzde eğitimin amacı, okumasını ve düşünmesini bilen, okuduğu ile iletişim kurabilen, eserde dile getirilen anlamları dile getirmek yerine, okuduklarını kendi bilgi ve yaşantı süzgecinden geçiren okurlar oluşturmak olmalıdır. Yapıcı, yaratıcı ve üretici olmanın, eleştirel okumanın metinle hesaplaşmanın, kuru ve ölü bilgilerden kurtulmanın yolu da budur. Öğrencinin görev olarak değil de tat aldığı için okumasına yardımcı olmak gerekir.”²¹

Edebiyat derslerinde bizim her şeyden önce öğrencilerimize okuma alışkanlığı kazandırmamız gerekir. Sadece okuma-yazma öğretmekle eğitimin yaptığımızı söyleyemeyiz. Çünkü eğitim yapıldığının en önemli belirtisi bireylerde meydana gelen davranış değişiklikleridir. Eğer biz eğitim verdiğimiz bireylerde okuma alışkanlığı kazandırma yönünde bir değişiklik meydana getiremiyorsak eğitim yaptığımızı da söyleyemeyiz.

1991 yılında kabul edilen programa ise derslerin seçmeli yapılması ve programın yoğun olması sebebiyle eleştiriler yöneltilmiştir.

“Atatürkçülüğü, lâikliği, çağdaşlığı dilinden düşürmeyen bir Bakan’ın marifeti ve dalâletiyle ve kültür karşısında en az kendi kadar cahil danışmanlarının ihanetiyle orta öğretimde bir facia sahneye konulmuştur. Bu facia, liselerde edebiyat dersinin seçmeli ders haline getirilmesi ihanetidir.”²²

Her fırsatta ana dili öğretiminin yetersiz olduğunun savunulduğu bir ortamda edebiyat derslerinin seçmeli yapılması kadar saçma bir şey olamayacağı açıktır. Dil derslerinin daha etkili olması için bölümlere ayrılması ve ders saatlerinin artırılması teklif edilirken böyle bir kararla durumun daha kötüye gideceğine şüphe yoktur. Böyle olduğu için de kredili sistemin ömrü fazla sürmemiş aynı programla eski ders geçme sistemine dönmüştür.

Derslerin seçmeli yapılması belki öğrencilerimizde demokrasinin temelini oluşturan seçme hakkı düşüncesinin yerleşmesi bakımından önemlidir. Ancak

²¹ KAVCAR, Cahit:Edebiyat ve Eğitim, Engin Yay. s126, Ankara1999

²² EMİL,Birol: Liselerde Seçmeli Edebiyat Dersleri Yahut “Kalkın Ey Ehl-i Vatan, Türk Kültürü, Sayı:345, s. 1-10 Ocak-1992

edebiyat dersi gibi önemli bir dersin seçmeli hale getirilmesi pek de mantıklı değildir. Burada şu noktayı da dile getirmek lazımdır: Öğrencilerin alması gereken zorunlu dersler arasında edebiyat dersi dört yarıyıl olarak tasarlanmıştır. Yani öğrenciler lise üçüncü sınıfta -eğer seçmeli dersler içinden Türk Dili ve Edebiyatı derslerinden birini seçmezlerse- edebiyat dersi görmeyeceklerdir. Oysa herkesin istediği asıl şey edebiyat derslerinin sayısının arttırılmasıdır. Bu tür bir uygulamayla, bırakın ders saatlerinin arttırılmasını, edebiyat derslerinin programda yıl olarak aldığı zaman bir yıl azaltılmıştır.

Sadık Kemal TURAL bu konuda şu görüşleri dile getiriyor:

“Milli Eğitim Bakanlığının Talim Terbiye Kurulu, 1 Ağustos 1991’ den itibaren, Türk Edebiyatı derslerini genel liselerde seçimlik hâle getirdi. Her yönüyle yanlış olan bu karardan, bir kaç ay içinde dönülür, sanıyorum. Fakat kimler, ne adına, kimlere taviz vermek üzere, böyle bir karar almıştır? Türk aydını niçin bu uygulamayla ilgili olarak ayağa kalkmamıştır? Dil Kurumu niçin bu konuda açık oturumlar düzenlememiştir?

Bir toplumdaki millî benlik ve kimliği yıkmak veya yaralamak istiyorsanız, edebiyat derslerini kaldırınız; tabii daha önce seçimlik yapınız

Edebiyat ile millî hayat arasındaki derin ve sürekli etkileşmeler sebebiyle, bir millete benlik ve kimlik kazandıran kaynaklardan biri -belki de birincisi- edebiyat eserleridir. Edebî eserlerin tanınması, kavranması, anlayarak ve zevk alarak sahip çıkılıp korunması, eğitim ve öğretimin her kademesinde okutulması, millî kültürün verilmesi demektir. Millî kültüre dayanmayan bir eğitim olmayacağına göre, edebiyat derslerini kaldırmak ne manaya gelir?

Düşünmeyi bilmeyenler, insanı ve tabiatı sevmeyenler edebiyat okumamış olanlardır. Zevksizlikleri ile kendilerini rahatsız etmeseler(!)de başkalarını rahatsız edenler, edebiyat metinlerinden korkanlardır.

Divan edebiyatı, eski edebiyattır, deyip reddetmek... Şimdi bu düşüncedeki birine, Namık Kemal, hayır Fikret veya Haşim veyahut Akif’ten bir metin versek anlar mı? Anlamaz; çünkü, edebiyat metinleri yazıldığı devrin kültür dilini -dil bilgisi demedim- bilmeyi gerektirir. Onu bilmiyorsunuz diye, herkesi de bilmemeye mahkûm etmek, neyle adlandırılabilir? Hani kültür, nesiller arası bağı

kurardı? Hani kopmalar olmazdı? Sosyologlar mı yalan. söylüyor? Yoksa sosyoloji alimleri bu kararların alınabileceğini mi düşünemediler?

Schiller'i mektepten çıkarmayı düşünen bir Alman bulunmaz; bulunursa Alman Eğitimi planlayan bir kurulda çalışmaz, çalışamaz, .çalıştırmazlar., Bunun demokrasiyle ilgisi de yoktur.

Dilinizin zenginliği, söz abideleri edebiyat dünyasındandır. Üstün insanların mirası, ataların yankılanan sesi edebiyat eserlerindedir. Düşünceyi, duyguyu 've hayali yıkayacak ve besleyecek rahmet edebi metinlerin bünyesindedir. İnsanları sürü olmaktan çıkaran, insanları basitin, kolayın, ilkelin içinden alıp yükselten, edebî metinlerdir. Edebiyat bilmeyenler despotlaşır veya karamsar, kötümser olurlar. Edebiyat, yaşama sevinci ve ümit, edebiyat millî benlik ve kimlik kazandırır. Edebiyat, ferdi insan yapar, toplulukları bütünleştirir, millet yapar.

Edebiyat yoksa millî kültür de yoktur, kültür yoksa, millî eğitim de yoktur; millî eğitim yoksa....”²³

Edebiyat derslerine sadece öğrencilere belli metinlerin okutulduğu, bunlara yönelik bazı çalışmaların yapıldığı dersler olarak bakmamak gerekir. Bu derslere her zamankinden daha fazla önem vermeliyiz. Edebiyat derslerinin daha etkili olabilmesi için Ahmet Bican ERCİLASUN' un işaret ettiği şu noktalara dikkat edilmelidir:

“Eğitim sisteminde ana dili öğretiminde şunlara dikkat etmek gerekir.

1- Eğitimin her kademesinde çocuğumuzun öğrenmesi gereken kelime kadrosu tespit edilecek ve bu kelimeler o kademeyi atlamadan önce mutlaka öğretilmiş olacaktır. Bunun için büyük edebî eserlerimizin her kademeye göre sadeleştirilmiş ve özetlenmiş baskıları da olmalıdır.

2- Her kademede okunacak edebi eserler tespit edilip, bunların mutlaka okutturulması sağlanacaktır.

3- Cümle kurmasını bilmeyen, imlâ ve noktalama hatası yapan, telâffuzu bozuk olan kimse asla lise edebiyat öğretmeni yapılmayacaktır.

4- Dilimizin ve edebiyatımızın şu veya bu dönemine, şu veya bu kelimeye düşmanlık ortadan kaldırılacaktır. Edebiyatımızın her dönemi bizim için gerekli

²³ TURAL, Sadık: a.g.m s.712

ve hatta kutsaldır. “Bu eskimiştir, bu yenidir, bu zordur” anlayışı mutlaka terk edilmelidir”²⁴

Eğer ana dili eğitime gereken önemi verir ve programlarımızı da ona göre hazırlarsak eğitimdeki bir çok problemimizin kendiliğinden ortadan kalkacağını göreceğiz.

---

²⁴ ERCİLASUN, Ahmet Bican: Eğitim ve Türk Dili, Türk Kültürü, Sayı:358,Yıl:16, Şubat-1993

1.3. Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programlarının Hazırlanması Üzerine Görüşler

Yurdumuzda Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin daha verimli hale getirilmesi için kısa süreler içinde birçok program uygulamaya konulmuş ve bunlar üzerinde tartışmalar meydana gelmiştir. Programlarda yer alan konulara yöneltilen eleştiriler, herkesin kendi düşüncesi doğrultusunda, değişiklik göstermiştir.

Divan edebiyatına karşı olanlar programlarda bulunan Divan edebiyatı konularına karşı çıkmışlar; Divan edebiyatı taraftarları ise programlarda bu konuların daha ağırlıklı verilmesi gerektiği düşüncesini savunmuşlardır. Bu duruma Ahmet Bican ERCİLASUN şöyle karşı çıkmıştır:

“Edebiyatımızın hiçbir dönem ve sahası bizim için antipatik ve ihmal edilebilir değildir; her dönem ve sahası kutsaldır. Eski-yeni diyerek, Divan-halk diyerek, İslam-İslam dışı diyerek hiçbir saha veya dönemi karalayamayız; her devir ve sahaya ilgi duyarız, duymalıyız. Bu konuda bütün öğretmenlerimiz görüş birliği içinde olmalı; belli bir devir ve sahaya karşı öğrencilerde olumsuz düşünceler uyandıracak tutum içinde olmamalıdır. Bu son derce mühimdir. Dili veya konuları sebebiyle Divan edebiyatına karşı alınan tavır, öğrencilerin isteğini daha baştan kıracak ve öğrenilebilir olanı öğrenilemez hale getirecektir.”²⁵

Görüldüğü gibi bizim, tarihimizin hiçbir devresini yok saymak gibi bir hakkımız olmadığı gibi edebiyatımızın da bir bölümünü de “biz bunu sevmiyoruz” diyerek bir kenara atma hakkımız yoktur..

Türkiye’de daha önce de belirtildiği gibi 1923 yılından itibaren 11 adet program uygulanmıştır. bu programlar içerisinde en uzun süre uygulanan program 33 yılla 1957 Türk Dili Ve Edebiyatı Müfredat Programı olmuştur. 1957 programı sadece 1976 yılında bir sene kesintiye uğramıştır. Bu program son olarak Ders Geçme ve Kredili Sisteme geçiş yılı olan 1991 yılına kadar uygulanmıştır. Bir yıl uygulamada kalmasına rağmen üzerinde en çok tartışılan program 1976 programı

²⁵ ERCİLASUN, Ahmet Bican: Türk Diliyle İlgili Sorunlar. Milli Eğitim Dergisi, Sayı 129, s12-18, Yıl 1996)

olmuştur.1991 yılında ise köklü değişiklikler yapılarak sistem bütünüyle değiştirilmiştir.

Görüldüğü gibi yurdumuzda 1924-2000 yılları arasında, yani yetmiş altı yılda, 11 adet program uygulanmıştır ortalama bir hesapla yedi yıla bir program düşmektedir. 1991 yılında yeni program yapıldığı halde yetersiz olduğu ve değişmesi gerektiği düşünülmektedir. Peki genel olarak programlarda görülen eksiklikler nelerdir? Acaba yanlışlıklar nerede yapılmıştır?

“ Müfredattaki temel yanlışımız, çok sayıda yazar ve şairi çocuklarımıza öğretmeye çalışmamızdır. 1957 müfredat programında 67, 1976 prog-ramında 84, 1991 müfredat programında 152 şair ve yazar yer almaktadır. Kredili sistemin uygulanmaya başladığı 1991’de lisenin üçüncü sınıfından Türk Dili ve Edebiyatı dersi kaldırıldığı halde okunacak şair ve yazar sayısı 152’ye çıkarılmıştır. İki yıl içinde bu kadar edebî şahsiyeti öğretmemiz ve daha önemlisi sevdirmemiz mümkün değildir. 152 şair ve yazardan parça vermek demek hiçbir şey vermemek demektir. Bir şair veya yazarı bütün yönleriyle ve birden fazla eseriyle çocuğa tanıtabilirsek ancak o zaman o edebî şahsiyete ve eserlerine karşı çocukta ilgi uyandırabiliriz. O halde lisede çocuklarımıza öğretip benimseteceğimiz edebî şahsiyetlerin sayısı elliyi geçmemelidir.20-25 edebî şahsiyet ve eser ise bütün yönleriyle ve geniş olarak müfredat programında yer almalıdır”²⁶.

Buradaki görüşler son derece isabetlidir. Çünkü öğretmenlerimiz bugün program yetişmez endişesiyle acele olarak konuları işlemekte ve bazen önemli noktalara değinmeden geçmektedir. Ayrıca öğrencilerinde kafaları bu kadar çok edebî şahsiyeti iki yıl içinde görmelerinden dolayı karışmaktadır. Ayrıca edebiyat derslerinin amacı şairlerin ve yazarların hayatlarını öğrencilere kavratmak mıdır yoksa onların düşünce dünyalarını geliştirmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak ve kendilerini daha iyi ifade etmelerini sağlamak mıdır? Yani seçilen parçalar ve bunların yazarlarının hayatları amaç mıdır, araç mıdır?

Yukarıda belirtildiği gibi ders programları yazar şair adı veya eser listesinden öteye geçememektedir. Öğretmenlere işlenişte kılavuzluk edecek bilgiler maalesef programlarımızda yer almamaktadır

²⁶ ERCİLASUN, Ahmet Bican: a.g.m. s.17

“Ana dili dersleri birbiri içine geçmiş okuma, anlama, anlatım, dil bilgisi gibi etkinliklerden oluşmuştur bu sebeple her bir etkinliğin plânı ayrıntısıyla verilmemiştir bu sebeple zorluklar yaşanmaktadır.”²⁷

Türkçe ve Edebiyat dersleri için hazırlanan hiçbir programda amaçlara nasıl ulaşılabileceği konusunda fikir verecek hiçbir bilgi bulunmamaktadır. Öğretmenlere yol göstermeden amaçlara ulaşmaları istenmektedir. Oysa sahasında uzmanlaşmış kişiler tarafından öğretmene rehberlik edecek açıklamalara yer verilse daha faydalı olabilir. Denilebilir ki öğretmenler fakültelerde bu yönde eğitim alarak göreve başlamaktadırlar. Oysa durum birkaç yıl öncesine kadar hiç de iç açıcı değildi. Zira birçok öğretmen adayı milli eğitimde uygulanan öğretim programlarını görmeden ve bilmeden mezun olmaktadır. Bu da göreve yeni başlayan öğretmenler için çok zor durumları beraberinde getirmektedir.

İyi bir müfredat programı hazırlamak için öncelikli olarak amaçların hazırlanması gerekmektedir. Amaçlar belirlenmeden diğer etkinliklerin planlanması mümkün değildir.

*“Öncelikle, bir dersi tek başına almak yerine, sistemin bütünlüğü içinde görmek gerekir. Bunun için, Türk Milli Eğitiminin amaçlarından başlayarak, okulun amaçları, dersin amaçları, ünite veya konunun amaçları iyice belirlenmeli, bunlar bütünün içindeki yerini net bir biçimde almalıdır. Başarılı sonuç almak ve beklentileri gerçekleştirmek için, amaçlarla temel ilkelerin ders kitabı yazarları ve öğretmenler tarafından çok iyi bilinmesi gerekir. Burada öğretmen yetiştiren kurumlara da büyük görevler ve sorumluluklar düşmektedir.”*²⁸

Burada belirtilen görüşler öncelikli olarak yapılması gereken işlerdir. Eğer bunları hazırlamadan program hazırlama işlerine girersek sonuç daha baştan belli olacaktır.

Ana dili eğitim programlarının hazırlanmasında dikkat edilmesi gereken birkaç noktayı da Emin Özdemir vurguluyor.

- “Ana dili öğretiminde Çocuğun dilsel evreni çıkış noktası olacaktır. Çocuğun dilsel evreniyse çevresiyle, ilgi ve gereksinimleriyle sınırlıdır.

²⁷ TİMURTAŞ, Faruk Kadri: Memleketimizde Edebiyat Öğretimi, Türk Kültürü, Sayı:18, Sayfa:79-83, Nisan-1964

²⁸ KAVCAR, Cahit: Edebiyat ve Eğitim, s127, Engin Yay., Ankara-1999

Eğitimin değişik aşamalarında bu sınır aşamalı bir biçimde geliştirilecektir.

- *Ana dili etkinlikleri belli bir ilişki ağı içinde bir bütün oluşturur konuşma dinlemeyi, dinleme anlamayı, anlama söze ve yazıya dönüştürmeyi gerektirir. Etkinlikler arasındaki ilişki ağı, derslerin akışını ve değişkenliğini oluşturmaktadır.*
- *Ana dili dersi bir bilgi dersi değil, bir beceri ve alışkanlık dersidir. Alışkanlığın oluşması, becerilerin kazanılması ise yapmayı ve uygulatmayı gerektirir*
- *Ana dili dersi, bir alışkanlık ve beceri dersi olduğu kadar insan kişiliğini kurma, geliştirme dersidir. Bu derste incelenecek metinler, bunlar üzerinde yaptırılacak çalışmalar, kişiliğin oluşumunda önemli bir yeri olan ulusal bilinci ve coşkuyu kazanma, olayları neden sonuç ilişkisi içinde ele alarak yargılama gücünü geliştirme, güzel metinler aracılığıyla dil beğenisini yerleştirme, yazma ve okuma etkinliğiyle imgelem gücünü besleme, güzel ve etkili anlatma amacına yönelik olmalıdır.*
- *Ana dili dersi hem bir amaç hem de bir araç derstir. Bu bağlamda her ders bir ölçüde ana dili dersi, her öğretmen de ana dili öğretmenidir. Biçimsel bir bezetme değildir bu. Ana dili öğretiminde sürdürülen ve alışkanlığa dönüştürülmek istenen davranışlar tüm öteki dersleri de kuşatır.”²⁹*

Birinci maddede dile getirilen görüşler daha çok bölgesel farklılıklarla ilgilidir. Çocuğun yaşadığı bölgeye bağlı olarak dil ve düşünce dünyası da gelişecektir. Yapılacak olan programlarda bu konunun göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Burada önemli bir sorumluluk da öğretmene düşmektedir.

Ayrıca programlar hazırlanırken ana dili derslerinin birbiri içerisine geçmiş etkinliklerinin arasındaki ilişki kuvvetli bir şekilde sağlanmalıdır. Birinin eksik olmasının eğitim faaliyetlerinde aksamalara yol açabileceği gözden uzak tutulmamalıdır. Ayrıca edebiyat dersleri için hazırlanacak programlarda, bu derslerin bilgi dersi olarak değil de beceri dersi olarak düşünülmesi gerekmektedir.

²⁹ ÖZDEMİR, Emin: Ana dili Öğretimi, Türk Dili Dergisi, Dil Öğretimi Özel Sayısı, s.27

Beşir GÖĞÜŞ müfredat programlarının hazırlanmasında ruhbilimden de faydalanılması gerektiği görüşünü ortaya atıyor ve şu görüşleri ileri sürüyor:

“Programın vermek istediği bilgi ve beceriler, ruhbilimin belirlediği öğrenme yeteneğine ve kurallarına, bir de eğitmek istediğimiz çocukların ya da gençlerin ruhsal gelişim düzeylerine göre seçilip düzenlenmelidir; yoksa amaçladığımız bilgi ve beceriler öğrenilemez, eğitim de gerçekleşmiş olmaz. Ruhbilim, dil öğrenmenin, bilgi değil beceri olduğunu göstermektedir; ana dili programı da böyle bir eğitim verecek nitelikte düzenlenmeli ve uygulanmalıdır.

Ana dili programlarının yapılmasında, alan uzmanları sayılan Türkçe ve yazın öğretmenlerinin, dilbilimcilerin, dili ustaca kullanmakta olan yazar ve sanatçıların ileri sürecekleri görüşlerin de önemli yeri vardır.”³⁰

Ülkemizde programlar hazırlanırken yapılan temel yanlış burada gözler önüne serilmiştir. Ana dili programları hazırlanırken saha uzmanları dışında kimseye danışılmamaktadır. Halbuki eğitimin psikolojiyle olan ilgisi artık herkes tarafından kabul edilmektedir. Derslerde motivasyonun önemli olduğu gerçeğini artık herkes dile getirmektedir. Ayrıca Beşir GÖĞÜŞ saha uzmanı olarak Türkçe ve edebiyat öğretmenlerini işaret ediyor. Bu da çok önemli bir noktadır. Ancak ülkemizde öğretmenler son aşama olarak görülmektedir. Bu son aşama ise ancak işin uygulama boyutuna denk düşmektedir. Öğretmenlerin görüşleri program hazırlama sürecinde neredeyse hiç dikkate alınmamaktadır. Bu sebeple programların uygulanmasında ve verimli hale getirilmesinde sorunlar ortaya çıkmaktadır.

Peki müfredat programları hazırlanırken hangi noktalara dikkat edilmelidir? Bu noktaları maddeler halinde şöyle ifade edebiliriz:

- Okul ve ders programlarının geliştirilmesinde etkili bir şekilde öğretmenler de söz sahibi olmalı; onların program geliştirme etkinliklerine katılmaları sağlanmalıdır.
- Uygulamaya konulan okul ve ders programlarıyla ilgili öğretmenlerin görüşleri sık sık alınmalı, öğretmenlerin uygulamada karşılaştıkları

³⁰ GÖĞÜŞ, Beşir: Ana dili Eğitim Programlarının Niteliği, Türk Dili Dergisi, Dil Öğretimi Özel Sayısı

güçlüklerin giderilmesinde kendilerine zamanında ve etkili yardımda bulunulmalıdır.

- Bakanlık karar organları, teftiş personeli ve öğretmenler arasında etkili bir iletişim ortamı sağlanmalıdır.
- Programlar sürpriz olarak düşünülmemeli yapılan çalışmalar aşama aşama ilgililere aktarılmalı ve görüşleri alınmalıdır.
- Müfredat programlarına alınacak konularda sadece bir bölge düşünülmemeli, her yöredeki bireylerin farklı algılama ve düşünme yeteneğine sahip olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.
- Programların uygulanmasında öğretmenlere biraz daha fazla hareket imkanı sağlanmalıdır. Öğretmenler parça işleme ve kitap bitirme endişesinden kurtarılmalıdır.
- Programlar uygulama aşamasına gelmeden önce pilot okullarda uygulama yapılmalı ve görülen eksiklikler giderildikten sonra hayata geçirilmelidir.
- Programlar uygulama aşamasına gelmeden önce öğretmenler hizmet içi eğitimlerden geçirilerek uygulamada dikkat edilmesi gereken hususlar önceden açıklanmalıdır.
- Yapılan programlarda amaçlar ayrıntılı olarak verilmeli ve başarı değerlendirme ölçütleri saptanmalıdır.
- Öğretmenlerin konular işlenirken yararlanabilecekleri kaynaklar liste halinde belirtilmelidir.
- Dil bilgisi derslerinde kullanılan terim isimleri teke indirilmeli ve bütün öğretmenlerin öğrencilere terimleri aynı ad altında öğretmesi sağlanmalıdır.
- Liselerimizde Edebiyat, Türk dili ve Kompozisyon dersleri için ayrı saatler belirlenmeli ve bu dersler birbirinden bağımsız işlenmelidir.
- Türkçe dersi programları, çağdaş program geliştirme ilkeleri uyarınca yeniden düzenlenmelidir. Sadece okutulacak konuların sıralandığı öğretim programı anlayışından vazgeçilmelidir.
- Her okul ve sınıf düzeyi için hazırlanacak Türkçe programları, dersin belirginleştirilen hedeflerini ve o hedeflerin dengi olan gözlenebilir davranışları; ilgili davranışları geliştirmeye hizmet edecek eğitim durumlarını

ve davranışların kazanılıp kazanılmadığının anlaşılmasına yarayacak ölçme durumlarıyla değerlendirme ilkelerini içermelidir.

2.DERS KİTAPLARI

2.1. Ders Kitapları ve Önemi

Kitap binlerce yıldır boyunca hem eğitim hem de propaganda aracı olarak kullanılmıştır. Başkalarına eğitim vermek ya da fikirlerini başkalarına anlatmak veya kabul ettirmek isteyen herkes kitaba başvurmuştur. “Söz uçar yazı kalır” düşüncesinden hareketle çeşitli konularda fikirler yazıya dökülmüş ve kitaplar meydana gelmiştir. Herhalde medeniyet seviyesinde kaydedilen gelişmelerde kitapların katkısı inkâr edilemez.

Kitaplar medeniyetin gelişmesinde önemli olduğu kadar, eğitim ve öğretimde de çok önemlidir. Her ders için kullanılabilmesi, rahatça temin edilebilmesi ve her yerde faydalanılabilmesi açısından ders kitapları eğitim sistemlerinin vazgeçilmez parçası olmuştur.

Kitapların eğitimdeki bu önemi bu şekilde dile getirildikten sonra ders kitabının ne olduğunun açıklanması gerekir. Türk Standartları Enstitüsü ders kitabını şöyle tanımlıyor:

“Ders kitabı, her tür ve derecedeki örgün ve yaygın eğitim kurumlarında kullanılacak olan, konuları müfredat programları doğrultusunda hazırlanmış, öğrenim amacı için kullanılan basılı yayındır.”³¹

Birçok ders için bugün bile ders kitapları vazgeçilmez kaynaklardır. Ders kitaplarının vazgeçilmez oluşu bunlar üzerinde çok titiz çalışmayı gerektirir. Teknolojinin gelişmesi, imkânların artmasına rağmen ders kitapları vazgeçilmez olma vasfını kaybetmemiştir. Peki bu özellik nereden kaynaklanmaktadır?

“Eğitimin en fonksiyonel aracı ders kitaplarıdır. Ders kitabı öğretmenin yapacağı çalışmalara yön verir; öğrencinin daha önce kazanmış olduğu birikimin bir sentezini oluşturur ve yeni birikimler kazanmasına yardımcı olur. Kitapsız ve metinsiz yapılan bir ana dili eğitimi muallakta kalır ve başarı sağlanamaz.

Ders kitabı, eğitimde, öğretmenin temel yardımcısıdır. Öğretmenin dersi sistemli bir şekilde işlemesine yardımcı olduğu gibi kendine güven duygusunu da artırır. Ayrıca öğrencilerin öğretmeni takip etmelerine, onun anlattıklarını istedikleri yerde, istedikleri şekilde ve istedikleri hızla tekrarlamalarına yardımcı

³¹ TSE Ders Kitapları: T.S. 10220, Türk Standartları Enstitüsü Yay. Ankara-1992 s. 1

olur. Yazılı eser olması itibariyle, sözlü anlatımda açık kalan boşlukların doldurulması imkanını da verir.”³²

Görüldüğü gibi bu satırlarda ders kitabının niçin bu kadar önemli olduğu dile getirilmiştir. Sözlü anlatımın zayıf noktalarının ders kitabı sayesinde ortadan kalktığı ise son derece doğru bir yaklaşımdır. Çünkü öğrenme etkinliklerinde görsellik daima en etkili yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tam anlamıyla amaca uygun ders kitapları hazırlamak gerçekten uzmanlık isteyen bir konudur. Zaten eğitim sistemleri üzerine tartışılırken her zaman konunun bir boyutunu da her zaman ders kitapları ve hazırlanması konusu teşkil etmiştir. Bu son derece doğaldır çünkü programlarda belirtilen amaçlara ulaşabilmek için ders kitaplarına mutlak ihtiyaç vardır.

Bütün derslerin kitaplarının hazırlanması tabii ki çok zor ve emek isteyen bir iştir. Kitap hazırlama konusunda üzerinde en çok çalışılması ve düşünülmesi gereken ders ise her zaman için ana dili dersleri olmuştur. Diğer derslerin programlarına göz attığımızda genel olarak konular belli bir düzen içerisinde sıralandığı vakit ders kitabı meydana gelebilmektedir. Fakat Türkçe dersleri için bu durum böyle değildir. Aynı amaca farklı yaklaşım ve araç gereçlerle ulaşılabilir. Ayrıca, müfredat programları bahsinde belirtildiği gibi, ana dili derslerinin bir çok etkinliği içinde bulundurması ve kaynak sayısının çokluğu sebebiyle ders kitaplarının hazırlanması da zor olmaktadır.

Ders kitaplarının hazırlanması konusunda çeşitli görüşler dile getirilmiştir. H. H. TEKİŞİK’a göre ders kitapları öncelikli olarak şu özellikleri taşımalıdır.

“1) Ders kitapları, kapak ve iç görünüşüyle ilgi çekmeli, öğrencilerin kitabı sevmelerini sağlamalı ve onları kitaplık kurmaya yönetmelidir.

2) Ders kitapları, öğrencilerin öğrenme ve okuma merakını arttırmalı, başka yararlı kitapları arayıp bulmaya ve onları okumaya sevk edecek nitelikte olmalıdır.

3) Ders kitapları konuyla ilgili son bilimsel gelişmelere uygun olarak yazılmalıdır.

³² KARAKUŞ, İdris: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders kitapları Ana Dili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme, Doktora Tezi, Ankara-1995 s.175

4) Ders kitapları şekil, muhteva ve baskı bakımından devamlı geliştirilmelidir.”³³

Cavit BİNBAŞIOĞLU da ders kitaplarıyla ilgili olarak şunları dile getiriyor:

“Her şeyden önce, iyi bir ders kitabı, öğretim sürecinin gerektirdiği bütün koşulları üzerinde taşınmalıdır. Bunun için, ders kitabı yazarı, öğrenme psikolojisini ve bunun eğitsel sonuçlarını iyi bilmelidir. Öğretim için gerekli olan ilk koşul, öğrenen kimsenin öğrenme konusuna ilgi duymasıdır. O halde, bir ders kitabının ilk yapacağı iş, öğrencide bu ilgiyi uyandırmaktır. Bu ilgi, konunun önemini ve değerini, yahut kişiye yapacağı yardımı ortaya koymakla sağlanabilir. Mevcut okul kitaplarında bunun ihmal edildiği görülüyor. Yayımlanan hemen bütün ders kitaplarında dersin ana çizgilerinin, birer madde olarak, metin kısmının başında yer aldığı görülüyor. Bunun konmasının nedenini, her halde, öğrencinin ilgisini çekmek ve konuyu, ana çizgileriyle de olsa, tanıtmaktır. Eğer böyleyse, bunun yeterli olduğu söylenemez. Dersin plânı niteliğindeki bu satırlar, öğrencide ilgi uyandıracak güçte olmaz.”³⁴

Ders kitapları ve hazırlanması konusundaki iki görüşe bakarak yurdumuzda bugüne kadar okutulan ders kitaplarının bu vasıfları taşıyıp taşımadığı konusuna göz atabilir.

Her iki makalede de ortak olan görüş ders kitabının öğrencinin ilgisini çekmesi gerektiğidir. Derslerde okutulmak üzere hazırlanan kitapların öğrencinin ilgisini çekmediği bir gerçektir. Öğrencilerimiz kitaplarını ilk aldıkları zaman bile içeriğini merak edip kapaklarını açıp bakmamaktadırlar. Hiçbir öğrenci okul bittikten sonra kitabını daha sonra işime yarayabilir düşüncesiyle saklama ihtiyacı duymamaktadır. Herhalde ders kitapları gerçekten ilgi çekecek şekilde hazırlansa bu tür durumlar ortaya çıkmaz.

H.H. TEKİŞİK ders kitaplarının öğrenciyi başka kitaplar almaya ve kitaplık kurmaya yöneltmesi gerektiğini belirtmiş. Burada akıllara bir soru

³³ TEKİŞİK H. Hüsni: Ders Kitapları Tercüman Gazetesi Milli Eğitim Sempozyumu-Tebliğler, Ocak-1984 s.160

³⁴ BİNBAŞIOĞLU, Cavit: “Ders Kitapları Üzerine Çağdaş Eğitim Dergisi, s. 195, Ocak 1994, s.

gelebilir: Ders kitaplarını, bırakın kütüphane kurmayı, öğrenciyi kitap okumaya sevk edecek şekilde hazırlayabiliyor muyuz? Ayrıca hangi ders kitabı öğrencilerin okul bittikten sonra aklında kalmıştır? Maalesef bu sorulara olumlu cevaplar vermek mümkün değildir.

Burada dile getirilen bir başka görüş ise ders kitaplarının sürekli güncellenmesi gerektiğidir. Oysa yurdumuzda ders kitabı bir kez yazıldı mı daha sonra üzerinde değişiklik yapılması akıllara bile gelmemektedir. Meselâ Nihat Sami BANARLI'nın hazırlamış olduğu edebiyat ders kitapları çeyrek asırdan fazla uygulamada kalmıştır. Hazırlanan kitap gerçekten iyi tertip edilmiş olabilir; ancak yine de günün şartlarına uygun olarak kitabın güncelleştirilmesi gerekmektedir.

“Ders kitapları muhteva bakımından da öğrencinin eğitimine yardımcı olmalıdır. Birinci sınıf şair ve yazarların birinci sınıf metinleri seçilmeli, bunlar iyi bir şekilde sıraya konulmalıdır. Mümkün olduğu kadar az ve tam metin alınmalı; şair ve yazarların özelliklerini, aynı zamanda devrin özelliklerini yansıtan, öğrencinin sosyalleşmesi ne, millî kimlik, millî benlik kazanmasına yardımcı olabilecek metinlerin seçilmesine dikkat edilmelidir. Ders kitapları üzerine yaptığımız tetkiklerden sonra kitapların eğitim amaçlı değil, öğretim amaçlı hazırlandığı hükmüne vardık. Sosyalleşme kavramı içerisinde telkin ettiğimiz beşerî münasebetlere yer verilmediğini, öğrenciyi düşündürmeye alıştırmak ve onun eleştirme yeteneğini geliştirmek amacına yönelik çalışmaların yapılmadığını gördük. Halbuki öğrenciye, içinde yaşadığı toplumun değer, norm ve davranışlarına uygun hareket etmeyi, diğer fertleri gibi davranmayı ve yaşamayı telkin etmek lazım gelir.”³⁵

Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarının hazırlanmasında eğitim boyutunun öğretim kısmından daha önde gelmesi gerekmektedir. Çünkü her fırsatta belirtildiği gibi edebiyat dersleri bilgi dersi değil davranış dersidir. Kişi davranışları da daha çok eğitimin kapsamına girmektedir. Yani bir tarih veya matematik dersi bilgi dersidir ve öğrencilere bilgi verilmektedir. Oysa ana dili dersleri öğrencilere belli davranış özelliklerini aşlamak üzere öğrencilere verilmektedir. Bu dersler vasıtasıyla öğrencilere okuma ve okuduklarını

³⁵ KARAKUŞ, İdris: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders kitapları Ana Dili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme, Doktora Tezi, s.178

yorumlama davranışı kazandırılacaktır. Okuma alışkanlığının kazandırılması için ders kitaplarına alınacak metinlere dikkat edilmesi gerekir.

Ders kitaplarına alınacak metinlerin seçiminde izlenmesi gereken yolu Cahit Kavcar şu şekilde dile getiriyor:

“Herhangi bir metin veya edebiyat eseri söz konusu olunca, “Bunu niçin okutuyorsunuz?” sorusuna aşağıdaki cevaplar verilebilmelidir:

- a) Bu eser veya metin öğrencilerin ilgilerine uygundur, onlara zevk verir. Öğrenciler onu okumaya ve onunla kendi zihinsel ilgileri ve etkinlikleri arasında bağlantı kurmaya istek duyarlar.
- b) Metin öğrencilerin düzeylerine uygundur. Onlar için bir anlam taşır.
- c) Eser, öğrencilerin şu andaki ihtiyaçlarına uygundur. Onların bugüne kadar kazandığı tecrübeyi genişletir. Öğrencilere, kendi özelliklerine uygun, yararlı ve sağlıklı tecrübeler kazandırır.
- d) Metin ve eser öğrencilerin gelecekteki ihtiyaçlarına uygundur. Onların okuma becerilerini arttırır, anlama gücünü ve edebiyat bilgisini genişletir. Daha yüksek eserleri değerlendirebilme yolunda öğrencileri geliştirir.”³⁶

Tabii metinler seçilirken dikkat edilmesi gerekmektedir. Ancak sadece metinleri seçmekle işin içinden çıkılabileceğini kimse iddia edemez. Parçaları seçmek kadar onu sınıfta işlenebilir hale getirmek de çok önemlidir. Bir ders kitabına türünün en güzel örneklerini alabilirsiniz fakat o aldığınız parçaları ulaşılmak istenen amaçlara uygun olarak bir bütünlük arz edecek şekilde hazırlayamazsanız kitaptan verim alınmasını bekleyemezsiniz. Burada dikkat edilmesi gereken bir başka konu da bu işin ticaret ve para kazanma endişesiyle yapılamayacak kadar önemli olduğudur. Zira geleceğimizi emanet edeceğimiz çocuklarımız bekli de bu kitaplar sayesinde okuma alışkanlığını kazanacak ve ülkesi için faydalı birer fert olacaklardır.

Ders kitabı hazırlamak sadece parçaları alıp sıraya sokmak ve bunlara yönelik çalışmalar hazırlamak olmadığı açıkça ortadadır. Ayrıca bu konu geçirilebilecek kadar da basit değildir. Çünkü öğretmenlerimizin ve öğrencilerimizin elinde etkin bir şekilde faydalanabilecekleri araç ve gereçler sınırlıdır. Eğer kitaplar da dersin verimli geçmesine katkı sağlamazsa programlara

³⁶ KAVCAR, Cahit: Edebiyat ve Eğitim, Engin Yay. , s146, Ankara-1999

alınan amaçlara ulaşmak hayal olur. Bunun içindir ki ders kitaplarının hazırlanmasında müfredat programlarının hazırlanması aşamaları gibi titizlik gösterilmelidir.

2.2. 1950-2000 Yılları Arasında Okutulan Türk Dili ve Edebiyatı Ders

Kitapları Eleştiriler ve Öneriler

Ülkemizde Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar 11 değişik müfredat programı uygulandığını daha önce belirtmiştik. Müfredat programlarında karşımıza çıkan çeşitlilik 1992 yılına kadar ders kitapları alanında görülmemektedir. Ülkemizde okutulan edebiyat ders kitaplarının listesine bir göz atacak olursak bu durum dikkatimizi çekecektir. Bu kitaplar içerisinde, tıpkı amaçlarına uygun olarak hazırlandığı 1957 programı gibi, en uzun süre yürürlükte kalan Nihat Sami Banarlı'nın hazırlamış olduğu "Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı" isimli kitabıdır. En kısa süre okutulan ders kitabı ise Bakanlık tarafından Mehmet Kaplan'a hazırlatılan ve 1976 programına karşı çıkanlar tarafından "ısmarlama" olarak adlandırılan ders kitabıdır.

Ülkemizde 1950-2000 yılları arasında okutulan ders kitaplarına geçmeden önce kitapların taşınması gereken özellikler ve Millî Eğitim Bakanlığının okutulacak kitapların nasıl seçilmesini istediği hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

Ders kitaplarının taşınması gereken özelliklerin belirtildiği en son Ders Kitapları Yönetmeliği 29.05.1996 gün ve 22297 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır. Bu yönetmelikte ders kitabının taşınması gereken özellikler şu şekilde belirtilmiştir:

"Madde 5— Kitaplarda aranacak nitelikler şunlardır:

a) Kitaplar, ders programlarına uygun olarak hazırlanır, Bunun için;

1) Konular, mümkün olduğu ölçüde günlük hayatla bağlantılı olarak bilimsel, doğal, sosyal, estetik, ekonomik ve kültürel boyutları içinde ele alınır. Öğrencilerin, sınıf veya dönem seviyelerine göre ihtiyaçlarını karşılayacak ve onlara günlük hayatlarında uygulama imkanları sağlayacak konular veya üniteler halinde işlenir.

2) Her ünite veya konu; problemleri belirtme, problem etrafında araştırma, inceleme ve gözlem yolu ile sıralama, gerekli deneyleri yapma, bu deneylerden sonuç çıkarma ve bu sonuçları kontrol ederek genelleme yapma şeklinde sıralanan bilimsel düşünme metodunu kuvvetlendirecek şekilde işlenir.

3) Programda belirlenen eğitim - öğretim ilkelerine uyulur.

4) Kazandırılacak esas davranış, bilgi ve beceriler, mümkün olduğu kadar sınıf veya dönem seviyesine göre kavram ve örneklerden hareket edilerek verilir. Temel bilgileri kazandırmak için açıklamalara gerek duyulursa, bu bilgilerin açıklanmasına yetecek kadar ayrıntılara yer verilir. Gereksiz bilgilerden kaçınılır.

5) Konuların işlenmesinde, aynı sınıf veya dönemde okutulan diğer derslerle olan ilişkisi göz önünde bulundurulur. Önceki sınıf veya dönemlerin konularıyla bilgi, kavram, ilke ve beceri bakımından bağlantı kurulur. Ayrıca, sonraki sınıf veya dönemlere hazırlayıcı açıklamalara yer verilir.

6) Konularla ilgili hazırlık çalışmalarının, öğrenciyi düşünmeye ve araştırmaya yöneltecek nitelikte olmasına dikkat edilir. Ayrıca gezi, gözlem, deney, araştırma ve ödevler arasında ilişki ve uygunluk sağlanır.

7) Metinlerde doğru, açık, anlaşılır bir dil ve anlatım kullanılır.

c) Kitaplardaki konular, öğretime yardımcı unsurlarla beslenerek daha anlaşılır hale getirilir.

Bunun için;

1) Kitaplarda; öğrencileri çalışmaya, araştırmaya, gözlem ve deney yapmaya ve düşünmeye özendirici, yönlendirici hazırlık soruları, araştırma konuları, deneyler ve işlemler yer alır. Ayrıca, her bölüm veya ünite sonunda, dersin özelliğine göre değişik ölçme araçlarının kullanıldığı değerlendirme sorularına yer verilir.

2) Kitaplarda; konuları açıklayıcı resim, fotoğraf, tablo, grafik, şema, plân, harita ve benzeri öğretime yardımcı unsurlar bulunur. Bunlar, metinlerin kolay kavranmasını sağlayacak biçimde, uygun yerlere konur ve gerekli açıklamalar yapılır. Ayrıca kitaplarda, öğrencileri milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerler bakımından besleyici; demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici ve bu değerlerle ilgili ders konularını sevdireci okuma parçalarına yer verilir.

3) Aynen yazılması gereken yabancı kelimelerin yanlarında parantez içinde Türkçe okunuşları da gösterilir.

4) Her kitabın, programda belirtilen hususlara ilave olarak başında ve sonunda yer alması gereken, Kitapların kullanması ve İncelenmesi ile İlgili Esas ve Usuller içerisinde belirlenir ve Tebliğler Dergisinde yayımlanır.

d) Kitaplar, estetik açıdan yeterli ve göz sağlığına uygun olur.

Bunun için;

1) Kitaplar, mümkün olduğu kadar kaliteli kağıda basılır.

2) Resim, fotoğraf, grafik, şema, plân, harita ve benzeri unsurların yerleştirilmesinde, görünümün yanı sıra, eğiticilik ve öğreticilik vasfına da önem verilir. Baskıların açık, net, estetik ve anlaşılır olması sağlanır.

3) Kitaplar kullanılabilir ve korunabilir nitelikte hazırlanır.”

Bu yönetmelik ders kitapları hazırlanırken nelere dikkat edilmesi gerektiği konusunda aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Ders kitaplarının hazırlanması kadar Tebliğler Dergisi’nde yayımlanması yani Millî Eğitim Bakanlığınca tavsiye edilmiş olması gerekir. Bu sebeple her öğretim yılında ders kitabı seçme hakkında gerekli bilgiler Tebliğler Dergisi’nde yayımlanmaktadır. 17.05.1965 tarih ve 1355 sayılı Tebliğler Dergisi’nde yayımlanan bu tür bir yönetmeliğin verilmesi açıklayıcı olacaktır:

“1- 1965-1966 öğretim yılı için ilk ve orta dereceli okullarda okutulmak üzere gerek Bakanlığımız tarafından bastırılan, gerek 5429 sayılı kanuna göre serbest basıma bırakılan Bakanlığımızca bastırılmasına müsaade edilen ders kitapları 1965 - 1966 öğretim yılına inhisar etmek üzere ilk ve orta dereceli okullar için ders kitapları dışında öğrencilerin faydalanabilecekleri yardımcı kitapların, müracaat kitaplarının ve ders araçlarının adları, yazarları, fiyatları ve satış yerleri bu genelgeye ekli listede, gösterilmiştir.

2- Mesleki ve Teknik Öğretim Okullarından Ticaret Orta Kız ve Erkek Sanat Yapı ortaokullarının birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarında Ortaokul Müfredat Programı aynen uygulandığı için listede ayrıca gösterilmemiş, yalnız ortaokulların birinci, ikinci ve üçüncü sınıflarının başlığında yapılan değişiklikle bu bölümlerde gösterilen kitaplardan bu okulların da faydalanabilecekleri belirtilmiştir.

3- Okul ders kitapları, hiçbir yerde, bu genelgeye ilişik listede gösterilen fiyatlardan daha yukarı bir fiyatla satılamaz.

4-Okul ders kitaplarının 1965 - 1966 öğretim yılından itibaren 60 gramajlı yeni tip kâğıtlara bastırılması sağanmış ve ilgililere gerekli emir verilmiştir.

5- Adları bildirilen kitaplar Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları Satış İşleri Yönetmeliği (1943 yılı basımı, Tebliğler Dergisi, Cilt : VI - sayı : 260) hükümleri dairesinde toptan ve isteyenlere perakende satılır.

6- Okullarda bu genelgeye ekli liste ile adları bildirilen ders kitaplarından başka hiçbir kitap ders kitabı olarak öğrencilere aldırılamaz Ancak ders kitabı bulunmadığı zaman yardımcı ders kitabı ders kitabı olarak kabul edilir.

Serbest basıma bırakılmış olan kitaplar muhtelif yazarlar tarafından hazırlanmış ve başka başka kimseler tarafından bastırılmış olduğuna göre öğretmenler, öğrencilerine bu kitaplardan yalnız bir tanesini aldıracaklardır. 1965-1966 öğretim yılında okutulacak ders kitapları 3 Mart 1952 tarih ve 684 sayılı Tebliğler Dergisinde yayımlanan serbest basıma bırakılan okul ders kitaplarının inceleme zamanı ile basılma ve dağıtılmalarının ne yolda yapılacağı hakkındaki yönetmeliğin 12. maddesine göre seçilecek ve aynı yönetmeliğin 8 inci maddesine de okul müdürleri ile ilköğretim müdürleri, seçilen bu kitapların listesini (müellif adları, satış yerleri zikredilmek ve yalnız 1965 - 1966 öğretim yılına inhisar etmek üzere) en geç 1 Temmuz 1965 tarihine kadar mahalli bayilere ve aynı zamanda okul kooperatiflerine vereceklerdir.

7- Kabul edilen kitaplardan öğrencilerin elinde eski baskıları bulunduğu takdirde öğretimden kaldırılanlar hariç-bunlardan öğrencilerin istifade etmeleri tabiidir Ancak öğretmenler okuttukları ders kitabının en son baskısını ellerinde bulundurmakla ve derslerini bunlardan takip ederek daha önceki baskılara nazaran bir değişiklik bulunduğu takdirde öğrencilere bunları not ettirmekle ödevlidirler.

8-Öğrenciler yardımcı ve müracaat kitabı ile ders araçlarını almaya doğrudan doğruya veya dolayısıyla mecbur tutulamazlar.

Ancak arzu eden öğrenciler bu kitapları satın alabilecekleri gibi öğretmenler de bu kitaplardan ve ders araçlarından lüzumlu gördüklerini atölye ve okul kitaplıklarında bulundurabilirler.

9- Bu genelgeye bağlı listelerde okul ders kitaplarının satış yerleri kısaltılmış adresler halinde belirtilmiştir. iş yerlerinin açık posta adresleri bu derginin 205 - 208 inci sayfasında gösterilmiş bulunmaktadır. Siparişlerin buna göre yapılması gereklidir.

10- Ulaştırma Bakanlığı (Tarife ve Ticaret Dairesi Başkanlığı) nın 19/IV/1963 tarih ve PTT-1-353 sayılı yazısına göre 1 Mayıs 1963 tarihinden itibaren mektup postası ile yollanacak okul ders ve yardımcı ders kitaplarından beher 50 gram ve kesrinden 1 kuruş ve bu nevi kitapları ihtiva eden kolilerden de adi koli ücretinin yarısı olan beher kilo ve kesrinden 50 kuruş posta ücreti alınacaktır.

11-İlköğretim müdürleri ile okul müdürleri ders kitabı olarak seçilmiş olan kitapların zamanında, mahallinde ve öğrencilerin elinde bulundurulması için yönetmeliğe göre gereğini yapacaklardır. Bununla beraber sipariş edilen kitap müellif veya tâbii tarafından gönderilemezse veyahut gönderilmesinin gecikeceği anlaşılırsa okullar, listede ve bayilerde mevcut olan başka bir kitabı öğrenciye aldirmek suretiyle öğretimin aksamamasını temin edeceklerdir.

İlgililer, zamanında kitap ihtiyaçlarını temin edemedikleri takdirde durumu, Milli Eğitim Müdürlükleri vasıtasıyla, Bakanlık Yayın Müdürlüğüne ve İstanbul'da Sultanahmet'te Devlet kitapları Mütedavil Sermayesi Müdürlüğüne telle bildireceklerdir.

Gereğince hareket edilmesini rica ederim

Mehmet ASLANTÜRK
Müsteşar Muavini
Millî Eğitim Bakanı y"

İşte ders kitapları ile ilgili yönetmelikler bu şekildedir. Ülkemizde 1950-2000 yılları arasında okutulan ders kitapları ise şunlardır:

Tablo 1: 1950-2000 yılları arasında okutulan Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları

Yazar	Kitabın Adı	Yayınevi	Hazırlanmış Program
Vasfi M. KOCATÜRK	Metinlerde Türk Edebiyatı 1,2	İnkılap Kitabevi	1957
Vasfi M. KOCATÜRK	Türk Edebiyatı Şaheserleri 3	İnkılap Kitabevi	1957
Vasfi M. KOCATÜRK	Batı Edebiyatı Şaheserleri3 (Ed.Kolu)	İnkılap Kitabevi	1957
M. Nihat ÖZÖN Kemal DEMİRAY	Türk Dili ve Edebiyatı1,2,3	İnkılap Kitabevi	1957
Nihat Sami BANARLI	Metinlerle Türk ve Batı Edebiyatı 1,2,3	Remzi Kitabevi	1957
Halit Fahri OZANSOY	Batı Edebiyatı Örnekleri	İnkılap Kitabevi	1957
Özdemir SARICA Ömer ÖZCAN Mahir ÜNLÜ	Türk Dili ve Edebiyatı 1,2,3	İnkılap Kitabevi	1957

Behçet K. ÇAĞLAR Ekrem YİRMİBEŞİN	Türk Edebiyatı 1,2,3 (Batı Örnekleriyle)	Kanaat Yayınları	1957
S. Kemal YETKİN S. ARIKAN	Örnekleriyle Türk ve Batı Edebiyatı	İnkılap Kitabevi	1957
İhsan Yaşar BALKIR	Örnekli Türk ve Batı Edebiyatı 1,2,3	İnkılap Kitabevi	1957
Abdurrahman NİSARİ	Türk ve Batı Edebiyatı	Örgün Yayınlar	1957
Mehmet KAPLAN	Türk Edebiyatı 1,2,3	M.E.B: Yayınları	1976
Mahir ÜNLÜ Ömer ÖZCAN	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	İnkılap Kitabevi	1991
K. YAVUZ K. YETİŞ N. BİRİNCİ	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Bayrak Yayınevi	1991
Komisyon	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	M.E.B. Yayınevi	1991
Asım BEZİRCİ N. GÖKER	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Gendaş Yayınevi	1991
Y. SÖNMEZOĞLU B. YAVUZ	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Serhat Yayınları	1991
Orhan OKAY Cemal KURNAZ A. KARACA N. ALBAYRAK	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Ülke Yayınları	1991
N.ÇETİN T.ÇAĞLAROĞLU C. EROL M. KARA	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Gaye Yayınları	1991
M. ALAN Ü. KOMŞUOĞLU M. EROL	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Oran Yayıncılık	1991
A. TORUN H. BİRAY M. ÖZBAY M. ÇİFTÇİ	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Ders Kitapları A.Ş.	1991
Nurer UĞURLU	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Örgün Yayınları	1991
Melahat KOYUNCU Mustafa KOYUNCU Sabiha SÖNMEZ	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Pasifik Yayınları	1991
Sadık TURAL Şerif AKTAŞ İdris KARAKUŞ	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Deniz Yayınları	1991
M. KÜÇÜK A. KILINÇ M.ŞENOL	Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat) 1,2,3,4	Sürat Yayınları	1991

Tablo 2: 1950-2000 yılları arasında okutulan Dil bilgisi ders kitapları

Yazar	Kitabın Adı	Yayınevi	Hazırladığı Program
Mithat Sadullah SANDER	Türkçe Dilbilgisi Dersleri 1,2,3	İnkılap Yayınevi	1957
Tahir Nejat GENCAN	Dilbilgisi 1,2,3	Kanaat Yayınevi	1957
Baha DÜRDER Haydar EDİSKUN	Örnek Dilbilgisi 1,2,3	Remzi Kitabevi	1957
Kemal DEMİRAY	Temel Dilbilgisi 1,2,3	İnkılap Kitabevi	1957
Muharrem ERGİN	Türk Dili	M.E.B. Yayınları	1976
A. GÜZEL, C. DEMİR A.F. BİLKAN, M. ÇİTÇİ H. BİRAY, M. ÖZBAY	Türk Dili	Ders Kitapları A.Ş.	1991
Komisyon	Türk Dili	M.E.B. Yayınları	1991
A.B. ERCİLASUN Leyla KARAHAN	Türk Dili	Deniz Yayınları	1991
Rasim ŞİMŞEK	Türk Dili	Şimşek Yayınları	1991
N. ÇETİN T. ÇAĞLAR OĞLU	Türk Dili	Gaye Yayınları	1991

Tablo 3: 1950-2000 yılları arasında okutulan Kompozisyon ders kitapları

Yazar	Kitabın Adı	Yayınevi	Hazırladığı Program
Ali Fuat BİLKAN C. DEMİR, A. TORUN H. BİRAY, M. ÖZBAY	Kompozisyon	Ders Kitapları A.Ş.	1991
Komisyon	Kompozisyon	M.E.B. Yayınları	1991
E. BARAN Osman ÇEVİKSOY	Kompozisyon	Serhat Yayınları	1991

Görüldüğü gibi elli yıl içerisinde çeşitli ders kitapları okutulmuştur. Bu kitaplar kullanılarak öğrencilerimize bilgiler aktarılmıştır.

Tabii ki eğitimin diğer bütün elemanlarına olduğu gibi ders kitaplarına da eleştiriler ve öneriler getirilmiştir. Cahit Kavcar Edebiyat ve Eğitim isimli eserinde ders kitaplarıyla ilgili olarak şunları söylüyor:

“Türk dili ve edebiyatı derslerinin içeriğini seçmek çok önemli bir komudur. Amaçlara göre içerik (muhteva) seçmek ise en tutarlı yoldur. Çünkü amaç tek başına bir şey ifade etmez. İçerik, amaca ulaştıracak araç olma

bakımından büyük önem taşır. Öyleyse, ne öğretilim, konulan ve metinleri nasıl seçelim, muhteva da ağırlık nerede olmalıdır gibi soruların çok iyi cevaplandırılması gerekir.”³⁷

Burada amaçlara ulaşabilmek için muhtevanın nasıl tespit edileceği konusunda bir görüş ileri sürülüyor. Ancak ders kitaplarının hazırlanmasında belli ölçütler vardır. Öncelikli olarak ders kitabının müfredat programına uygun olması gereklidir. Yani kitabı hazırlayan kişilerin belli noktalarda zorunlulukları vardır. Yazının devamında şu görüşler dile getiriliyor:

“Bugün, özellikle ilk ve orta öğretim Türkçe ve edebiyat kitaplarında hiç de estetik zevk taşımayan veya öğrenciye çok uzak parçalarla karşılaşırız. Bu tür metinler, öğrencilere okuma sevgisi kazandırmak bir yana, onları okumaya ve derse karşı soğutmaktadır.

Özellikle liselerimiz açısından çok önemli bir nokta da, ders kitaplarında yer alan metinlerin genel olarak 1940’tan önce yazılmış olmalarıdır. Yani öğrencilerimize, Türk dili ve edebiyatının son 50 yıllık örneklerini hemen hemen hiç sunamıyoruz. İşte bu, gerçekten büyük bir eksiklik. Böyle olunca, okulla çevre ve basın-yayın dünyası arasında büyük bir kopukluk doğuyor, okul çok geride kalıyor. Okumaya karşı zaten genel olarak ilgisiz olduğumuz için, öğrencilere okuma sevgisi kazandırmak daha da zorlaşıyor. Aynı büyük eksikliğin, genellikle üniversitelerimiz için de geçerli olduğu acı bir gerçektir.

Gelişmiş Batı ülkelerinde dil ve edebiyat derslerine, öğrencilerin erişemeyeceği, yaşadıkları çevreyi anlatmayan ve kendi dünyalarına uymayan metinler artık pek seçilmiyor. Ülkemizde de yapılması gereken şey, dilimizin tarihsel değer taşıyan örneklerini kısaca ve daha sonra ele almak ve ağırlığı çağdaş dil ve edebiyat örneklerine kaydırmak, böylece öğrencileri dersten soğutmak yer ine derse çekmek ve onlara beceri kazandırmak olmalıdır. Yani dersi itici değil çekici hale getirmeliyiz. Bu arada, ders kitabından ayrı olarak Milli Eğitim Bakanlığınca belirlenecek ölçülere göre ve günümüzü de kapsayan seçilmiş metinlerden oluşan bir “metinler antolojisi”ne de şiddetle ihtiyaç bulunduğunu belirtelim. Böyle bir antoloji, hem dersin amaçlarının gerçekleşmesi

³⁷ KAVCAR, Cahit: Edebiyat ve Eğitim, Engin Yay. Ankara-1999, s.128-129

bakımından hizmet edecek, hem de öğretmeni bir takım sıkıntılardan kurtarıp rahatlatacaktır.”

Ders kitaplarımızdaki en önemli eksiklik burada belirtilmiş. Maalesef bizim programlarımıza alınan eserlerin yazarlarının tamamına yakını bugün hayatta değildir. Öğrencilerimizin bu metinlerin yazarlarıyla günlük hayatta herhangi bir ortamda karşılaşma şansları yoktur. Halbuki günümüzde yaşayan edebiyatçılarımızdan parçalar alınsa ve öğrencilerimiz ders kitabında isimlerini gördükleri yazarlarla televizyonda, radyoda veya imkân varsa günlük hayatta görebilseler daha faydalı olacaktır. Ders kitabına günümüz edebiyatlarından parçalar almayışımızdan dolayı, Cahit Kavcar'ın da belirttiği gibi, üniversite sıralarında da öğretmen adaylarımız günümüzdeki edebiyatla alaka kuramadıklarından dolayı bu yönden eksik yetişmektedirler.

Derslerde kullanılan kitapların önemini ve ülkemizdeki durumu bu şekilde belirttikten sonra ana dili ders kitaplarında bulunması gereken özellikleri kısaca sıralayabiliriz.

- Ders kitaplarındaki metinler öğrencilerin ilgisini çekecek nitelikte olmalıdır. Ders kitabına alınan metinler, kullanılan resimler ve diğer bölümler öğrencinin ilgisini kitaba çekebilmelidir. Öğrenci eve gittiği zaman ders kitabına ödev zoruyla değil de kendi isteğiyle bakma isteği duyarsa belli ölçülerde amaca ulaşılmış olur.
- Kitaplara alınan metinler öğrencilerin okuma yeteneklerini ve alışkanlıklarını geliştirmelidir. Ders kitabındaki metinler okunduğu zaman öğrencilerde okumaya karşı bir ilgi oluşmalıdır. Bu konu tabii ki tek boyutlu değildir. Ders kitabı hazırlanmadan önce müfredat programlarında bu konunun ayrıntılarıyla düşünülmüş olması gerekmektedir. Ders kitaplarına uygun metinler seçmek o kadar da zor olmasa gerek. Zira ortada binlerce yıllık bir birikim vardır. Bu birikimin içinden amaçlara uygun olacak ve öğrencinin ilgisini çekecek parçalar bulunabilir. Tabii ders kitapları hazırlanırken bu konunun uygulama cephesinde olan öğretmenlerin de fikirlerine başvurulması faydalı olacaktır. Çünkü hangi parçaların öğrencilerde ilgi uyandırdığı, hangilerininse öğrenciyi sıktığını

öğretmenler gözlemlerinden hareketle ifade edebilirler. Bu da hazırlanacak ders kitabının geçerli ve faydalı olmasına zemin hazırlayacaktır.

- Seçilen metinlerin dili öğrencinin seviyesine uygun olmalıdır. Ders kitapları hazırlanmadan önce her seviye için öğrencilerin bildikleri ve öğretilmesi gereken kelime kadrosu tespit edilmeli ve kitaplar bunlara uygun olarak hazırlanmalıdır. Eğer kitaba alınan metinlerde öğrencilerin anlamakta zorluk çekeceği kelimelere fazlaca yer verilirse birinci maddede belirtilen kitabın ilgi çekiciliği vasfı ortadan kalkmış olur. Bu da eğitim-öğretim faaliyetlerinin aksamasına yol açar.
- Metinler üzerinde yapılacak anlama-anlatım çalışmaları amaçlara hizmet edecek şekilde hazırlanmış olmalıdır. Ders kitaplarının hazırlanmasında sadece metinlerin seçilmesi değil aynı zamanda hazırlanan anlama, anlatım, sözcük ve dil bilgisi çalışmalarının özenli ve dersin amaçlarına uygun olarak hazırlanması gerekmektedir.
- Ayrıca bu parçalardan hareketle dil bilgisi çalışmaları da yapılabilmelidir. Türkçe ve Edebiyat dersi öğretmenlerine sürekli olarak dil bilgisi derslerinin metinlerden hareketle işlenmesi telkin edilmektedir. Dil bilgisi derslerinin metinlerden hareketle işlenmesi elbette ki faydalı olacaktır. Ancak ders kitabına alınacak parçaların da bu yönde bir amaç güdülerek seçilmiş ve hazırlanmış olması gerekmektedir. Ders kitaplarında dil bilgisi konularıyla ilgili olarak resimlendirme, çarpıcı örneklerle örneklendirme, işlenen dil bilgisi konusuyla ilgili olan yerleri belirginleştirmek vb. daha bir çok faydalı düzenlemeler yapılabilir.
- Edebiyat ders kitapları hazırlanırken işin eğitim boyutu göz ardı edilmemelidir. Ders kitapları öğrencilere bilgi aşılaktan çok her birini milletine seven dilini öğrenmeye ve onu doğru kullanmaya özen gösteren fertler olarak yetiştirme konusunda yardımcı olacak şekilde hazırlanmalıdır.
- Ders kitabında imkânlar ölçüsünde günümüz edebiyatına da yer verilmelidir. Belki müfredat programlarına göre böyle bir durum mümkün değildir. Ancak Bakanlık teşvikiyle, programda değişiklik yapılmadan,

serbest okuma parçalarına yer verilebilir ve öğrencilerin çağdaş edebiyatımızdan da haberdar olmaları sağlanabilir.

Eğitim faaliyetlerini bir bütün olarak düşünmeli ve her parça üzerinde çalışırken gerekli ehemmiyeti göstermeliyiz. Öğretmen yetiştirmek için de, müfredat hazırlamak için de ve ders kitabı hazırlamak içinde aynı hassasiyetle çalışmalı ve elimizden gelenin en iyisini yapmaya çalışmalıyız. Sonuçta yaptığımız bu çalışmalar bize kazanç olarak geri dönecektir.

3. MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI POLİTİKALARI

3.1. Öğretmen Politikaları

Ülkemizdeki öğretmen politikalarına bakmadan önce tarih içerisinde öğretmenliğin geçirdiği değişim ve gelişime göz atmakta fayda vardır.

Günümüzde teknoloji gelişmiş ve bir çok konu daha karmaşık bir hâl almıştır. Önceden eğitim daha çok informal yapılırken günümüzde daha formal yani planlı bir duruma geçmiştir.

“Geçmiş yüzyılların büyük ilim, sanat ve fikir adamları, idarecileri bugünkü gibi mektep sıralarından yetişmiş kimseler değildi. Bunlar birer ustanın yanında şahsi münasebetler içinde eğitimlerini tamamlıyorlardı; resmi mektebe gittikleri zaman da yine bir hocaya çırak oluyorlardı. Aslında bu tarz bir eğitim bütün diğerlerine göre en tesirli ve en verimli idi, fakat şimdi “modern” dediğimiz tipte bir ülkede böyle bir eğitimi tatbik etmek imkânı kalmamıştır. Özellikle modern ilmin gelişmesi somunda teknik eğitim bile büyük ölçüde kitap bilgisine ve formal tahsile ihtiyaç göstermektedir. Ayrıca modern cemiyetin yapısı çok sayıda insanın uzun süren bir tahsilden geçirilmesini mecburi kılmıştır. Böylece günümüzde öğretmen Biz eğitim adeta düşünülemez bir hale gelmiş buluyor.”³⁸

Eğitimde planlı uygulamalar arttıkça ortaya bu gün anladığımız anlamda öğretmenlik mesleği ortaya çıkmıştır. Tabii ki insanların eğitimiyle ilgilenen kişilerin hepsi bir bakıma öğretmendir. Fakat daha önceleri Erol Güngör’ün de belirttiği gibi usta-çırak ilişkisi olduğundan gerçek anlamıyla öğretmen olduklarını söyleyemiyoruz.

Ülkemizde öğretmenlik mesleğinin ortaya çıkışını Erol Güngör şöyle dile getiriyor:

“Türkiye’de öğretmen meselesi ilk defa batılı veya modern tarzda öğretimin girişiyle ortaya çıkmıştır, çünkü o zamana kadar yürüyüp gelen din eğitimi ve öğretimi dışında yeni bir tahsil ve bu tahsili verecek yeni insanlar söz konusu oluyordu. Bu yüzden öğretmen yetiştirmenin başlangıcını, maarif ıslahı hareketlerinin başladığı zamana götürebiliriz. Medresenin dışında okullar çoğaldıkça bunlar için öğretmen bulmak da bir problem teşkil ediyordu. Fakat bu

³⁸ GÜNGÖR, Erol: Millî Eğitimimizde Eğitici ve Öğretici Olarak İnsan, Türk Kültürü, Yıl:19, Sayı:220 s.296

okullar uzun süre medrese alışkanlığının tam dışına çıkamamış ve tedrisat büyük ölçüde klasik dillere, tarih ve edebiyata dayandığı için, başka kaynaklardan yetişmiş kimseler buralarda öğretmen kadrosunu doldurmuşlardı. Bizde ilk öğretmen okulu olan Darülmualim'in açılışı 1848 yılındadır. Öğretmen okullarının çoğalması ve gelişmesi ise 1868'den sonraki tarihlere rastlar. Bu gelişmenin en verimli çağı ise, maarifin bütün memleket sathına yayıldığı İkinci Abdülhamid devridir. O tarihlerde öğretmen okulları ülkenin en bilgili kimselerinin hoca olarak istihdam edildiği yerler olarak seçkin birer müessese haline gelmişti. Buralardan yetişen genç öğretmen zümresi kısa zamanda memleketin kaderine hâkim olan gruplar arasında önemli bir yer almıştı.

İkinci Meşrutiyet ve Cumhuriyet rejimleri birer inkılap rejimi olmak itibariyle ideolojik eğitime büyük önem vermiş, bunun için de öğretmen zümresini iktidarın temsilci ve imtiyazlı sınıfı haline getirmiştir. Modern tahsilin çok yeni bir şey olduğu ülkede öğretmenler rejimle birlikte yeni medeniyeti de temsil eden nüfuzlu, itibarlı kimselerdi. İttihat ve Terakki Fırkasının bütün memleket çapında yerleşmesine başlıca faktörlerden biri de öğretmenlere dayanmak suretiyle her tarafta kökleşmesiydi. Nitekim milli mücadele için girişilen teşkilatlanma faaliyeti daha önce İttihatçılar tarafından temelleri atılan ve esas unsuru öğretmen olan taşra teşkilatına dayanır”³⁹

Öğretmenlik tarih içerisinde bu değişimlere uğramıştır. Değişikliğe uğramasının sebebi ise sürekli gelişen eğitim düşüncesidir. Eğitim-öğretim sistemlerinin belki de en önemli halkasını öğretmenler oluşturmaktadır. Müfredat programları, ders kitapları vb. konulardaki eksiklikler yoğun bir şekilde çalışma ile halledilebilir. Ancak okullarımızda okutulan dersleri hakkıyla verebilecek, eğitim sistemini amaçlarına ulaştırabilecek öğretmenleri bu kadar kısa bir sürede yetiştiremeyiz.

“Okul demek öğretmen demektir. Öğretmenler ancak kendileri yetiştikleri ölçüde öğrenci yetiştirebilirler. Yollarını kendilerine bulmuş, kendi kendilerini yetiştirmiş öğretmenlerin sayısı büyük yığın arasında küçük bir nispet olmaktan kurtulamaz.öğretim sistemimizde bir sakatlık varsa bunun düzeltilmesi bir program veya bir emirle gerçekleşemez. Günü ihtiyacına uygun, anlayışlı

³⁹ GÜNGÖR, Erol: a.g.m. s.297

öğretmenler nispetinin eğitim kadrolarında yükseliş derecesine, yani zamana bağlı bir meseledir. Nasıl bir hamlede kudretli edebiyatçılar yaratmıyorsak tıpkı öyle, sadece istemekle yetkili öğretmenleri yoktan var edemeyiz, bütün öğretim kadrolarını bir hamlede, hasretini çektiğimiz mükemmelliğe erdirmeyiz. Ama zamanın düzenleyici eli burada da, etkileri er geç muhakkak görünecek ilerlemeler meydana getirir.”⁴⁰

Dünyanın her yerinde, kültür seviyesi ne olursa olsun, bir toplumun en değerli kurumları okulları, en değerli elemanları da öğretmenlerdir. Çünkü bir toplumu kalkındırıp ayakta tutacak kadroları, o toplumun okulları ve öğretmenleri yetiştirecektir. Hiçbir milletin, kendi insanlarını eğitmek için öğretmeninden başka güvenip bel bağlayacağı bir diğer güç yoktur. Öğretmenlik toplumlarda kalp ve beyin görevi yapan mesleklerdendir. Öğretmenlerin görevini hakkıyla yapmadığı toplumlarda, diğer bütün kurum ve kuruluşlarda görev yapamaz hale gelir.

Eğitim sisteminde öğretmen bu kadar önemliyken ülkemizde öğretmen yetiştirme ve öğretmen alımlarında nasıl bir politika uygulandığına bir göz atmakta fayda olduğuna inanıyoruz.

Bilindiği üzere Cumhuriyetin ilk kurulduğu yıllarda, uzun bir zamandan beri süren savaşın da etkisiyle, eğitim alanında büyük oranda yetişmiş öğretmen sıkıntısı yaşanmaktaydı. Bunu aşılabilmesi için bir çok yol denenmiştir. Ancak bunların çoğu uzun vadede yarar yerine zarar getirmiştir. Bunda öğretmen yetiştiren kurumların sayı olarak ihtiyacı karşılamaktan uzak oluşu ve toplumdaki “hiçbir şey olamazsa öğretmen olur” anlayışının büyük rolü vardır.

Liselere öğretmen yetiştirilmesi hususunda değişik yollar denenmiştir. Yahya AKYÜZ Türk Eğitim Tarihi isimli kitabında Cumhuriyet devrinde liselere öğretmen yetiştirilmesi konusunu şu şekilde anlatıyor:

“Liselere öğretmen yetiştiren okul olarak İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu 1956’ya kadar tek kurum olarak kalmıştı. Eski Darülmualimin-i Aliye’nin devamı olan bu okul, yıllarca nitelikli öğretmenler yetiştirmiştir. Ancak, yıllık mezun sayısı 30’a bile varamamış, 1923-1963 arasında 630 mezun verebilmiştir.

⁴⁰ NABİ, Yaşar: Edebiyatımızın Gelişmesi İçin, Varlık, Sayı:420 s.3 Temmuz-1955

1963'ten sonra verimin arttığı görülür. Öteden beri, "kuramsal kalmak" biçimindeki eleştiri bu okula da yöneltmiştir.

1959'da Ankara'da bir yüksek Öğretmen Okulu açılmıştır. 1972-1973 öğretim yılında mevcut üç Yüksek Öğretmen Okulunda 1441 öğrenci bulunuyordu.

1959'a kadar, Liseyi bitirerek Üniversitenin Fen ve Edebiyat Fakültelerine giren öğrencilerden bir grup sınavla seçiliyor, çeşitli dallarda Lise öğretmeni olmak üzere MEB hesabına parasız yatılı olarak okutuluyordu. 1959'dan itibaren, ilk öğretmen okullarının en başarılı ve kişilikli öğrencileri arasından seçilenler bu okullara öğrenci olarak alınmaya başlandı. Fakat böyle seçilen öğrenciler, o yıllarda Lise mezunu sayılmadıkları için önce Lise sınavlarına sokulup Lise diploması alıyorlardı. Öğrenciler branş öğrenimlerini ilgili Fakültelerde, meslek derslerini Yüksek Öğretmen Okullarında görüyorlardı. Fakat, geceleri yürütülen meslek derslerindeki düzensizlik, 1974-1975'ten başlayarak ilk öğretmen okullarının Öğretmen Liseleri adı altında lise mezunu vermesi, o yıllarda üniversitelerin öğretmenlik formasyonu vermeye başlamaları ve Yüksek Öğretmen Okullarının içine düştükleri ideolojik şiddet olayları, bu okullara gerek kalmadığı biçiminde bir görüşe neden oldu ve Yüksek Öğretmen Okullarına Ağustos 1978'den itibaren öğrenci alınması durdurularak bu okulların ortadan kalkmasına gidildi.

İşte bu tarihten sonra, yukarıda açıklandığı gibi, Eğitim Enstitüleri 4 yıla çıkarılıp sayıları 10'a indirildi ve Yüksek Öğretmen Okulu adını aldılar ve 20 Temmuz 1 982'de de Eğitim Fakülteleri haline dönüştürüldüler.

Ayrıca, 1959'da İstanbul'da bir Yüksek İslam Enstitüsü açılmıştır. 1982'de bunların sayıları 7 idi ve İmam-Hatip Okullarında meslek dersi ve orta dereceli okullara Din dersi öğretmeni yetiştiriyorlardı.

20 Temmuz 1 982'de Yüksek Öğretmen Okullarından bazıları Eğitim Fakülteleri, bazıları da Eğitim Yüksek Okulları haline dönüştürülerek mevcut ya da yeni kurulan üniversitelere bağlandı. 1989-1990 öğretim yılında Eğitim Yüksek Okullarının süreleri 4 yıla çıkarılıp Eğitim Fakülteleri ile eşit duruma getirildi, ancak adları yine Eğitim Yüksek Okulu olarak kaldı. Bunlar, Temmuz 1992'de ya Eğitim Fakültesi haline getirildi, ya da Eğitim Fakültelerine Sınıf Öğretmenliği Bölümü olarak bağlandı.

1982'den önceki sistemin en önemli sakıncası, öğretmen yetiştirme işinin politik yönlendirmelere çok açık olması idi. 1982'de, öğretmen yetiştirilmesi Bakanlıktan alınıp Üniversitelere devredilince bu sakınca kalkmış, fakat bu kez, sadece öğretmeni istihdam etmekte yetkisi bulunan bir kurum haline gelen Bakanlıkla, Üniversite ve ilgili Fakülteler ve Yüksekokullar arasında kopukluk olmuştur. Ayrıca, öğretmen yetiştirme işinde, nitelikten çok niceliğe önem verilmiş, öğrencilere öğretmenlik ruhu ve bilgisi yeterince aşılanamamış, öğrencilerin de bu okullara öğretmen olma ülküsü ile gelmeleri sağlanamamış, bu okullara henüz yeterli sayıda ve nitelikte Üniversite hocası yetiştirilememiştir.

4 Kasım 1997 tarihli kararlarıyla YÖK, Eğitim Fakültelerinde “yeniden yapılanma”ya gitmiştir. Bunun temel özelliklerinden bazıları:

- a) Eğitim Fakültelerinde her okul düzeyine uygun bölüm ve programlar açılması (1-8. sınıflara öğretmen yetiştiren programlarının bir bölüm çatısı altında toplanması, vs.)
- b) Orta öğretimde sosyal, fen ve matematik alanları öğretmenlerinin tezsiz yüksek lisans düzeyinde yetiştirilmesi
- c) Türkçe öğretmenliğine önem verilmesi
- d) Özel öğretim yöntemlerinin öğretimine önem verilmesi. Bunlar çok olumlu gelişmelerdir. Ancak, Eğitim Fakülteleri programlarından önemli bazı dersler (bu arada Türk Eğitim Tarihi dersi) çıkarılmıştır. Ayrıca, Ankara Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Fakültesinin lisans düzeyinde “eğitim bilimleri” öğretimi yapmasına son verilmiştir. Bu konuların

Millî Eğitim Bakanlığı, 1989'dan beri, önce Millî Eğitim Akademisi, 1992'den beri de Öğretmen Akademileri adı altında, öğretmen ve eğitim yöneticisi yetiştirmek vs. amacıyla bir kurum (ya da kurumlar) oluşturma hazırlığı içindedir.”⁴¹

Eğitim sisteminin ihtiyacı olan nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi için ülkemizde bu çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalar öğretmen açığını kapatmak için yeterli olmamıştır. Öğretmen açığının kapatılması için çeşitli uygulamalar da yapılmıştır. Bu uygulamalar aşağıda ifade edilmektedir:

⁴¹ AKYÜZ, Yahya: Türk Eğitim Tarihi, Alfa Yay. İstanbul-2001, s.350-351

• **Yedek Subay Öğretmenlik:**

11 Ekim 1960 tarihli bir kanunla, lise ve dengi okul mezunları ile üniversite ve yüksek okullardan mezun olamadan ayrılanlar bir kurstan geçirilerek, askerliklerini köylerde ilkokul öğretmeni olarak yapmışlardır. Bunlardan isteyenler, 26 Temmuz 1963 tarihli bir kanunla, sürekli olarak öğretmenliğe geçmişlerdir.

• **Vekil Öğretmenlik:**

5 Ocak 1961 tarihli ve 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile, orta okul ve dengi okullardan mezun olanlardan 18 yaşını tamamlamış olanlar, bir kurstan geçirilerek muvakkat öğretmen olarak ilkokullara atanmış, lise ve üstü okul mezunları da yine bir kurstan sonra orta dereceli okullara öğretmen olarak atanmışlardır.

• **Barış Gönüllüleri:**

1962 Eylülünden itibaren bu isimle gelen ABD’li 1200’den fazla “uzman”ın çoğu, 70’li yıllara kadar İngilizce Öğretmenliği yapmıştır.

• **Öğretmenlik Formasyonu:**

1970’lerden itibaren, çeşitli Fakültelerden mezun olan, fakat öğretmenlik yapmak isteyenler bir pedagojik formasyon’dan geçmek zorunda idiler. Bu formasyon, Eğitim Fakültelerine göre, yeterli ya da yetersiz biçimde veriliyordu. En son 1997 ve 1998 yaz tatillerinde MEB, çeşitli Fakülte mezunlarından atadığı binlerce öğretmene (Eğitim Fakülteleri ile işbirliği yaparak ya da yapmadan) 40 iş günü içinde tamamlanan (!) öğretmenlik formasyonu kursları açmıştır. Tüm formasyon programları 1998-1999 öğretim yılında YÖK tarafından kaldırılmıştır. 2001 ‘de bazı programlar yeniden açılmıştır.

• **Mektupla Öğretmen Yetiştirme:**

1974’te, bütün Lise mezunlarına yüksek öğretim yaptırmayı vaat eden dönemin hükümeti, mektupla yüksek öğretim denen bir uygulamaya gitmiş ve 46.000 öğrenci bu yolla öğretmen yetiştiren programlara alınmıştır. Resim, Müzik, Beden Eğitimi dersleri de dahil, çeşitli dallarda mektupla öğretmen yetiştirilmeye çalışılmıştır. Ancak bu program daha çok yazın 5 haftalık çalışmalar biçiminde yapılmış ve üç yıl içinde toplam 15 hafta kadar öğretim yapılabilmiştir. Oysa,

normal program uygulayan üç yıllık Eğitim Enstitülerinde normal bir eğitimle yılda 24 haftadan üç yılda 72 haftalık öğretim yapılmaktaydı. Böylece, çalışma süresi bakımından da mektupla öğretmen yetiştirme, normal sürenin %20-25'i arasında kalmıştır. Batıda bazı ev kadınlarına vb. hitap eden ve boş zamanlarının değerlendirilmesi bakımından yararlı olan mektupla öğretim bizde çok basitleştirilerek ve çok kısa sürede öğretmen yetiştirme amacıyla kullanılınca öğretmenlik mesleği iyi yetişmemiş binlerce öğretmenle dolmuş ve meslek, tarihî gelişimi içinde bundan zarar görmüştür.

• **Hızlandırılmış Programla Öğretmen Yetiştirme:**

1975'ten sonra özellikle Eğitim Enstitülerinde siyasal ve ideolojik amaçlı şiddet olayları nedeniyle öğretim normal sürdürülememiş ve binlerce öğrenci okullarına devam edememişlerdir. 1978'de bu duruma "hızlandırılmış programlarla" çözüm bulma yoluna gidilmiştir. Çok yoğun dersler ve birden fazla öğretimle yapılan bu uygulamada, normal öğretim süresinin %25-50'si kadar bir süre çalışma yapılabilmektedir. Ayrıca seminer çalışmaları, uygulamalar da yapılamamıştır. Bu şekilde on binlerce gence Öğretmenlik diploması verilmesi, her geçen gün güçlendirilmesi gereken mesleği daha da yıpratmıştır. Kamuoyunda bu uygulama ile kaba alaylar yapılması meslek adına üzücüdür. Bakanlığın 1988 tarihli bir yayınında bu öğretmenlerin durumu şöyle değerlendirilmiştir

12 Eylül 1 980'den önce, mesleğin gerektirdiği ehliyeti kazanma fırsatı bulamadan hızlandırılmış eğitim programlarından mezun sayılıp atanan yüz binin üzerinde öğretmen vardır. Sayıları, sistemdeki öğretmenlerin üçte birine yaklaşan bu öğretmenlere en kısa zamanda, branşlarında kullanabilecekleri pratik metot ve tekniklerin kazandırılması kaçınılmazdır.

• **Askerliğini öğretmen olarak yapanlar:**

19 Aralık 1987 tarihinde yayınlanan bir yönetmeliğe göre,

- a) Yedek subaylığa hak kazanıp da, mesleği öğretmenlik olanlar ya da öğretmen olabilecek öğrenimi görmüş olanlar,
- b) Erbaş, er olup da, mesleği öğretmenlik olanlar, uygun niteliği taşıyan yüksek okul veya lise ve dengi okul mezunlarından istekliler vs.

Temel askerlik eğitimleri sonunda öncelik sırasına göre tespit edilip kalan sürelerini Millî Eğitim Bakanlığının emrinde öğretmenlik yaparak tamamlarlar.

Bu uygulamaya Güney Doğu ve Doğu Anadolu'da özellikle bazı köy ilkokullarında görülen öğretmen eksikliğini gidermek için başvurulduğu anlaşıyor.

• **Fakülte mezunlarının öğretmen atanması:**

MEB 1996'da, her Fakültenin mezunlarından başvuranları sınıf öğretmeni olarak atamıştır. Bu şekilde, on binlerce kişi, hiçbir öğretmenlik formasyonu almadan ve sınavsız mesleğe girmiştir.

Yukarıda sayılan bütün uygulamalar tamamen günü kurtarmak içindir. Yani bu uygulamaların tamamı geçici çözümler olarak düşünüldüğü açıktır. Ancak bu geçici çözümler hem eğitim sistemimize hem de öğretmenlik mesleğine zarar vermiştir. Maalesef bu uygulamalar sonucunda insanımızın kafasında öğretmenlik mesleği ile ilgili olarak -daha önce de belirtilen- hiçbir şey olamazsa öğretmen olur düşüncesi yerleşmiştir.

Belirtilen uygulamalar sonucunda alınan öğretmenler içerisinde gerçekten öğretmenlik yeteneklerine sahip ve kendini yetiştirmiş kişiler vardır ancak bu büyük çoğunluk içerisinde çok küçük bir azınlığı oluşturmaktadır. Çekirdekten yetişmeyen yani üniversite sıralarında başka mesleklerin hayalini kurarken çeşitli zorunluluklar yüzünden öğretmenliğe başlayan kişiler maalesef tam anlamıyla verimli olamamaktadırlar.

Yukarıda öğretmen yetiştirme ve öğretmen alımıyla ilgili olarak ülkemizdeki uygulamalar bunlarken acaba diğer ülkelerde uygulamalar nasıldır? İngiltere'deki uygulamalara bakarsak herhalde bir fikir edinebiliriz.

İNGİLTERE'DE ÖĞRETMEN EĞİTİMİ⁴²

İngiltere'de öğretmen eğitiminde hem üniversitelerin yani öğretmen yetiştiren kurumların hem de okulların (ilköğretim ve ortaöğretim) önemli bir rolü vardır. Üniversiteler ve okullar öğretmen eğitiminde işbirliği yaparak öğretmen yetiştirmede sorumluluğu paylaşmaktadırlar. Öğretmen eğitiminde üç ve dört yıllık lisans programları yanında lisans sonrası 36 haftalık sertifika programlarının önemli işlevleri vardır. Genelde branş öğretmenlerinin alan eğitimi üzerine 36 haftadan oluşan sertifika programlarından, sınıf öğretmenlerinin ise dört yıllık lisans programlarından yetiştiklerini söylemek mümkündür. Gerek lisans gerekse

⁴² <http://www.yok.gov.tr/egfak/Akredit.html>

sertifika programlarının önemli bir bölümü okullarda uygulama çalışmalarına ayrılmakta ve öğretmen adaylarının gerçek okul ve sınıf ortamında öğretmenlik bilgi ve becerilerini kazanmaları öngörülmektedir. Bir örnek vermek gerekirse, 36 haftalık branş öğretmenliği sertifika programının en az 24 haftasının okul uygulamalarına ayrılması zorunludur.

Öğretmen yetiştirmede üniversiteler, Eğitim Bakanlığı ve onun öğretmen yetiştirmede geniş yetkilerle donattığı Öğretmen Yetiştirme Bürosunun (Teacher Training Agency-TTA) ve Eğitimde Standartlar Bürosunun (Office of Standards in Education) aldığı kararlardan ve yaptığı denetimlerden önemli ölçüde etkilenmektedirler.

Hükümetin eğitim politikalarını gerçekleştirmekle yükümlü Eğitim Bakanlığı en üst düzeyde öğretmen eğitime yön veren önemli bir kurumdur. Ancak Eğitim Bakanlığı öğretmen eğitime doğrudan müdahale etmek yerine bunu öğretmen eğitiminde standartları belirleyen Öğretmen Yetiştirme Bürosu ve belirlenen standartlara göre fakülteleri denetleyen Eğitimde Standartlar Bürosu gibi yarı bağımsız birimleri yoluyla yapmaktadır. Bu nedenle gerek Öğretmen Yetiştirme Bürosunun (ÖYB) gerekse Eğitimde Standartlar Bürosunun öğretmen yetiştiren fakültelerin akreditasyonunda önemli bir yeri vardır.

Eğitim Bakanlığı daha çok hükümetin eğitimle ilgili politikalarını gerçekleştirme yönünde makro kararlar alan ve bu kararları gerçekleştirme yönünde gerek kendine bağlı birimleri gerekse kendinden yarı bağımsız birimleri yoluyla belirli etkinlikler gerçekleştirir. Örneğin 1980'li yılların sonlarına doğru hükümetin aldığı kararla okullarda uygulanan ders programlarının standartlaştırılması kararlaştırılmış ve Eğitim Bakanlığı tarafından milli programlar geliştirmek amacıyla bir Program Geliştirme Bürosu kurulmuştur. Bu büro tarafından geliştirilen ve denenilen programların daha sonra milli programlar olarak tüm okullarda okutulması kararlaştırılmıştır.

Aynı şekilde öğretmen eğitiminin kalitesini arttırmak bir hükümet politikası olarak benimsendiğinden dolayı, 1990'lı yılların başında Eğitim Bakanlığı öğretmen eğitiminde kaliteyi arttırmak üzere arayışlara koyulmuştur. Öğretmen yetiştirmede 1992'deki yeni yapılanma ile öğretmen yetiştiren fakültelerin finansmanı Yüksek Öğretim Finansman Konseyinden (YÖFK)

(Higher Education Funding Council - HEFCE) alınmış ve Öğretmen Yetiştirme Bürosuna verilmiştir. Yani 1992'ye kadar üniversitelerin tüm birimleri için parasal kaynakları dağıtan Yüksek Öğretim Finansman Konseyi, 1992'den sonra bunu öğretmen yetiştirme dışında kalan diğer fakülteler için yapmaya devam etmiştir. Öğretmen yetiştiren fakülteler için ayrılan para ise doğrudan ÖYB'na aktarılmış ve bu büro kendi oluşturduğu standartlara ve kurallara göre bu parayı dağıtmaya başlamıştır. Parasal kaynağın ÖYB tarafından kontrol edilmesi öğretmen yetiştiren fakültelerde yapılan denetim ve kaliteyi artırma çalışmalarında önemli bir dönüm noktası olmuştur.

1992'deki yeni yapılanmanın temel nedeni, eğitim fakültelerinden yetişen öğretmenlerin kalitesinin düşük bulunması ve bu durumun da okullarda verilen eğitimin kalitesini düşürmesi olmuştur. Eğitim Bakanlığına bağlı Eğitimde Standartlar Bürosunun okullarda yaptığı denetim ziyaretlerinde öğretmenlik becerilerine yeterli düzeyde sahip olmayan öğretmenlerin bulunduğu sık rastlanan bir durum haline gelmiştir. Örneğin yeni yetişen her 10 öğretmenden birinin öğretmen niteliklerine hiç sahip olmadığı ve her beş öğretmenden birinin de önemli yetersizlikleri olduğu Eğitim Bakanlığına sunulan raporlarda belirtilmiştir. Üniversitelerin, akademik özerklik çerçevesinde Eğitimde Standartlar Bürosundan gelen bu uyarıları dikkate almadığı sık sık eleştiri konusu olmuştur. Öğretmen yetiştirmeye ayrılan paranın karşılığının tam olarak alınamadığı, üniversitelerin öğretmen eğitiminin kalitesini artırma yönünde yeterince çaba sarf etmediği, öğretmen yetiştirmede okullarda uygulamanın öneminin yeterince dikkate alınmadığı, üniversitelerin üstünde bir kurum olan YÖFK'nin bu konuda bir girişimde bulunmadığı, öğretmen eğitiminde akademik ve teorik bilgilerin ön plana çıktığı, öğretmenliğin gerektirdiği can alıcı pratik becerilerin ihmal edildiği ve son olarak öğretmen yetiştirme programlarında çok fazla çeşitlilik olduğu ve kalite açısından fakülteler arasında önemli farklılıklar olduğu şeklindeki eleştiriler sık sık gündeme getirilmiştir. 1992'ye gelindiğinde tüm bu tartışmaların bir sonucu olarak hükümet öğretmen eğitimi denetim altına alma yönünde bir politika geliştirmiş ve bu politikayı Öğretmen Yetiştirme Bürosunu (ÖYB) kurarak uygulamaya koymuştur. Bu tarihten itibaren İngiltere de öğretmen eğitiminde giderek artan merkeziyetçi ve standartlara bağlı bir anlayışın hakim olduğunu

görmek mümkündür. Bu durum her ne kadar üniversite öğretim elemanları tarafından sık sık eleştirilmiş ise de geçen zamanda öğretmen eğitimindeki bu denetim ve standartlaşma azalacağı yerde artmıştır.

Yukarıda açıklanan gerekçelerle öğretmen yetiştirme işine yön vermek ve kaliteyi en üst düzeye çıkarmak üzere önlemler alması beklenen Öğretmen Yetiştirme Bürosunun işlevleri yedi ana başlık altında toplanmaktadır:

Öğretmen Yetiştirme Bürosunun Temel İşlevleri

1. Kaliteli öğrencileri öğretmenlik mesleğine yönleltmek: ÖYB çeşitli reklamlar, toplantılar yoluyla öğrenciler için öğretmenlik mesleğini çekici hale getirmeye çalışmakta ve öğretmen olmak üzere başvuruda bulunan öğrencilerin sayısını artırma yönünde çaba sarf etmektedir. Böylece öğretmen yetiştiren fakülteler daha geniş bir havuzdan daha kaliteli öğrencileri seçme fırsatı bulabilmektedirler.
2. Öğretmen eğitiminde standartları belirlemek ve fakültelerin bu standartlar çerçevesinde ne derece kaliteli öğretmen yetiştirdiklerini belirlemek: ÖYB'nun yaptığı önemli işlerden biri kurduğu komisyonlar yoluyla nitelikli bir öğretmende bulunması gereken özellikleri hem genel düzeyde (tüm öğretmenlerde bulunması gereken) hem de branşlara göre belirlemektir. Bu ölçütler *alan bilgisi, planlama/öğretim/sınıf yönetimi, öğrencilerin izlenmesi /değerlendirilmesi /kayıtların tutulması/raporlaştırma ve diğer mesleki yeterlilikler* başlıkları altında sunulmaktadır. ÖYB komisyonları tarafından geliştirilen bu standartlar geniş kapsamlı bir inceleme ve geri bildirim mekanizmasından geçirildikten sonra tüm fakültelere gönderilmekte ve bu standartlara göre öğretmen yetiştirmeleri istenmektedir. Ayrıca ÖYB, öğretmen yetiştirme programlarında bulunması gereken temel özellikleri ve süreçleri de açık olarak belirtmektedir. Buna göre her fakültenin *öğrenci seçiminde kullanması gereken minimum ölçütler, öğretmen yetiştirme programının yapısı ve kapsamı, okullarla kurulması gereken işbirliğinin kapsamı ve öğretmen yetiştirmede kalitenin artması için alınacak önlemler* ayrıntılı olarak belirlenmektedir. Gerek nitelikli öğretmende bulunması gereken standartlar, gerekse öğretmen yetiştirme program standartları Eğitimde Standartlar Bürosunun fakültelerde yaptığı denetimlerde kullandığı önemli ölçütlerdir. ÖYB tarafından belirlenen ölçütlere göre fakülteler her yıl sonunda kendi yazdıkları raporlarla bu ölçütlere göre öğretmen yetiştirdiklerini kanıtlamak

zorundadırlar. Bu çerçevede her öğretmen adayı için bir dosya tutulmakta ve bu adayın ilgili standartları kazandığını gösteren formlar, ödevler, ürünler vb. gerektiğinde ÖYB ya da Eğitimde Standartlar Bürosu tarafından kontrol edilebilecek şekilde fakültede tutulmaktadır. Tüm bu kayıtların nasıl tutulacağı ve öğretmen yetiştirme sürecinin nasıl rapor edileceğine ilişkin ilkeler ve kurallar ÖYB tarafından açık bir şekilde belirtilmektedir.

3. Fakültelerin alabileceği öğrenci sayısını belirlemek ve buna göre fakülterele para aktarmak: ÖYB, Eğitimde Standartlar Bürosunun fakülte değerlendirmelerini ve fakültelerin kapasitelerini dikkate alarak her eğitim fakültesinin hangi alanda kaç öğrenci alabileceğini belirlemektedir. Her fakülte için belirlenen öğrenci sayısı aynı zamanda o fakültenin ÖYB'den alacağı paranın miktarını belirlemektedir. 1998 rakamlarına göre ÖYB, fakülterele öğrenci başına 4800 sterlin ödemektedir. Bu paranın dörtte biri fakülteler tarafından okullara, öğretmenlik uygulaması çalışmalarına katkıları karşılığı olarak ödenmektedir.

4. Öğretmen yetiştiren fakültelerin akreditasyonu ve deakreditasyonu: Yukarıda da açıklandığı gibi fakültelerin alacağı öğrenci sayıları ve bu çerçevede alacakları parasal kaynak ÖYB tarafından belirlenmektedir. Bunu belirleyen en önemli ölçüt ise Eğitimde Standartlar Bürosunun fakülteler hakkında yazdığı raporlardır. Eğer ÖYB, müfettiş raporları çerçevesinde fakültenin iyi öğretmen yetiştirmediği kanaatine varırsa bu fakülteye bir uyarıda bulunmakta ve belirli bir süre vererek bu sürede kendine bir çekidüzen vermesini talep etmektedir. Bu uyarı çerçevesinde fakülteden bir gelişme plânı yapması istenilmekte ve bu plana göre makul bir süre fakülte takip edilmektedir. Eğer fakülte Eğitimde Standartlar Bürosu ve ÖYB'nun değerlendirmelerinde yer alan ciddi zayıflıkları gidermede verilen süre içinde yetersiz kalırsa bu fakülde ÖYB tarafından deakredite edilmekte yani bu fakülteye öğrenci kontenjanı ve mali yardım verilmemektedir. Deakredite edilen bir fakülte tekrar akredite edilmek isterse yine ÖYB'ne başvurabilir ve bazı gelişmeler kaydettiğini gösteren kanıtları sunabilir. Bu çerçevede ÖYB kendine sunulan raporları inceleyerek fakülteyi yeniden akredite edebilmektedir.

Yeni açılan bir fakülte yine ÖYB tarafından akredite edilir. Bu süreçte, fakülte ÖYB tarafından belirlenen ilke ve kurallara ne şekilde uygunluk

gösterdiğini kendi raporlarında belirtir ve ÖYB'dan fakültenin akreditasyon için incelemeye alınmasını ister. Bu inceleme sonunda ÖYB fakültenin ÖYB tarafından belirlenmiş standartlara göre öğretmen yetiştirebileceğine kanaat getirirse akreditasyon verir ve akreditasyonu alan fakülte öğrenci kabul etme imkanı elde eder.

İngiltere'de öğretmen yetiştiren tüm fakültelerin ÖYB'dan akreditasyon almış olması şarttır. Bir kere akredite edilen fakülte yine periyodik olarak Standartlar Bürosu tarafından denetlemeye tabi tutulur ve bunun sonucu ÖYB tarafından fakülteye verilecek mali kaynağın miktarını ve fakültenin kabul edebileceği öğrenci sayısını belirlemede önemli bir rol oynar.

İngiltere'de üniversiteler dışında okulların da öğretmen yetiştirmesi mümkündür. Bu durumda birkaç okul biraraya gelerek bir konsorsiyum oluşturmakta, kendi hazırladıkları öğretmen yetiştirme programlarına öğrenci kabul edebilmektedirler. Bu okul temelli programlar ÖYB'nin geliştirdiği standartları karşılamak zorundadır ve aynı şekilde Standartlar Bürosu ve ÖYB tarafından performans değerlendirmesi yapılmaktadır. Bu şekilde oluşturulan öğretmen yetiştirme programları da önce ÖYB den akreditasyon almak zorundadır. Standartlar Bürosu tarafından yapılan performans değerlendirmesi de bunların alacağı öğrenci sayısını ve bu programa aktarılacak mali kaynağın miktarını belirlemede kullanılır. Okul temelli öğretmen yetiştirme programlarının çok az örneği vardır ve bu çerçevede yetiştirilen öğretmen sayısı çok azdır.

5. Öğretmen eğitime okulların aktif olarak katılmasını sağlamak: ÖYB, öğretmen eğitiminde üniversiteler kadar okulların da önemli bir rolü olduğu ilkesinden hareketle üniversitelerin okullarla kuracağı işbirliğinin sağlam temellere dayanması için gerekli önlemleri almaktadır. Her şeyden önce bu işbirliğinin nasıl olması gerektiğini ana hatlarıyla belirlemekte (öğrencilerin okullarda harcaması gereken zaman, yapacakları etkinlikler, uygulama öğretmeni yetiştirilmesi gibi) ve bu çerçevede okulların vereceği hizmetin karşılığı olarak fakültelerin okula gönderdikleri her öğrenci başına belirli bir ücret ödemesini zorunlu kılmaktadır. Bu ücret doğrudan uygulama öğretmenlerine ödenebildiği gibi okula da ödenebilmektedir. Bu ücret sayesinde işbirliği daha ciddi tutulmakta

ve okul öğretmenleri uygulama öğretmeni olabilmek için birbirleriyle yarışmaktadırlar.

6. Öğretmen eğitimi için milli programlar hazırlamak ve bu programların fakültelerde uygulanmasını sağlamak: ÖYB'nin diğer etkinliklerinden biri her öğretilende bulunması gereken yeterliliklere göre program geliştirme çalışmaları yapmaktır. Bu çerçevede Bilgi Teknolojileri, Ortaöğretim Fen Bilgisi, İngilizce, Matematik ve İlköğretim Fen Bilgisi alanlarında öğretmen yetiştirme programları hazırlanmıştır. Bu programların hazırlanmasında Standartlar Bürosu tarafından okullarda ve fakültelerde yapılan denetleme sonuçları önemli bir girdi sağlamaktadır. Bu programların 1999 yılından itibaren uygulamaya konması beklenmektedir. Daha önce sadece öğretmenlik standartlarını belirleyen ÖYB şimdi daha da ileri giderek bizzat öğretmen yetiştirme programlarında okutulacak olan dersleri ve içerikleri yine standartlar yoluyla belirleme çabası içine girmiştir. Yukarıda sayılan alanlarda hazırlanan programlar çok geniş bir kitleye gönderilerek bu programların incelenmesi istenmiş ve geri gelen eleştiriler ve öneriler doğrultusunda programlara son hali verilerek Eğitim Bakanının onayına sunulmuştur.

7. Öğretmenlerin hizmet içi eğitimine katkıda bulunmak: ÖYB sadece öğretmenlerin hizmet öncesi eğitiminden sorumlu bir kurum değildir. Öğretmenlerin hizmet içi eğitimleri konusunda da çalışmalar yapmaktadır. Bu çerçevede hizmet içi eğitim programlarında bulunması gereken nitelikler belirlenmiş ve hizmet içi eğitimi sağlayacak olan kurumların bu eğitimi nasıl vermeleri gerektiği ayrıntılarıyla belirtilmiştir. Bu şekilde öğretmenlerin hizmet içi eğitiminde de bir takım standartlar getirilmiş ve hizmet içi eğitimde kalite kontrolü yapılmaya çalışılmıştır. Hizmet içi eğitimi veren kurumların ÖYB'dan onaylı olmaları gerekmektedir.

8. Öğretmen eğitiminde araştırma yapmak, yeni öneriler getirmek ve etkili ve verimli öğretmen yetiştirme etkinliklerine yönelik Eğitim Bakanlığına önerilerde bulunmak: Etkili ve verimli öğretmen eğitimi ilkesi çerçevesinde ÖYB sürekli bir arayış ve araştırma içindedir. Gerek fakültelerden gelen önerileri gerekse okullardan gelen önerileri dikkate alan ÖYB öğretmen yetiştirme konusunda yeni girişimlerde bulunmakta ve bu konuda yapılanları bakana rapor etmektedir.

Yukarıda özetlenen bu görevler çerçevesinde ÖYB kendisine bakanlık tarafından verilen kaliteli öğretmen yetiştirme görevini yerine getirmeye çalışmaktadır. ÖYB, yöneticilerden, akademisyenlerden ve yarı zamanlı çalışan komisyon üyelerinden oluşmaktadır. En üst düzeyde 12 kişilik bir Mütevelli Heyeti bulunmakta ve bu heyetin bir bölümü bakanlık tarafından, bir bölümü üniversitelerden ve okullardan ve bir bölümü de iş çevrelerinden oluşmaktadır. Bu heyete üye olmak için bir başvuru süreci vardır.

ÖYB'nin tüm toplantıları, tutanakları ve raporları halka açıktır. ÖYB bakanlığa öğretmen yetiştirme konusunda yaptığı etkinlikleri anlatan bir rapor verir. Ayrıca bakanlığın öğretmen yetiştirme konusunda alacağı kararları konusunda önerilerde bulunur. ÖYB her ne kadar bakanlık tarafından finanse ediliyor ise de işleyişi itibariyle yarı bağımsız bir yapıya sahiptir. Kendine bakanlık tarafından verilen genel görev çerçevesinde kararlar alabilir ve uygulayabilir. Bu yönüyle ÖYB bakanlık bürokrasisinden çok az etkilenmektedir ve uygulamada bu önemli avantajlar sunmaktadır.

ÖYB'nun öğretmen yetiştirme ile ilgili aldığı kararlar geniş ölçüde okulların ve çocukların kaliteli eğitimi ihtiyaçları çerçevesinde şekillenmektedir. Okullar ve çocuklar öğretmen yetiştiren kurumların müşterisi durumundadır ve onların istekleri ve ihtiyaçları öğretmen yetiştirme kurumları tarafından dikkate alınmak zorundadır. Ayrıca öğretmen yetiştirme sırf akademik bir öğretim değil aynı zamanda pratik meslek bilgi ve becerilerinin kazanılması süreci olarak görülmektedir. Bu felsefeden hareketle ÖYB, öğretmen yetiştiren kurumların

öğretmenlerin sayısı, okula yeni başlayacak öğrencilerin sayısı ve bunlar için gerekli sınıf sayıları vb. bilgiler dikkate alınır. Tüm bu unsurlar dikkate alınarak yapılan değerlendirmede alanlara göre ihtiyaç duyulan öğretmen sayısı ortaya çıkar. Bu sayılar bakanlık tarafından ÖYB'ne bildirilir ve bu sayılara göre gerekli önlemlerin alınması istenir. ÖYB'nun temel sorumluluğu ise bakanlık tarafından kendisine gönderilen sayıda öğretmenin belirli standartlar çerçevesinde yetişmesi için gerekli önlemleri almaktır. Eğitimde Standartlar Bürosu ise her fakültenin öğretmen yetiştirmede ne derece kaliteli bir iş yaptığını belirli ölçütlere göre değerlendirmek ve ÖYB'na sonuçları bildirmekle yükümlüdür.

Merkezi Öğrenci Başvuru Sistemi

İngiltere'de öğretmen yetiştiren fakültelere başvuru Eğitim Bakanlığına bağlı Öğrenci Başvuru Merkezine (Student Registry) yapılmaktadır. Başvuruda bulunan öğrenciler gitmek istedikleri üç fakültenin isimlerini tercih sırasına göre belirtmektedirler. ÖYB, fakültelerin Eğitimde Standartlar Bürosu denetiminden aldığı puana ve kapasitelerine göre kaç öğrenci alabileceğini belirlemekte ve buna göre fakülteler kendilerine merkez tarafından gönderilen başvuru dosyalarına göre öğrenci alımı yapmaktadırlar. Her ne kadar fakültenin alacağı öğrenci sayısı ÖYB tarafından belirleniyor ise de, öğrenci seçimi ölçütleri fakülte tarafından belirlenmektedir. ÖYB fakültelere öğrenci başına yaklaşık 4800 sterlin vermekte ve bu para fakülte tarafından öğretmen eğitime harcanmaktadır. Bu durumda fakülte için denetimde iyi puan almak ve bu çerçevede yapılacak hesaplama göre daha fazla sayıda öğrenci kabul edebilmek önemli olmaktadır. Aksi takdirde fakültenin en önemli parasal kaynağı olan öğrenci başına verilen para düşük düzeyde kalmakta ve bu da fakültede verilen eğitimin kalitesini düşürmektedir. Öğrenci başına fakültelere verilen paranın dörtte biri, öğrencinin uygulama yaptığı okula aktarılmaktadır. Okula aktarılan bu para ya uygulama öğretmenlerine ek bir gelir olarak verilmekte ya da okul tarafından başka amaçlarla kullanılabilir.

Öğretmen Yetiştiren Fakültelerin Denetlenmesi Sürecinde Dikkate Alınan

Beş Boyut

1. ÖYB tarafından belirlenen Nitelikli Öğretmen Standartları (Quality Teaching Status) çerçevesinde öğretmen adaylarına kazandırılan öğretmenlik becerileri: Bu

boyut kapsamında öğretmen adaylarının alan bilgisi, öğretmen adaylarının plân yapma, öğretim ve sınıf yönetimi becerileri, öğretmen adaylarının öğrenci başarısını izleme, değerlendirme, kaydetme ve rapor etme becerisi, ve son olarak öğretmenlik mesleğinin gerektirdiği diğer niteliklere (mesleki kuraların bilgisi, işbirliği gibi) ne derece sahip oldukları incelenir.

2. Öğretmen adaylarının yetiştirilmesi ve değerlendirilmesi: Öğretmen adaylarına

1. maddede sözü edilen öğretmenlik becerilerini kazandırmak için yürütülen öğretmen yetiştirme programı ve bu program çerçevesinde öğretmen adaylarının nasıl değerlendirildiği incelenir. Bu kapsamda öğretmen yetiştirme programının genel yapı ve içerik bakımından kalitesi, nitelikli öğretmenlik için gerekli bilgi ve becerilerini geliştirme amacıyla takip edilen yetiştirme sürecinin kalitesi, öğretmen adaylarının öğretmen yetiştirme programına karşı tutumları ve kaydettikleri gelişmeler ve son olarak öğretmen adaylarının nitelikli öğretmen standartlarına ulaşma düzeylerini ölçmede tutarlı ve gerçekçi olma boyutları incelenir. Bu son ölçüt kapsamında müfettişler, fakülteden %5 lik bir öğrenci örneklemini seçer ve bunların gerek derslerdeki performansları gerekse öğretmenlik uygulamalarındaki performanslarını değerlendirir ve not verir. Daha sonra müfettişlerin verdikleri bu notlar fakülte öğretim elemanları ve uygulama öğretmenleri tarafından verilen notlarla karşılaştırılır ve bu şekilde öğretmen adaylarının ne kadar gerçekçi ve tutarlı bir biçimde değerlendirildikleri ortaya çıkar.

3. Öğretmen yetiştirme programına öğrenci seçimi ve seçilen öğrencilerin kalitesi:

Bu kapsamda fakültenin öğrenci kabulünde izlediği politikanın ve öğrenci seçme sürecinin kalitesi ve seçilen öğrencilerin nitelikleri ve öğretmen yetiştirme programına uygunlukları incelenir. Ayrıca fakültenin TTA tarafından belirlenen öğrenci sayıları çerçevesinde kaç öğrenci alabildiği ve kaç mezun verebildiği incelenir.

4. Öğretim elemanlarının ve öğretim kaynaklarının kalitesi: Bu çerçevede öğretim elemanlarının nitelikli öğretmen yetiştirmede yeterlilikleri, öğrencilerin bilgi teknolojilerine ve diğer özel teknolojilere ulaşımı ve öğrenme-öğretme kaynaklarının kalitesi ve kullanım kolaylığı incelenir.

5. Yönetim ve kalitenin garantisi: Bu kapsamda okullarla öğretmen yetiştirme konusunda kurulan işbirliği, kalitenin ve standartların gözlenmesi ve kontrolü, dışarıdan kaliteyi arttırma ve standartlara ulaşmaya yardımcı olacak kaynakların sağlanması ve gelecek için belirlenen gelişmeye yönelik amaçlar incelenir.

Not Skalası

	1	Çok iyi , mükemmel özelliklere sahip
Bakanlığın belirlediği ölçütlere uygun	2	İyi , herhangi bir zayıflığı yok
	3	Yeterli , ancak gelişmeye ihtiyacı var
Bakanlığın belirlediği ölçütlere uygun değil	4	Zayıf

Bu skalaya göre denetleme sonunda fakültenin aldığı not belirlenir ve raporda bu nota nasıl ulaşıldığı açık bir şekilde belirtilir. Fakültenin son notunu belirlemede Eğitimde Standartlar Bürosunun belirlemiş olduğu ölçütler vardır ve ölçütler değerlendirilen her boyut için ayrı ayrı uygulanır.

Her fakülte için yazılan rapor fakültenin kendisine de gönderilir ve yapılması muhtemel olan yanlışlıklar için fakülteye, rapora itiraz etme hakkı tanınır. Fakülte kendine verilen süre içinde raporu inceler ve itiraz etmek isterse bunu gerekçesi ve ayrıntılı kanıtı ile birlikte Eğitimde Standartlar Bürosuna gönderir. Büro yapılan itirazı inceler ve yerinde bulursa raporda ve verilen son notta değişiklik yapabilir.

Yapılan denetleme sonunda hazırlanan ayrıntılı rapor ve fakültenin aldığı not ÖYB'na gönderilir ve ÖYB bu notu fakültenin akreditasyonu ve finansmanı sürecinde dikkate alır. Eğitimde Standartlar Bürosu tarafından yapılan denetim ve değerlendirme sonucunda zayıf not alan bir fakülteye ÖYB belirli bir zaman dilimi vererek fakültenin bir gelişme planı hazırlamasını ister. Bu gelişme planına göre tekrar denetim yapılır ve sonuçları tekrar ÖYB tarafından değerlendirmeye alınır. Bu süreç sonunda kendini geliştiremeyen yani denetim sonucunda en az "yeterli" yani "3" notunu alamayan fakültenin akreditasyonu iptal edilir ve bu andan itibaren fakülte ÖYB'dan öğretmen yetiştirmek amacıyla öğrenci ve mali kaynak alamaz.

"Yeterli" yani "3" notunu alan fakültelerden de ÖYB tarafından gelişme plânı istenebilir ve eksik yönlerini belirli bir plân çerçevesinde geliştirmesini isteyebilir. Bu plân çerçevesinde yapılanlar da belirli zaman dilimlerinde ÖYB'na fakülte tarafından rapor edilir.

Yeni açılan fakültelerin denetimi halihazırda öğretmen yetiştiren diğer fakültelere göre daha sık yapılır. Bu hem akreditasyon sürecinin tamamlanması hem de fakültenin bir an önce ÖYB tarafından belirlenen standartlara ulaşması bakımından önemlidir.

Eğitimde Standartlar Bürosunun yaptığı değerlendirmeye ek olarak ÖYB fakültelerden kendilerini periyodik olarak değerlendirmelerini ve öğretmen yetiştirme ile ilgili etkinliklerini rapor etmelerini ister. Bu daha çok sayılara ilişkin bir rapordur ve fakülte bu raporda kabul edilen öğrencilerin sayısından, öğrencilerin izledikleri derslere ve son değerlendirmeye kadar bir çok konuda ÖYB'na nicel bilgiler sağlar. Ayrıca bu raporda fakülte, ÖYB tarafından belirlenen nitelikli öğretmen standartlarına ulaşma yönünde yapılan etkinlikleri, izlenen süreçleri, değerlendirme sonuçlarını rapor eder.

Fakülteler tarafından ÖYB için yazılması zorunlu olan “kendini değerlendirme raporları” aynı zamanda Eğitimde Standartlar Bürosunun yapacağı denetim ziyaretlerine de ön bilgi oluşturur. Bu nedenle bu rapor yazma süreci fakülteler için oldukça zaman alıcı olmakla birlikte, ciddiye alınmakta ve ayrıca kendilerini değerlendirme ve eksikliklerini görme açısından yararlı görülmektedir. Fakültede yapılan etkinliklerin gözden geçirilmesi, tartışılması ve buna göre geliştirilmesi için önlemlerin alınması yönünde hazırlanan bu raporlar önemli katkılarda bulunabilmektedir. Aynı zamanda fakülte tarafından bu raporlar, denetim için gelen müfettişlerle fakülte öğretim elemanlarının profesyonel bir diyalog kurmalarına yardımcı olmaktadır. Hatta bazı fakülteler denetim öncesi bir kendini değerlendirme raporu yazmakta ve bunu Eğitimde Standartlar Bürosuna göndermektedir. Böylece denetim için gelecek müfettişler fakülte hakkında daha çok bilgi sahibi olabilmekte ve fakültenin daha gerçekçi ve tutarlı bir biçimde değerlendirilebilmesine imkan sağlayabilmektedir.

ÖYB'ya fakülteler tarafından gönderilen raporlar ÖYB tarafından oluşturulan komisyonlar tarafından incelenmekte ve gerekirse fakülteye ziyaretler

yapılmaktadır. Bu inceleme ve ziyaretler sonrasında fakültenin raporuna ÖYB bir cevap yazısı yazarak raporla ilgili görüşlerini dile getirmektedir. Genellikle ÖYB bunu yaparken Eğitimde Standartlar Bürosunun denetim raporlarını da dikkate almakta ve toplu bir değerlendirme sonucunda hem fakülteye yazacağı ayrıntılı cevabi yazıyı hem de fakültenin alabileceği öğrenci sayısını ve dolayısıyla fakülteye aktarılacak mali kaynağı belirlemektedir.

Fakültelerin performansını belirlemede bir diğer gösterge de fakülte tarafından mezun edilen öğretmenlerin sınıf içindeki yeterlilikleridir. Bu ilkedен hareketle ÖYB, Eğitimde Standartlar Bürosunun okullarda yaptığı denetim neticesinde yazdığı raporları incelemektedir. Bu raporlarda yeni mezun öğretmenlerin performans değerlendirmesiyle birlikte mezun oldukları fakülte de belirtilmektedir. Buna göre ÖYB fakültenin nitelikli öğretmen yetiştirmedeki performansını değerlendirmede ek bir ölçüt olarak bu bilgileri de kullanabilmektedir.

Son olarak fakültelerin performanslarını değerlendirmede dikkate alınan bir diğer bilgi kaynağı da fakülteden yetişen yeni öğretmenler ve bu öğretmenleri işe alan okullardır. Bu çerçevede ÖYB tarafından öğretmenlere ve okullara yönelik anketler hazırlanmıştır. Bu anketlerde öğretmenlerden mezun oldukları fakültenin öğretmen yetiştirme programlarını çeşitli yönlerden değerlendirmeleri istenmektedir. Okullardan ise işe yeni aldıkları öğretmenlerin yeterliliklerini değerlendirmeleri istenmektedir. Böylece ÖYB çok yönlü olarak bir fakültenin performansını değerlendirme imkanı bulabilmektedir.

Sonuç olarak İngiltere’de kurumların akreditasyonu bir kere yapılmakta ve akreditasyonu alan bir kurum öğretmen yetiştirme hakkını elde etmektedir. Ancak fakültenin ne kadar öğrenci alacağı ÖYB tarafından fakültenin performansı ve kapasitesi dikkate alınarak belirlenmektedir. Akreditasyonu olan ve öğretmen yetiştiren bir fakülte ÖYB ve Standartlar Bürosu tarafından periyodik olarak değerlendirilmekte ve bu değerlendirme sonucunda zayıf değerlendirme alan ve uyarılara rağmen kendini geliştiremeyen fakültelerin akreditasyonu iptal edilmektedir. Bu durumda fakülte hiç öğrenci kabul edememekte ve bu şekilde öğretmen yetiştirme işlevi sona ermektedir.

İngiltere’de yapılan öğretmen yetiştirme uygulamalarında dikkati çeken bir nokta var. 1992 yılına kadar öğretmen yetiştirme konusunda bu ülkede de ciddi sıkıntılar vardır. Ancak bunun belli bir noktada çözülmesi gereklidir. Bunun için İngiltere’de uzmanlar bir araya gelmiş ve sorunun nasıl çözümlenmesi gerektiği konusunda çıkış yolu aramış ve böyle bir çıkış yolu bulmuşlardır.

İngiltere’de yapılan uygulamalardan bir diğeri de Bakanlığın öğretmen yetiştirme görevini uzmanlardan oluşan ve geniş yetkilerle donatılmış Öğretmen Yetiştirme Bürosuna verilmiştir. Öğretmen yetiştirme konusunda yapılan bu tür bir uygulamanın faydaları şunlardır:

1. Öğretmen yetiştirilmesi ve alınmasında siyaset ve oy kaygısı işin içine giremeyecek ve öğretmen alımlarında siyasî çıkardansa ihtiyaçlara göre hareket edilecektir.
2. Öğretmen yetiştirme politikaları iktidarlara göre değişmeyecek ve sağlam bir öğretmen yetiştirme politikası geliştirilebilecektir.

Burada uygulamalar sıralanmıştır ancak böyle bir uygulamayı ülkemizde yapabilmek için öncelikli olarak öğretmenliğin saygınlığını her yönden artırıp bu işin ne kadar önemli olduğu konusunda insanlarımızın bilinçlendirilmesi yani öğretmenlik mesleğinin hak ettiği yere getirilmesi gereklidir. Erol Güngör bunu şu şekilde ifade ediyor:

“ Bir ülkede milli eğitimin esasları bir devlet politikası halinde tespit edilmedikçe, öğretmen karanlık orman içinde yol bulmaya çalışan bir insan olmaktan kurtulamayacaktır ”

Milli eğitim politikaları ülkemizde tam anlamıyla belirginleştirilmediği için öğretmenler arasında çelişkiler ortaya çıkmaktadır. Maalesef ülkemizde değişik yörelerde farklı uygulamalar yapılmaktadır. Belli bir bölgede kesinlikle yanlış olduğu düşünülen bazı konular başka bir bölgede son derece normal görülmektedir. Tatillerde veya başka sebeplerle farklı illerden gelen öğretmenler sohbet ettiklerinde bu farklı uygulamalar dile getirildiği zaman soru işaretleri öğretmenlerimizin kafasında belirmektedir. Bu da çelişkileri ortaya çıkarmaktadır.

Eğitim hangi araçlarla, hangi ortamda yapılırsa yapılsın öğretmen eğitimin "olmazsa olmaz" öğelerinden biri olarak varlığını koruyacaktır. Kuşkusuz yeni eğitim ortamında öğretmenin rolü ve sorumlulukları da yeni boyutlar

kazanacaktır. Öğretmen eğitilicilik özelliği korunmakla birlikte öğretme etkinliğinde farklı görevler de üstlenecektir. Yeni eğitim modelinde öğretmen bilgi birikimini aktarmaktan çok, yönlendirici; öğrencilere neyi, nerelerden ve nasıl öğrenebileceğini; hangi eğitim araçlarından nasıl yararlanacakları gösterecektir. Bunun dışında en iyi şekilde yetiştirildiğini varsaydığımız öğretmenin görevi hazırladığı gerçekçi planlar doğrultusunda tam güdülenmeyi (motivasyonu) sağlayacak yöntemleri uygulamak, yöntemlerin uygulamasında karşılaşılan sorunları çözmek; öğrencilerin beceri, eğilim, öğrenme hızlarını öğrenerek bunlara uygun öğretim programları düzenlemek, bunları uygulamak ve sonuçlarını değerlendirmek olacaktır. Öğrencideki duysal alanın doldurulması etik ve törel değerlerin aktarılması ve evrensel değerlerin yakalatılmasında da yüzyılımızın öğretmenine pek önemli görevler düşecektir.

Öğretmenliğin eğitim sistemi için vazgeçilmezliği düşünülürse Millî Eğitim Bakanlığının öğretmen yetiştirme, atama ve öğretmenleri her zaman eğitim sisteminin amaçlarını gerçekleştirebilecek durumda tutması için belli tedbirler alması ve bunları kararlılıkla uygulaması gereklidir. Uygulanacak öğretmen politikalarında şu noktalara dikkat etmesi gerekir:

- “İyi öğretmen iyi öğrenciden olur” düşüncesiyle öğretmen yetiştiren kurumları kaliteli öğrencilerin seçmesi için öğretmenlik mesleği cazip hale getirilmelidir.
- Öğretmen yetiştirme politikaları sağlam bir temele oturtulmalıdır. Öğretmenlik mesleğine alınacak kişilerin mutlaka uygun eğitim programlarından geçmesi sağlanmalıdır. Bu eğitimi almamış kişiler kesinlikle öğretmen yapılmamalıdır.
- Ana dili derslerinin öneminden dolayı bu dersi verecek öğretmenlerin seçilmesi ve yetiştirilmesinde özel bir uygulama yapılmalıdır. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olacak kişilerin sözlü ve yazılı ifade, dili kurallarına uygun olarak kullanma becerisini tam anlamıyla kazanmış olmaları gerekir.
- Ana dili öğretmenleri kadar diğer öğretmenlerinde belli noktalarda dili doğru kullanmaları gerekmektedir. Çünkü Bakanlık bütün öğretmenlere öğrencilerde görülen dil yanlışlarını düzeltme görevi vermiştir.

- Öğretmen olarak yetiştirilen kişilerin ilk yıllarında bir rehber öğretmen gözetiminde derslere girmesi şeklinde bir uygulama vardır. Ancak çoğu yerde göreve yeni başlayan öğretmenlere kendi branşından olmayan rehber öğretmenler verilmekte bu sebeple öğretmen yetiştirmede amaçlara ulaşılamamaktadır. Uygulamaların amacına ulaşılabilmesi için rehber öğretmenlerin branşlara uygun olarak verilmesi gerekir.
- Milli eğitimde görev yapan müfettişlerin öğretmenlerin değerlendirilmesi konusunda fikir birliğine varmalıdırlar. Bölgeler arasında mutlaka uygulama birliği sağlanmalıdır.
- Öğretmenlerin yeni gelişmelerden haberdar olması için hizmet içi eğitim kursları düzenlenmeli bu kursların ciddi yapılması sağlanmalıdır.
- Öğretmenlerin daha verimli çalışmalarını teşvik etmek için ödüllendirmelere yer verilmelidir.
- Derslerde uygulanacak müfredat programlarının öğretmenler tarafından tam olarak özümsemişi gereklidir. Bu sebeple programların hazırlanmasında öğretmenlerde söz hakkı verilmeli, onların fikirlerine de başvurulmalıdır. Ayrıca öğretim programlarının uygulanması noktasında dikkat edilmesi gereken noktalar açıklanmalıdır.

Bugüne kadar uygulanan öğretmen politikalarında yanlışlıklar yapılmıştır. Bu yanlışlıklar maalesef hem eğitim sistemimize zarar vermiş, hem de insanımızın gözünde öğretmenlik mesleğinin saygınlığını azaltmıştır. Eğer öğretmen politikaları tutarlı ve akılcı olarak uygulanırsa eğitim sistemimizin bir çok problemi kendiliğinden hallolacaktır. Tabii bu uygulamaların sonuçları hemen ortaya çıkmayacaktır. Ancak sağlam politikalar uygulamanın etkileri yakın bir gelecekte ortaya çıkacaktır.

3.2. Eğitim Politikaları

Dünya son elli yıl içerisinde baş döndürücü bir gelişme süreci içerisine girmiştir. Teknolojideki gelişmeler neredeyse takip edilemez hale gelmiştir. Bu süreci takip edemeyen toplumları gelecekte bir çok problemler beklemektedir. Sorunlarla karşılaşmamak için sağlam bir eğitim sistemi kurulmalı ve gelişmeleri dışarıdan takip etmek yerine gelişim ve değişimin içinde yer almak gereklidir.

Sağlam bir eğitim sistemi kuramayan toplumların çağdaş dünya üzerinde kendilerine yer edinmeleri ve söz sahibi olmaları imkânsız görülmektedir. Eğitim sistemleri görüldüğü gibi çok önemlidir. Mustafa Kemal ATATÜRK bu konudaki görüşlerini şöyle dile getiriyor: “Terbiyedir ki bir milleti ya hür, bağımsız, şanlı, yüksek bir toplum halinde yaşatır veya bir milleti kölelik ve yoksulluğa terk eder.” Belirtildiği gibi milletlerin gelişmesi de, geri kalması da eğitim faaliyetlerinin gerçekleşme düzeyine bağlıdır. Eğitim faaliyetlerinin tam anlamıyla uygulanabilmesi için de sağlam eğitim politikalarına ihtiyaç vardır.

Ülkemizde, maalesef, sağlam eğitim politikaları uygulanması konusunda eksiklikler vardır. Ancak bu durum sadece günümüz için geçerli değildir. Atatürk, Osmanlı eğitiminin son dönemleri için 1923’te şu tespitte bulunmuştur:

“Her Maarif Nazırının, birer programı vardı. Memleketin maarifinde, çeşitli programların uygulanması yüzünden öğretim berbat bir hale gelmiştir.”

Atatürk’ün bu tespiti aynen günümüz için de geçerlidir. Her siyasî partinin, her bakanın kendine göre tasarladığı düşünceler vardır. Bu düşünceler imkân olduğu ölçülerde hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Bu sebeple eğitim sistemimiz yaz-boz tahtasına dönmüştür.

Ülkemizde uygulanan millî eğitim politikalarına göz atarken Cumhuriyet döneminde eğitimin resmî amaç ve ilkelerinin neler olduğu konusuna değinmek faydalı olacaktır.

“Eğitim Bakanı İsmail Safa Özler’in 8 Mart 1923 tarihli bir genelgesinde ‘eğitimin amaçları’ şöyle gösterilir:

- Nesillerin, millî varlıkları ile çatışmayan her fikre saygılı olarak yetiştirilmesi.
- Okulların, ülkeyi iktisadî esaret altında bırakmayacak kafalar yetiştirmesi.
- Her şeyde güçlü ve azimli nesiller yetiştirilmesi.

Bu genelgede “öğretimin temel amacı” olarak da Atatürk’ün şu sözleri gösterilmiştir.: “Bilgiyi insan için bir süs, baskı aracı veya medeni bir zevkten ziyade maddi hayatta başarıyı sağlayan uygulamalı ve yararlanılabilir hale getirmek.”

Eğitim Bakanı Vasıf Çınar’ın 8 Eylül 1924 tarihli genelgesinde de, eğitim ve öğretimin temel amaçları özetle şöyle gösterilir:

- Eğitimin millî esaslara ve Batı medeniyetinin yöntemlerine dayanması.
- Okulların insan ilişkileri, toplumsal yaşama kuralları, temizlik, düzen vs. gibi hususlarda medeni ve örnek alınacak bir eğitim yapmaları.
- Çocukların kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakâr olmak ülküsünü taşımaları.
- Okulların vicdan ve fikir hürriyeti ve bilinçli bir sorumluluk telkin etmesi.
- Öğretimin uygulamalı ve işe yarar bir hale getirilmesi.
- Okulların ilim ve okuma zevkini vermesi.
- Okulların, halka, sağlığın değerini ve sağlıklı olmanın yollarını öğretmesi.
- Okulların, beden ve fikrin dengeli gelişimini sağlaması.
- Okulların toplumun ve ailenin ihtiyaçlarını dinleyip göz önünde tutması.
- Okulların tasarruf, yardımlaşma ve iktisat fikirleri vermesi.
- Okulların çocuklarda hür ve makul bir disiplin oluşturmaları.

Yukarıdaki 1923 ve 1924 tarihli amaçlar ve ilkeler, Cumhuriyetin başlarında kabul edildiği ve tabiatıyla Atatürk’ün bilgisi ve belki de talimatı ile hazırlandığı için büyük önem taşımaktadır.

Ankara’dan gönderilen yukarıdaki ve benzeri ilkeler doğrultusunda hazırlanıp 1924’te Balıkesir vilayet matbaasında basılan ve Hamdibey bucağında ilkokul 5. sınıf öğrencilerine Reşit Vahit (Koral) adında bir öğretmen tarafından dağıtılan ‘Hayat Rehberi’ başlıklı bir belge çok ilginçtir. Burada 48 madde halinde, Türk çocuğunun sağlık, ahlak, sosyal dayanışma, meslek, çevre . . . ile ilgili yaşam ilkeleri yer almaktadır. Cumhuriyetin istediği ‘yurttaş’ insan tipini gösterdiği için şu 42. ilke çok ilginç ve önemlidir: ‘Hak yeme, haksız olma, haksızlığa sükût etme!’ Demek ki artık ‘susan, boyun eğen, bir şeye karışmayıp kendi huzurunu düşünen, pasif insan tipi’ kesinlikle reddedilmekte, onun yerine, konuşan, fikrini söyleyen, haksızlığa duyarsız kalmayan ve gerekli tepkiyi

gösteren, haksızlık yapmayan yeni bir ‘Cumhuriyet insanı tipi’ meydana getirmek amaçlanmaktadır.

1 Mayıs 1927 tarihli ve Bakan Mustafa Necati imzasını taşıyan bir genelge ile, öğrencilere ülke gerçeklerine ve milli konulara ilişkin öğretim yapılmasına ağırlık verilmesi istenmektedir. Bakan, orta dereceli okullarda öğrencilerin başka ülkelerin tarih, coğrafya ve yaşayışlarını daha iyi bildiklerini, öteki derslerde de gereksiz ayrıntılar verildiğini belirttikten sonra, öğretimin bu biçimde sürmesinin hoşgörü ile karşılanamayacağını söyler: ‘Müdür ve muallimler gençlerin memleketimiz ve milli cemiyetimiz için hazırlanmaları lazım geldiğini daima hatırlamak, öğretim ve eğitim faaliyetlerine Türkiye’yi ve Türklüğü merkez almak mecburiyetindedirler... Her fırsatta Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu anlatmak ve Cumhuriyeti sevdirecek her fırsattan yararlanmak bütün mektep müdür ve muallimlerinin ortak görevidir. Bu nedenle milli bayramlardan en geniş ölçüde yararlanmak lâzımdır. Ayrıca, dersler yalnızca kitaptan değil, hayat içinde öğretilmelidir.’

Bakan Cemal Hüsnü de 1929’da, öğretmenlere der ki: ‘Sizler Türk azim ve enerjisinin altı yüz sene gerçek doğrultusunu niçin ve nasıl kaybettiğini çocuklara anlatırken daima bu asil Cumhuriyet neslinin yaratacağı dünyayı düşüneceksiniz.’

Bakan Esat da 1931 tarihli genelgesinde, her dersin asıl amacı öğrencileri ‘milli hayata uyumlu ve Türk milletine ve Türkiye Cumhuriyetine son derece faydalı birer vatandaş haline getirmektir’ der. Başka bir genelgesinde de, ‘Türk mektebi, eline teslim edilmiş olan her Türk çocuğunu Cumhuriyet rejiminin psikoloji ve ideolojisini tamamiyle kavramış, Türk milleti ve Türkiye Cumhuriyeti için son derecede faydalı bir Türk vatandaşı haline getirmeğe mecburdur’ der.

Öğretmenlerin siyasi eğitim vermelerini isteyen genelgelerden biri de Bakan H.A. Yücel’in kaleminden çıkmıştır ve valiliklere bildirilmiştir (Mart 1939): ‘Mebus seçimi için ikinci seçmenlerin seçilmesine başlanacağı şu günlerde Cumhuriyet idaresinin feyizleri, CHP ilkeleri, kurtuluş, inkılap ve terakki yollarında bu ilkelerin isabetli etkileri ve ürünleri, seçim işlerine karşı ilginin ve seçime katılmanın en önemli vatani ödevlerden olduğunu, mebusluk ve BMM

konularında bütün okullarımızda öğretmenler tarafından talebeye dersler ve konferanslar verilerek talebenin etraflı surette aydınlatılmalarının sağlanması.”⁴³

1973 tarih 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu ile milli eğitiminin amaçları ve ilkeleri toplu ve ayrıntılı olarak tespit edilmiştir. Bu kanun Haziran 1983'te kısmen değiştirilmiştir. Son şekline göre, Millî Eğitimin Genel Amaçları şöyledir:

“Türk milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı, Türk milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yükseltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik, sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;
2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan, yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;
3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak.

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan milli birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır”.

Aynı Kanun, “millî eğitimin temel ilkelerini” de, özetle, şöyle belirtmektedir:

1. **Genellik ve eşitlik:** Eğitim kurumları, dil, ırk, cinsiyet ve din ayrımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

⁴³ AKYÜZ, Yahya: Türk Eğitim Tarihi, Alfa Yayınları, İstanbul-2001, s. 301-303

2. Ferdin ve toplumun ihtiyaçları: Eğitim Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile toplumun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

3. Yönelme: Fertler, eğitimleri süresince, ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde ve doğrultusunda çeşitli programlara veya okullara yöneltilerek yetiştirilirler. Milli eğitim sistemi her bakımdan, bu yöneltmeyi gerçekleştirecek biçimde düzenlenir.

4. Eğitim hakkı: Temel eğitim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır. Sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

5. Fırsat ve imkan eşitliği: Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır. Maddi imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır. Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için gerekli tedbirler alınır.

6. Süreklilik: Genel ve mesleki eğitimin hayat boyu sürmesi esastır.

7. Atatürk İnkılap ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği: Eğitim sistemimizin her derece ve türü ile ilgili ders programlarının hazırlanıp uygulanmasında ve her türlü eğitim faaliyetlerinde Atatürk inkılap ve ilkeleri ve Anayasada ifadesini bulmuş olan Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır. Milli. ahlak ve milli kültürün bozulup yozlaşmadan kendimize has şekli ile, evrensel kültür içinde korunup geliştirilmesine ve öğretilmesine önem verilir. Milli birlik ve bütünlüğün temel unsurlarından biri olarak Türk dilinin, eğitimin her kademesinde, özellikleri bozulmadan ve aşırılığa kaçılmadan öğretilmesine önem verilir, çağdaş eğitim ve bilim dili halin de zenginleşmesine çalışılır.

8. Demokrasi eğitimi: Güçlü ve istikrarlı, hür ve demokratik bir toplum düzeninin gerçekleşmesi ve devamı için yurttaşların sahip olmaları gereken demokrasi bilincinin, yurt yönetimine ait bilgi, anlayış ve davranışlarla sorumluluk duygusunun ve manevi değerlere saygının her türlü eğitim çalışmalarında öğrencilere kazandırılıp geliştirilmesine çalışılır; ancak, eğitim kurumlarında Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine aykırı siyasi ve ideolojik telkinler yapılmasına ve bu nitelikteki günlük siyasi olay ve tartışmalara karışılmasına hiçbir şekilde meydan verilmez.

9. Laiklik: “Türk eğitiminde laiklik esastır. Din eğitimi ve öğretimi ancak kişilerin kendi isteği ve küçüklerin de kanuni temsilcilerinin isteğine bağlı olarak verilir. Bu istek, kayıt esnasında veliler tarafından okul idaresine yazılı olarak bildirilir.”

(Haziran 1983 tarihli son şekli şöyledir: “Türk milli eğitiminde laiklik esastır. Din kültürü ve ahlak öğretimi ilkökul ve ortaokullar ile lise ve dengi okullarda okutulan zorunlu dersler arasında yer alır.”)

10. Bilimsellik: Her derece ve türdeki ders programları ve eğitim metotlarıyla ders araç ve gereçleri, bilimsel ve teknolojik esaslara ve yeniliklere, çevre ve ülke ihtiyaçlarına göre sürekli olarak geliştirilir.

11. Plânlılık: Milli eğitimin gelişmesi iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınma hedeflerine uygun olarak eğitim-insan gücü-istihdam ilişkileri dikkate alınmak suretiyle, sanayileşme ve tarımda modernleşmede gerekli teknolojik gelişmeyi sağlayacak mesleki ve teknik eğitime ihtiyaca göre ağırlık verecek biçimde plânlanır.

12. Karma eğitim: Okullarda kız ve erkek karma eğitim yapılması esastır. Ancak eğitimin türüne, imkan ve zorunluluklarına göre bazı okullar yalnızca kız veya yalnızca erkek öğrencilere ayrılabilir.

13. Okul ile ailenin işbirliği: Eğitim kurumlarının amaçlarının gerçekleştirilmesine katkıda bulunmak için okul ile aile arasında işbirliği sağlanır.

14. Her yerde eğitim: Milli eğitimin amaçları yalnız resmi ve özel eğitim kurumlarında değil, aynı zamanda evde, çevrede, işyerlerinde, her yerde ve her fırsatta gerçekleştirilmeye çalışılır. Resmi, özel ve gönüllü her kuruluşun eğitimle ilgili faaliyetleri, Milli Eğitim Bakanlığının denetimine tabidir.”⁴⁴

Görüldüğü gibi eğitim sistemimizin amaçları tespit edilmiş ve bu yönde eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütülmesi istenmektedir.

Tabii bunlar tüm dersler için geçerli olan bakanlık politikalarıdır. Bunun yanı sıra asıl konu olan edebiyat eğitimiyle ilgili olarak uygulanan politikalar vardır.

⁴⁴ Millî Eğitim Temel Kanunu, Millî Eğitim Basımevi, İstanbul-1980, s.7-11

Ana dili eğitiminin ne kadar önemli olduğu daha önceki bölümlerde açıklanmıştı. Millî Eğitim Bakanlığı da bu derslerin önemini bildiğinden bu derslerle ilgili değişik önlemler almıştır. İlköğretim okullarında Türkçe, liselerde Türk Dili ve Edebiyatı derslerine diğer derslerden daha fazla yer verilmesi bunun en açık göstergesidir.

Bakanlığın ana dili eğitimiyle ilgili politikaları sadece ders saatlerini fazla tutmakla kalmamaktadır çeşitli dönemlerde edebiyat ve Türkçe derslerinin tam anlamıyla amaçlara hizmet edecek şekilde işlenebilmesi için çeşitli tedbirler alınmıştır.

“Bilindiği gibi yurdumuzda bütün yüksek öğretimin temelini teşkil eden on bir yıllık ilk ve orta öğretim okullarının gayeleri arasında, her gencin Türkçe’yi iyi bilen ve düzgün yazan bir aydın olarak yetiştirilmesi hususu da vardır. Bu gayenin kağıt üzerinde unutulmayıp, gerçek halini alması için Millî Eğitim Bakanlığı lüzumlu ve yerinde bazı tedbirler düşünmüştür. Mesela bütün ilk ve orta dereceli okulların ders programlarında, Türkçe-kompozisyon veya edebiyat dersleri, ayrılan zaman süresi bakımından, en büyük yeri işgal eder. Haftalık ders dağıtımında, daima, Türkçe dersine diğer derslerden daha çok yer ve önem verilmiştir. Meslek okullarında da, bir çok kültür dersi program dışı bırakıldığı halde, Türkçe derslerine dokunulmamıştır. Gene bu cümleden olarak, sınıf geçme bütünlemelerde Türkçe iki ders sayılır. Yani Türkçe’den bütünlemeye kalmak iki ayrı dersten bütünlemeye kalmaya bedeldir. İlkokul bitirme imtihanlarında Türkçe’den orta derece alan öğrenci mezun olamaz. En az iyi derece alması lazım gelir. Ayrıca her türlü müsabaka, parasız yatılı, burs ve seçme imtihanlarında, imtihana esas teşkil eden derslerden biri mutlaka, Türkçe – kompozisyonudur. Bütün bunlara ilave olmak üzere, öğrencilerin ana dillerini düzgün yazmaları, meramlarını yazılı olarak rahatça anlatmalarını temin için Milli Eğitim Bakanlığı sadece Türkçe öğretmenlerini değil, bütün öğretmenleri de çocukların dil yanlışlarını düzeltmekle görevlendirmiştir. Türkçe yanlışı yapan öğrencilerin, konu hangi derse ait olursa olsun, notunun kırılması emredilmektedir.”⁴⁵

Bu tedbirler Bakanlık tarafından 1963 yılında alınmıştır. Günümüzde de ana dili derslerinin ağırlığının hissedilmesi ve yaklaşımın ona göre yapılması için

⁴⁵ HACİEMİNOĞLU, Necmettin: Okullarda Türkçe Dersleri, Türk Kültürü Sayı:8, Haziran1963, s.16

değişik uygulamalar yapılmaktadır. Ancak bu uygulamalar geçmişe oranla daha düşük seviyede yaptırımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün liselerde birinci sınıflar için Türk Dili ve Edebiyatı dersleri baraj dersidir ve bu dersten başarısız olanlar bir üst sınıfa geçememektedir. Ayrıca okullarımızda Türkçe ve Edebiyat derslerinin teşekkür veya takdir belgesi alıp alamama noktasında da bu derslerinin ağırlığı vardır. Türkçe ve edebiyat derslerinden, beşli sisteme göre, üç alamayan öğrencilere takdir veya teşekkür belgesi verilmemektedir. Ayrıca Bakanlığın bütün ders öğretmenlerinden istediği Türkçenin kullanımında yapılan yanlışlıkların düzeltilmesi konusu da geçerliğini korumaktadır. Ancak diğer branş öğretmenlerinin buna pek dikkat etmediği açıkça ortadadır. Ne yazık ki öğrencilerin dilin kullanımında yaptığı hataların düzeltilmesi sadece Türkçe ve edebiyat öğretmenlerinin göreviymiş gibi düşünülmekte ve uygulamalar bu yönde yapılmaktadır.

Bakanlığın okullarda verilen eğitimde dikkat edilmesini istediği bir başka husus ise dilde aşırılıklardan kaçınılmasıdır. Bu tedbir ise daha çok dilimizin sadeleşmesi ve Osmanlıca kelimelerden bir noktada arındırılması için alınmıştır. Dilde aşırılıklardan sakınılması gerektiği konusunda zaman içerisinde genelgeler yayımlanmış ve bunlara göre hareket edilmesi istenmiştir.

T.C.

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Sayı: 909/5

7 Nisan 1964

Konu: Arı Türkçe kullanılması h.

Dilimizin gelişmesi ve her türlü kavramı anlatabilecek yeterliği kazanması, Atatürk'ün önderlik ettiği dil devriminin başlıca amacıdır.

Bu amaca ulaşmak için, yazışmalarda ve yayınlanacak eserlerde:

1. Yabancı sözcüklere yer verilmemeli, Türkçesi varken yabancı sözcük kullanılmamalıdır.
2. Anlatımın düğümlü, çapraşık, bozuk olmamasına dikkat edilmelidir.
3. İmlâ ve noktalama yanlışları yapılmamalı, yanlış cümle kurmamaya çalışılmalıdır.

4. 1273 sayılı Tebliğler Dergisi'nde 6413 sayılı emre ek olarak yayımlanan Başbakanlık genelgesinde, yazışmalarda rastlanan başlıca dil pürüzleri belirtilmiştir. Bu pürüzlerden sakınılmalıdır.

5. Yazışmalarda ve yayımlanacak eserlerde yararlanılacak başlıca kaynaklar aşağıda gösterilmiştir. Gerekğinde bu kaynaklara başvurulmalıdır.

Gereğini önemle rica ederim.

Yararlanılacak kaynaklar

— Türkçe Sözlük (TDK)

— Anayasaya Sözlüğü (TDK)

— İmlâ Kılavuzu (TDK)

Dr. İbrahim Öktem

M. Eğitim Bakanı

Bu genelgeyle aynı tarihte ve müsteşar imzasıyla yayımlanan genelgede ise derslerde Türkçeye önem verilmesi hakkında şu noktalar dile getirilmiştir:

T.C

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI

Talim ve Terbiye Dairesi

Sayı: 912/8

7 Nisan 1964

Konu: Derslerde, sözlü ve yazılı anlatımda

Türkçeye önem verilmesi h.

Türk dilini öğrencilere sevdirmek, dil yolu ile ulusal heyecanı aşılama ve kökleştirmek, duygu ve düşüncelerini söz ve yazı ile doğru ve ilgi çekici biçimde anlatmanın yollarını öğretmek, öğretmenlerimizin bu alanda gösterecekleri ilgi ve çabaya bağlıdır.

Yabancı sözcüklerden arınmış, özleşmiş, her türlü bilim, teknik ve sanat kavramlarını anlatmaya yeterli bir dil, ulusal varlığımızın oluşumunda en güçlü etmendir.

Bu ülküyü gerçekleştirmek için:

1. Her öğretmen, yazılı ve sözlü anlatımındaki tutumu ile, Türkçeye gösterdiği özenle öğrencilere örnek olmalıdır. Dil sevgisini aşılamanın olumlu sonuca varmanın en iyi yolu budur.
2. Ders kitaplarının dili ağıdalı, anlatımı öğrencilerin seviyesini aşkın olduğu durumlarda öğretmen, okunan metni sadeleştirmeli, anlaşılır biçime koymalı, bilinmeyen sözcük ve terimlerin anlamlarını açıklamalıdır.
3. Öğrencilerde, öğrendikleri yeni yabancı sözcükleri kullanma eğilimi vardır. Öğrencilerin bu eğilimlerini Türkçe sözcük kullanma yönüne çevirmeli, ana dili kullanmanın gerekliliği üzerine dikkatleri çekilmelidir.
4. Öğrencilerin yazılı ve sözlü anlatımlarında rastlanan yanlışlara göz yumulmamalı, bunların düzeltilmesi yoluna gidilmelidir.
5. Her fırsattan yararlanılarak, Türkçe konuşma ve yazmanın önemi belirtilmeli, gerekli uyarılar yapılmalıdır.
6. Terim birliğini sağlamak, yanlış sözcükler kullanmamak, doğru anlatım kurallarını öğretmek için Öğretimde, aşağıda listesi verilen kaynaklardan yararlanılmalı, kişisel anlayış ve tutumlara yer verilmemelidir.

Öğretmen arkadaşlarımızın, Türk dilinin özleşme ve gelişmesi için elden gelen çabayı göstereceklerine, dil davasının gerçekleşmesi konusunda kendilerine düşen ödevleri yerine getireceklerine inanmaktayım.

Gereğini rica ederim.

Yararlanılacak kaynaklar

- Türkçe Sözlük (T. D. K.)
- Anayasa Sözlüğü (T. D. K.)
- Orta Öğretim Terimleri Kılavuzu (T. D. K.)
- Felsefe ve Gramer Terimleri (T. D. K.)
- Dilbilim Terimleri Sözlüğü (T. D. K.)
- Zooloji Terimleri Sözlüğü (T. D. K.)
- İmlâ Kılavuzu (T. D. K.)

Nuri Kodamanoğlu
Milli Eğitim Bakanı Y.
Müsteşar

Bu genelgeler dil tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı yıllarda yayımlanmıştır. Bakanlık genel olarak bu genelgeler dolayısıyla tartışmalarda tarafsız kalamamış ve eleştirilere maruz kalmıştır. Necmettin Hacıeminoğlu Türkçenin Karanlık Günleri isimli eserinde dil politikalarını şu şekilde eleştiriyor:

“Öğretimin başlangıcı olan ilkokuldan itibaren, son basamağı teşkil eden üniversiteye kadar, her yıl artan bir hızla öğrencilere yeter sayıda kelime ve mefhum kazandırarak. Daha ideal düşünülürse, ihtisas öğretimi sayılan üniversiteyi bir yana koyup, yalnız liseyi son basamak kabul etmek de mümkündür. Bu sebeptendir ki, öğrenci liseyi bitirirken, zihninde dilin temeli atılmış olmalıdır. Her sahayı kavrayacak bir kelime ve mefhum hazinesine sahip bulunmalıdır. Zira, bundan sonra karşılaşacağı her yeni bilgiyi, daha önceden kazandığı kelimelerin aracılığı ile alacaktır. O kelimeler, zihne bilgi taşıyan vasıtalar gibidir. Sayı bakımından ne kadar çok, renk bakımından ne kadar çeşitli «vasıta» mız varsa, o nispette çok ve çabuk bilgi sahibi oluruz.

Onun içindir ki, medeni ülkelerin liseleri bu esasa göre kurulmuştur ve öyle işler. Zaten liseyi diğer meslek okullarından ayıran hususiyet de budur. Önce kendi milletinin kültür dilini, sonra da milletler arası milli terimleri öğrenmek suretiyle, zihni, her istikamette ilerlemesini temin edecek mefhumlarla teçhiz etmektir. Lise bunu yapabiliyorsa, gayesine ulaşmış demektir.

Bizim liselerimize bu açıdan bakarsak, bir çöl manzarası ile karşılaşırız. Zira, altı yıllık ortaokul ve lise Öğretimi boyunca, öğrencilere, üç-beş yılda bir değişen mahdut terimlerden başka, Türk kültür dili olarak hiç bir şey öğretilmiyor. Bunun neticesinde de, bizim liselerden mezun bir genç, yüksek tahsil sırasında yıllarca bocalıyor. Çünkü liselerde tam manası ile bir dil sefaleti hüküm sürmektedir.

Halbuki mütehassıslar tarafından hazırlanacak bir sistem ve programa göre, altı yıl içinde, Türk kültür dilinin, gençliğe lazım bütün kelime ve mefhumları hazmettirilmelidir. Böylece liseyi bitirmiş bir genç, hangi konuda olursa olsun, ciddi bir eseri okuyup anlayacak seviyeye yükselebilsin. Zihni gelişsin. Karşılaşacağı yeni ilmi terimlerden başka bir müşkülü olmasın.

Bizim şimdiki lise mezunlarımız ise, köy kahvelerinde anlatılan İncili Çavuş fıkralarını anlayacak seviyede bile değillerdir. Çünkü onlar liselerde

bilgisizlik tahsil ediyorlar. Milli Eğitim Bakanlığı öğretmenlere sık sık tamimler gönderiyor: «Ders kitapları» «öz Türkçe yazılacaktır. Öğrencilere öz Türkçe sözler öğretilcektir. Sınıflarda öz Türkçecilik kolları kurulacaktır.»

Nitekim bütün ders kitapları öz Türkçe yazılıyor. Aksi halde Talim ve Terbiye Dairesi reddetmektedir. Dersler öz Türkçe yapılıyor. Aksi takdirde müfettişler menfi rapor vermektedirler. Sınıflarda «öz Türkçecilik kolları» kuruluyor; ortaokul öğrencileri dilimizi ıslah etsinler diye.

Bu «öz Türkçe» denilen şey de ne ola ki? Birtakım heveslilerin yalan-yanlış uydurdukları ve kendilerinden başka kimselerin anlamadığı, henüz teklif haysiyetinden bile mahrum acayip sözlerden müteşekkil bir «kuş dili».

Çocuklar liseyi bitirdikten sonra bu dil ile yazılmış ciddi kitaplarla karşılaşacaklar mıdır? Hayır! Çünkü bu, milletçe benimsenmiş bir dil değildir. Muayyen çevrelerde kullanılan bir çeşit «argo» dur. Öğrencilere okulda zorla bunu öğretmenin faydası değil, zararı vardır. Zira okullarda birtakım kimselerin öncülüğünü yaptıkları uydurma ve sun'i dil okutulmaz. Oturmuş, yerleşmiş, milletin malı olmuş klasik milli kültür dili öğretilir. Çünkü lise bir «deneme tahtası» değildir. Genç nesilleri istik bale hazırlayan klasik tahsil müessesesidir. Sistem ve programı da onun bu vasfına uygun olmalıdır. Hangi konuda olursa olsun, «moda akımlar» lise öğretimine esas teşkil edemez.

Bunu dikkate almayıp da, gençliği babasının bayram tebriğini anlamayacak bir seviyeye düşürmek, öz Türkçecilik değil, barbarlıktır. Birkaç kişinin kısır anlayışı yüzünden gençlik nasıl bu hale getirilir? Bu nasıl bir tutumdur ki, öğrencilerin yaşayan dilin kelimelerini öğrenmelerine bile mani olunur? Halbuki lise, değil sadece yaşayan dili, bin yıllık geçmiş olan kültür dilimizi de öğretmek zorundadır. Avrupalı, gençlere, sadece kendi dilini değil, aynı zamanda kültürünün ortak dili olan Lâtince ve Grekçeyi nasıl öğretiyor?

Millî Eğitim Bakanlığı artık bu iptidai görüşlerin tesirinden kurtulmalıdır. Genç nesiller, böyle kırpıla kırpıla kuşa dönmüş bir dil malzemesi ile yetişirse, bizi muasır medeniyet seviyesinin üstüne kim çıkaracak?

İnsan kendi bahçesinde başka bir şey yetiştiriyor diye, kör bir inatla yalnız pırasa yiyerek nasıl beslenemezse, böylece üç beş yüz uydurma “tilcik”le de ilim, sanat ve kültür zirvelerine tırmanılamaz.”⁴⁶

Eğitim sistemlerimiz öğrencilerimize kültürünü, dilini öğretmezse başka bilgileri vermesinin de fazla bir önemi yoktur. Çünkü eğitim verilirken fertlerde meydana gelecek olumlu değişiklikler ile ülkemizin gelişmesi asıl amaçtır. Ancak bu tür uygulamalarla kendi diline ve kültürüne yabancı insanlar yetiştirmekten başka bir şey yapamayız.

Şimdi biraz düşünelim: Öğrencilerimize dilimizi sadeleştirerek öğretilim. Dilimize yabancı dillerden geçmiş kelimeleri tamamıyla dilimizden atalım. Sonuç ne olacaktır? Öğrencilerimiz kendi millî marşlarını bile anlayamaz hale geleceklerdir. Biraz daha ileri boyutu düşünersek, derslerde hangi parçalar işlenecektir? Ders kitaplarına kimlerden hangi eserler alınacaktır. Bunlar hep karşımıza çıkacak sorunlardır.

Millî Eğitim Bakanlığının dil konusunda uyguladığı politikalar dışında özellikle üniversite sınavlarında uygulanan test sisteminin öğrencilerde ulaşılması istenen amaçlardan uzaklaşılmasına sebep olduğu konusunda eleştiriler dile getirilmiştir. Muharrem Ergin bu konudaki sıkıntıları şöyle dile getiriyor:

“Son yıllarda yapılan üniversiteye giriş imtihanlarından birinde bir sayfalık bir kompozisyon yoklaması da vardı. Ben o imtihanda hisseme düşen 150 defter okudum. Bu 150 defterdeki 150 kompozisyon içinde kaba cümle yanlışları olmayan, doğru cümlelerle yazılmış bir, amma tek bir yazı yoktu. Bu liseyi bitiren Türk çocukları ana dilleri ile doğru olarak bir sayfalık bir yazı yazamıyorlar demekti.”⁴⁷

Yukarıda da belirtildiği gibi maalesef öğrencilerimiz yazarken veya konuşurken bir çok hatalar yapmaktadırlar. Burada dikkati çeken bir başka konu ise üniversiteyi kazanıp gelen öğrencilerimizin ana dillerini kullanırken yaptıkları hatalardır. Oysa bu öğrenciler ÖSYM tarafından yapılan üniversite sınavında içinde anlatım bozuklukları, imlâ-noktalama ve paragraf teşkili gibi soruları kolaylıkla cevaplamaktadırlar. Peki öğrencilerimiz sınavlarda doğru olarak

⁴⁶ HACİEMİNOĞLU, Necmettin: Türkçenin Karanlık Günleri, İrfan Yayınevi, İstanbul-1975 s.61-

64

⁴⁷ ERGİN Muharrem: Türkçe ve Dil Bilgisi Öğretimi, Türk Kültürü, Sayı:18, Nisan-1964, s.76

uyguladıkları kurallara niçin günlük konuşma ve yazma faaliyetlerinde dikkat etmemektedirler. Durum böyle olunca bizim eğitim sistemimizin davranış değişikliği meydana getirme amacını sağlayamadığını açıkça görebiliriz.

Bu durumun asıl nedenini öğrencileri daha ilköğretimden başlayarak test yöntemine tâbi tutmamızda aramalıyız. Eğitim verdiğimiz kişilerin önüne, yaşamlarının geri kalan kısmını tümüyle değiştirecek, belli aralıklarla sınavlar getiriyoruz ve doğal olarak öğrencilerimiz bu sınavlara odaklanıyorlar. Ne yazık ki bütün okullarımız da öğrencileri sadece sınavlara hazırlayan kurumlardan öteye gidemiyor. Sınavlara da tam anlamıyla öğrencilerimiz hazırlanabilseler belki ortada problem de kalmayacaktır. Okullar ihtiyaca cevap veremediği ve maddi yönden özel dershanelerin sunduğu imkânları öğrencilerine sunamadığı için veliler ve öğrencilerin gözünde de değerini kaybetmektedir.

Üniversite sınavlarıyla ilgili olarak Abdurrahman Güzel'in bir tespiti çok dikkat çekicidir:

“Bugünkü manzara dikkate alındığında Türk Dili ve Edebiyatı ile Kompozisyon derslerinin Türkçenin kullanımı bakımından pek öyle faydalı bir rolü olduğu söylenemez. Çünkü bugün lise öğrencisinin tek hedefi üniversiteye girebilmektir. Hâl böyle olunca da bütün çabalar üniversite sınavına yönelik bilginin değil, testin öğrenilmesine olmaktadır. Üniversite sınav sistemi de öğrenciye Türkçenin kullanımı noktasında faydalı olacak nitelikte değildir. Öğrencilerin beyni, bir paragrafı anlamaya ve oradan hareketle bir kutucuğu doldurmaya programlanmıştır.”⁴⁸

Ayrıca üniversite sınavlarının açtığı yaralardan biri de büyük bir kaybedenler ordusu meydana getirmesidir. Her yıl sınavlara bir milyonun üstünde bir sayıda öğrenci girmekte ve bunlardan ancak yüzde onu herhangi bir fakülteye yerleştirilmektedir. Dışarıda kalanlar çoğu ise belli bir süre sınavın şokunu üzerlerinden atamamaktadırlar. Bizim çocuklarımızı bu şekilde hırpalamaya hakkımız yoktur. Eğitim vererek öğrencilerimizin kendine güvenen, kişiliği sağlam bireyler olmasını mı sağlamaya çalışıyoruz yoksa pısrık kendine güveni olmayan insanlar mı? Belki imkânsızlıklar üniversite sınavlarını zorunlu

⁴⁸ GÜZEL Abdurrahman: Bu Devlet Müdahalesini Gerektiren Bir Konudur, Milli Eğitim Dergisi, Sayı:129, Yıl:1996, s. 24-30

kılmaktadır. Ancak bir şekilde ilköğretim ve lisede yönlendirme faaliyetlerinin yapılması gereklidir. Hiç olmazsa başka yeteneklere sahip olan öğrenciler bu sınavlarda zaman harcamazlar ve bir meslek edinebilirler. Eğer zamanında yönlendirme yapılmazsa bu çocuklarımız maalesef vasıfsız iş gücü olarak ortada kalacak ve ne kendilerine ne ailelerine ne de topluma faydaları olacaktır.

Eğitim sistemimizde yaptığımız ve dilimize zarar veren bir başka yanlış ise yabancı dilde yapılan eğitime destek vermemizdir. Bugün neredeyse ana okulları bile yabancı dilde eğitim verdiğini söyleyip reklam yaparak müşteri çekmeye çalışmaktadır. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı en gözde okullar olan Fen ve Anadolu Liselerinde bir yıl hazırlık sınıfı adı altında haftada yirmi dört saat yabancı dil eğitimi verilmektedir. Burada karşı çıkılan yabancı dil eğitimi verilmesi değil, Türkçe eğitiminin göz ardı edilmesidir. Kendi dilini layıkıyla kullanamayan bir insan nasıl bir yabancı dili hakkıyla öğrenebilir?

Ana dili eğitiminin tam anlamıyla başarıya ulaşabilmesi için sağlam bir eğitim sistemi kurulmalı ve eğitim sisteminin merkezine de ana dili dersleri oturtulmalıdır. Ayrıca uygulanacak eğitim sisteminde şu noktalara da dikkat edilmesi faydalı olacaktır

- Eğitim sistemleri oluşturulurken işe siyaset karıştırılmamalı ve sistemler dönemlere ve partilere göre değişmemelidir.
- Eğitim sistemi hazırlanırken çok titiz davranılmalı ve konuyla ilgili herkesin fikirlerine başvurulmalıdır.
- Eğitim sistemleri hazırlanırken körü körüne bir taklitçiliğe yönelmememiz gerekir. Başka ulusların uyguladıkları programlardan ve sistemlerden alacağımız noktalar olabilir, ancak sistem kurulurken millî temellere oturtulması gereklidir.

Bu görüşler bütün dersler için düşünülebilir. Ana dili eğitiminin ve dolayısıyla da tüm eğitim sisteminin istenen amaçlara ulaşabilmesi için Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı derslerine önem verilmesi gereklidir. Bu derslere vereceğimiz önem ise şu şekilde olabilir:

- Ana dili derslerini verecek kişilerin belli özellikleri taşıması gerekir. Bu özellikleri taşıyan adayları tespit etmek için yapılacak sınavların test

olmaması gerekir. Yani tesadüfen Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerine girmiş olan adayların ayıklanması gereklidir.

- Türk Dili ve Edebiyatı derslerine biraz daha fazla ağırlık verilmelidir. Dersler edebiyat, kompozisyon ve dil bilgisi gibi branşlara ayrılmalı ve bunların her biri karnede ayrı bir not halinde değerlendirilmelidir.
- Türkçe ve edebiyat derslerinde kesinlikle öğretmenler kurulu kararıyla geçme olmamalı bu derslerden başarısız olanlar dersleri tekrar almalıdırlar.
- Edebiyat dersleri için sağlam bir dil politikası uygulanmalı öğrencilerin her yıl için öğrenmesi gereken kelime kadrosu tespit edilmeli ve her öğrencinin bunları öğrenerek mezun olması sağlanmalıdır.
- Üniversite sınavlarında uygulanan testler ana dili yeteneğini ölçme açısından yeterli değildir. Sınavların başka bir şekilde yapılamayacağı da açıktır. Bu sebeple ana dili derslerine mahsus bir ek puan verilmesi uygulaması yapılabilir. Belki bu yolla öğrencilerin edebiyat derslerine ilgisi daha fazla artırılabilir.
- Öğrencilerimize yabancı dil eğitimi verilmesi gereklidir. Bunu kimse inkâr edemez. Fakat yabancı dil eğitimi vermeden önce kendi dilimizi tam anlamıyla öğretmeliyiz. Bu sebeple hazırlık sınıflarında okutulan edebiyat derslerinin ağırlığını arttırmamız gerekir.
- Ana dili eğitimi faaliyetlerinin geliştirilmesi için bakanlık bünyesinde bir araştırma ve geliştirme bürosu kurulmalı ve uzmanların çalışmaları dersler için yol gösterici olmalıdır.
- Türkçe ve edebiyat derslerinin önemi öğrencilerimize ve velilerimize tam olarak anlatılmalı ve bu derslerin önemi konusunda motive edilmelidirler.

Sonuç olarak biz toplumumuzun her ferdine dilimiz ve millî kültürümüzü öğretmek zorundayız. Bu zorunluluğu yerine getirecek olan kişiler ise eğitim camiasında çalışan her kademedeki görevlilerdir.

4. SONUÇ

Her Millet kendi kültürünü, yaşayışın, inançlarını gelecek kuşaklara aktarmak ister. Bu aktarımı sağlayabilmek için, insanları birbirine bağlayan ve millet haline getiren ana dilinin yetişen her bireye öğretilmesi zorunluluğu vardır.

Mustafa Kemal ATATÜRK'ün şu sözleri bu noktayı açıklar niteliktedir: “Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli hissin gelişmesinde başlıca etkindir. Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki, bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” Gerçekten gelişmek ve çağdaş uygarlık seviyesini yakalamak istiyorsak dil eğitimine önem vermemiz gereklidir.

Her ders için şüphesiz belli başlı sorunlar vardır. Ancak Türkçe ve Edebiyat derslerinde ortaya çıkacak sorunlar diğer bütün derslere de zincirleme olarak yansıyacaktır. Ana dili eğitiminde meydana gelecek eksiklikler bütün eğitim sisteminin etkisiz hale gelmesine sebep olacaktır. Eğitim sisteminin aksaması ise gelecek için planladığımız bütün hedeflerin aksamasına yol açacaktır.

Hazırladığımız tezde genel olarak eğitim sistemleri ve uygulamalar üzerinde durduk. Konuyla ilgili araştırmalar yaparken maalesef karşımıza iç açıcı bir tablo çıkmadı. Ülkemizde uygulanan eğitim politikalarının bir sisteme oturtulamadığı acı bir gerçektir. Çalışmaların sistemsiz yapılması sebebiyle bugüne yapılan özverili çalışmaların ne yazık ki hemen tamamı boşa gitmiştir.

Ülkemizde eğitimde uygulanan sistemsiz çalışmalara her noktada rastlayabiliriz. Müfredat programı hazırlama, öğretmen yetiştirme ve alma, eğitim sistemi uygulama gibi konularda sergilenen plânsız tutumlar yüzünden şu zamana kadar hedeflediğimiz noktaların çok uzağında kalmış bulunmaktayız.

Müfredat programları bahsinde nerelerde hata yapıldığı konusunda bazı görüşler dile getirilmişti. Bu konuda ülkemizde bu işin baştan sıkı tutulmadığı plânlara bakılırsa açıkça görülecektir. Liselerde edebiyat dersi için hazırlanan 1949-1950 Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat programı sadece -4- sayfadan ibarettir. İçeriğinde ise hemen hiç aydınlatıcı bilgi bulunmamaktadır. İlerleyen zaman içerisinde bu eksiklik giderilmeye çalışılmış ve biraz daha bilimsel verilere

dayanan programlar hazırlanmaya başlanmıştır. Ancak halen daha tam anlamıyla eğitim camiasında olan kişilerin benimsediği bir program ortaya konulamamıştır.

Müfredat programlarının hazırlanması ve uygulanmasında yapılan yanlışlıklardan daha büyükleri maalesef öğretmen yetiştirme ve alımında olmuştur. Ülkemizde öğretmen yetiştirme konusunda standartlaşma ne yazık ki gerçekleştirilememiştir. Yetiştirmede gerçekleştirilemeyen standartlaşma öğretmen alımına da yansımıştır. Bugüne kadar uyguladığımız öğretmen alımı politikaları bunu açıkça göstermektedir. Hiçbir pedagojik formasyona, öğretmen yeterliliğine sahip olmayan kişiler sırf istihdam yaratma düşüncesiyle bu mesleğe alınmış ve öğretmenlik müessesesine büyük zarar verilmiştir.

Ana dili eğitiminde eksik kalınmasının diğer bir sebebi ise öğrencilerimizi her aşamada tâbi tuttuğumuz test sınavlarıdır. Bu sınavlar öğrencilerimizin hayal, düşünme ve ifade etme yeteneklerini dört-beş tane seçeneğin içine sıkıştırmakta ve zamanla bu yetenekleri yok etmektedir

Unutmamalıyız ki, “Milleti kurtaranlar yalnız ve ancak öğretmenlerdir.” yani eğitim sistemleridir. Biz de bu düşüncüyü hiç aklımızdan çıkarmadan var gücümüzle çalışmalı ve sağlam bir eğitim sistemi kurup, milletimizin yükselmesi ve insanlık âleminde hak ettiği yere gelmesi için çaba sarf etmeliyiz.

5. EKLER

Ek-1. 1949 ve 1950 Lise Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı⁴⁹

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

Sınıf:I

(Haftada 2 saat okuma ve edebiyat, 1 saat dil bilgisi, 2 saat kompozisyon)

Liselerde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri genel olarak okuma, kompozisyon ve dil bilgisi bölümlerini ihtiva eder.

1. Okuma ve Edebiyat :

Okumada ilk hedef, öğrencileri değerli metinlerle karşılaştırmak ve bunlar üzerinde çalıştırmaktır. Edebî tekniğe ait bilgiler, uygun metinler üzerinde açıklamalar vesilesiyle verilir. Seçilecek metinlerin yalnız edebî sanatları belirtecek nitelikte bulunması kâfi değildir. Bu metinler her şeyden önce öğrencilerin fikrî formasyonuna yarayacak mahiyette olmalıdır. O edebî bir eserin estetik değeri yanında o eserin fikir bakımından kıymetini de belirtmeye önem vermelidirler.

2. Kompozisyon :

Kompozisyon derslerinde öğrencilere şahsi görüş ve duyularını ifade imkânı verilmelidir. Bu sınıftan itibaren öğrenci, öğretmenin rehberliği altında, bilgi ve tecrübelerinin kendi seviyesine göre bir terkipini yapmayı deneyecektir. Bunun için ona yazı yazma ve söz söylemede esas olan düşünme yolu kavratılacak ve diğer bütün derslerinde bu yolu şuurla takip etme yetisi kazandırılacaktır. Kompozisyon dersinin şahsiyeti teşkile olan hizmeti bakımından lise çalışmalarının temeli olduğu, ancak bu sınıfta bu hedeflere daha ziyade ameli mahiyetteki mektup, deneme vesair yazı alıştırmalarıyla varılmaya çalışılacağı unutulmamalıdır. Gerek sözlü gerek yazılı kompozisyon ödevlerinin zamanın müsaadesi nispetinde bol verilmesi gerekir.

3. Dil bilgisi

⁴⁹ DUMAN, Asiye: 1923-1957 Yılları Arasında Ortaokul ve Liseler İçin Hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Programları Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.123, Ankara-1992

Liselerin dil bilgisi öğretiminin hedefi, öğrencide okuduğunu iyi anlayacak ve düşünüp duyduğunu doğru ifade edecek sağlam bir dil mantığının teşekkül etmesidir. Bunun için orta okul öğreniminde olduğu gibi lise sınıflarında da dilin canlı tezahürü olan cümle esas tutulmalı; kelimelere ait fonetik, morfoloji ve sentaks bilgileri verilirken hareket noktası daima cümle olmalıdır.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

SINIF : II

(Haftada 2 saat Okuma, 1 saat Dil bilgisi, 1 saat Kompozisyon)

1- Okuma

(Programda ve kitaplarda esas, metinler ve bu metinlerin izahıdır. Gerek metinlere ait teknik bilgiler, gerek edebiyat tarihi bilgileri ancak metinler vesilesiyle ve öğrenci seviyesini aşmayacak bir ölçüde verilecektir.)

Bu sınıfta kaynaklardan Tanzimat'a kadar, Türk edebiyatının gelişmesi hakkında toplu bir fikir veren metinler üzerinde çalışılacaktır:

1. Büyük ve eski milletlerin destanları. Türk destanları. (Oğuz, Ergenekon, Göç destanlarının tarihî kaynaklara akseden şekillerine ait birkaç örnek.)

2. Yazılı ilk Türkçe metinler : Orhun Anıtları.(Bu anıtların uygun yerlerinden seçilecek beş on satırlık asıl metinle beraber, bir iki sahife de bugünkü dile çevrilmiş metin örneği alınacak ve bu vesile ile, fazla tafsilâta girilmeden Türkçemizin on iki yüzyıl önceki haline öğrencilerin dikkati çekilecek; anıtların dil, sanat ve tarih bakımından değeri üzerinde toplu bilgi verilecektir.

3. İslâmiyet'ten sonra, Anadolu dışında Türk edebiyat mahsulleri ve bunların genel vasıfları. (Kutadgu Bilig'den, Aybet-ül-Hakaayık'tan, Divan-ı Lügati't Türk ve Divan-ı Hikmet'ten küçük örneklerle.)

4. Anadolu'nun Türkleşmesi ve Anadolu'da Türk edebiyatının başlayıp gelişmesi. XIII. ve XIV. yüzyıllarda bu sahada yazılan eserlerin genel vasıfları. Dinî-tasavvûfî ve lâdinî eserler.

(Sultan Velet'ten, Yunus Emre'den, Kaygusuz Abdal' dan, Dehhânî'den Âşık Paşa Ahmedî ve Nesimî gibi Anadolu ve Azerî lehçesi edebiyatlarının en önemli kurucularından alınacak metinler.)

Bu örnekler, öğrencileri daha ziyade bu yüzyıllar mahsullerinden haberdar etmek maksadiyle verileceğinden seçilişlerinde makul bir ölçü gözetilmelidir. Meselâ şiirlerinde millî bir söyleyiş bulunan Yunus Emre'den daha bol metin almak; Dehhânî, Aşık Paşa, Nesimî ve Ahmedî'den kısa parçalar seçmek lâzımdır. Ayrıca bu örnekler vesilesiyle, halk edebiyatı nazım şekilleriyle klasik nazım şekilleri üzerine öğrencinin dikkati çekilecek, halka ve münevver zümreye mahsus edebî cereyanların teşekkülü hakkında kısa bilgi verilecek ve müteakip yüzyıllarda edebiyatımızın bu iki koldan yürüyüşü daima göz önünde tutulacaktır.)

5. Yine XIII ve XIV. yüzyıllar halk hikâye ve destanlarının, en önemli örneği olan Dede Korkut Hikâyeleri bütün bir parça alınarak bu yüzyılların sade Türk dili, halk hikâye ve nesir lisânı hakkında gereken bilgiler verilecektir.

6. Süleyman Çelebi'den, Şeyhî'den, Necatî'den, Ahmet Paşa'dan örneklerle, XV. Yüzyılda edebî durum.

Sinan Paşa'dan seçilecek kısa bir örnekle bu yüzyılın klâsik ve sanatkarâne nesri hakkında bilgi. Aşık Paşazade Tarihi'nden seçilecek bir örnekle, yüzyılın popüler nesri hakkında bilgi.

(Bu arada, İstanbul'un zaptından önce, Anadolu'daki kültür merkezleri, fikir ve sanat hareketleri, İstanbul'un idare ve kültür merkezi oluşur fikir ve sanat hayatımızın gelişmesi üzerindeki rolü hakkında kısa bilgi verilecektir.)

Ayrıca ; XV. yüzyılda, Anadolu dışında Türk edebiyatının gelişmesi hakkında, Çağatay lehçesi şairi Ali Şîr Nevai' den seçilecek bir örnekle, öğrencilere bilgi verilecektir.

8. Yahya, Nef'î, Nâbî'den seçilecek örneklerle XVII. yüzyılın klâsik edebiyatı hakkında bilgiler. Naimâ, Kâtip Çelebi ve Evliya Çelebi'den seçilecek örneklerle aynı yüzyılın Divan nesri hakkında genel bilgiler. Karacaoğlan'dan Gevherî'den seçilecek örneklerle, aynı yüzyılın halk şiiri. Kerem ile Aslı hikâyesinden seçilecek kısa bir örnekle bu yüzyılın halk hikâyesi.

9. Nedim, Ragıp Paşa, Şeyh Galip'ten seçilecek örneklerle XVIII. yüzyıl edebiyatı üzerinde genel bilgiler.

10. XIX. yüzyıl başlarında Türk edebiyatı. Memleketimizde XVIII yüz-yıldan beri beliren Batı tesirlerinin artması dolayısıyla sosyal hayatımızdaki

değişikliğin ve yeniliğin hızlanması. Divan edebiyatının yıkılışı ve sebepleri. Divan edebiyatının son mahsullerinden birkaç örnek.

Dertli, Zihnî, Emrah ve Seyranî'den seçilecek örneklerle bu yüzyılın halk şiiri hakkında genel bilgiler.

2- Dil bilgisi

1. Türkçemizin yapısı ve dünya dil grupları arasındaki yeri.
2. Türk lehçeleri.
3. Türkçemizin zenginliği. Türeme ve bileşme.
4. Kelime kökleri (isim kökleri-fiil kökleri.), ekler (çekim ekleri -yapım ekleri.)
5. İsim ve sıfat türeten ekler, bu eklerle türemiş isimler ve sıfatlar.
6. Fiilimsiler, isim-fiiller, sıfat-fiiller, bağ-fiiller.
7. Fiil türeten ekler ve bu eklerle yapılmış fiiller.
8. Fiilin çatısı.
9. Zarfların, edatların ve bağların cümle içindeki yerleri ve vazifeleri.
10. Cümlelerin kuruluşu (hüküm), cümlelerin esas ve yardımcı öğeleri.
11. İsim cümlesi, fiil cümlesi.
12. Cümle çeşitleri. Basit cümle, bileşik cümle ve cümlecikler. Bileşik cümlede temel cümlecik ve yan cümlecikler. Yan cümleciklerin vazifeleri. Sıra cümleler.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

SINIF : III

(Haftada iki saat okuma ve edebiyat, iki saat kompozisyon)

(Bu sınıfta da, program ve kitaplarda esas, metinler ve bu metinlerin izahıdır. Gerek metinlere ait teknik bilgiler, gerek edebiyat tarihi bilgileri, metinler vesilesiyle ve öğrenci seviyesini hiçbir veçhile aşmayacak bir ölçüde verilecektir.)

Bu sınıfta, Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatının gelişme safhaları hakkında toplu bir fikir veren metinler üzerinde çalışılacaktır.

I. Gülhane Hattı'ndan bir parça ile, Tanzimat hareketini doğuran siyasî sebepler hakkında kısa bilgiler.

II. Şinasi'den, Ziya Paşa'dan, Namık Kemal'den seçilecek örneklerle;

- a. Tanzimat edebiyatının doğuşu ve niteliği,
- b. Bu yazarların edebiyatımızda yaptıkları yenilikler,
- c. Şiir, makale, tiyatro, roman, tarih, tenkid vb. çeşidinden yazdıkları yeni eserler,
- d. Aynı yazarların, yazı dilimizin sadeleşmesi ve millîleşmesi yolundaki mühim hizmetleri ve fikirleri hakkında kısa bilgiler.
- e. Ahmet Vefik Paşa ve Âli Bey'den örneklerle, bu yazarların tiyatroya hizmetleri,

III. Recaizade Ekrem, Abdülhak Hamit, Sami Paşazade Sezai'den seçilecek örneklerle:

- a. Tanzimat devrinde çağdaş sanat anlayışının gelişmesi,
- b. Bu yazarların, şiir, tiyatro, hikâye, roman, tenkid vb. çeşidinden yazdıkları yeni eserler,

IV. Muallim Naci'den seçilecek bir iki örnekle, Tanzimat devrinde eski-yeni çarpışması hakkında genel bilgiler.

V. Ahmet Cevdet Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Süleyman Paşa ve Şemsettin Sami'den örnekler. Tanzimat devrinde sade Türkçe; Türk dili ve Türk tarihçiliğinde milliyetçi görüşler hakkında kısa bilgiler.

VI. Ahmet Mithat Efendi'den örnekler.

Ek-2. 1952 Lise Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı⁵⁰**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI****SINIF : 1**

(Haftada 2 saat okuma ve edebiyat, 1 saat dil bilgisi, 2 saat kompozisyon)

Liselerde Türk Dili ve Edebiyatı dersleri genel olarak okuma, kompozisyon ve dil bilgisi bölümlerini ihtiva eder.

1. Okuma ve Edebiyat

Okumada ilk hedef öğrencileri değerli metinlerle karşılaştırmak ve bunlar üzerinde çalıştırmaktır. Edebiyat tekniğine ait bilgiler, uygun metinler üzerindeki açıklamalar vesilesiyle verilir. Seçilecek metinlerin yalnız edebî sanatları belirtecek nitelikte bulunması kafi değildir. Bu metinler her şeyden önce öğrencilerin fikrî formasyonuna yarayacak mahiyette olmalıdır. Öğretmenler, edebî bir eserin estetik değeri yanında o eserin fikir bakımından kıymetini de belirtmeye önem vermelidirler.

2. Kompozisyon :

Kompozisyon derslerinde öğrencilere şahsî görüş ve duyularını ifade imkanı verilmelidir. Bu sınıftan itibaren öğrenci, öğretmenin rehberliği altında bilgi ve tecrübelerinin kendi seviyesine göre bir terkipini yapmayı deneyecektir. Bunun için ona yazı yazma ve söz söylemede esas olan düşünme yolu kavratılacak ve diğer bütün derslerinde bu yolu şuurla takip etme yetisi kazandırılacaktır. Kompozisyon dersinin, şahsiyeti teşkile olan hizmeti bakımından lise çalışmalarının temeli olduğu, ancak bu sınıfta bu hedeflere daha ziyade ameli mâhiyetteki mektup, deneme vesair yazı alıştırmalarıyla varılmaya çalışılacağı unutulmamalıdır. Gerek sözlü, gerek yazılı kompozisyon ödevlerinin zamanın müsaadesi nispetinde bol verilmesi gerekir.

3. Dil Bilgisi

Liselerde dil bilgisi öğretiminin hedefi, öğrencide okuduğunu iyi anlayacak ve düşünüp duyduğunu doğru ifade edecek sağlam bir dil mantığı teşekkül etmesidir. Bunun için ortaokul öğreniminde olduğu gibi lise sınıflarında

⁵⁰ DUMAN, Asiye: 1923-1957 Yılları Arasında Ortaokul ve Liseler İçin Hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Programları Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s. 128, Ankara-1992

da dilin tezahürü olan cümle esas tutulmalı; kelimelere ait fonetik, morfoloji ve sentaks bilgileri verilirken hareket noktası daima cümle olmalıdır.

DERS KONULARI

Okuma ve Edebiyat :

I-Edebî eserlerin şekilleri :

1. Nesir;
2. Nazım;
3. Nesrin özellikleri (yeni nesirle eski nesrin belli başlı farkları);
4. Nazım özellikleri.

a- Vezin, veznin değeri, hece ve aruz vezinleri hakkında toplu bilgi, aruzun esasları; kolay, tipik birkaç örnek;

b- Kafiye.

II- Üslûp (Üslûbun tanıtılması hususunda itibari tasnifler üzerinde durulmayacak; okunan metinlerde ifade düzgünlüğü, fikir sağlamlığı, açıklık, samimilik, tesirlilik, duygu ve fikirlerle ifadenin uygunluğu gibi üslûp hususîyetlerini vücuda getiren cihetler tebarüz ettirilerek başka parçaların bu hususîyetleriyle mukayese olunacaktır.)

III- Edebî eserlerin ifade özellikleri (Teşbih, mecaz, mecazın belli başlı çeşitleri).

IV- Halk şiirimizin belli başlı nazım şekilleri.

V- Divan şiirinin kaside, gazel, mesnevi...vb. gibi belli başlı nazım şekilleri.

VI- Yeni edebiyatımızda nazım şekilleri.

VII- Belli başlı edebî nevilere ait derli toplu bilgiler : Roman ve hikâye, tiyatro, makale, fıkra, musahabe,tenkit, biyografi, nutuk, konferans vb.

Dil Bilgisi

I- Dil ve yazı. Dillerin meydana gelişi (İşaretler, seslenmeler, kelime ve cümlenin meydana gelişi, dilin doğması). Yazı. Konuşmanın tespiti ve lüzumu. Seslerin şekillerle (harflerle) ifadesi. Bugüne kadar kullandığımız yazılar hakkında toplu bilgiler. Yeni yazımızın dilimizi ifade bakımından değeri.

II- Sesbilgisi. Ses. Ses organları. Dilimizin sesleri: Vokaller (açık sesler) konsonantlar (tutuk sesler), hece, hece çeşitleri, kelime. Hece kuruluşunda

vokallerin önemi. Kalın ve ince vokaller. Dilimizde büyük ses uyumu. Geniş, dar, düz, yuvarlak vokaller. Küçük ses uyumu. Konsonantlar, çeşitleri. Kelimelerde konsonant değişiklikleri ve sebepleri.

1. Dilin lehçeleri, ağızlar. Bilim ve sanat eserlerinde dil ve ağız birliği. (Bu bahiste dilimizin, yurdun türlü bölgelerinde söyleniş farkları üzerinde öğrencilerin dikkati çekilerek ağızların, bilim ve sanat eserlerinin dilinde nasıl bir birleşmeye doğru gittiği açıklanacak, şive birliği noktasında, bütün sınıflardaki öğrenim boyunca, ısrar edilecektir.)

2. Vurgu. Vurgunun, dilin söylenişindeki önemi. Vurgu değişimleri. Vurgu değişimlerinin manaya tesiri.

3. Ulama.

4. Cümlelerin söylenişindeki ton değişikliklerinin mana ile ilgisi.

III- Kelime çeşitleri: İsim, sıfat, zamir, zart, edat, bağlaç, fiil ve ünlem. Bu kelimelerin vazife yönünden cinsleri ve cümle kuruluşundaki vazifeleri, bu vazifelere göre şekillenmeleri (çekimleri).

IV- İmlâ işaretlerinin kullanılışı (Bu işaretler öğrencilere başlı başına bir bahis olmaktan ziyade derslerde sırası geldikçe tekrarlanmak suretiyle öğretilmelidir.)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

SINIF : II

(Haftada 2 saat Okuma, 1 saat Dil bilgisi, 1 saat Kompozisyon)

OKUMA

(Programda ve kitaplarda esas, metinler ve bu metinlerin izahıdır. Gerek metinlere ait teknik bilgiler, gerek edebiyat tarihi bilgileri ancak metinler vesilesiyle ve öğrenci seviyesini aşmayacak bir ölçüde verilecektir.)

Bu sınıfta kaynaklardan Tanzimat'a kadar, Türk edebiyatının gelişmesi hakkında toplu bir fikir veren metinler üzerinde çalışılacaktır

1. Büyük ve eski milletlerin destanları. Türk destanları (Oğuz, Ergenekon, Göç destanlarının tarihî kaynaklara akseden şekillerine ait birkaç örnek.)

2. Yazılı ilk Türkçe metinler : Orhun Anıtları. (Bu anıtların uygun yerlerinden seçilecek beş on satırlık asıl metinle beraber, bir iki sahife de bugünkü dile çevrilmiş metin örneği alınacak ve bu vesile ile, fazla tafsilâta girilmeden,

Türkçemizin on iki yüzyıl önceki haline öğrencilerin dikkati çekilecek; anıtların dil, sanat ve tarih bakımından değeri üzerinde toplu bilgi verilecektir.)

3. İslamiyetten sonra, Anadolu dışında Türk edebiyatı mahsulleri ve bunların genel vasıfları (Kutadgu Bilig'den, Aybet-ül-Hakaayık'tan, Divanü Lûgat-it Türk'ten ve Divan-ı Hikmet'ten küçük örneklerle.)

4. Anadolu'nun Türkleşmesi ve Anadolu'da Türk edebiyatının başlayıp gelişmesi.

XIII. ve XIV. yüzyıllarda bu sahada yazılan eserlerin genel vasıfları. Dinî-tasavvufî eserler. (Sultan Velet'ten, Yunus Emre'den, Kaygusuz Abdal' dan, Dehhanî'den, Aşık Paşa, Ahmedî ve Nesimî gibi Anadolu ve Azerî lehçesi edebiyatlarının en önemli kurucularından alınacak metinler.

(Bu örnekler, öğrencileri daha ziyade bu yüzyıllar mahsullerinden haberdar etmek maksadıyla verileceğinden seçilişlerinde makul bir ölçü gözetilmelidir. Mesela şiirlerinde millî bir söyleyiş bulunan Yunus Emre'den daha bol metin almak; Dehhanî, Aşık Paşa, Nesimî ve Ahmedî'den kısa parçalar seçmek lâzımdır. Ayrıca bu örnekler vesilesiyle halk edebiyatı nazım şekilleriyle klasik nazım şekilleri üzerine öğrencinin dikkati çekilecek, halka ve münevver zümreye mahsus edebî cereyanların teşekkülü hakkında kısa bilgi verilecek ve müteakip yüzyıllarda edebiyatımızın bu iki koldan yürüyüşü daima göz önünde tutulacaktır.)

5. Yine XIII. ve XIV. yüzyıllar halk hikâye ve destanlarının en önemli örneği olan Dede Korkut hikâyelerinden bütün bir parça alınarak bu yüzyılların sade Türk dili, halk hikâye ve nesir lisanı hakkında gereken bilgiler verilecektir.

6. Süleyman Çelebi'den, Şeyhî'den, Necatî'den, Ahmet Paşa'dan örneklerle, XV. yüzyılda edebî durum.

Sinan Paşa'dan seçilecek kısa bir örnekle bu yüzyılın klasik ve sanatkârâne nesri hakkında bilgi. Aşık Paşazâde Tarihi'nden seçilecek bir örnekle, yüzyılın popüler nesri hakkında bilgi.

(Bu arada, İstanbul'un zaptından önce, Anadolu'daki kültür merkezleri, fikir ve sanat hareketleri. İstanbul'un idare ve kültür merkezi oluşunun fikir ve sanat hayatımızın gelişmesi üzerindeki rolü hakkında kısa bilgi verilecektir.)

Ayrıca XV. yüzyılda, Anadolu dışında Türk edebiyatının gelişmesi hakkında, Çağatay Lehçesi şairi Ali Şîr Nevaî'den seçilecek bir örnekle, öğrencilere bilgi verilecektir.

7. Fuzûlî, Bakî, Ruî'den seçme örneklerle, XVI.yüzyılın, .Osmanlı İmparatorluğu tarihindeki önemi, Köroğlu, Pir Sultan Abdal'dan seçilecek örneklerle bu yüzyılın halk şiiri hakkında bilgiler.

8. Yahya, Nef'î Nâbî'den seçilecek örneklerle XVII. yüzyılın klasik edebiyatı hakkında bilgiler. Naimâ, Katip Çelebi ve Evliya Çelebi'den seçilecek örneklerle aynı yüzyılın Divan nesri hakkında genel bilgiler. Karacaoğlu'dan, Gevherî' den seçilecek örneklerle, aynı yüzyılın halk şiiri, Kerem ile Aslı hikâyesinden seçilecek kısa bir örnekle bu yüzyılın halk hikâyesi.

9. Nedim, Ragıp Paşa, Şeyh Galip'ten seçilecek örneklerle XVIII. yüzyıl edebiyatı üzerinde genel bilgiler.

10. XIX.yüzyıl başlarında Türk edebiyatı. Memleketimizde XVIII. yüzyıldan beri beliren Batı tesirlerinin artması dolayısıyla sosyal hayatımızdaki değişikliğin ve yeniliğin hızlanması. Divan edebiyatının yıkılması ve sebepleri. Divan edebiyatının son mahsullerinden birkaç örnek.

Dertli, Zihni , Emrah ve Seyranî'den seçilecek örneklerle bu yüzyılın halk şiiri hakkında genel bilgiler.

DİLBİLGİSİ

1. Türkçemizin yapısı ve dünya dil grupları arasındaki yeri.
2. Türk lehçeleri.
3. Türkçemizin zenginliği Türeme ve bileşme.
4. Kelime kökleri (isim kökleri-fiil kökleri), ekler (çekim ekleri-yapım ekleri).
5. İsim ve sıfat türeten ekler, bu eklerle türemiş isimler ve sıfatlar.
6. Fiilimsiler, isim-fiiller, sıfat-fiiller, bağ-fiiller
7. Fiil türeten ekler ve bu eklerle yapılmış fiiller.
8. Fiilin çatısı.
9. Zarfların, edatların ve bağların cümle içindeki yerleri ve vazifeleri.
10. Cümlenin kuruluşu (hüküm), cümlenin esas ve yardımcı öğeleri.
11. İsim cümlesi, fiil cümlesi.

12. Cümle çeşitleri. Basit cümle, bileşik cümle ve cümlecikler. Bileşik cümlede temel cümlecik ve yan cümlecikler. Yan cümleciklerin vazifeleri. Sıra cümleler.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

SINIF : III

(Haftada iki saat okuma ve edebiyat, iki saat kompozisyon)

(Bu sınıfta da, program ve kitaplarda esas, metinler ve bu metinlerin izahıdır. Gerek metinlere ait teknik bilgiler gerek edebiyat tarihi bilgileri metinler vesilesiyle ve öğrenci seviyesini hiçbir veçhile aşmayacak bir ölçüde verilecektir.)

Bu sınıfta, Tanzimat'tan sonraki Türk edebiyatının gelişme safhaları hakkında toplu bir fikir veren metinler üzerinde çalışılacaktır.

I- Gülhane Hattı'ndan bir parça ile, Tanzimat hareketini doğuran siyasî sebepler hakkında kısa bilgiler.

II- Şinasi'den, Ziya Paşa'dan, Namık Kemal'den seçilecek örneklerle:

- a. Tanzimat Edebiyatı'nın doğuşu ve niteliği.
- b. Bu yazıların edebiyatımızda yaptıkları yenilikler.
- c. Şiir, makale, tiyatro, roman, tarih, tenkit vb. çeşidinden yazdıkları yeni eserler.
- d. Bu yazarların, yazı dilimizin sadeleşmesi ve millîleşmesi yolundaki mühim hizmetleri ve fikirleri hakkında kısa bilgiler.
- e. Ahmet Vefik Paşa ve Ali Bey'den örneklerle, bu yazıların tiyatroya hizmetleri.

III- Recaizâde Ekrem, Abdülhak Hamid, Sami Paşazâde Sezai'den seçilecek örneklerle :

- a. Tanzimat devrinde çağdaş sanat anlayışının gelişmesi,
- b. Bu yazarların şiir, tiyatro, hikâye, roman, tenkit vb. çeşidinden yazdıkları yeni eserler,

IV- Muallim Naci'den seçilecek bir iki örnekle, Tanzimat devrinde eski-yeni çarpışması hakkında genel bilgiler,

V- Ahmet Cevdet Paşa, Ahmed Vefik Paşa, Süleyman Paşa ve Şemsettin Sami'den örnekler. Tanzimat devrinde sade Türkçe; Türk dili ve Türk tarihçiliğinde millîyetçi görüşler hakkında kısa bilgiler.

VI- Ahmet Mithat Efendi’den örnekler.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

SINIF : IV

(Fen ve edebiyat kollarında, müştereken, haftada 2 saat okuma ve edebiyat; edebiyat kolunda, ayrıca, haftada2 saat kompozisyon, 2 saat Garp edebiyatı).

I- Tevfik Fikret, Halit Ziya ve arkadaşlarından seçilecek örneklerle;

a. Servet-i Fünûn Edebiyatı’nın genel vasıfları

b. Servet-i Fünûn yazarlarının dil ve sanat anlayışları ve edebiyatımızda yaptıkları yenilikler hakkında kısa bilgiler,

II- Hüseyin Rahmi ve Ahmet Rasim’den seçilecek örnekle, bu devrin popüler edebiyatı.

III- Mehmet Emin, Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Fuat Köprülü, Enis Behiç, Orhan Seyfi ve Faruk Nafiz’den seçilecek örneklerle:

a. Millî Edebiyat cereyanı,

b. Türk edebiyatında milliyetçi görüşlerin, dil, sanat, fikir ve bilim alanlarında nasıl geliştiğine dair kısa bilgiler.

IV. Mehmet Akif, Ahmet Haşim, Yahya Kemal; Halide Edip, Yakup Kadri, Refik Halit, Falih Rıfkı, Reşat Nuri’den örneklerle, edebiyatımızın son yüzyıldaki gelişmesi hakkında genel bilgiler.

NOT : Yukarıdaki maddelerde isimleri zikredilenlerden başka, diğer yazarlardan da 30 Ocak 1950 tarih ve 575 sayılı “Tebliğler Dergisi’nde 2703 sıra numarası ile çıkan genelgedeki esaslara uygun örnekler alınabilir.

GARP EDEBİYATI

1. Yunan Edebiyatından : Homeros, Aiskhlos, Sophokles, Euripides, Plutarkhos.

2. Latin Edebiyatından : Virgilius, Seneca.

3. İtalyan Edebiyatından : Dante, Petrarca.

4. İspanyol Edebiyatından: Cervantes.

5. Fransız Edebiyatından : Molière, La Fontaine, La Bruyère, Voltaire, Rousseau, Hugo, Balzac, Stendhal.

6. İngiliz Edebiyatından : Shakespeare, Dickens, Thomas Hardy.

7. Alman edebiyatından Goethe, Heine.
8. Rus edebiyatından : Dostoyevski, Tolstoy.
9. İskandinav Edebiyatından : İbsen, Andersen.
10. Amerikan Edebiyatından : Emerson, Poe, Mark Twain.

KOMPOZİSYON

SÖZLÜ KOMPOZİSYON

Başlıca sözlü kompozisyon şekilleri ve bunlara ait esaslarla gayeler şunlardır

1. Konuşma :

a. Başkalarıyla olan münasebetlerimize ait basit konuşma şekilleri (arkadaşlarla, yeni tanıştığımız yaşlılarla, büyüklerle);

b. Özel konuşma şekilleri (bir ricada bulunma, iki kişiyi birbirine tanıtma, bir topluluğa veya misafirlğe gidilince söylenecek sözler, bir topluluktan veya arkadaştan ayrılırken söylenecek sözler, yemekte konuşma, özür dileme, teşekkür etme, telefonla konuşma).

NOT : Bunların öğretiminde ders dışı fırsatlardan da (kol toplantıları, geziler, müsamereler ve eğlenceler...) faydalanılır. Konuşma şekilleri önce sınıfta temsil edilecektir.

Konuşmalarda sesin kullanımışına, diksiyona dikkat edilmeli, lüzumsuz heyecanlar önlenmeli, öğrencinin, dili kullanmak için şuurlu bir cehit sarf edip etmediğı kontrol edilmelidir.

Fena konuşanların bütün hatalarını birden düzeltmeğe çalışmak verimli olamaz; bilâkis cesareti kırar. Her türlü düzeltme işinde olduğu gibi, bunda da metotlu hareket edilmeli, önce öğrencinin mühim hatalarından bir ikisi, bunlar düzeltildikten sonra öbürleri işaretlenmelidir. Mahcup çocuklar için gereken teşvikler, ihmal edilmemelidir.

Bu çalışmaların değerlendirilmesinde şu ölçülere dikkat edilmelidir :

1. Öğrencinin, konuşma sırasında, lüzumsuz heyecanlara kapılmaması, nazik ve mutedil bir tavır takınabilmesi,
2. Fikirlerini, duygularını, isteklerini açık ve hatasız bir dille anlatabilmesi,
3. Başkalarını kıracak ölçüsüzlüklerden, bilhassa argo tâbirlerini kullanmaktan kaçınması,

4. Bir toplulukta konuşmaya katılmaktan zevk alması; sadece konuşmak için değil, konuşmaya bir fikir katmak gayesiyle söz söylemesi.

II. Açıklama :

Bu çalışmalar, geniş konuşmaların unsurları üzerin de öğrenciyi ayrı ayrı meşgul etmek için yapılır. Başlıca çeşitleri şunlardır:

- a. Yol gösterme (Resmî bir binaya, çevrede belli bir yere nasıl gidileceğinin kısa ve açık bir tarzda tarifi);
- b. Tarif (Türkçe derslerinde veya başka derslerde geçen temel bilgilere, mühim kelimelere, terimlere ait tarifler);
- c. Sebepleri gösterme (bir fikrin doğruluğuna veya yanlışlığına ait sebepler, bir vakıanın sebepleri, bir edebî eserin belli bir özelliğini açıklayan sebepler...);
- d. Farkları gösterme (çok defa birbirine karıştırılan iki şeyin, meselâ iki kelimenin, aynı konu ile ilgili iki hikâyenin, iki piyesin veya iki şiirin benzeyen ve benzemeyen tarafları,.. ..);
- e. Belli cümlelere veya mısralara ait kısa açıklamalar.

Not : Bütün konuşma çeşitlerinde olduğu gibi, açıklamalarda da öğrencilerin resimlerden, grafiklerden, diyagramlardan faydalanmaları yerinde olur. Ancak sözle kolayca anlatılabilecek şeyleri lüzumsuz işaretlerle ve jestlerle ifade etmeleri ve maksada yardımcı olmayan söz persenklerini kullanmaları zamanla önlenmelidir.

Açıklamayı yapan öğrencinin kâfi miktarda bilgi toplaması ve konuyu çok iyi anlamış olması gerekir. Açıklama yanlışsız olmalı, lüzumsuz teferruata gitmemeli veya eksik bırakılmamalıdır. fikirlerin, olguların, misallerin mantıklı bir sıraya göre tertiplenmiş olmaları mühimdir.

Jestler mutedil olmalıdır. Çocukların sözlü bir kitap tarzında konuşmaları veya yazıyı aynen okumaları doğru değildir. Bununla beraber yazılardan ve bilhassa notlardan faydalanmalarına imkan verilmelidir.

III. Sınıfta münazara ve tartışma.

Sınıfta okunan veya bütün sınıfça bilinen bir hikâye, bir şiir, bir kitap veya bunun parçalara... üzerinde küçük münazaralar ve tartışmalar yapılabilir.

Not: Konuların öğrenciler tarafından seçilmesi ve çocuklar arasında ders dışı zararlı ve şahsî ihtilâflar yaratacak mahiyette olmaması gözden uzak tutulmamalıdır. Konu daha önce sınıf veya ev vazifesi olarak verilip kaynaklar tavsiye edilmek suretiyle iyice hazırlatılmalıdır. Tartışmalar bidayette öğretmen, daha sonra sınıfça seçilecek bir başkan tarafından idare edilmelidir. Münazaraların veya tartışmaların gene öğrenciler tarafından değerlendirilmesi lâzımdır.

Bu çalışmaların değerlendirilmesinde şu noktalara dikkat edilmelidir:

1. Öğrencilerin peşin hükümlere ve kararlara saplanmamaları, aydınlanmış meseleler üzerinde ısrar etmemeleri.
2. Söylenenleri, başkanlarının sözlerini kesmeden dikkat ve sabırla dinlemeleri; kararlarını, düşündükten sonra vermeleri.
3. Bağırmadan, herkesin işitebileceği bir sesle konuşmaları; sözü kendilerine inhisar ettirmemeleri
4. Başkalarına karşı nazik ve müsamahalı hareket edebilmeleri, şahsiyyattan ve dedikodudan kaçınmaları
5. Konu dışına çıkmamaları; misallerin başkalarına ait olarak söyleyecekleri sözlerin konuyu destekleyecek nitelikte olmasına dikkat etmeleri.
6. Başkalarına saygı göstermeleri, kendilerine söz verilmeden konuşmamaları.
7. Sınıfça veya grupça varılacak neticeyi iyi karşılamaları.

Bu çeşit çalışmalar sayesinde öğrenci şu ilerlemeleri kaydedecektir

1. Mantıklı düşünebilme, fikrini açık bir dille anlatma.
2. Bir meselenin iki cephesini görebilme.
3. Sınıfça veya grupça elde edilen neticeleri müsamaha ile kabul etme.

YAZILI KOMPOZİSYON

Öğrencilerimizin mühim bir kısmında kelime haznesi dardır. Bir konuyu anlatırken daima jestlerden faydalanma temayülü göstermelerinin sebepleri arasında bu darlık vardır. Gene gençlerimizin yazılarında cümle hatalarına pek çok rastlanmaktadır. Bu iki sebep dolayısıyla, yazılı çalışmalarda “kelime haznesini genişletme” ve “cümle teşkili” faaliyetlerine önemli bir yer ayırmak gerekmektedir. Bu ders yılı sonuna kadar üzerinde durulması uygun görülen yazılı kompozisyon şekilleri şunlardır :

1. Kelime haznesini genişletme

- a. Sözlük, ansiklopedi gibi eserlerde istenen kelimeleri bulma, bir kitabın indeksinden faydalanma;
- b. Eş manalı karşıt, eş sesli, kökteş kelimeleri bulma ve inceleme;
- c. Yeni öğrenilmiş kelimeleri kullanabilme (artık yaşamayan kelimeler üzerinde ısrar edilmemelidir.)
- d. Çok zaman yanlış kullanılan kelimelerin doğru kullanılacakları yerlerin belirtilmesi;
- e. Bir soruyu, bir metni kelimeleri inceleme yolu ile iyi anlama;
- f. Bu çalışmalar için alfabeli sözlük defteri ve fiş tutma, fişleri türlü maksatlara göre sınıflandırabilme.

Not: b ve d şıkları sözlü kompozisyonun açıklama bölümündeki “farkları gösterme” çalışmalarıyla kaynaştırılmalıdır.

Bu çalışmaların değer ölçüsü, öğrencinin gerek sözlü kompozisyonda, gerek yazılı kompozisyonda, bilerek kullandığı kelimelerin artmasıdır.

II. Cümle teşkili.

- a. Cümle tiplerini tanıma;
- b. Basit cümleler kurma;
- c. Girişik cümleleri basit (bağlı) cümleler haline sokma ve bunun aksini yapma;
- d. Eksik cümleleri tamamlama;
- e. Türlü cümleleri noktalama;
- f. Yanlış cümleleri düzeltme.

Not: Bu çalışmalar basitleştirilmiş dil bilgisi bahisleriyle birleştirilmeli ve kuvvetlendirilmelidir. Bazı çocuklarımız uzun ve gösterişli cümleler kurmaya heveslidirler. Cümle hatalarının çoğu (mantık hataları, kuruluş hataları, başka dil ihmalleri, klişe sözlere düşkünlük) bundan doğmaktadır. Manayı ihmal eden, hükümlerinde tevazudan ayrılan ve uzun cümleleri doğru kullanmayan öğrencilerin ikaz edilmeleri lâzımdır. Maksadın anlaşılmasını güçleştirecek şekilde eksik, tertipsiz kurulmuş cümleler ve beylik sözler üzerinde durulmalıdır. Doğru olan ve gösterişe gitmeyen uzun cümlelerin men edilmesi gerekmez.

Öğrencinin, günlük yaşayışıyla, kazandığı bilgiler ilgili düşünceleri ve duyguları yanlışsız ve eksiksiz cümleler halinde kolayca söyleyip yazabilmesi

cümle çeşitlerini tanıyıp kullanabilmesi, bu çalışmalarda elde edilecek ilk neticelerdir.

III. Paragraf teşkili.

- a. İyi yazılmış bir parçanın paragraflarını ve her paragrafın iç planını (fikrin, vakanın açılışını ve tertibini...) inceleme;
- b. Paragraf haline konmamış materyalleri paragraflara ayırma;
- c. Başlangıç cümleleri yazma
- d. İş mektuplarında, basit makalelerde, haber yazılarında paragrafları düzenleme ve yazma;
- e. Türlü yazılarda paragrafları doğru kurma.

Not: Bu çalışmalar plân faaliyetleriyle birleştirilecektir.

IV. Yazılı yoklama sorularını cevaplandırma:

- a. Verilen bir soruyu çözme (istenenlerin tespiti); hemen akla geliveren maddelerin soruya karşılık olup olmadığını inceleme;
- b. Cevapları hazırlama (yazılacak şeylerin kolayca plânlaştırılması)
- c. Cevapları, cevap sayılmayacak derecede kısaltmaktan kaçınarak, doğru ve açık cümlelerle kaleme alma.
- d. Yoklama kağıtlarının dış görünüşü (kağıdın şekli; okul numarası, ad, soyadı, sınıf, tarih kayıtların konması; marjlar; aralıkların ve satırbaşı yerlerinin tespiti).

Not: Geçen aylarda verilmiş yazılı yoklama soruları üzerinde çalışılabilir.

V. Özet çıkarma:

Bir hikâyenin bütününü veya bir parçasını özetleme; bir paragrafın, bir şiirin, bir gazete yazısının ana fikrini çıkarma.

Not: Öğrencilerde, yazının rasgele hatırdaki yerlerini bir araya getirerek bunu özet sayma alışkanlığı vardır. Okuma derslerinde de bu çalışmaya yer verilerek bir yazının ana fikrini veya ana çizgilerini bulma alıştırmaları sık sık tekrarlanmalıdır. Ana fikir düzgün ve açık cümleler halinde ifade edilmelidir.

VI. Not alma:

Dinlerken, müşahede sırasında, okurken, derse çalışırken gerekli notları alma.

Not: Not alma tekniği hakkında öğrencilerin aydınlatılması gerekir. Not almanın her şeyi aynen kâğıda geçirme demek olmadığı ve alınan notların faydalanılacak duruma getirilmeden değersiz kalacağı öğrenciler tarafından bilinmelidir.

Fiş çıkarma, alınan notları ilgili yazılarla takviye etme ve sonra şahsî bir neticeye bağlama alıştırmaları yapılmalıdır.

VII. Plân çıkarma ve yapma:

- a. Bir kitabın fihristini inceleme;
- b. İyi hazırlanmış yazıların planlarını veya tasnifli özetlerini çıkarma.
- c. Verilen bir konuya ait materyalleri plânlaştırma.

Not: Plân çıkarma ve yapma çalışmalarına basit ve düzenli yazıların planlarını çıkarma yolu ile gidilmesi yerinde olur. Bu konuda tercümelerden de faydalanılabilir. Ders kitaplarının türlü bahislerini iki, üç dereceli planlar halinde özetlemek gene faydalıdır.

Okuma derslerinde plân çıkarma çalışmalarına daima yer verilmelidir. Sözlü ve yazılı kompozisyon çeşitlerinin çoğu plânla doğrudan ilgilidir.

VIII. Rapor Yazma:

Bir vak'a, bir deney, bir film, meraklı bir konu, bir kitap, ders dışı faaliyetleri, kahramanlar, adı duyulmamış şahsiyetler, ... hakkında kısa raporlar ve araştırma yazılır.

Not: Öğrenci, kitaplıktan ve her türlü kaynaktan (danışmalar, müşahedeler...) faydalandıktan sonra topladığı bilgileri plânlaştırıp yazacak ve başvurduğu kaynakların bir listesini verecektir. Bu çalışmalarla mühim fikirleri teferruattan ayırma yeteneği gelişecek, esaslı kaynaklar hakkında bilgisi olacaktır. Yazılarda iktibasların doğruluğuna, terimlerin yerinde kullanılıp kullanılmadığına dikkat edilmelidir. Konu dışına çıkma hallerinde gereken ikazlar yapılmalıdır.

IX. Düzeltme:

Öğrencilere, yazdıklarını kendi başlarına düzeltme yeteneği zamanla kazandırılmalıdır. İlk önce bunun tekniği (yazıyı bekletme, yeniden okumanın tarzı,...) hakkında kısaca aydınlatılmaları faydalı olur.

Ek-3. 1954—1955 Tarihli Lise Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı⁵¹

Türk Dili ve Edebiyatı Ders Konuları

I.SINIF

(Haftada 3 saat okuma, 2 saat kompozisyon)

A. Okuma:

1. Tanzimat sonrası edebiyatımız :

a. Namık Kemal, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Falih Rıfkı Atay'dan örnekler. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

b. XX. Yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler.

2. Eski edebiyatımız:

a. Halk edebiyatı : Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler.

b. Divan edebiyatı : Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Nedim ve Evliya Çelebi'den örnekler.

c. Halk ve Divan edebiyatlarımızdan seçilmiş başka örnekler.

3. Batı edebiyatı

a. Homeros, Euripides, Sophokles Plautus, Molière, La Fontaine, La Bruyère, Daudet, Cervantes, Swift ve Dickens'ten örnekler.

b. Batı edebiyatından seçilmiş başka örnekler.

B. Kompozisyon

1. Sözlü

a. Karşılıklı konuşma, açıklama, haber verme, sözlü rapor, anlatma.

b. Münakaşa.

2. Yazılı

a. Cümle ve paragraf teşkili

⁵¹ DUMAN, Asiye: 1923-1957 Yılları Arasında Ortaokul ve Liseler İçin Hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Programları Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.142, Ankara-1992

b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, küçük bir yazının plânını hazırlama.

c. Rapor, kısa gazete haberleri, ilanlar, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir yazıları, konuşmalı yazılar ve hikâyeler, hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları.

II. SINIF

(Haftada 3 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma

1. İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı : Oğuznâme'den ve Orhun Yazıtları'ndan seçilmiş parçalar.

2. Halk edebiyatı :

- a. Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler.
- b. Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler.

3. Divan edebiyatı :

- a. Fuzûlî, Bakî, Nedim ve Galib'den örnekler.
- b. Nâimâ'dan, Kâtip Çelebi'den, Evliya Çelebi' den ve başka Divan nesir yazarlarından seçilmiş örnekler.

4. Tanzimat sonrası edebiyatımız

- a. Namık Kemal ve Ahmet Mithat'tan örnekler.
- b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan örnekler.
- c. XX. yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş örnekler (Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adivar, Reşat Nuri Güntekin vb.)

5. Batı Edebiyatı :

- a. Yunan ve Latin edebiyatları Homeros, Herodotos, Virgilius, Tacitus'tan örnekler.
- b. Yeni edebiyatlardan seçilmiş örnekler.

B. Kompozisyon :

1. Sözlü

- a. Karşılıklı konuşma, açıklama, sözlü rapor, hikâye anlatma.
- b. Münakaşa.

2. Yazılı :

- a. Cümle ve paragraf teşkili.
- b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, bir yazının plânını hazırlama.
- c. Rapor, gazete haberleri, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir ve portreler, konuşmalı yazılar ve hikâyeler, hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları, edebi yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

III. SINIF

Edebiyat Kolu

(Haftada 5 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma

1. Divan şiirinden ve nesrinden seçilmiş örnekler.

2. Tanzimat sonrası edebiyatımız :

- a. Şinâsi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan, Ahmet Vefik Paşa ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.
- b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.
- c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.
- d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler.
- e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

3. Batı Edebiyatı :

- a. Yunan ve Lâtin edebiyatları ; Sophokles, Eflâtun , Çiçero ve Seneca'dan örnekler.
- b. Yeni edebiyatlar Dante, Montaigne, Pascal, Voltaire, Rousseau, Balzac, Stendhal, Hugo, Flaubert, Goethe, Schiller, Shakespeare, Tolstoy, İbsen, Poe, Mark Twain'den örnekler.
- c. Batı edebiyatlarından seçilmiş başka örnekler.

4. Sürekli ve güdümlü okuma

- a. Bir Türk romanından seçilmiş parçalar.
- b. Bir Türk şairinden seçilmiş parçalar.

c. Bir Batı klâsiğinden seçilmiş parçalar.

B. Kompozisyon :

1. Sözlü :

- a. Mülâkat
- b. Münakaşa, münazara, meclis müzakere usulleri.
- c. Sözlü inceleme, konferans.

2. Yazılı :

- a. Paragraf teşkili,
- b. Bir kitabı inceleme, fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

III. SINIF

Fen Kolu

(Haftada 2 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma

1. Tanzimat sonrası edebiyatımız :

- a. Şinâsi, Namık Kemâl, Abdülhak Hamid Tarhan ve Ahmet Vefik Paşa'dan örnekler.
- b. Tevfik Fikret ve Halit Ziya Uşaklıgil'den örnekler.
- c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Fali Rıfkı Atay'dan örnekler.
- d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler.
- e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

2. Batı edebiyatından seçilmiş örnekler.

B. Kompozisyon

1. Sözlü:

- a. Mülakat,
- b. Münakaşa, münazara, meclis müzakere usulleri.
- c. Sözlü inceleme, konferans.

2. Yazılı

- a. Paragraf teşkili.

b. Bir kitabı inceleme, fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

NOT : Programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalar ayrıca gönderilecektir.

DÖRT SINIFLI REJİME TÂBİ LİSE VE MUADİLİ OKULLARDA UYGULANACAK TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI DERS KONULARI

1. SINIF

(Haftada 3 saat okuma, 2 saat kompozisyon)

A. Okuma :

1. Tanzimat sonrası edebiyatımız:

a. Namık Kemal, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Falih Rıfkı Atay'dan örnekler. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

b. XX. Yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler.

2. Eski edebiyatımız :

a. Halk edebiyatı : Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler.

b. Divan edebiyatı : Süleyman Çelebi, Fuzûlî, Nedim ve Evliya Çelebi'den örnekler.

c. Halk ve Divan edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler.

3. Batı edebiyatı :

a. Homeros, Euripides, Sophokles, Plautus, Molière, La Bruyère, Daudet, Cervantes, Swift ve Dickens'ten örnekler.

b. Batı edebiyatından seçilmiş başka örnekler.

B. Kompozisyon :

1. Sözlü

a. Karşılıklı konuşma, açıklama, haber verme, sözlü rapor, hikâye anlatma.

b. Münakaşa.

2. Yazılı :

a. Cümle ve paragraf teşkili.

b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, küçük bir yazının plânını hazırlama.

c. Rapor, kısa gazete haberleri, ilanlar, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir yazıları, konuşmalı yazılar ve hikâyeler hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları.

II. SINIF

(Haftada 3 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma :

1. İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı : Oğuznâme'den ve Orhun Yazıtları'ndan seçilmiş parçalar.

2. Halk edebiyatı :

a. Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler.

b. Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler.

3. Divan edebiyatı

a. Fuzûlî, Baki, Nedim ve Galib'den örnekler.

b. Nâima'dan, Kâtip Çelebi'den, Evliya Çelebi'den ve başka Divan nesir yazarlarından seçilmiş örnekler.

4. Tanzimat sonrası edebiyatımız

a. Namık Kemal ve Ahmet Mithat' tan örnekler.

b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan örnekler.

c. XX. yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş örnekler. (Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin vb.)

5. Batı edebiyatı

a. Yunan ve Latin edebiyatları Homeros, Herodotos, Vergilius, Tacitus'tan örnekler.

b. Yeni edebiyatlardan seçilmiş örnekler.

B. Kompozisyon :

1. Sözlü :

a. Karşılıklı konuşma, açıklama, sözlü rapor, hikâye anlatma.

b. Münakaşa.

2. Yazılı :

a. Cümle ve paragraf teşkili.

b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, bir yazının plânını hazırlama.

c. Rapor, gazete haberleri, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir ve portreler, konuşmalı yazılar ve hikâyeler, hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

III. SINIF

(Haftada 3 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma :

1. Halk edebiyatından seçilmiş örnekler.

2. Divan şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler.

3. Tanzimat sonrası edebiyatımızın muhtelif safhalarından seçilmiş örnekler.

4. I.,II. ve III. sınıflarda yabancı dille okutulmakta bulunan Batı nesir yazarlarının dilimize çevrilmiş eserlerinden örnekler.

B. Kompozisyon :

1. Sözlü :

a. Karşılıklı konuşma, açıklama, sözlü rapor, hikâye anlatma.

b. Münakaşa.

2. Yazılı :

a. Cümle ve paragraf teşkili.

b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, bir yazının plânını hazırlama.

c. Rapor, gazete haberleri, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir ve portreler, konuşmalı yazılar ve hikâyeler, hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

IV. SINIF

EDEBİYAT KOLU

(Haftada 5 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma :

1. Divan şiirinden ve nesrinden seçilmiş örnekler.

2. Tanzimat sonrası edebiyatımız :

a. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Abdülhak Hamid Tarhan, Ahmet Vefik Paşa ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.

b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve çağdaşlarından örnekler.

c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.

d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler.

e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

3. Batı edebiyatı

a. Yunan ve Lâtin edebiyatları : Sophokles, Eflâtun Çiçero ve Seneca'dan örnekler.

b. Yeni edebiyatlar : Dante, Montaigne, Pascal, Voltaire, Rousseau, Balzac, Stendhal, Hugo, Flaubert, Goethe, Schiller, Shakespeare, Tolstoy, İbsen, Poe ve Mark Twain'den örnekler.

c. Batı edebiyatlarından seçilmiş başka örnekler.

4. Sürekli ve güdümlü okuma :

a. Bir Türk romanından seçilmiş parçalar.

b. Türk şairinden seçilmiş parçalar.

c. Bir Batı klâsiğinden seçilmiş parçalar.

B. Kompozisyon :

1. Sözlü :

a. Mülâkat

b. Münakaşa, münazara, meclis müzakere usulleri.

c. Sözlü inceleme, konferans.

2. Yazılı:

a. Paragraf teşkili.

b. Bir kitabı inceleme, fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

IV. SINIF FEN KOLU

(Haftada 1 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma :

Tanzimat sonrası edebiyatımız :

a. Şinasi, Namık Kemal, Abdülhâk Hamid ve Ahmet Vefik Paşa'dan örnekler.

b. Tevfik Fikret ve Halit Ziya Uşaklıgil'den örnekler.

c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay'dan örnekler.

d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler.

e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

B. Kompozisyon

1. Sözlü

a. Mülakat,

b. Münakaşa, münazara, meclis müzakere usulleri

c. Sözlü inceleme, konferans.

2. Yazılı

a. Paragraf teşkili.

b. Bir kitabı inceleme, fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için)

NOT:

1. III. sınıfta incelenecek metinler, II ve IV. sınıfların müfredat çerçevesinde, öğretmenlerce tespit edilecektir.

2. Müfredatın uygulanmasında, 22 Kasım 1954 tarihli ve 826 sayılı Tebliğler Dergisi'nde yayımlanan açıklamalar esas olacaktır.

LİSE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI MÜFREDATININ UYGULANMASIYLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Derslerin Bölünüşü :

Bilindiği gibi, dil ve edebiyat öğretiminin pratik hedefleri, öğrencilerin;

1. Dinlediklerini, okuduklarını incelikleriyle ve derinlikleriyle kavrama,
2. Bildiklerini, gördüklerini, duyup düşündüklerini doğru ve maksada uygun olarak sözle ve yazı ile anlatma kabiliyetlerini geliştirmektir. Bundan dolayı dersler de Okuma ve Kompozisyon bölümlerine ayrılmıştır. Dil bilgisi, bu iki çeşit çalışma ile, aşağıda açıklanacak esaslara göre kaynaştırılacaktır.

1. OKUMA :

Okuma programına, edebiyatımızın belli başlı devrelerini ve bölümlerini temsil eden şahsiyetlerden bir kısmının adları alınmıştır. Öğretmen, gerek bunlardan, gerek programda adları belirtilmemiş bulunan mühim şahsiyetlerden bizzat seçeceği metinleri, zamanının müsaadesi nispetinde okutacaktır. Mesela, II. sınıf ders konuları arasında “Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan’dan seçilmiş örnekler” kaydı vardır. Bütün liselerde bu üç kaynaktan alınmış örnekler gösterilecektir. Bunun yanında “Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler” kaydı da bulunmaktadır. Şu halde aynı sınıfta Emrah, Zihni vb. şairlerden alınmış şiirlerle halk temaşa ve hikâye örnekleri de okutulabilecek ve öğretmenin serbestçe tertipleyeceği bu çeşit küçük antolojilerle, çalışmaların çeşitliliği ve bütünlüğü sağlanmış olacaktır. Batı edebiyatı örneklerinin seçilmesinde ve okutulmasında da aynı esaslara göre hareket edilecektir.

“Türk Dili ve Edebiyatı” derslerinde birinci derece de üzerinde çalışılacak metinler Türk edebiyatı örnekleridir.

Batı edebiyatına ayrılan zaman, ders yılının dörtte birini geçmeyecektir.

Seçilecek metinlerin vasıfları aşağıda belirtilmiştir.

I. Sınıflarda:

1. Sınıflarda okuma, bilhassa Batı anlayışına uygun hikâye ve roman, şiir, tiyatro, deneme, tenkit, ilim ve fikir yazıları ve hitabet nevilerine ait örnekler üzerinde toplanacaktır. Bunlara, eski edebiyatımız hakkında da bir fikir vermek için Halk edebiyatımızın destan ve hikâye, ilâhî, koşma, nevilerinden ve Divan edebiyatımızın mesnevi, gazel, şarkı, tarih (mensur) ve seyahat, fikir yazıları

nevilerinden örnekler ilâve edilecektir. öbür yazı çeşitleri seçilecek örnekler dolayısıyla ve kendiliğinden gelecek fırsatlarla, bu sınıfta veya ileriki sınıflarda tanıtılacaktır. 1. sınıfta örneklerin zaman sırasıyla verilmesi şart değildir. Sadece, Halk ve Divan edebiyatımızdan alınacak metinler ayrı birer küme teşkil edecek, bunlarla yeni edebiyat nevileri arasında gerekli mukayeseler yaptırılacaktır. Divan edebiyatından seçilecek metinler kısa olmalıdır.

II. Sınıflarda :

II. sınıfta İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı, Halk edebiyatı, Divan edebiyatı üniteleriyle Tanzimat sonrası edebiyatımızın muhtelif safhaları ve Batı edebiyatı üniteleri vardır. Her ünitenin içinde, metinler sırasıyla verilecektir. Halk ve Divan edebiyatlarımız birer bütün olarak kabul edilmeli, bunların okutulması sırasında yüzyılları ayrı ayrı inceleme cihetine gidilmemelidir. Her ünitenin başlıca inkişaf merhaleleri, incelenen metinler arasındaki münasebetlere dayanılarak ve müşahede ettirmek suretiyle açıklanmalıdır. Batı edebiyatından alınacak örneklerle kendi edebiyatımızın örnekleri arasında da, Türk ve Batı sanatlarının hususîyetlerini, Tanzimat'tan sonraki edebiyatımızın Batı anlayışına adım adım nasıl yaklaştığını göstermek için, faydalı karşılaştırmalar yapılması lâzımdır.

III. Sınıflarda :

III. sınıfta edebiyatımızın ve Batı edebiyatının daha seviyeli örnekleri gösterilecektir. Edebiyat kolu ders konularının başında, yine bir ünite olarak, "Divan şiirinden ve nesrinden seçilmiş parçalar" yer almaktadır. Burada meselâ bir kaside başlangıcı, bir mesnevi parçası, birkaç tarih ve ahlak yazısı, tezkirelerden alınmış bir parça vb. incelenebilir. Sürekli ve güdümlü okumada öğrenciler, öğretmenin seçeceği birkaç eser üzerinde, toplu ve kontrollü olarak çalışacaklardır. Batı edebiyatından seçilecek örneklerden birkaçının uzun, kalanlarının kısa olması ve böylelikle öğrencilerin bazı eserler üzerinde fazlaca durmalarının sağlanması maksada daha elverişlidir. (Aynı şekil I. ve II. sınıflarda da uygulanmalıdır.)

Fen kolunun okuma programı, bu sınıfta Türk Dili ve Edebiyatı derslerine ayrılan zamana göre ayarlanmıştır.

Okuma çeşitleri

İnceleyerek Okuma :

Lise sınıflarında,okumanın muhtelif şekilleri uygulanabilir.Bir yazarın, bir nevin, bir cereyanın, bir devrin karakterini belirtmek üzere seçilen kısa parçalar, incelenerek okunacaktır. Bu okumada her türlü işaret ve açıklama, her türlü mukayese, yazarı harekete getirmiş olan düşünceyi aydınlatma, bizi onun duygularına götürme, Onun gayelerini sezdirme, dolayısıyla yazının mensup bulunduğu devri ve çağırı hissettirme maksadıyla yapılmalıdır. Bir metni incelemenin belli bir tipi olmamakla beraber, umumî yol, “daima metinden hareket etme, metnin vereceği imkânlarla yetinme, onun açılışını ve devamını takip etme” yoludur. Metni bahane ederek, esasla ilgisi olmayan kelime, dil, nevi, biyografi, vb. izahlarına girişmek, şekil meselelerini yazarın bile düşünmediği tahlillere tâbi tutmak, asla doğru değildir.

İncelenecek metnin, daha önceki derslerden birinde öğretmen tarafından kısaca tanıtılması ve bir kere sınıfta okunması lâzımdır. Bu suretle öğrencilerde metne karşı ciddi bir alâka uyandırılacağı gibi, okumaya verilecek ton sayesinde mananın da gereği gibi kavranması kolaylaştırılmış olacak ve dolayısıyla ilk temasta parçanın bırakabileceği şaşırtıcı intiba önlenecektir. Bu sırada, öğrencinin kendi imkanlarıyla çözemeyeceği düğümlü noktalar öğretmen tarafından açıklanmalı, metinle ilgili bazı hazırlık konuları (aranılacak kelimeler, başka kitaplardan çıkarılacak kısa notlar,vb) ve bazı problemler (metnin özünü buldurmaya yarayacak sorular) öğrencilere veya öğrenci gruplarına, lüzumlu bibliyografya notlarıyla birlikte verilmeli ve dağıtılmalıdır. Hazırlıkların sözlü veya yazılı olması öğretmenin takdirine bağlıdır. (Bunların sözlü veya yazılı kompozisyon çalışmaları olarak değerlendirilmesi mümkün ve faydalıdır.)

Metnin incelenmesi bundan sonraki derste veya derslerde tamamlanacaktır. Bu incelemede ele alınacak başlıca meseleler, parçanın bütünü (gerekliyorsa alındığı eserdeki veya yazarın öbür eserleri arasındaki yeri; şekli, ana fikri veya benzerleri), kompozisyonu (başlıca bölümleri ve bunlar arasındaki bağlar), üslûp vasıfları, çevre ile ve devrin umûmî fikirleriyle veya eski yeni başka eserlerle olan ilgileri, vb.dir. İncelemenin seviyeye göre tertiplenmiş açık, sınırları belli, çeşitli sorularla ve münakaşa konularıyla öğretmen tarafından idare edilmesi gerekir. Bütün bu çalışmalar, öğrencileri, yazının değerini belirtecek toplu bir

görüşün ifadesine ve güzel bir okuyuşa götürecek bir şekilde, ifrata vardırmadan yapılmalıdır. Güzel bir okuyuşun, mübalağalı tonlarla değil, ancak, sade bir ahenkle elde edilebileceği de öğrencilere daima hatırlatılmalı, ve okumanın akışı zedelenmeden, bazı kelimelerin ve cümlelerin söylenişleri üzerinde, sözlü kompozisyon çalışmalarına da yardım edecek ufak alıştırmalar yaptırılmalıdır.

Sürekli ve güdümlü okuma:

Sürekli okuma, ya tam bir eser (mesela bir piyes) yahut bir yazardan seçilmiş aynı cinsten parçalar (meselâ hikâyeler, şiirler), yahut da başka başka yazarlardan seçilmiş yakın nevilerde geniş parçalar üzerinde yapılır. Bu okumada öğrenciler teferruata gitmeyecekler, eserin umûmî manasını başlıca meselelerini, karakterini, gayesini çıkarmaya çalışacaklar, yazarın, yaşadığı çevredeki ve çağdaki yeri ile eseri arasındaki münasebetleri araştıracaklardır. Okunan eser, benzerleriyle veya zıtlarıyla karşılaştırılabilir.

Güdümlü okumada, metne geçilmeden önce, bunun anlaşılmasını kolaylaştıracak lüzumlu ve faydalı bilgiler, öğretmen tarafından verilir. Ancak bu bilgiler dikkati eserin hususî cephelerine ve teferruatına çekecek mahiyette olmamalıdır. Öğretmenin en mühim vazifesi, öğrencileri yazarın görüş noktasına getirmektir. Okuma sırasında da mühim noktalarda durup incelemeler yaptırmak mümkündür. Her bölümün sonunda eserin manasıyla, değeriyle ilgili sorular sorularak, yazarın maksadını öğrencilerin kavrayıp kavramadıkları kontrol edilir.

Uygulamada sürekli ve güdümlü okuma şekilleri birleştirilebilir. Seçilen eserin başlıca bölümleri sesli olarak okunmalı (Eser bir piyes ise gerekli tonun verilebilmesi için, rollerden birini bizzat öğretmen okur.), arada kalan kısımlar öğretmen tarafından özetlenmelidir. Bu çeşit okumaların hedeflerinden biri öğrencilere bir metni ilk temasta kavrama alışkanlığı vermek olduğundan, okunacak parçaların önceden hazırlatılmasına lüzum yoktur. Ancak uzun eserlerde, bir kısım bölümlerin özetlerini bazı öğrencilere yaptırmak mümkündür.

Bir metnin incelenmesi, öğrencileri, ilk intibalarla yetinmemeye, okuduklarını daha iyi anlamaya alıştıırır ve ifrattan kaçmak şartıyla, fikir terbiyesinde mühim faydalar sağlar. Daha geniş ve serbest olan okuma şekilleri ise, bir eseri bütünüyle anlamaya alıştıırma ve okuma zevki verme bakımından değerlidir.

İkinci derecedeki küçük parçalarda, umumî olarak mananın kavranmasını sağlayacak bir okuma şekli, yeter sayılmalıdır.

Şekil meseleleri:

Yazar şekil ve muhtevayı ayrı ayrı düşünmüş değildir. Bu sebeple şekil meselelerine de, eserin özünü ve yazarın psikolojisini aydınlattıkları ölçüde yer verilmesi doğru olabilir.

1. sınıflarda nesrin hususîyetleri hikâye ve roman örnekleri üzerinde, nazımın hususîyetleri şiir örnekleri üzerinde gösterilecek, başlangıçta, elde edilen kazançlar, yine metinlerin hazırlayacakları fırsatlardan faydalanılarak, zamanla beslenecektir. Öğrenciler bu sınıfta edebî nevileri tanımaya ve nevilere, çağlara, zümrelere (Divan edebiyatı, Halk edebiyatı vb.) göre değişen üslûpları ayırt etmeye, yazardan yazara değişen hususîyetleri sezmeye başlayacaklar ve bunlar ileriki sınıflarda kuvvetlendirilecektir. Her ifadede aranması gereken açıklık, zenginlik, canlılık gibi vasıflar ve bunlara engel olan ihmâller ve eksiklikler hakkında, yeri geldikçe gerekli müşahedeler yaptırılmalıdır. Söz figürleri (edebî sanatlar) süs olarak değil, daha ziyade bir ifade zarureti olarak benimsetilmelidir. Gerek mecazların (istiare, alegori, mürsel mecaz), gerek söz diziminden (hazf, tedric, tekrar, vb.) ve düşünüş tarzından (teşbih, tezat, canlılaştırma, mübalağa, nida, soru, vb.) doğan öbür figürlerin ifadeye kazandırdıkları canlılık, tipik örneklerine rastlandıkça, belirtilmelidir.

Nevilerle ve şekillerle ilgili müşahedeler ve incelemeler kompozisyon faaliyetleriyle kaynaştırılıp tamamlanmalıdır.

Veznin, kafiyelerin, nazım şekillerinin ve mecazların mücerret ve kuru tahlillere tâbi tutulması, metinlerin bunları anlatmaya yarayacak vasıtalar veya sadece sözlük ve gramer malzemesi tarzında kullanılması, cümlelerin ve mısraların aynen veya değişik şekillerle tekrarlanması ve bunun açıklama sayılması, bir cümlede her kelimenin ayrı ayrı izah edilmesi ve ettirilmesi, biyografilerin ve basma kalıp şahsiyet tahlillerinin hiçbir gayeye hizmet etmeyecek şekilde ezberletilmesi, soruların basit, vuzuhsuz ve bilhassa sistemsiz olması, kelimelerin, cümlelerin kullanılmasında sarıhlığe ehemmiyet verilmemesi, derslerde şahsî zevklerin ve kesinleşmemiş görüşlerin hakim kalınması, vb. yazının değerleriyle öğrencinin alâkasını kesen, dikkati dağıtan, zamanla okuma

zevkini ve duyup anlama kabiliyetlerini felce uğratan zararlı yollardır; dil ve edebiyat öğretimimizin zayıflıkları bilhassa bu noktalarda aranmalıdır.

Edebiyat Tarihi

II. ve III. sınıflardaki üniteler, edebiyat tarihimizin umumî seyrini takip etmektedir. Her üniteye adları belirtilen ve belirtilmeyen yazarlardan seçilecek metinlerin ahenkli bir bütün teşkil etmesine dikkat edilmeli, öğretimin dağınık, sistemsiz kalmasına meydan verilmemelidir.

Müstakil kurlar tarzında ve ezberlenmek üzere edebiyat ve edebiyat tarihi bilgileri verilmeyecektir. Yukarıda da açıklandığı gibi doğrudan doğruya ve dolayısıyla metinleri aydınlatmaya yarayan bilgilerle iktifa edilecektir. Bu bilgiler, her üniteye başlanırken buna dahil örneklerin anlaşılmasını kolaylaştıracak ve öğrencilerde bunlara karşı alâka uyandıracak kısa ve toplu notlar; metinlerin tanıtılması sırasında aynı maksatlarla işaret edilmesi gereken noktalar; metinler ve üniteler arasındaki bağlar ve farklar; metinle yazarın devri, çevresi, hayatı ve hususîyetleri arasındaki ilgiler, vb. olabilir. Dikkat edilecek bir cihet de, bunların, kabil olduğu kadar öğrenciye keşfettirilmesidir.

Öğretmen, her metnin hazırlığını aynı zamanda bu esaslara göre yapmalı, bizzat açıklayacaklarını tespit ettikten sonra, öğrencilere aratacaklarını, belli bir görüş noktasından çıkan çekici ve düşündürücü problemler şeklinde ortaya koymalı, bunların çözümünü ihtimamla takip etmelidir. Zaman zaman, problemlerin öğrenciler tarafından bulunup ortaya konmasını ve çözümünü kolaylaştıracak tedbirler almalıdır.

. Her ders yılının sonunda beş altı saat ayrılarak, bu süre içinde, o yıl okunanların topluca gözden geçirilmesi faydalı olur. Bununla ilgili olarak “Türk Dili ve Edebiyatı” kitaplarının sonunda edebiyat tarihimizin seyrini ve ana hatlarını belirten bir özeti bulunması, öğrencilere üzerinde çalıştıkları metinlerin zaman içindeki yerlerini ve devirleriyle ilgili hususîyetlerini topluca hatırlamak bakımından, faydalıdır. Hâsılı Türk edebiyatının gelişme merhalelerinin gösterilip, edebî mahsullerinin devir ve çevre içinde değerlendirilmesi, okunmamış ve tanınmamış eserlerin hikâyesi şeklinde olmayacaktır.

Yabancı edebiyatlardan ve şahsiyetlerden bazıları, sözlü kompozisyon saatlerinde, konuşma veya konferans konusu olarak öğrencilere verilebilir.

Derslerde ve ders dışı faaliyetlerde müracaat kitabı olarak kullanılmak üzere, her öğrencide metinli veya metinsiz bir edebiyat tarihi de bulunmalıdır.

Metin seçimi

1. Derslerde ve dolayısıyla kitaplarda kullanılacak metinler,

- a. Sınıf seviyesine uygun,
- b. Fikir, sanat ve bilgi değeri bulunan,
- c. İçabında incelenerek okunmaya müsait,
- d. İfadece sağlam ve vuzuhlu,
- e. Zevk verici ve yetiştirici parçalar olmalıdır.

2. Örnekler şahsiyetlerin ve bunların bağlı bulundukları çağların karakterlerini vermelidir. Aynı devrin başka başka yazarlarından alınacak parçaların birbirini tamamlaması, aynı şahsiyetten muhtelif sınıflara alınacak parçaların da, her sınıfta, bu şahsiyetin belli bir cephesini veya belli cephelerini tanıtmaları gerekir.

3. Mana ve tesir bakımından her metnin:

- a. Sınıf havasına uygun bulunması,
- b. Öğrencileri kötümserliğe sürüklemeyecek, inançlarını sarsmayacak, onları iyiye, güzele, hayata doğru şevkle, cesaretle, yürütecek mahiyette olması şarttır. Halk ve Divan şiiri ünitelerinde, mücerret aşk yazılarından ziyade, millî hasletlerimizi, mefahirimizi belirten parçalar yer almalıdır. Muhtelif devirlerden seçilecek örneklerin sınıflarda konuşulması arzu edilmeyen konulara yol açmayacak vasıfta olmasına itina edilecektir. Batı edebiyatı örnekleri sağlam tercümelerden alınmalıdır. Hâsılı her parça, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, Türk çocuklarına millî ve insanî terbiye verebilmelidir.

4. Okunacak örneklerin sayısı, vaktin müsaadesine ve yazarların ehemmiyetlerine göre ayarlanır.

5. Her parça, uzun bir eserden seçilmiş bile olsa, konu ve fikir bakımından bir bütün sayılabilir.

6. İslâmlıktan önceki edebiyatımızdan seçilecek parçaların bugünkü dilimize çevrilmiş şekilleri verilecektir. Bunların yanına, dilimizin o devirlerdeki durumunu göstermek için, asıllarından alınmış beş on satır konulabilir. İslâm medeniyeti çerçevesinde gelişen edebiyatımızdan seçilecek manzum metinlerin, bilhassa çekimlerde, zamanlarındaki söyleyişleriyle değil, mümkün olduğu kadar

yabancı ve garip görünmekten kurtararak, bugünkü canlı dilimize yakın söylenişleriyle verilmesi uygun görülmüştür. Herhangi bir engel bulunmadıkça, “gelürsün” yerine “gelirsin” yazmak kabilinden tasarruflar, her dilde yapılmaktadır. Mensur metinlerin, çağımız için değeri bulunan üslup vasıfları elden geldiği kadar muhafaza edilmek şartıyla, bugünkü dilimize yaklaştırılması artık zaruret haline gelmiştir. Öğrenci birtakım engellere takılmaktan ve birçok kelimeleri ezberlemekten kurtararak, yazının gerçek değeriyle ve özü ile temasa getirilmelidir, bu metinlerden birkaçının asıllarından da örnekler vermek, tabiatıyla mümkündür.

7. Dilimizin bünyesini kavratma ve fikir terbiyesi verme bakımından, eski ve yeni edebiyatımızın nesir örneklerinden fazlasıyla faydalanılmalıdır.

II. KOMPOZİSYON

Dil ve edebiyat öğretiminde öğrencilerin ilerleyiş dereceleri, kendilerini ifade edişlerinden anlaşılır. Şu halde okumanın ve dil ile ilgili öbür çalışmaların başlıca hedeflerinden biri, onları kompozisyona hazırlamak, bildiklerini, duyduklarını ve düşündüklerini doğru, açık ve tesirli bir şekilde tam olarak söylemeye, yazmaya alıştırmaktır. Yeni edebiyatımızdan ve Batı edebiyatından alınan her okuma parçasının aynı zamanda mükemmel kompozisyon örneği olarak incelenmesi ve dil bilgisinin bilhassa dilin kullanılışı bakımından ele alınması, bundan dolayı lüzumludur.

Güzel konuşmak veya güzel yazmak, sadece bazı formülleri maharetle kullanmak demek değildir. Güzel konuşup yazabilmek için, hatıralardan duygulardan, fikirlerden ve hayallerden meydana gelmiş zengin bir sermaye ile, gerçeği müşahede ve düşünceleri, duyguları tahlil edebilme kabiliyetleri de lâzımdır. Okunacak metinler, yapılacak konuşma ve yazma alıştırmaları, öğrencinin muhtaç bulunduğu kültür zenginliğine yardım edecek, onun müşahede ve tahlil kabiliyetlerini geliştirecektir.

Yazılı kompozisyon çalışmaları birinci derecede ehemmiyetli olmakla beraber, gerek hayatımızdaki rolü, gerek kelime ve cümle zenginliğine yardımı bakımından, sözlü çalışmaların da ihmal edilmemesi gerekir. Sözlü kompozisyon çalışmalarında öğrenci, başkalarıyla, yersiz heyecanlara kapılmadan, tabii ve rahat konuşmayı, başkalarını dikkatle ve sabırla dinlemeyi öğrenecektir. Onu, bir

meselenin değişik cephelerini görmeye, değerli ve değersiz görüşleri ayırt etmeye, çabuk düşünmeye, düşüncelerinin olgun delillerini bulmaya, âdilâne hüküm vermeye, peşin hükümlerden sakınarak mantıklı bir muhakeme ile karara varmaya alıştırmak, konuşmalardan fazlasıyla faydalanabiliriz. Öğrenci, güzel, canlı, çekici bir konuşmanın insan şahsiyeti hakkında başkalarına lehte kanaatler vereceğini de görecektir. Mantıklı görüşlerin er geç kazanacağını anlayacağı için, sağduyuya, mantığa, ciddiliğe olan güveni artacak, inanmadıklarını körü körüne tasdik etmekten kurtulacaktır.

Konuşma konularının okul havasına ve sınıf seviyesine uygun ve yükseltici olmasına, lâubaliliğe ve çatışmalara yol açmamasına bilhassa dikkat edilmeli, sözü aykırılığa, konu dışına şahsiyata vardırmama, dürüstlüğü her vesile ile öğrencilere aşılanmalıdır.

Konuşmalarda, yazıda olduğu gibi, konunun iyi anlaşılmış bulunması şarttır. Münakaşa, münazara, sözlü rapor gibi konuşma çeşitlerinde, konunun ve zamanın sınıfça evvelden tespit edilmesi, öğrencilerin hazırlıklı gelmeleri, bu sebeple, mutlaka sağlanmalıdır.

Öğrencilerin, seslerini kullanışlarında, jestlerinde, yüz hareketlerinde, bilhassa kelimeleri ve cümleleri söyleyişlerinde çeşitli aykırılıklara, yapmacıklara, hatalara düştükleri görülmektedir. İyi konuştuğunu sanıp konudan uzaklaşan, ciddîlikten ayrılan, boş sözlerle zamanı dolduran, sözü kendine inhisar ettirmek isteyen, başkalarının sözlerini kesen, kendi düşüncesine aykırı fikirler ortaya atılınca onu haysiyet meselesi yapan tipler vardır. Bunların her biri için alınması gereken tedbirler ihmal edilmemelidir. Konuşmaktan kaçınanların da muhtelif vesilelerle teşvik edilmesi lâzımdır. Her öğrenci, konuşmaya alâkalı fikirler, katabileceğine, konunun aydınlanmasına yardım edebileceğine inanmalıdır.

Sözlü ve yazılı kompozisyonun, bu çalışmalara ayrılan saatlere inhisar ettirilmesi gerekmez. Bütün dil ve edebiyat dersleri, okulun iç ve dış hayatı, öbür dersler, bu faaliyetlere zemin olabilir.

Kelime hazinesi ve cümleler :

Dile hâkim olmak, manaları ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş zengin bir kelime hazinesini ve çok sayıda çeşitli cümleler kurma maharetini kazanmış olmak demektir.

Öğrencilerin kelime hazinelerini beslerken şunları dikkate almamız gerekir :

1. Kelimeleri, ifade ettikleri eşyadan ve fikirlerden ayırarak (meselâ hazır listeler halinde) öğretmemeliyiz. En doğru yol, bunları psikolojik alâkalara göre gruplandırmaktır. Bazen kökteş kelimeler bile, bu bakımdan birbirlerinden uzak kalırlar. Fakat aynı fikir nizamına, aynı hayal grubuna giren, biri düşünülünce öbürü az çok vazih bir şekilde hatıra gelen kelimeler arasında psikolojik bir alâka var demektir. Uygulamada, isim, sıfat, fiil olarak aynı duyguyu ifade eden kelimeleri buldurmak; içinde boşluklar bulunan metinlerde, cümlelerin umumî manasına göre, birbirine yakın kelimelerden uygun düşecekleri kullandırmak; verilen bir konu üzerinde cümleler kurdurmak; aynı cümlede iki boşluk bırakarak bunlardan her birine eş manalı iki kelimedenden hangisinin uyacağını buldurmak, vb. şekillere başvurulur. Daima göz önünde bulundurulacak bir nokta, kelimelerin tek başlarına, sarih manalar taşımamaları ve kendilerini daha çok cümlede belli etmeleri keyfiyetidir.
2. Çalışmalar umûmî kültür dilimizde yaşayan kelimeler üzerinde toplanmalı, eski, az kullanılan veya tutunmamış kelimelerde ısrar edilmemelidir.
3. Her kelime, telaffuzuyla birlikte kavratılmalıdır
4. Kelimeler üzerinde çalışılırken, sözlüklerden, ansiklopedilerden, ilgili kaynaklardan faydalanılmalı, edinilen bilgiler ve yapılan karşılaştırmalar vb. fişlere veya alfabeli defterlere not ettirilmelidir.
5. Kelime çalışmalarının ifrata vardırılması mahzurludur.

Cümle, dilde en küçük canlı unsurdur. Kelimelerin benimsetilmesinde, kelime çeşitlerinin belirtilmesinde, kelime gruplarının vazifelerinin açıklanmasında daima bir mana bütünlüğü taşıyan cümlelerden faydalanılır.

Cümleler üzerinde çalışılırken, yapılacak işlerden bazıları şunlardır :

1. Basit, bağlı, sıra cümleleri doğru yazıp noktalamak; bileşik cümleleri bağlı cümleler haline getirmek veya bunun aksini yapmak;
2. Bir hareketi, bir görünüşü, bir duyguyu, bir fikri yerine göre çeşitli cümlelerle ifade etmek;
3. Cümleleri dil ve mana bakımından incelemek;
4. Yanlış cümleleri düzeltmek, vb.

Başlıca sözlü ve yazılı kompozisyon çeşitleri :

Aşağıda sözlü ve yazılı kompozisyon çeşitlerinden bazıları, kısa notlarla açıklanmıştır :

1. Yazılı :

Paragraf teşkili :

Derece derece, okuma parçalarındaki paragrafları tanıma, eve veya arkadaşla yazılacak mektuplarda geçecek materyalleri paragraflara bölme, vak'a, tasvir, tahlil (duygu) ve fikir paragraflarının başlangıç (giriş veya geçiş) cümlelerini yazabilme; basit makalelerde, haber yazılarında paragrafları düzenleme; bir konunun giriş, gelişme ve sonuç paragraflarını ayırt edebilme; türlü yazılarda paragrafları doğru kurma alıştırmaları. Bunların grup çalışmaları halinde yaptırılması da mümkündür.

Plân ve özet çıkarma, not alma.:

1. Plân çıkarma bir kitabın fihrist (içindekiler) sahifesini inceleme, herhangi bir ders kitabından belli bir bölümün plânını çıkarma, sözlü veya yazılı bir raporun, bir açıklamanın, bir gazete haberinin... ana fikrini başlıklar halinde yazarak plânını yapabilme şekillerinde olur. Paragraf çalışmalarıyla birlikte yürütülür. Okuma parçalarında da uygulanır.
2. Özet çıkarma : Bir hikâyenin bütünü veya bir parçasını özetleme; bir paragrafın, bir gazete veya fikir yazısının ana fikrini çıkarma, paragraflarını özetleme gibi çeşitleri vardır. Özetler, kısa, açık cümlelerle yapılır. Bu çalışmalar, bir yazının hatırdaki rasgele kalan kısımlarını bir araya toplayarak bunu özet sayma alışkanlığını da önlemeye yarar.
3. Not alma : Dinlerken, müşâhede sırasında, okurken, derse çalışırken gerekli notları alma. Not almanın, her şeyi aynen kağıda geçirme demek olmadığı, rasgele alınan notların değersiz kalacağı öğrencilere anlatılmalıdır. Ayrıca, fiş çıkartma, küpür biriktirme, alınan notları değerlendirip ilgili yazılarla zenginleştirme, tasnif etme ve daima kullanılabilir durumda bulundurma alışkanlıklarının kazandırılması lâzımdır.

Raporlar, kısa gazete haberleri, ilânlar gezi ve seyahat notları : Yazılı rapor, sözlü kompozisyon bölümünde “sözlü rapor, haber verme” başlığı altında toplanmış bulunan konularda olur. Gezilerle, günlük vak'alarla ilgili haberler, gazete haberleri, çeşitli ilân örnekleri bu gruba girer.

Yazılı yoklama sorularını cevaplandırma: Bu konuda öğrenciye, yazılı yoklamalarda başarının yolları gösterilmelidir. Yoklama kâğıdının nasıl kullanılacağı (boş bırakılacak yerler, paragraf başları, sınıf, numara, isim ve tarih kayıtları), soruyu iyi anlamak için nelere dikkat edileceği, sorunun nasıl cevaplandırılacağı (cevapların soruyu karşılaması, konu dışına çıkmama, cevabın lüzumundan fazla kısa veya uzun olmaması, sorunun cevaplarını paragraflara bölme, dili, ifade düzgünlüğü, vb.) hususlarında öğrenciye bilgi verilmeli, çeşitli derslere ait yazılı yoklama soru ve cevapları üzerinde incelemeler yapılmalıdır.

Mektup yazma : Önce mektup kâğıdının, zarfın nasıl kullanılacağı öğretilcek; eve, arkadaş'a, küçüğe, büyüğe yazılacak mektuplarda hitaplar, başlangıç ve bitim cümleleri gösterilecek, mektubu bütün halinde yazabilmek için dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilecektir. Daha sonra öğrenci, iş mektubu hususî mektuplar arasındaki farkları görecektir, toplantı, müsamere gibi fırsatlardan faydalanarak davet ve teşekkür mektupları yazacak, telgraf çeşitlerini öğrenecektir.

Öğrenci, türlü konulardaki dilekçelerle , yine bu gruptaki çalışmalar sırasında temasa gelir.

Konuşmalı yazılar, hikâyeler yazma : İşe diyaloglarla başlanmalı, iki insan (veya iki bitki, iki hayvan...) belli bir mesele üzerinde konuşturulmalı, sonra konuşmalı fıkralara, hikâyelere geçilmelidir.

Kitap inceleme : Öğrencilere ders saatleri dışında okudukları veya inceledikleri kitapları tanıtmak maksadıyla, sözlü incelemelerde tavsiye edilen esaslara göre, raporlar hazırlanacak, son sınıfta tenkitçi görüş üzerinde ısrar edilecektir. (Sözlü kompozisyon bölümüne de bakınız.)

Edebi yazılar : Şiirler, okul toplantılarında okunacak monologlar, okul hayatını canlandıran radyo skeçleri, küçük piyesler, denemeler vb.

Öğrenciler, sınıfları ilerledikçe, bilhassa fikir konularına sevk edilmelidirler.

II. Sözlü :

Karşılıklı konuşma : Bunlar, gündelik hayatta rastlanan konuşmalardır. Öğrenciye cemiyet hayatındaki kısa beraberliklerde nasıl konuşacağı öğretilir:

a. Kendini tanıtmak, arkadaşlarla konuşma;

- b. İki arkadaşı tanıştırma;
- c. Telefonla konuşma;
- d. Özür dileme, teşekkür etme;
- e. Büyüklerle konuşma;
- f. Bir topluluğa veya misafirlığe gidildiği zaman, buralardan ayrılırken söylenecek sözler;

g. Bir yemekte, çeşitli konular üzerinde, öteden beriden konuşma...gibi basit örneklerden başlanarak, süreksiz ve tesadüf konuşma tipleri gösterilir.

Bu konuşmaların suni bir atmosfer yaratılmadan, istihzaya ve küçümsemeye meydan verilmeden yaptırılması, bilhassa ders dışı fırsatlardan (okul toplantıları, geziler, müsamere ve eğlenceler, öğretmen-öğrenci münasebetleri, kol faaliyetleri,vb.) faydalanılarak tabiileştirilmesi gerekir.

Açıklama : Bu çalışmalar, geniş konuşmaların unsurları üzerinde öğrenciyi ayrı ayrı meşgul etmek için yapılan alıştırmalardır. Başlıca çeşitleri şunlardır:

- a. Yol gösterme (resmî bir binaya, çevrede belli bir yere nasıl gidileceğinin kısa ve açık bir şekilde ifadesi);
- b. Tarif (Türkçe derslerinde veya başka derslerde geçen mühim kelimelerin, terimlerin, çevredeki eşyaların tarifleri);
- c. Farkları gösterme (Aynı çeşitten, birbirine pek yakın, çok kere birbirine karıştırılan şeylerin, aynı konu etrafında iki hikâyenin iki piyesin, iki şiirin... birbirine benzeyen ve benzemeyen taraflarının belirtilmesi);
- d. Sebep-netice arasındaki bağlantının gösterilmesi (Bir fikrin doğruluğu veya yanlışlığının sebepleri, bir vak'anın sebepleri, bir maçta, bir güreşte alınan neticenin sebepleri, bir edebî eserin belli bir özelliğini meydana getiren sebepler, vb.)
- e. Bazı cümle ve mısralar üzerinde açıklamalar,vb.

Sözlü rapor, haber verme: Bir havadis, günlük bir vak'a, yeni bir kitap, yeni bir film, yeni bir ilmî keşif, bir kahraman, yapılacak bir iş, bir ders konusu, bir istek, bir deney, bir tatil günü, vb. konular üzerinde sınıf arkadaşlarına doğru ve toplu bilgi verme.

Bir kitabın tanıtılmasında şu plân uygulanabilir :

- a. Kitabın ve yazarının adı;

- b. Eserin kısa bir özeti veya belli bir parçasının özeti;
- c. Kitaptan seçilmiş tipik metinler;
- d. Konuşan öğrencinin eser hakkındaki düşünceleri;
- e. Kitabın nereden ve nasıl alınabileceği.

Hikâye anlatma : Öğrencilere, seviyelerine ve zevklerine göre, şu tip hikâyeler anlattırılmalıdır:

- a. Fıkralar (Nasreddin Hoca fıkraları gibi.)
- b. Kahramanlara ait menkıbeler ;
- c. Geçmiş vak'alar, geziler;
- d. Okunmuş hikâyeler vb.

Bu konuşma çeşidi, öğrencileri okumaya ve özetlemeye sevk edeceği gibi, onlara konuşma zevk ve sevgisini de aşılacaktır. Konuların seçimine dikkat edilmeli, sınıfa uymayacak konuşmalara meydan verilmemelidir.

Münakaşa : Münakaşada göz önünde tutulacak esaslar şunlardır:

1. Konular öğrenciler tarafından seçilmelidir;
2. Çocuklar arasında ders dışı zararlı ve şahsî ihtilaflar yaratacak meseleler ele alınmamalıdır;
3. Konu daha önceden sınıf ve ev vazifesi olarak verilip kaynaklar tavsiye edilmek suretiyle iyice hazırlatılmalıdır;
4. Münakaşalar başlangıçta öğretmen, daha sonra sınıfça seçilecek bir başkan tarafından idare edilmelidir.

Ayrıca öğrencilerin:

1. Peşin hükümlere ve kararlara saplanmamaları, aydınlanmış meseleler üzerinde ısrar etmemeleri;
2. Söylenenleri, konuşanın sözlerini kesmeden, dikkat ve sabırla dinlemeleri, kararlarını düşündükten sonra vermeleri,
3. Bağırmadan, herkesin işitebileceği bir sesle konuşmaları, sözü kendilerine inhisar ettirmemeleri;
4. Başkalarına karşı nazik ve müsamahalı hareket edebilmeleri, şahsiyattan ve dedikodudan kaçınmaları;
5. Konu dışına çıkmamaları; misâllerin, başkalarına ait olarak söyleyecekleri sözlerin doğru ve fikirlerini destekleyecek nitelikte olmasına dikkat etmeleri;

6. Başkana saygı göstermeleri, kendilerine söz verilmeden konuşmamaları, neticeyi iyi kalplilikle karşılamaları gerekir.

Üzerinde münakaşa yapılabilecek konular :

1. Sınıfça Okunan veya sınıfça bilinen bir hikâye, şiir veya temsilin değerlendirilmesi; bir sanat meselesinin çeşitli yönleri;
2. Bir kitap, günlük bir vak'a, veya bir filmin taşıdığı yenilikler;
3. Tavsiye edilmiş hikâye roman, piyes veya biyografilerdeki şahıs ve vak'aların benzer vak'alardan ayrıldıkları noktalar, vb.

Söz korusu : Söz korusu, bir şiir veya nesir parçasının bir grup öğrenci tarafından birlikte okunması demektir. Öğrenciye şiir zevki vermek için, kullanılan vasıtalardan biridir. Sınıfta canlı, neşeli bir çalışma havası yaratır; kitaptan sesli okuma maharetini artırır; toplu çalışmalardan hoşlanma alışkanlığını verir; birlikte çalışma disiplinine alıştırmır; yalnız başına inşattan çekinen öğrencilerde kendine güvenme duygusunu besler; telaffuz hatalarının düzelmesine yardım eder.

Söz koroları için en elverişli malzeme, manzum hikâye ve piyesler, lirik şiirler, trajedi parçalarıdır. Seçilecek metinlerde şu vasıfların bulunmasına dikkat edilmelidir: Kuvvetli bir ritim, kulağa hoş gelen bir ses, hareketli ve romantik bir konunun sade bir dille anlatılmış olması, canlı bir nakarat.

Söz koroları için yapılacak hazırlıkların başında öğrencilerin ses gruplarına ayrılmalı gelir :

- a. İnce sesliler,
- b. Orta sesliler,
- c. Kalın sesliler,
- d. Bütün sınıf,
- e. Tek kızlar, tek erkek çocuklar (Solo kısımlarının okunması için.)

Bu işten sonra sınıf, öğretmenin veya iyi okuyan bir öğrencinin parçayı okuyuşunu dinler. Parçanın manası şekli ve iyi okunmasının ehemmiyeti üzerinde sınıfça konuşulur; durulacak yerler, vurgulu sözler tespit edilir; metin sınıfça önce hep birden, sonra grup grup okunur. Bu okumalar metnin anlaşılmasına da yarar. Daha sonra metnin koro tarafından okunması işi gelir.

Söz korolarının okunmasında dört yol vardır :

1. Nakaratlı metinlerde solistler parçanın bentlerini; ince, orta, kalın sesli korolar da nakaratı söylerler.
2. Karşılıklı koro : Öğrenciler ince ve kalın sesliler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Metnin mahiyetine göre bazen bir grup, bazen öteki grup söyler. Meselâ soruları ince, cevapları kalın sesliler okur.
3. Gruplama usûlü : Manzum metin kısımlara ayrılır, her kısmı bir grup okur.
4. Hep birlikte okuma : Bu metinler bütün sınıf veya sınıfın seçtiği bir grup tarafından okunur.

Söz korosu çalışmalarına hafif mizahlı bir manzume ile başlamak yerinde olur. Öğrenciler bu işe alıştıktan sonra daha ağır parçalara geçilebilir. Öğrencilerin tabîî bir sesle okumalarına, koro şefinin işaretine uymalarına, önceden kararlaştırılmış yerlerde durmalarına, vurgulu kelimelerde seslerini yükseltmelerine dikkat edilmelidir.

Not: Söz korosu çalışmaları öğretmenin arzusuna bırakılmıştır.

Görüşme (Mülakat) : Görüşme alıştırma çalışmalarının gayesi, öğrenciye, belli şahıslarla, belli bir maksat için yapılacak görüşmelerde faydalı sonuçlar elde etmenin yollarını göstermek ve karşılaşacağı güçlükleri yenmesine yardım etmektir.

Görüşme, bir şahsın ilmî, edebî vb. konular, meseleler üzerinde düşüncelerini öğrenmek veya iş istemek maksadıyla yapılır. Bilhassa III. sınıf öğrencileri yakın gelecekte resmî veya ticarî bir müesseseden iş isteme durumuna düşecekleri, resmî şahsiyetlerle, temsilcilerle konuşacakları için, bu çalışmalar onların işine yarayacaktır.

Görüşmelerin şu kısımlardan meydana geleceği belirtilmelidir

- a. Görüş için zaman isteme,
- b. Görüşülecek konu üzerinde hazırlanma,
- c. Kendini tanıtma, nezaketle muhatabının ilgisini çekebilme, maksadı en kısa yoldan açıklama.
- ç. Görüşmeyi bitirme ve müsaade isteme.

Bu çalışmalara okul veya çevre hayatındaki imkânlardan faydalanılarak sık sık fırsat verilmelidir.

Münazara : Münazara birer cümle halinde ifade edilen bir tezle antitezin iki taraf (ekip) arasında ve bir hakem kurulu huzurunda münakaşa edilmesidir. Münakaşalarda yarışma endişesi olmadığı halde, münazaralar birer fikir ve söz müsabakasıdır. Münazarada dikkat edilecek mühim bir husus, öğrencinin bir fikri, ne olursa olsun savunma gayesiyle demagoji yapmasına, meydan verilmemesidir. Münakaşalarda göz önünde tutulacak esaslar burada da uygulanmalıdır.

Sözlü inceleme : Konusunu edebî eserlerden alan sözlü incelemelerin şekli eserin türüne göre değişir. Önceleri bir makalenin ana hatlarıyla incelenmesi ele alınmalı, bir biyografinin, bir romanın vb. etraflı incelenmesine daha sonra geçilmelidir. Münakaşanın geniş bir şekli olan sözlü incelemeler, öğrencilere münakaşa esasları iyice benimsetildikten sonra yaptırılır.

Bir makalenin incelenmesinde sınıfça üzerinde durulabilecek noktalar şunlardır :

1. Yazının ana fikri,
2. Bu fikrin nasıl geliştirildiği,
3. İncelemeyi yapan öğrencileri hangi fikir ve hükümlere katılıp, hangilerine katılmadıkları,
4. Yazarın şahsiyeti ve meyilleri hakkında makalenin bize neler verdiği.

Bir edebî eserin (meselâ bir romanın) incelenmesinde sınıfça üzerinde durulabilecek noktalar

1. Kitabın adı,
2. Yazarın ve yayımlayanın adı,
3. Eserin türü,
4. Yazarın üslûbu, üslûp hakkında bir fikir vermek için kitaptan sınıfça okunacak kısımlar,
5. Yazarın kitabı yazmaktaki gayesi,
6. Yazarın bu gayeye ne dereceye kadar varabildiği,
7. Yazarın yetişme tarzının, hayat görüş şahsiyet ve üslûbunun bu gayenin gerçekleşmesinde ne derece rolü olduğu,
8. İnceleyenin, bu kitabı sevip sevmediği, sebebi (kanaatini destekleyecek örnekler) .

Bir biyografinin incelenmesinde üzerinde durulabilecek noktalar

1. Biyografinin adı,
2. Yazarın ve yayımlayanın adı,
3. Biyografi kahramanının en mühim başarısı,
4. Onu bu başarıya götüren hayat tecrübelerinin neler olduğu,
5. Kahramanın en mühim karakter özellikleri ve kitapta hangi vak'aların bu vasıfları en iyi şekilde belirttiği,
6. Yazarın konuyu en uygun şekilde ele alıp almadığı,
7. Yazarın üslûbunun ilgi uyandıracak derecede olup olmadığı,
8. İnceleyenin kitaptan ne gibi faydalar elde ettiği.

Konferans verme : Konferanslar, edebiyat ve dil bahisleri, ilim konuları, vb. üzerinde hazırlıklı konuşmalar şeklinde yapılmalıdır. Öğrencilere, iyi bir hatibin çok okuması, topladığı malzemeyi çok iyi düzenlemesi gerektiği fikri verilmeli, edebiyat derslerinde hitabet örnekleri üzerinde yaptıkları çalışmalar hatırlatılmalıdır.

Meclis müzakere usulleri : Bu tip çalışmalar, esasında birer münakaşadır. Yalnız daha mazbut ve şekilcidir. Müzakerelerde toplantının zaptını tutmak suretiyle yazılı kompozisyona da yer verilir.

Müzakere, gün, saat ve gündemi sınıfça önceden tespit edilir. Oturumu, en yaşlı üye olarak öğretmen açar; sonra seçimler yapılır. Gündemin maddeleri üzerinde münakaşalara geçilir, kararlar verilir. Bir teklifin ileri sürülmesi, münakaşa edilmesi, geri alınması, başka güne bırakılması, teklifte değişiklik yapılması gibi hususlar çok tabîî bir şekilde yürütülmelidir.

Öğrenci teşekküllerinin yapacakları toplantılarda müzakere usullerine uygun hareket edilir.

Düzeltilmeler

Dil ve edebiyat çalışmalarının verimi bilhassa yapılacak düzeltmelere bağlıdır. Düzeltmenin gayesi, öğrenciye zayıf bulunduğu noktaları haber vermek ve bu konularda kendisine yardım etmek olmalıdır. Öğrencinin, öğretmeni tarafından hatalarının takip edildiğini bildiği nispette dikkatli olacağı da unutulmamalıdır.

Düzeltmenin başlıca iki şekli vardır:

1. Doğruyu öğretmenin vermesi,

2. Yanlışların öğretmen tarafından isimlendirilip işaretlenmesi ve düzeltme işinin, gerekli ikazlarla öğrenciye bırakılması.

Birinci şekil, öğrenciyi pasif bırakacağı için, faydalı değildir. Buna zaruret halinde başvurulabilir. Şu halde okullarımızda ikinci şeklin uygulanması lâzımdır.

Hatalar, cesaret kırarcasına, hemen ve toptan söylenmemeli, önce müşterek olanlar tespit edilerek, bunların en çok tekrarlananlarından işe başlanmalıdır. Düzeltmeler, sözlü ikazlarla daima takviye edilmelidir.

Mühim olan bir nokta şudur : Düzeltme işi yalnız Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenine bırakılmamalıdır. İyi ifade edilmemiş olan herhangi bir konunun bilinmiş sayılması doğru olmayacağı için, her öğretmen, önce bir ana dili öğretmeni gibi hareket edecek ve diğer Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeniyle işbirliği yapacaktır. Kendi konuşmalarında ve yazılarında öğretmenin dikkatsiz davranması ise, üzerine aldığı vazifenin mahiyetiyle telifi mümkün olmayan, büyük bir meslek hatasıdır.

III. DİL BİLGİSİ

Bilindiği gibi dil, düşüncelerimizden, duygularımızdan ve isteklerimizden ayrı değildir, bilakis iç hayatımızın görünen bir cephesidir. Dil bilgisinin de dilin sırf şekil bakımından tasviri tarzında mücerret bir ders konusu olarak değil, metinler üzerinde yaptırılacak müşahedelerle, mukayeselerle mananın iyi kavranmasını, dolayısıyla öğrencinin kendi fikirlerini, duygularını ve isteklerini doğru ifade etme şuuruna varmasını hedef tutan yapıcı bir çalışma çeşidi olarak anlaşılması gerekir.

Okuma parçalarında bir dil meselesini aydınlatabilecek tipik cümlelere sık sık rastladığımız gibi, öğrenci yazılarında ve konuşmalarında, bir yanlışı düzeltmenin, bir kuralı benimsetmenin türlü fırsatlarını elde ederiz.(Hatta dil konularıyla alâkasız görünen öbür derslerde, her öğretmen için sayısız imkânlar vardır.) Şu halde dil incelemelerine ayırabileceğimiz en elverişli zaman, okuma ve kompozisyon saatleri içinde olacaktır. Fakat bu incelemeler dersin akışını durduracak çıkışlar tarzında değil, onu tamamlayan manalı derinleşmeler tarzında olmalıdır.

Dil-ifade ve üslûp farklarının altında kendine mahsus kuralları bulunan, sağlam ve rabıtalı bir sistemdir. Ondaki değişiklikler, şahsî heveslere veya tesadüflere bağlı değildir. İstisnaların bile belli sebepleri vardır. (Eski metinler incelenirken bunların örneklerine rastlanabilir.) Bu gerçeğin, bir takım kurallara bilerek veya bilmeyerek kendisinin de uymakta bulunduğunu söz ve yazılarında göstermek suretiyle, öğrenciye telkin edilmesi, konunun gerektirdiği ciddîliği sağlama bakımından mühimdir.

Dil çalışmaları öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır. Bu için, ilk derslerde yapılacak ufak yoklamalarla, onların neleri bildikleri ve neleri bilmeye muhtaç bulundukları ve o ders yılı içinde hangi işlerin yapılacağı tespit edilmelidir. Bilinen konular ve rahatça kullanılmakta olan kurallar üzerinde ısrar etmenin faydası yoktur.

Düşüncenin ifadedeki karşılığı daima cümle olduğundan, incelemelere cümleden başlamamız, ondan sonra derece derece cümleciklere, söylenişleri birer bütün teşkil eden kelime gruplarına geçmemiz doğru olur. Kelime ancak cümle içinde hayat kazanacağı için, sabit ve sarîh bir varlığı olmayan mücerret kelimeler üzerinde uğraşmamız, beklediğimiz verimi sağlayamayacaktır.

Üzerinde durulacak dil hadiselerinin öğrencilerin katacakları misallerle zenginleştirilmesine, sezdirilen bir kuralın jimnastik mahiyetinde alıştırmalarla itiyat haline getirilmesine ve bu itiyadın kaybolmasını önleyecek hatırlatmalara ehemmiyet verilmelidir. Bu kuralı basit ve net bir formül halinde belirten kuvvetli cümlelerin ve mısraların ezberletilmesi, bunun benimsenmesine yardım edebilir.

İncelemelerde kelimelerin ve cümlelerin doğru söylenişlerine, imlâ ve noktalamaya dikkat edilmelidir. İcabında imlâ yoluyla yazdırılacak bir cümle, bir paragraf çalışmalarına başlangıç olabilir.

Dil çalışmaları, konunun bütünlüğü her sınıfta korunmak şartıyla, yıldan yıla derinleştirilerek lise tahsili boyunca devam edecektir. Daha çok tasviri mahiyette kalan bahislerin (Dillerin çeşitleri, Sesbilgisi Lehçeler vb.) sözlü kompozisyon faaliyetlerinde, münakaşa ve tenkitli konferans konusu tarzında ele alınması mümkündür.

Öğrenci, sistemli ve alıştırmalı bir dil bilgisi kitabını her zaman eli altında bulunduracak ve buna sık sık müracaat edecektir.

Not 1. Bu açıklamada belirtilen hususlar, yeni programa uygun ders kitapları çıkıncaya kadar, eldeki ders kitaplarının, okul kitaplığının ve öğretmenlerin imkânlarının ölçüsünde uygulanacaktır.

2. Kompozisyon, ayrı not konusudur.

Ek-4. 1956 Lise Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı⁵²**TÜRKDİLİ VE EDEBİYATI
DERS KONULARI****1. SINIF**

(Haftada üç saat okuma, iki saat kompozisyon)

A. Okuma :**1. Tanzimat sonrası edebiyatımız :**

a. Namık Kemal, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adivar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Faliş Rıfkı Atay'dan örnekler.

- Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

b. XX. yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler

2. Eski edebiyatımız :

a. Halk edebiyatı : Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler.

b. Divan edebiyatı : Süleyman Çelebi, Fuzûlî Nedim ve Evliyâ Çelebi'den örnekler.

c. Halk ve Divan edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler.

3. Batı Edebiyatı:

a. Homeros, Euripides, Sophokles, Plautus, Molière, La Fontaine, La Bruyere, Daudet, Cervantes, Swift, Dickens'ten örnekler.

B. Kompozisyon :**1. Sözlü**

a. Karşılıklı konuşma, açıklama, haber verme, sözlü rapor, hikâye anlatma.

b. Münakaşa

2. Yazılı :

a. Cümle ve paragraf teşkili.

b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, küçük bir yazının plânını hazırlama.

⁵² DUMAN, Asiye: 1923-1957 Yılları Arasında Ortaokul ve Liseler İçin Hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Programları Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, s.173, Ankara-1992

c. Rapor, kısa gazete haberleri, ilanlar, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir yazıları, konuşmalı yazılar ve hikâyeler hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları.

II. SINIF

(Haftada 3 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma :

1. İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı : Oğuznâme'den ve Orhun Yazıtları'ndan seçilmiş parçalar.

2. Halk edebiyatı :

- a. Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler.
- b. Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler.

3. Divan edebiyatı :

- a. Fuzûlî Bakî, Nedim ve Galib'den örnekler.
- b. Naimâ Katip Çelebi'den, Evliyâ Çelebi'den ve başka Divan nesir yazarlarından seçilmiş örnekler.

4. Tanzimat sonrası edebiyatımız

- a. Namık Kemal ve Ahmet Mithat'tan örnekler.
- b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan örnekler.
- c. XX, yüzyıl edebiyatımız seçilmiş örnekler. Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adivar, Reşat Nuri Güntekin v.b.)

5. Batı Edebiyatı

- a. Yunan ve Lâtin edebiyatları : Homeros, Herodotos, Vergilius ve Tacitus'tan örnekler.

B. Kompozisyon :

1. Sözlü :

- a. Karşılıklı konuşma, açıklama, sözlü rapor, hikâye anlatma.
- b. Münakaşa

2. Yazılı :

- a. Cümle ve paragraf teşkili.
- b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, bir yazının plânını hazırlama.

c. Rapor, gazete haberleri, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir ve portreler, konuşmalı yazılar ve hikâyeler, hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

III. SINIF EDEBİYAT KOLU

(Haftada 5 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma :

1. Divan şiirinden ve nesrinden seçilmiş örnekler.

2. Tanzimat sonrası edebiyatımız :

a. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Abdülhâk Hâmid Tarhan, Ahmet Vefik Paşa ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.

b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.

c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.

d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler.

e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

3. Batı edebiyatı

a. Yunan ve Lâtin edebiyatları : Sophokles, Eflâtun, Çiçero, Seneca'dan örnekler.

b. Yeni edebiyatlar: Dante, Montaigne, Pascal, Voltaire, Rousseau, Stendhal, Hugo, Flaubert, Goethe, Schiller, Shakespeare, Tolstoy, İbsen, Poe ve Mark Twain'den örnekler.

c. Batı edebiyatlarından seçilmiş başka örnekler.

4. Sürekli ve güdümlü okuma

a. Bir Türk romanından seçilmiş parçalar.

b. Bir Türk şairinden seçilmiş parçalar.

c. Bir Batı klâsiğinden seçilmiş parçalar.

B. Kompozisyon :**1. Sözlü**

- a. Mülâkat
- b. Münakaşa, münazara, meclis müzakere usulleri.
- c. Sözlü inceleme, konferans.

2. Yazılı

- a. Paragraf teşkili.
- b. Bir kitabı inceleme, fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

III. SINIF**FEN KOLU**

(Haftada 2 saat okuma, 1 saat kompozisyon)

A. Okuma :**1. Tanzimat sonrası edebiyatımız :**

- a. Şinasi, Namık Kemal, Abdülhâk Hamid Tahran ve Ahmet Vefik Paşa'dan örnekler.
- b. Tevfik Fikret ve Halit Ziya Uşaklıgil'den örnekler.
- c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay' dan örnekler.
- d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler.
- e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar.

2. Batı edebiyatından seçilmiş örnekler**B. Kompozisyon :****1. Sözlü :**

- a. Mülâkat
- b. Münakaşa, münazara, meclis müzakere usulleri.
- c. Sözlü inceleme, konferans.

2. Yazılı :

- a. Paragraf teşkili.
- b. Bir kitabı inceleme, fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

LİSE TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI MÜFREDATININ UYGULANMASIYLA İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Derslerin Bölünüşü :

Bilindiği gibi, dil ve edebiyat öğretiminin pratik hedefleri, öğrencilerin:

1. Dinlediklerini, okuduklarını incelikleriyle ve derinlikleriyle kavrama,
2. Bildiklerini, gördüklerini, duyup düşündüklerini doğru ve maksada uygun olarak sözle ve yazı ile anlatma kabiliyetlerini geliştirmektir. Bundan dolayı dersler de Okuma ve Kompozisyon bölümlerine ayrılmıştır. Dil Bilgisi, bu iki çeşit çalışma ile, aşağıda açıklanacak esaslara göre kaynaştırılacaktır.

1. OKUMA

Okuma programına, edebiyatımızın belli başlı devrelerini ve bölümlerini temsil eden şahsiyetlerden bir kısmının adları alınmıştır. Öğretmen, gerek bunlardan, gerek programda adları belirtilmemiş bulunan mühim şahsiyetlerden bizzat seçeceği metinleri, zamanının müsaadesi nispetinde, okutacaktır. Mesela, II. sınıf ders konuları arasında “Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan’dan seçilmiş örnekler” kaydı vardır. Bütün liselerde bu üç kaynaktan alınmış örnekler gösterilecektir. bunun yanında “Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler” kaydı da bulunmaktadır. Şu halde aynı sınıfta Emrah, Zihni vb. şairlerden alınmış şiirlerle Halk temaşa ve hikâye örnekleri de okutulabilecek ve öğretmenin serbestçe tertipleyebileceği bu çeşit küçük antolojilerle, çalışmaların çeşitliliği ve bütünlüğü sağlanmış olacaktır. Batı edebiyatı örneklerinin seçilmesinde ve okutulmasında da aynı esaslara göre hareket edilecektir.

“Türk Dili ve Edebiyatı” derslerinde birinci derece de üzerinde çalışılacak metinler Türk edebiyatı örnekleridir. Batı edebiyatına ayrılan zaman, ders yılının, dörtte birini geçmeyecektir.

Seçilecek metinlerin vasıfları aşağıda belirtilmiştir.

I. Sınıflarda :

1. Sınıflarda okuma, bilhassa Batı anlayışına uygun hikâye ve roman, şiir, tiyatro, deneme, tenkit, ilim ve fikir yazıları ve hitabet nevilerine ait örnekler üzerinde toplanacaktır. Bunlara, eski edebiyatımız hakkında da bir fikir vermek için Halk edebiyatımızın destan ve hikâye, ilâhî koşma nevilerinden ve Divan

edebiyatımızın mesnevî gazel, şarkı, tarih (mensur) ve seyahat, fikir yazıları nevilerinden örnekler ilave edilecektir. Öbür yazı çeşitleri, seçilecek örnekler dolayısıyla ve kendiliğinden gelecek fırsatlarla, bu sınıfta veya ileriki sınıflarda tanıtılacaktır. 1. sınıfta örneklerin zaman sırasıyla verilmesi şart değildir. Sadece, Halk ve Divan edebiyatımızdan alınacak metinler ayrı birer küme teşkil edecek, bunlarla yeni edebiyat nevileri arasında gerekli mukayeseler yaptırılacaktır. Divan edebiyatından seçilecek metinler kısa olmalıdır.

II. Sınıflarda:

II. sınıfta İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı; Halk edebiyatı, Divan edebiyatı, üniteleriyle Tanzimat sonrası edebiyatımızın muhtelif safhaları ve Batı edebiyatı üniteleri vardır. Her ünitenin içinde, metinler zaman sırasıyla verilecektir. Halk ve Divan edebiyatlarımız birer bütün olarak kabul edilmeli, bunların okutulması sırasında yüzyılları ayrı ayrı inceleme cihetine gidilmelidir. Her ünitenin başlıca inkişaf merhaleleri, incelenen metinler arasındaki münasebetlere dayanılarak ve müşahade ettirmek suretiyle açıklanmalıdır.

Batı edebiyatından alınacak örneklerle kendi edebiyatımızın örnekleri arasında da, Türk ve Batı sanatlarının hususîyetlerini, Tanzimat'tan sonraki edebiyatımızın Batı anlayışına adım adım nasıl yaklaştığını göstermek için, faydalı karşılaştırmalar yapılması lâzımdır.

III. Sınıflarda :

III.sınıfta edebiyatımızın ve Batı edebiyatının daha seviyeli örnekleri gösterilecektir. Edebiyat kolu ders konularının başında, yine bir ünite olarak, "Divan şiirinden ve nesrinden seçilmiş parçalar" yer almaktadır. Burada meselâ bir kaside başlangıcı, bir mesnevî parçası, birkaç tarih ve ahlâk yazısı, tezkirelerden alınmış bir parça vb. incelenebilir. Sürekli ve güdümlü okumada öğrenciler, öğretmenin seçeceği birkaç eser üzerinde, toplu ve kontrollü olarak çalışacaklardır. Batı edebiyatından seçilecek örneklerden birkaçının uzun, kalanlarının kısa olması ve böylelikle öğrencilerin bazı eserler üzerinde fazlaca durmalarının sağlanması maksada daha elverişlidir. (Aynı şekil I. ve II. sınıflarda da uygulanmaktadır.)

Fen kolunun okuma programı, bu sınıfta Türk Dili ve Edebiyatı derslerine ayrılan zamana göre ayarlanmıştır.

Okuma Çeşitleri

İnceleyerek Okuma :

Lise sınıflarında, okumanın muhtelif şekilleri uygulanabilir. Bir yazarın, bir nevin, bir cereyanın, bir devrin karakterini belirtmek üzere seçilen kısa parçalar, incelenerek okunacaktır. bu okumada her türlü işaret ve açıklama, her türlü mukayese, yazarı harekete geçirmiş bulunan düşünceyi aydınlatma, bizi onun duygularına götürme, onun gayelerini sezdirme, dolayısıyla yazarın mensup bulunduğu devri ve çıkışı hissettirme maksadıyla yapılmalıdır. Bir metni incelemenin belli bir tipi olmamakla beraber, umumî yol “daima metinden hareket etme, metnin vereceği imkanlarla yetinme, onun açılışını ve devamını takip etme” yoludur. Metni bahane ederek esasla ilgisi olmayan kelime, dil, nevi, biyografi vb. izahlarına girişmek, şekil meselelerini yazarın bile düşünmediği tahlillere tâbi tutmak, asla doğru değildir.

İncelenecek metnin daha önceki derslerden birinde öğretmen tarafından kısaca tanıtılması ve bir kere sınıfta okunması lâzımdır Bu suretle öğrencilerde metne karşı ciddi bir alâka uyandırılacağı gibi, okumaya verilecek ton sayesinde mananın da gereği gibi kavranması kolaylaştırılmış olacak ve dolayısıyla ilk temasta parçanın bırakabileceği şaşırtıcı intiba önleneyecektir. Bu sırada, öğrencinin kendi imkânlarıyla çözemeyeceği düğümlü noktalar Öğretmen tarafından açıklamalı, metnin ilgili bazı hazırlık konuları (aranılacak kelimeler, başka kitaplardan çıkarılacak kısa notlar vb.) ve bazı problemler (metnin özünü buldurmaya yarayacak sorular) öğrencilere veya öğrenci gruplarına, lüzumlu bibliyografya notlarıyla birlikte verilmeli veya dağıtılmalıdır. Hazırlıkların sözlü veya yazılı olması öğretmenin takdirine bağlıdır. (Bunların sözlü veya yazılı kompozisyon çalışmaları olarak değerlendirilmesi mümkün ve faydalıdır.)

Metnin incelenmesi bundan sonraki derste veya derslerde tamamlanacaktır. Bu incelemede ele alınacak başlıca meseleler, parçanın bütünü (gerekirse alındığı eserdeki veya yazarın öbür eserleri arasındaki yeri, şekli, ana fikri ve benzerleri), kompozisyonu (başlıca bölümleri ve bunlar arasındaki bağlar), üslûp vasıfları, çevre ile ve devrin umumî olan ilgileri, vb.’dir. İncelemenin seviyeye göre tertiplenmiş açık sınırları belli, çeşitli sorularla ve münakaşa konularıyla Öğretmen tarafından idare edilmesi gerekir. Bütün bu

çalışmalar, öğrencileri, yazının değerini belirtecek toplu bir görüşün ifadesine ve güzel bir okuyuşa götürecek şekilde, ifrata vurdurulmadan yapılmalıdır. Güzel bir okuyuşun, mübalâgalı tonlarla değil, ancak, sade bir ahenkle elde edilebileceği de öğrencilere daima hatırlatılmalı ve okumanın akışı zedelenmeden, bazı kelimelerin ve cümlelerin söylenişleri üzerinde, sözlü kompozisyon çalışmalarına da yardım edecek ufak alıştırma yaptırılmalıdır.

Sürekli ve Güdümlü Okuma :

Sürekli okuma, ya tam bir eser (meselâ bir piyes), yahut bir yazardan seçilmiş aynı cinsten parçalar (meselâ hikâyeler şiirler), yahut da başka başka yazarlardan seçilmiş yakın nevilerde geniş parçalar üzerinde yapılır. Bu okumada öğrenciler teferruata gitmeyecekler eserin umûmî manasını başlıca meselelerini, karakterini, gayesini çıkarmaya çalışacaklar, yazarın, yaşadığı çevredeki ve çağdaki yeri ile eseri arasındaki münasebetleri araştıracaklardır. Okunan eser, benzerleriyle veya zıtlarıyla karşılaştırılabilir.

Güdümlü okumada, metne geçilmeden önce, bunun anlaşılmasını kolaylaştıracak lüzumlu ve faydalı bilgiler, öğretmen tarafından verilir. Ancak bu bilgiler, dikkati eserin hususî cephelerine ve teferruatına çekecek mahiyette olmamalıdır. Öğretmenin en mühim vazifesi, öğrencileri yazarın görüş noktasına getirmektir. Okuma sırasında da mühim noktalarda durup incelemeler yaptırmak mümkündür. Her bölümün sonunda eserin manasıyla, değeriyle ilgili sorular sorularak, yazarın maksadını, öğrencilerin kavrayıp kavramadıkları kontrol edilir.

Uygulamada sürekli ve güdümlü okuma şekilleri birleştirilebilir. Seçilen eserin başlıca bölümleri sesli olarak okunmalı (Eser bir piyes ise, gerekli tonun verilebilmesi için, rollerden birini bizzat öğretmen okur), arada kalan kısımlar öğretmen tarafından özetlenmelidir. Bu çeşit okumaların hedeflerinden biri öğrencilerde bir metni ilk temasta kavrama alışkanlığı vermek olduğundan, okunacak parçaların önceden hazırlanmasına lüzum yoktur. Ancak uzun eserlerde, bir kısım bölümlerin özetlerini bazı öğrencilere yaptırmak mümkündür.

Bir metnin incelenmesi, öğrencileri, ilk intibalarla yetinmemeye, okuduklarını daha iyi anlamaya alıştıırır ve ifrattan kaçınmak şartıyla, fikir terbiyesinde mühim faydalar sağlar. Daha geniş ve serbest olan okuma şekilleri

ise, bir eseri bütünyle anlama, alıştırma ve okuma zevki verme bakımından değerlidir.

İkinci derecedeki küçük parçalarda, umumî olarak mananın kavranmasını sağlayacak bir okuma şekli, yeter sayılmalıdır.

Şekil Meseleleri :

Yazar, şekli ve muhtevayı ayrı ayrı düşünmüş değildir. Bu sebeple şekil meselelerine de, eserin özünü ve yazarın psikolojisini aydınlattıkları ölçüde yer verilmesi doğru olabilir.

1. sınıflarda nesrin hususîyetleri hikâye ve roman örnekleri üzerinde, nazmın hususîyetleri şiir örnekleri üzerinde gösterilecek, başlangıçta elde edilen kazançlar, yine metinlerin hazırlayacakları fırsatlardan faydalanılarak, zamanla beslenecektir. Öğrenciler bu sınıfta edebî nevileri tanımaya ve nevilere, çağlara, zümrelere (Divan edebiyatı, Halk edebiyatı vb.) göre değişen üslûpları ayırt etmeye, yazardan yazara değişen hususîyetleri sezmeye başlayacaklar ve bunlar ileriki sınıflarda kuvvetlenecektir. Her ifadede aranması gereken açıklık, zenginlik, canlılık gibi vasıflar ve bunlara engel olan ihmaller ve eksiklikler hakkında, yeri geldikçe, gerekli müşahedeler yaptırılmalıdır. Söz figürleri (edebî sanatlar) süs olarak değil, daha ziyade bir ifade zarureti olarak benimsetilmelidir. Gerek mecazların (istiare, alegori, mürsel mecaz), gerek söz diziminden (hazf tedriç, tekrar vb.) ve düşünüş tarzından (teşbih, tezat, canlılaştırma, mübalâğa nida, soru vb.) doğan öbür figürlerin ifadeye kazandırdıkları canlılık, tipik örneklerine rastlandıkça belirtilmelidir

Nevilerle ve şekillerle ilgili müşahedeler ve incelemeler, kompozisyon faaliyetleriyle kaynaştırılıp tamamlanmalıdır.

Veznin, kafiyelerin, nazım şekillerinin ve mecazların mücerret ve kuru tahlillere tâbi tutulması, metinlerin bunları anlatmaya yarayacak vasıtalar veya sadece sözlük ve gramer malzemesi tarzında kullanılması, cümlelerin veya mısraların aynen veya değişik şekillerle tekrarlanması, tekrarlatılması ve bunun açıklama sayılması, bir cümlede her kelimenin ayrı ayrı izah edilmesi, biyografilerin ve basmakalıp şahsiyet tahlillerinin hiçbir gayeye hizmet etmeyecek şekilde ezberletilmesi, soruların basit, vuzuhsuz ve bilhassa sistemsiz olması, kelimelerin, cümlelerin kullanılmasında sarıhlığe ehemmiyet verilmemesi,

derslerde şahsî zevklerin ve kesinleşmemiş görüşlerin hakim kılınması vb. yazının değerleriyle öğrencinin alâkasını kesen, dikkati dağıtan, zamanla okuma zevkini ve duyup anlama kabiliyetlerini felce uğratan zararlı yollardır; dil ve edebiyat öğretimimizin zayıflıkları bilhassa bu noktalarda aranmalıdır.

Edebiyat Tarihi:

II. ve III. Sınıflardaki üniteler, edebiyat tarihinin umumî seyrini takip etmektedir. Her ünite, adlar belirtilen veya belirtilmeyen yazarlardan seçilecek metinlerin ahenkli bir bütün teşkil etmesine dikkat edilmeli ve öğretimin dağınık, sistemsiz kalmasına meydan verilmemelidir.

Müstakil kurlar tarzında ve ezberlenmek üzere edebiyat ve edebiyat tarihi bilgileri verilmeyecektir. Yukarıda da açıklandığı gibi, doğrudan doğruya ve dolayısıyla metinleri aydınlatmaya yarayan bilgilerle iktifa edilecektir. Bu bilgiler, her üniteye başlanırken, buna dahil örneklerin anlaşılmasını kolaylaştıracak ve öğrencilerde bunlara karşı alâka uyandıracak kısa ve toplu notlar; metinlerin tanıtılması sırasında aynı maksatlarla işaret edilmesi gereken noktalar; metinler ve üniteler arasındaki bağlar ve farklar; metinle yazarın devri, çevresi, hayatı ve hususîyetleri arasındaki ilgiler, vb olabilir. Dikkat edilecek bir cihet de, bunların, kabil olduğu kadar öğrenciye keşfettirilmesidir.

Öğretmen, her metnin hazırlığını aynı zamanda bu esaslara göre yapmalı, bizzat açıklayacaklarını tespit ettikten sonra, öğrencilere aratacaklarını, belli bir görüş noktasından çıkan çekici ve düşündürücü problemler şeklinde ortaya koymalı, bunların çözülüşünü ihtimamla takip etmelidir. Zaman zaman problemlerin öğrenciler tarafından bulunup ortaya konmasını ve çözülmesini kolaylaştıracak tedbirler almalıdır.

Her ders yılının sonunda beş altı saat ayrılarak, bu süre içinde, o yıl okunanların topluca gözden geçirilmesi faydalı olur. Bununla ilgili olarak “Türk Dili ve Edebiyatı” kitaplarının sonunda edebiyat tarihimizin umumî seyrini ve ana hatlarını belirten bir özetin bulunması, öğrencilere üzerinde çalıştıkları metinlerin zaman içindeki yerlerini ve devirleriyle ilgili hususîyetlerini topluca hatırlatmak bakımından, faydalıdır. Hâsılı Türk edebiyatının gelişme merhalelerinin gösterilip edebî mahsullerinin devir ve çevre içinde değerlendirilmesi, okur ve tanınmamış eserlerin hikâyesi şeklinde olmayacaktır.

Yabancı edebiyatlardan ve şahsiyetlerden bazıları, sözlü kompozisyon saatlerinde, konuşma veya konferans konusu olarak öğrencilere verilebilir.

Derslerde ve ders dışı faaliyetlerde müracaat kitabı olarak kullanılmak üzere, her öğrencide metinli veya metinsiz bir edebiyat tarihi de bulunmalıdır.

Metin Seçimi :

1. Derslerde ve dolayısıyla kitaplarda kullanılacak metinler,
  - a. Sınıf seviyesine uygun,
  - b. Fikir, sanat ve bilgi değeri bulunan,
  - c. İcabında incelenerek okumaya müsait,
  - d. İfadece sağlam ve vuzuhlu,
  - e. Zevk verici ve yetiştirici parçalar olmalıdır.
2. Örnekler şahsiyetlerin ve bunların bağlı bulundukları çağırının karakterlerini vermelidir. Aynı devrin başka başka yazarlarından alınacak parçaların birbirini tamamlaması, aynı şahsiyetten muhtelif sınıflara alınacak parçaların da, her sınıfta bu şahsiyetin belli bir cephesini veya belli cephelerini tanıtmaları gerekir.
3. Mana ve tesir bakımından her metnin:
  - a. Sınıf havasına uygun bulunması,
  - b. Öğrencileri kötümserliğe sürüklemeyecek, inançlarını sarsmayacak, onları iyiye, güzele, hayata doğru şevkle, cesaretle yürütecek mahiyette olması şarttır. Halk ve Divan şiiri ünitelerinde, mücerret aşk yazılarından ziyade millî hasletlerimizi, mefahirimizi belirten parçalar yer almalıdır. Muhtelif devirlerden seçilecek örneklerin, sınıflarda konuşulması arzu edilmeyen konulara yol açmayacak vasıfta olmasına itina edilecektir. Batı edebiyatı örnekleri sağlam tercümelerden alınmalıdır. Hâsılı her parça, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, Türk çocuklarına millî ve insanî terbiye verebilmelidir.
4. Okunacak örneklerin sayısı, vaktin müsaadesine ve yazarların ehemmiyetine göre ayarlanır.
5. Her parça, uzun bir eserden seçilmiş bile olsa, konu ve fikir bakımından bir bütün sayılabilmelidir.
6. İslâmlıktan önceki edebiyatımızdan seçilecek parçaların bugünkü dilimize çevrilmiş şekilleri verilecektir. Bunların yanına, dilimizin o devirlerdeki durumunu göstermek için, asırlardan alınmış beş on satır konulabilir. İslâm

medeniyeti çerçevesinde gelişen edebiyatımızdan seçilecek manzum metinlerin, bilhassa çekimlerde, zamanlarındaki söyleyişleriyle değil, mümkün olduğu kadar yabancı ve garip görünmekten kurtarılacak, bugünkü canlı dilimize yakın söyleyişleriyle verilmesi uygun görülmüştür. Herhangi bir engel bulunmadıkça, “gelürsün” yerine “gelirsin” yazmak kabilinden tasarruflar, her dilde yapılmaktadır. Mensur metinlerin, çağımız için değeri bulunan üslup vasıfları elden geldiği kadar muhafaza edilmek şartıyla, bugünkü dilimize yaklaştırılması artık zaruret haline gelmiştir. Öğrenci birtakım engellere takılmaktan ve birçok kelimeleri ezberlemekten kurtarılacak, yazının gerçek değeriyle ve özü ile temasa getirilmelidir, bu metinlerden birkaçının asıllarından da örnekler vermek, tabiatıyla mümkündür.

7. Dilimizin bünyesini kavratma ve fikir terbiyesi verme bakımından, eski ve yeni edebiyatımızın nesir örneklerinden fazlasıyla faydalanılmalıdır.

II. KOMPOZİSYON

Dil ve edebiyat öğretiminde öğrencilerin ilerleyiş dereceleri, kendilerini ifade edişlerinden anlaşılır. Şu halde okumanın ve dil ile ilgili öbür çalışmaların başlıca hedeflerinden biri, onları kompozisyona hazırlamak, bildiklerini, duyduklarını ve düşündüklerini doğru, açık ve tesirli bir şekilde tam olarak söylemeye, yazmaya alıştırmaktır. Yeni edebiyatımızdan ve Batı edebiyatından alınan her okuma parçasının aynı zamanda mükemmel kompozisyon örneği olarak incelenmesi ve dil bilgisinin bilhassa dilin kullanılışı bakımından ele alınması, bundan dolayı lüzumludur.

Güzel konuşmak veya güzel yazmak, sadece bazı formülleri maharetle kullanmak demek değildir. Güzel konuşup yazabilmek için, hatıralardan duygulardan, fikirlerden ve hayallerden meydana gelmiş zengin bir sermaye ile, gerçeği müşahade ve düşünceleri, duyguları tahlil edebilme kabiliyetleri de lâzımdır. Okunacak metinler, yapılacak konuşma ve yazma alıştırmaları, öğrencinin muhtaç bulunduğu kültür zenginliğine yardım edecek, onun müşahade ve tahlil kabiliyetlerini geliştirecektir.

Yazılı kompozisyon çalışmaları birinci derecede ehemmiyetli olmakla beraber, gerek hayatımızdaki rolü, gerek kelime ve cümle zenginliğine yardımı bakımından, sözlü çalışmaların da ihmal edilmemesi gerekir. Sözlü kompozisyon

çalışmalarında öğrenci, başkalarıyla, yersiz heyecanlara kapılmadan, tabii ve rahat konuşmayı, başkalarını dikkatle ve sabırla dinlemeyi öğrenecektir. Onu, bir meselenin değişik cephelerini görmeye, değerli ve değersiz görüşleri ayırt etmeye, çabuk düşünmeye, düşüncelerinin olgun delillerini bulmaya, âdilâne hüküm vermeye, peşin hükümlerden sakınarak mantıklı bir muhakeme ile karara varmaya alıştırmak, konuşmalardan fazlasıyla faydalanabiliriz. Öğrenci, güzel, canlı, çekici bir konuşmanın insan şahsiyeti hakkında başkalarına lehte kanaatler vereceğini de görecektir. Mantıklı görüşlerin er geç kazanacağını anlayacağı için, sağduyuya, mantığa, ciddiliğe olan güveni artacak, inanmadıklarını körü körüne tasdik etmekten kurtulacaktır.

Konuşma konularının okul havasına ve sınıf seviyesine uygun ve yükseltici olmasına, lâubaliliğe ve çatışmalara yol açmamasına bilhassa dikkat edilmeli, sözü aykırılığa, konu dışına şahsiyata vardırma, dürüstlüğü her vesile ile öğrencilere aşılanmalıdır.

Konuşmalarda, yazıda olduğu gibi, konunun iyi anlaşılmış bulunması şarttır. Münakaşa, münazara, sözlü rapor gibi konuşma çeşitlerinde, konunun ve zamanın sınıfça evvelden tespit edilmesi, öğrencilerin hazırlıklı gelmeleri, bu sebeple, mutlaka sağlanmalıdır.

Öğrencilerin, seslerini kullanışlarında, jestlerinde, yüz hareketlerinde, bilhassa kelimeleri ve cümleleri söyleyişlerinde çeşitli aykırılıklara, yapmacıklara, hatalara düştükleri görülmektedir. İyi konuştuğunu sanıp konudan uzaklaşan, ciddilikten ayrılan, boş sözlerle zamanı dolduran, sözü kendine inhisar ettirmek isteyen, başkalarının sözlerini kesen, kendi düşüncesine aykırı fikirler ortaya atılınca onu haysiyet meselesi yapan tipler vardır. Bunların her biri için alınması gereken tedbirler ihmal edilmemelidir. Konuşmaktan kaçınanların da muhtelif vesilelerle teşvik edilmesi lâzımdır. Her öğrenci, konuşmaya alâkalı fikirler, katabileceğine, konunun aydınlanmasına yardım edebileceğine inanmalıdır.

Sözlü ve yazılı kompozisyonun, bu çalışmalara ayrılan saatlere inhisar ettirilmesi gerekmez. Bütün dil ve edebiyat dersleri, okulun iç ve dış hayatı, öbür dersler, bu faaliyetlere zemin olabilir.

Kelime Hazinesi ve Cümleler :

Dile hâkim olmak, manaları ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş zengin bir kelime hazinesini ve çok sayıda çeşitli cümleler kurma maharetini kazanmış olmak demektir.

Öğrencilerin kelime hazinelerini beslerken şunları dikkate almamız gerekir :

1. Kelimeleri, ifade ettikleri eşyadan ve fikirlerden ayırarak (meselâ hazır listeler halinde) öğretmemeliyiz. En doğru yol, bunları psikolojik alâkalara göre gruptandırmaktır. Bazen kökteş kelimeler bile, bu bakımdan birbirlerinden uzak kalırlar. Fakat aynı fikir nizamına, aynı hayal grubuna giren, biri düşünülünce öbürü az çok vâzih bir şekilde hatıra gelen kelimeler arasında psikolojik bir alâka var demektir. Uygulamada, isim, sıfat, fiil olarak aynı duyguyu ifade eden kelimeleri buldurmak; içinde boşluklar bulunan metinlerde, cümlenin umumî manasına göre, birbirine yakın kelimelerden uygun düşecekleri kullandırmak; verilen bir konu üzerinde cümleler kurdurmak; aynı cümlede iki boşluk bırakarak bunlardan her birine eş manalı iki kelimedenden hangisinin uyacağını buldurmak, vb. şekillere başvurulur. Daima göz önünde bulundurulacak bir nokta, kelimelerin tek başlarına, sarih manalar taşımamaları ve kendilerini daha çok cümlede belli etmeleri keyfiyetidir.
2. Çalışmalar umûmî kültür dilimizde yaşayan kelimeler üzerinde toplanmalı, eski, az kullanılan veya tutunmamış kelimelerde ısrar edilmemelidir.
3. Her kelime, telaffuzuyla birlikte kavratılmalıdır
4. Kelimeler üzerinde çalışılırken, sözlüklerden, ansiklopedilerden, ilgili kaynaklardan faydalanılmalı, edinilen bilgiler ve yapılan karşılaştırmalar vb. fişlere veya alfabeli defterlere not ettirilmelidir.
5. Kelime çalışmalarının ifrata vardırılması mahzurludur.

Cümle, dilde en küçük canlı unsurdur. Kelimelerin benimsetilmesinde, kelime çeşitlerinin belirtilmesinde, kelime gruplarının vazifelerinin açıklanmasında daima bir mana bütünlüğü taşıyan cümlelerden faydalanılır.

Cümleler üzerinde çalışılırken, yapılacak işlerden bazıları şunlardır :

1. Basit, bağlı, sıra cümleleri doğru yazıp noktalamak; bileşik cümleleri bağlı cümleler haline getirmek veya bunun aksini yapmak;

2. Bir hareketi, bir görünüşü, bir duyguyu, bir fikri yerine göre çeşitli cümlelerle ifade etmek;
3. Cümleleri dil ve mana bakımından incelemek;
4. Yanlış cümleleri düzeltmek, vb.

Başlıca sözlü ve yazılı kompozisyon çeşitleri :

Aşağıda sözlü ve yazılı kompozisyon çeşitlerinden bazıları, kısa notlarla açıklanmıştır :

1. Yazılı :

Paragraf teşkili : Derece derece, okuma parçalarındaki paragrafları tanıma, eve veya arkadaşına yazılacak mektuplarda geçecek materyalleri paragraflara bölme, vak'a, tasvir, tahlil (duygu) ve fikir paragraflarının başlangıç (giriş veya geçiş) cümlelerini yazabilme; basit makalelerde, haber yazılarında paragrafları düzenleme; bir konunun giriş, gelişme ve sonuç paragraflarını ayırt edebilme; türlü yazılarda paragrafları doğru kurma alıştırmaları. Bunların grup çalışmaları halinde yaptırılması da mümkündür.

Plân ve Özet Çıkarma, Not Alma.:

1. Plân çıkarma: bir kitabın fihrist (içindekiler) sahifesini inceleme, herhangi bir ders kitabından belli bir bölümün plânını çıkarma, sözlü veya yazılı bir raporun, bir açıklamanın, bir gazete haberinin... ana fikrini başlıklar halinde yazarak plânını yapabilme şekillerinde olur. Paragraf çalışmalarıyla birlikte yürütülür. Okuma parçalarında da uygulanır.

2. Özet çıkarma : Bir hikâyenin bütünü veya bir parçasını özetleme; bir paragrafın, bir gazete veya fikir yazısının ana fikrini çıkarma, paragraflarını özetleme gibi çeşitleri vardır. Özetler, kısa, açık cümlelerle yapılır. Bu çalışmalar, bir yazının hatırdaki rasgele kalan kısımlarını bir araya toplayarak bunu özet sayma alışkanlığını da önlemeye yarar.

3. Not alma : Dinlerken, müşâhede sırasında, okurken, derse çalışırken gerekli notları alma. Not almanın, her şeyi aynen kağıda geçirme demek olmadığı, rasgele alınan notların değersiz kalacağı öğrencilere anlatılmalıdır. Ayrıca, fiş çıkartma, küpür biriktirme, alınan notları değerlendirip ilgili yazılarla zenginleştirme, tasnif etme ve daima kullanılabilir durumda bulundurma alışkanlıklarının kazandırılması lâzımdır.

Raporlar, kısa gazete haberleri, ilânlar gezi ve seyahat notları: Yazılı rapor, sözlü kompozisyon bölümünde “sözlü rapor, haber verme” başlığı altında toplanmış bulunan konularda olur. Gezilerle, günlük vak’alarla ilgili haberler, gazete haberleri, çeşitli ilân örnekleri bu gruba girer.

Yazılı yoklama sorularını cevaplandırma: Bu konuda öğrenciye, yazılı yoklamalarda başarının yolları gösterilmelidir. Yoklama kâğıdının nasıl kullanılacağı (boş bırakılacak yerler, paragraf başları, sınıf, numara, isim ve tarih kayıtları), soruyu iyi anlamak için nelere dikkat edileceği, sorunun nasıl cevaplandırılacağı (cevapların soruyu karşılaması, konu dışına çıkmama, cevabın lüzumundan fazla kısa veya uzun olmaması, sorunun cevaplarını paragraflara bölme, dili ifade düzgünlüğü,vb.) hususlarında öğrenciye bilgi verilmeli, çeşitli derslere ait yazılı yoklama soru ve cevapları üzerinde incelemeler yapılmalıdır.

Mektup yazma: Önce mektup kâğıdının, zarfın nasıl kullanılacağı öğretilecek; eve, arkadaşına, küçüğe, büyüğe yazılacak mektuplarda hitaplar, başlangıç ve bitim cümleleri gösterilecek, mektubu bütün halinde yazabilmek için dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilecektir. Daha sonra öğrenci, iş mektubu hususî mektuplar arasındaki farkları görecektir, toplantı, müsamere gibi fırsatlardan faydalanarak davet ve teşekkür mektupları yazacak, telgraf çeşitlerini öğrenecektir.

Öğrenci, türlü konulardaki dilekçelerle, yine bu gruptaki çalışmalar sırasında temasa gelir.

Konuşmalı yazılar, hikâyeler yazma: İşe diyaloglarla başlanmalı, iki insan (veya iki bitki, iki hayvan...) belli bir mesele üzerinde konuşturulmalı, sonra konuşmalı fıkralara, hikâyelere geçilmelidir.

Kitap inceleme : Öğrencilere ders saatleri dışında okudukları veya inceledikleri kitapları tanıtmak maksadıyla, sözlü incelemelerde tavsiye edilen esaslara göre, raporlar hazırlanacak, son sınıfta tenkitçi görüş üzerinde ısrar edilecektir. (Sözlü kompozisyon bölümüne de bakınız.)

Edebi yazılar : Şiirler, okul toplantılarında okunacak monologlar, okul hayatını canlandıran radyo skeçleri, küçük piyesler, denemeler vb.

Öğrenciler, sınıfları ilerledikçe, bilhassa fikir konularına sevk edilmelidirler.

II. Sözlü :

Karşılıklı konuşma : Bunlar, gündelik hayatta rastlanan konuşmalardır.

Öğrenciye cemiyet hayatındaki kısa beraberliklerde nasıl konuşacağı öğretilir:

- a. Kendini tanıtırma, arkadaşlarla konuşma;
- b. İki arkadaşı tanıştırma;
- c. Telefonla konuşma;
- d. Özür dileme, teşekkür etme;
- e. Büyüklerle konuşma;
- f. Bir topluluğa veya misafirlığe gidildiği zaman, buralardan ayrılırken

söylenecek sözler;

g. Bir yemekte, çeşitli konular üzerinde, öteden beriden konuşma...gibi basit örneklerden başlanarak, süreksiz ve tesadüf konuşma tipleri gösterilir.

Bu konuşmaların suni bir atmosfer yaratılmadan, istihzaya ve küçümsemeye meydan verilmeden yaptırılması, bilhassa ders dışı fırsatlardan (okul toplantıları, geziler, müsamere ve eğlenceler, öğretmen-öğrenci münasebetleri, kol faaliyetleri,vb.) faydalanılarak tabiileştirilmesi gerekir.

Açıklama : Bu çalışmalar, geniş konuşmaların unsurları üzerinde öğrenciyi ayrı ayrı meşgul etmek için yapılan alıştırmalardır. Başlıca çeşitleri şunlardır:

- a. Yol gösterme (resmî bir binaya, çevrede belli bir yere nasıl gidileceğinin kısa ve açık bir şekilde ifadesi);
- b. Tarif (Türkçe derslerinde veya başka derslerde geçen mühim kelimelerin, terimlerin, çevredeki eşyaların tarifleri);
- c. Farkları gösterme (Aynı çeşitten, birbirine pek yakın, çok kere birbirine karıştırılan şeylerin, aynı konu etrafında iki hikâyenin iki piyesin, iki şiirin... birbirine benzeyen ve benzemeyen taraflarının belirtilmesi);
- d. Sebep-netice arasındaki bağlantının gösterilmesi (Bir fikrin doğruluğu veya yanlışlığının sebepleri, bir vak'anın sebepleri, bir maçta, bir güreşte alınan neticenin sebepleri, bir edebî eserin belli bir özelliğini meydana getiren sebepler, vb.)

- e. Bazı cümle ve mısralar üzerinde açıklamalar,vb.

Sözlü rapor, haber verme: Bir havadis, günlük bir vak'a, yeni bir kitap, yeni bir film, yeni bir ilmî keşif, bir kahraman, yapılacak bir iş, bir ders konusu,

bir istek, bir deney, bir tatil günü, vb. konular üzerinde sınıf arkadaşlarına doğru ve toplu bilgi verme.

Bir kitabın tanıtılmasında şu plân uygulanabilir :

- a. Kitabın ve yazarının adı;
- b. Eserin kısa bir özeti veya belli bir parçasının özeti;
- c. Kitaptan seçilmiş tipik metinler;
- d. Konuşan öğrencinin eser hakkındaki düşünceleri;
- e. Kitabın nereden ve nasıl alınabileceği.

Hikâye anlatma : Öğrencilere, seviyelerine ve zevklerine göre, şu tip hikâyeler anlattırılmalıdır:

- a. Fıkralar (Nasreddin Hoca fıkraları gibi.)
- b. Kahramanlara ait menkıbeler ;
- c. Geçmiş vak'alar, geziler;
- d. Okunmuş hikâyeler vb.

Bu konuşma çeşidi, öğrencileri okumaya ve özetlemeye sevk edeceği gibi, onlara konuşma zevk ve sevgisini de aşılayacaktır. Konuların seçimine dikkat edilmeli, sınıfa uymayacak konuşmalara meydan verilmemelidir.

Münakaşa : Münakaşada göz önünde tutulacak esaslar şunlardır:

1. Konular öğrenciler tarafından seçilmelidir;
2. Çocuklar arasında ders dışı zararlı ve şahsî ihtilaflar yaratacak meseleler ele alınmamalıdır;
3. Konu daha önceden sınıf ve ev vazifesi olarak verilip kaynaklar tavsiye edilmek suretiyle iyice hazırlatılmalıdır;
4. Münakaşalar başlangıçta öğretmen, daha sonra sınıfça seçilecek bir başkan tarafından idare edilmelidir.

Ayrıca öğrencilerin:

1. Peşin hükümlere ve kararlara saplanmamaları, aydınlanmış meseleler üzerinde ısrar etmemeleri;
2. Söylenenleri, konuşanın sözlerini kesmeden, dikkat ve sabırla dinlemeleri, kararlarını düşündükten sonra vermeleri,
3. Bağırmadan, herkesin işitebileceği bir sesle konuşmaları, sözü kendilerine inhisar ettirmemeleri;

4. Başkalarına karşı nazik ve müsamahalı hareket edebilmeleri, şahsiyattan ve dedikodudan kaçınmaları;
5. Konu dışına çıkmamaları; misâllerin, başkalarına ait olarak söyleyecekleri sözlerin doğru ve fikirlerini destekleyecek nitelikte olmasına dikkat etmeleri;
6. Başkana saygı göstermeleri, kendilerine söz verilmeden konuşmamaları, neticeyi iyi kalplilikle karşılamaları gerekir.

Üzerinde münakaşa yapılabilecek konular :

1. Sınıfça okunan veya sınıfça bilinen bir hikâye, şiir veya temsilin değerlendirilmesi; bir sanat meselesinin çeşitli yönleri;
2. Bir kitap, günlük bir vak'a, veya bir filmin taşıdığı yenilikler;
3. Tavsiye edilmiş hikâye roman, piyes veya biyografilerdeki şahıs ve vak'aların benzer vak'alardan ayrıldıkları noktalar, vb.

Söz korusu : Söz korusu, bir şiir veya nesir parçasının bir grup öğrenci tarafından birlikte okunması demektir. Öğrenciye şiir zevki vermek için, kullanılan vasitalardan biridir. Sınıfta canlı, neşeli bir çalışma havası yaratır; kitaptan sesli okuma maharetini artırır; toplu çalışmalardan hoşlanma alışkanlığını verir; birlikte çalışma disiplinine alıştıırır; yalnız başına inşattan çekinen öğrencilerde kendine güvenme duygusunu besler; telaffuz hatalarının düzelmesine yardım eder.

Söz koroları için en elverişli malzeme, manzum hikâye ve piyesler, lirik şiirler, trajedi parçalarıdır. Seçilecek metinlerde şu vasıfların bulunmasına dikkat edilmelidir: Kuvvetli bir ritim, kulağa hoş gelen bir ses, hareketli ve romantik bir konunun sade bir dille anlatılmış olması, canlı bir nakarat.

Söz koroları için yapılacak hazırlıkların başında öğrencilerin ses gruplarına ayrılmaları gelir :

- a. İnce sesliler,
- b. Orta sesliler,
- c. Kalın sesliler,
- d. Bütün sınıf,
- e. Tek kızlar, tek erkek çocuklar (Solo kısımlarının okunması için.)

Bu işten sonra sınıf, öğretmenin veya iyi okuyan bir öğrencinin parçayı okuyuşunu dinler. Parçanın manası şekli ve iyi okunmasının ehemmiyeti üzerinde sınıfça konuşulur; durulacak yerler, vurgulu sözler tespit edilir; metin sınıfça önce

hep birden, sonra grup grup okunur. Bu okumalar metnin anlaşılmasına da yarar. Daha sonra metnin koro tarafından okunması işi gelir.

Söz korolarının okunmasında dört yol vardır :

1. Nakaratlı metinlerde solistler parçanın bentlerini; ince, orta, kalın sesli korolar da nakaratı söylerler.
2. Karşılıklı koro: Öğrenciler ince ve kalın sesliler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Metnin mahiyetine göre bazen bir grup, bazen öteki grup söyler. Meselâ soruları ince, cevapları kalın sesliler okur.
3. Gruplama usûlü : Manzum metin kısımlara ayrılır, her kısmı bir grup okur.
4. Hep birlikte okuma: Bu metinler bütün sınıf veya sınıfın seçtiği bir grup tarafından okunur.

Söz korusu çalışmalarına hafif mizahlı bir manzume ile başlamak yerinde olur. Öğrenciler bu işe alıştıktan sonra daha ağır parçalara geçilebilir. Öğrencilerin tabîî bir sesle okumalarına, koro şefinin işaretine uymalarına, önceden kararlaştırılmış yerlerde durmalarına, vurgulu kelimelerde seslerini yükseltmelerine dikkat edilmelidir.

Not: Söz korusu çalışmaları öğretmenin arzusuna bırakılmıştır.

Görüşme (Mülakat) : Görüşme alıştırmaalarının gayesi, öğrenciye, belli şahıslarla, belli bir maksat için yapılacak görüşmelerde faydalı sonuçlar elde etmenin yollarını göstermek ve karşılaşacağı güçlükleri yenmesine yardım etmektir.

Görüşme, bir şahsın ilmî, edebî vb. konular, meseleler üzerinde düşüncelerini öğrenmek veya iş istemek maksadıyla yapılır. Bilhassa III. sınıf öğrencileri yakın gelecekte resmî veya ticarî bir müesseseden iş isteme durumuna düşecekleri, resmî şahsiyetlerle, temsilcilerle konuşacakları için, bu çalışmalar onların işine yarayacaktır.

Görüşmelerin şu kısımlardan meydana geleceği belirtilmelidir

- a. Görüş için zaman isteme,
- b. Görüşülecek konu üzerinde hazırlanma,
- c. Kendini tanıtma, nezaketle muhatabının ilgisini çekebilme, maksadı en kısa yoldan açıklama.
- ç. Görüşmeyi bitirme ve müsaade isteme.

Bu çalışmalara okul veya çevre hayatındaki imkânlardan faydalanılarak sık sık fırsat verilmelidir.

Münazara : Münazara birer cümle halinde ifade edilen bir tezle antitezin iki taraf (ekip) arasında ve bir hakem kurulu huzurunda münakaşa edilmesidir. Münakaşalarda yarışma endişesi olmadığı halde, münazaralar birer fikir ve söz müsabakasıdır. Münazarada dikkat edilecek mühim bir husus, öğrencinin bir fikri, ne olursa olsun savunma gayesiyle demagoji yapmasına, meydan verilmemesidir. Münakaşalarda göz önünde tutulacak esaslar burada da uygulanmalıdır.

Sözlü inceleme : Konusunu edebî eserlerden alan sözlü incelemelerin şekli eserin türüne göre değişir. Önceleri bir makalenin ana hatlarıyla incelenmesi ele alınmalı, bir biyografinin, bir romanın vb. etraflı incelenmesine daha sonra geçilmelidir. Münakaşanın geniş bir şekli olan sözlü incelemeler, öğrencilere münakaşa esasları iyice benimsetildikten sonra yaptırılır.

Bir makalenin incelenmesinde sınıfça üzerinde durulabilecek noktalar şunlardır :

1. Yazının ana fikri,
2. Bu fikrin nasıl geliştirildiği,
3. İncelemeyi yapan öğrencileri hangi fikir ve hükümlere katılıp, hangilerine katılmadıkları,
4. Yazarın şahsiyeti ve meyilleri hakkında makalenin bize neler verdiği.

Bir edebî eserin (meselâ bir romanın) incelenmesinde sınıfça üzerinde durulabilecek noktalar:

1. Kitabın adı,
2. Yazarın ve yayımlayanın adı,
3. Eserin türü,
4. Yazarın üslûbu, üslûp hakkında bir fikir vermek için kitaptan sınıfça okunacak kısımlar,
5. Yazarın kitabı yazmaktaki gayesi,
6. Yazarın bu gayeye ne dereceye kadar varabildiği,
7. Yazarın yetişme tarzının, hayat görüş şahsiyet ve üslûbunun bu gayenin gerçekleşmesinde ne derece rolü olduğu,

8. İnceleyenin, bu kitabı sevip sevmediği, sebebi (kanaatini destekleyecek örnekler) .

Bir biyografinin incelenmesinde üzerinde durulabilecek noktalar:

1. Biyografinin adı,
2. Yazarın ve yayımlayanın adı,
3. Biyografi kahramanının en mühim başarısı,
4. Onu bu başarıya götüren hayat tecrübelerinin neler olduğu,
5. Kahramanın en mühim karakter özellikleri ve kitapta hangi vak'aların bu vasıfları en iyi şekilde belirttiği,
6. Yazarın konuyu en uygun şekilde ele alıp almadığı,
7. Yazarın üslûbunun ilgi uyandıracak derecede olup olmadığı,
8. İnceleyenin kitaptan ne gibi faydalar elde ettiği.

Konferans verme : Konferanslar, edebiyat ve dil bahisleri, ilim konuları, vb. üzerinde hazırlıklı konuşmalar şeklinde yapılmalıdır. Öğrencilere, iyi bir hatibin çok okuması, topladığı malzemeyi çok iyi düzenlemesi gerektiği fikri verilmeli, edebiyat derslerinde hitabet örnekleri üzerinde yaptıkları çalışmalar hatırlatılmalıdır.

Meclis müzakere usulleri : Bu tip çalışmalar, esasında birer münakaşadır. Yalnız daha mazbut ve şekilcidir. Müzakerelerde toplantının zaptını tutmak suretiyle yazılı kompozisyona da yer verilir.

Müzakere, gün, saat ve gündemi sınıfça önceden tespit edilir. Oturumu, en yaşlı üye olarak öğretmen açar; sonra seçimler yapılır. Gündemin maddeleri üzerinde münakaşalara geçilir, kararlar verilir. Bir teklifin ileri sürülmesi, münakaşa edilmesi, geri alınması, başka güne bırakılması, teklifte değişiklik yapılması gibi hususlar çok tabii bir şekilde yürütülmelidir.

Öğrenci teşekküllerinin yapacakları toplantılarda müzakere usullerine uygun hareket edilir.

Düzeltilmeler

Dil ve edebiyat çalışmalarının verimi bilhassa yapılacak düzeltmelere bağlıdır. Düzeltmenin gayesi, öğrenciye zayıf bulunduğu noktaları haber vermek ve bu konularda kendisine yardım etmek olmalıdır. Öğrencinin, öğretmeni

tarafından hatalarının takip edildiğini bildiği nispette dikkatli olacağı da unutulmamalıdır.

Düzeltilmenin başlıca iki şekli vardır:

1. Doğruyu öğretmenin vermesi,
2. Yanlışların öğretmen tarafından isimlendirilip işaretlenmesi ve düzeltme işinin, gerekli ikazlarla öğrenciye bırakılması.

Birinci şekil, öğrenciyi pasif bırakacağı için, faydalı değildir. Buna zaruret halinde başvurulabilir. Şu halde okullarımızda ikinci şeklin uygulanması lâzımdır.

Hatalar, cesaret kırarcasına, hemen ve toptan söylenmemeli, önce müşterek olanlar tespit edilerek, bunların en çok tekrarlananlarından işe başlanmalıdır. Düzeltmeler, sözlü ikazlarla daima takviye edilmelidir.

Mühim olan bir nokta şudur : Düzeltme işi yalnız Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenine bırakılmamalıdır. İyi ifade edilmemiş olan herhangi bir konunun bilinmiş sayılması doğru olmayacağı için, her öğretmen, önce bir ana dili öğretmeni gibi hareket edecek ve Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeniyle işbirliği yapacaktır. Kendi konuşmalarında ve yazılarında öğretmenin dikkatsiz davranması ise, üzerine aldığı vazifenin mahiyetiyle telifi mümkün olmayan, büyük bir meslek hatasıdır.

III. DİLBİLGİSİ

Bilindiği gibi dil, düşüncelerimizden, duygularımızdan ve isteklerimizden ayrı değildir, bilakis iç hayatımızın görünen bir cephesidir. Dil bilgisinin de dilin sırf şekil bakımından tasviri tarzında mücerret bir ders konusu olarak değil, metinler üzerinde yaptırılacak müşahedelerle, mukayeselerle mananın iyi kavranmasını, dolayısıyla öğrencinin kendi fikirlerini, duygularını ve isteklerini doğru ifade etme şuuruna varmasını hedef tutan yapıcı bir çalışma çeşidi olarak anlaşılması gerekir.

Okuma parçalarında bir dil meselesini aydınlayabilecek tipik cümlelere sık sık rastladığımız gibi, öğrenci yazılarında ve konuşmalarında, bir yanlış düzeltmenin, bir kuralı benimsetmenin türlü fırsatlarını elde ederiz.(Hatta dil konularıyla alâkasız görünen öbür derslerde, her öğretmen için sayısız imkânlar vardır.) Şu halde dil incelemelerine ayırabileceğimiz en elverişli zaman, okuma ve kompozisyon saatleri içinde olacaktır. Fakat bu incelemeler dersin akışını

durduracak çıkışlar tarzında değil, onu tamamlayan manalı derinleşmeler tarzında olmalıdır.

Dil-ifade ve üslûp farklarının altında kendine mahsus kuralları bulunan, sağlam ve rabıtalı bir sistemdir. Ondaki değişiklikler, şahsî heveslere veya tesadüflere bağlı değildir. İstisnaların bile belli sebepleri vardır. Eski metinler incelenirken bunların örneklerine rastlanabilir. Bu gerçeğin, bir takım kurallara bilerek veya bilmeyerek kendisinin de uymakta bulunduğunu söz ve yazılarında göstermek suretiyle, öğrenciye telkin edilmesi, konunun gerektirdiği ciddîliği sağlama bakımından mühimdir.

Dil çalışmaları öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır. Bunun için, ilk derslerde yapılacak ufak yoklamalarla, onların neleri bildikleri ve neleri bilmeye muhtaç bulundukları ve o ders yılı içinde hangi işlerin yapılacağı tespit edilmelidir. Bilinen konular ve rahatça kullanılmakta olan kurallar üzerinde ısrar etmenin faydası yoktur.

Düşüncenin ifadedeki karşılığı daima cümle olduğundan, incelemelere cümleden başlamamız, ondan sonra derece derece cümleciklere, söylenişleri birer bütün teşkil eden kelime gruplarına geçmemiz doğru olur. Kelime ancak cümle içinde hayat kazanacağı için, sabit ve sarîh bir varlığı olmayan mücerret kelimeler üzerinde uğraşmamız, beklediğimiz verimi sağlayamayacaktır.

Üzerinde durulacak dil hadiselerinin öğrencilerin katacakları misallerle zenginleştirilmesine, sezdirilen bir kuralın jimnastik mahiyetinde alıştırmalarla itiyat haline getirilmesine ve bu itiyadın kaybolmasını önleyecek hatırlatmalara ehemmiyet verilmelidir. Bu kuralı basit ve net bir formül halinde belirten kuvvetli cümlelerin ve mısraların ezberletilmesi, bunun benimsenmesine yardım edebilir.

İncelemelerde kelimelerin ve cümlelerin doğru söylenişlerine, imlâ ve noktalamaya dikkat edilmelidir. İcabında imlâ yoluyla yazdırılacak bir cümle, bir paragraf çalışmalarına başlangıç olabilir.

Dil çalışmaları, konunun bütünlüğü her sınıfta korunmak şartıyla, yıldan yıla derinleştirilerek lise tahsili boyunca devam edecektir. Daha çok tasviri mahiyette kalan bahislerin (Dillerin çeşitleri, Sesbilgisi Lehçeler vb.) sözlü kompozisyon faaliyetlerinde, münakaşa ve tenkitli konferans konusu tarzında ele alınması mümkündür.

Ek-5 1957 Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı⁵³

1. Okuma

Okuma programına, edebiyatımızın belli başlı devrelerini ve bölümlerini temsil eden şahsiyetlerden bir kısmının adları alınmıştır. Öğretmen, gerek bunlardan, gerek programda adları belirtilmemiş bulunan mühim şahsiyetlerden bizzat seçeceği metinleri, zamanının müsaadesi nispetinde okutacaktır. Meselâ, II. sınıf ders konuları arasında “Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlu'dan seçilmiş örnekler” kaydı vardır. Bütün liselerde bu üç kaynaktan alınmış örnekler gösterilecektir. Bunun yanında “Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler” kaydı da bulunmaktadır. Şu hâlde aynı sınıfta Emrah, Zihnî vb. şairlerden alınmış şiirlerle halk temaşa ve hikâye örnekleri de okutulabilecek ve öğretmenin, ders kitaplarındaki metinlerden ve bizzat seçeceği parçalardan serbestçe tertipleyebileceği bu çeşit küçük antolojilerle, çalışmaların çeşitliliği ve ünitenin bütünlüğü sağlanmış olacaktır. Batı edebiyatı örneklerinin seçilmesinde ve okutulmasında da aynı esaslara göre hareket edilecektir.

“Türk Dili ve Edebiyatı” derslerinde birinci derecede üzerinde çalışılacak metinler Türk edebiyatı örnekleridir. Batı edebiyatına ayrılan zaman, Türk Dili ve Edebiyatına ayrılan zamanın dörtte birini geçmeyecektir.

Seçilecek metinlerin vasıfları aşağıda “Metin seçimi” bahsinde belirtilmiştir.

I. Sınıflarda:

I. sınıflarda okuma, bilhassa Batı anlayışına uygun hikâye ve roman, şiir, tiyatro, deneme, tenkit, ilim ve fikir yazıları ve hitabet nevilerine ait örnekler üzerinde toplanacaktır. Bunlara, eski edebiyatımız hakkında da bir fikir vermek için, Halk edebiyatımızın destan ve hikâye, ilâhî, koşma, türkû, temaşa nevilerinden ve Divan edebiyatımızın mesnevi, gazel şarkı, tarih (mensur), seyahat, ahlâk ve fikir yazıları nevilerinden örnekler ilâve edilecektir. Öbür yazı çeşitleri, seçilecek örnekler dolayısıyla ve kendiliğinden gelecek fırsatlarda, bu sınıfta veya ileriki sınıflarda tanıtılacaktır. I. sınıfta örneklerin zaman sırasıyla

⁵³ Milli Eğitim Bakanlığı, 7 Ekim 1957 Gün, 976 Sayılı Tebliğler Dergisi

verilmesi şart değildir. Sadece, Halk ve Divan edebiyatımızdan alınacak metinler ayrı birer küme teşkil edecek, bunlarla yeni edebiyat nevileri arasında gerekli mukayeseler yaptırılacaktır. Divan edebiyatından seçilerek metinler kısa olmalıdır (bkz. “İnceleyerek okuma”, “Şekil meseleleri”).

II. Sınıflarda:

II. sınıfta İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı, Halk edebiyatı, Divan edebiyatı üniteleri ile Tanzimat sonrası edebiyatımızın muhtelif safhaları ve Batı edebiyatı üniteleri vardır. Her ünitenin içinde, metinler zaman sırasıyla verilecektir. Halk ve Divan edebiyatlarımız birer bütün olarak kabul edilmelidir.

III. Sınıflarda:

III. sınıfta edebiyatımızın ve Batı edebiyatının daha seviyeli örnekleri gösterilecektir. Edebiyat kolu ders konularının başında, yine bir ünite olarak, “Divan şiirinden ve nesrinden seçilmiş parçalar” yer almaktadır. Burada meselâ bir kaside başlangıcı, bir mesnevi parçası, birkaç tarih ve ahlâk yazısı, tezkirelerden alınmış parçalar vb. incelenebilir. Sürekli ve güdümlü okumada öğrenciler öğretmenin seçeceği birkaç eser üzerinde toplu ve kontrollü olarak çalışacaklardır. Batı edebiyatından seçilecek örneklerden birkaçının uzun, kalanlarının kısa olması ve böylelikle öğrencilerin bazı eserler üzerinde fazlaca durmalarının sağlanması maksadı daha elverişlidir. (Aynı şekil I. ve II. sınıflarda da uygulanmalıdır.)

Fen kollarının okuma programları, bu sınıflarda Türk Dili ve Edebiyatı derslerine ayrılan zamana göre ayarlanmıştır.

II. Okuma çeşitleri

1. İnceleyerek okuma:

Lise sınıflarında okumanın muhtelif şekilleri uygulanabilir. Bir yazarın, bir nevin, bir cereyanın, bir devrin karakterini belirtmek üzere seçilen kısa parçalar, incelenerek okunacaktır. Bu okumada her türlü işaret ve açıklama, her türlü mukayese, yazarı harekete geçirmiş bulunan düşünceyi aydınlatma bizi onun duygularına götürme, onun gayelerini sezdirme, dolayısıyla yazarın mensup bulunduğu devri ve çığı hissettirme maksadıyla yapılmalıdır. Bir metni

incelemenin belli bir tipi olmakla beraber, umumî yol “daima metinden hareket etme, metnin vereceği imkânlarla yetinme, onun açılışını ve devamını takip etme” yoludur. Metni bahane ederek esasla ilgisi olmayan ve açıklamaya yardımcı dokunmayan izahlara girişmek şekil meselelerini yazarın bile düşünmediği tahlillere tabi tutmak, asla doğru değildir.

İncelenecek metnin daha önceki derslerden birinde öğretmen tarafından kısaca tanıtılması ve bir kere sınıfta okunması lâzımdır. Bu suretle öğrencilerde metne karşı ciddî bir alâka uyandırılacağı gibi, okumaya verilecek ton sayesinde mananın da gereği gibi kavranması kolaylaştırılmış olacak ve dolayısıyla ilk temasta parçanın bırakabileceği şaşırtıcı intiba önlenecektir. Bu sırada, öğrencinin kendi imkânlarıyla çözemeyeceği düğümlü noktalar öğretmen tarafından açıklanmalı, metinle ilgili bazı hazırlık konuları (aranılacak kelimeler, başka kitaplardan çıkarılacak kısa notlar vb.) ve bazı problemler (metnin özünü buldurmaya yarayacak sorular) öğrencilere veya öğrenci gruplarına, lüzumlu bibliyografya notlarıyla birlikte verilmeli veya dağıtılmalıdır. Hazırlıkların sözlü veya yazılı olması öğretmenin takdirine bağlıdır. (Bunların sözlü veya yazılı kompozisyon çalışmaları olarak değerlendirilmesi mümkün ve faydalıdır.)

Metnin incelenmesi bundan sonraki derste veya derslerde tamamlanacaktır. Bu incelemede ele alınacak başlıca meseleler, parçanın bütünü (gerekliyse alındığı eserdeki veya yazarın öbür eserleri arasındaki yeri; şekli, ana fikri (fikir yazılarında ve tezli eserlerde), teması (bilhassa duyguları ifade eden eserler ve benzerlerinde), kompozisyonu (başlıca bölümleri ve bunlar arasındaki bağlar), üslûp vasıfları, çevre ve devrin umumî fikirleriyle veya eski yeni başka eserlerle olan ilgileri ve benzerleridir. İncelemenin, seviyeye göre tertiplenmiş açık, sınırları belli, çeşitli fakat birleşince öğrenciyi metnin özüne götüren sorularla ve münakaşa konularıyla öğretmen tarafından idare edilmesi gerekir. Bütün bu çalışmalar, öğrencileri, yazının değerini belirtecek toplu bir görüşün ifadesine ve güzel bir okuyuşa götürecektir. İfrata varılmadan yapılmalıdır. Güzel bir okuyuşun, mübalâğalı tonlarla değil, ancak, sade bir ahenkle elde edilebileceği de öğrencilere daima hatırlatılmalı ve okumanın akışı zedelenmeden, bazı kelimelerin ve cümlelerin doğru ve tabîî söylenişleri üzerinde,

sözlü kompozisyon çalışmalarına da yardım edecek ufak alıştırmalar yaptırılmalıdır.

2. Sürekli ve güdümlü okuma

Sürekli okumaya tam bir eser (meselâ bir piyes), yahut bir yazara ait aynı cinsten parçalar (meselâ hikâyeler, şiirler), yahut da başka benzeri parçalardan seçilmiş yakın nevilerde geniş parçalar üzerinde yapılır. Bu okumalarda teferruata gitmeyecekler; eserin umumî manasını, başlıca gayesini çıkarmaya çalışacaklar; yazarın, yaşadığı çevreyle eseri arasındaki münasebetleri araştıracaklardır. Okunan eser, benzerleriyle veya zıtlarıyla karşılaştırabilir.

Güdümlü okumada, metne geçilmeden önce, bunun anlaşılmasını kolaylaştıracak lüzumlu ve faydalı bilgiler, öğretmen tarafından verilir. Ancak bu bilgiler, dikkati eserin hususî cephelerine ve teferruatına çekecek mahiyette olmamalıdır. Öğretmenin en mühim vazifesi, öğrencileri yazarın görüş noktasına getirmektir. Okuma sırasında da mühim noktalarda durup incelemeler yaptırmak mümkündür. Her bölümün sonunda, eserin manasıyla, değerleriyle ilgili sorular sorularak, yazarın maksadını öğrencilerin kavrayıp kavramadıkları kontrol edilir.

Uygulamada sürekli ve güdümlü okuma şekilleri birleştirilebilir. Seçilen eserin başlıca bölümleri sesli olarak okunmalı. (Eser bir piyes ise, gerekli tonun verilmesi için, rollerden birini bizzat öğretmen okur), arada kalan kısımlar öğretmen tarafından özetlenmelidir. Bu çeşit okumaların hedeflerinden biri öğrencilere bir metni ilk temasta kavrama alışkanlığı vermek olduğundan, okunacak parçaların önceden hazırlatılmasına lüzum yoktur. Ancak uzun eserlerde, bir kısım bölümlerin özetlerini bazı öğrencilere yaptırmak mümkündür.

Bir metnin incelenmesi, öğrencileri, ilk intibalarla yetinmemeye, okuduklarını daha iyi anlamaya alıştırmak ve ifrattan kaçınmak şartıyla, fikir terbiyesinde mühim faydalar sağlar. Daha geniş ve serbest olan okuma şekilleri ise, bir eseri bütünüyle anlamaya alıştırmak ve okuma zevki verme bakımından değerlidir.

İkinci derecedeki küçük parçalarda, umumî olarak mananın kavranmasını sağlayacak bir okuma yeter sayılmalıdır.

Şekil meseleleri

Yazar, şekil ve muhtevayı ayrı ayrı düşünmüş değildir. Bu sebeple şekil meselelerine de, eserin özünü ve yazarın psikolojisini aydınlattıkları ölçüde yer verilmesi doğru olabilir.

I. sınıflarda nesrin hususîyetleri hikâye ve roman örnekleri üzerinde, nazmın hususîyetleri şiir örnekleri üzerinde gösterilecek, başlangıçta elde edilen kazançlar, yine metinlerin hazırlayacakları fırsatlardan faydalanılarak, zamanla beslenecektir. Öğrenciler bu sınıfta edebî nevileri tanımaya ve nevilere, çağlara, zümrelere (Divan edebiyatı, Halk edebiyatı, vb.) göre değişen üslûpları ayırt etmeye, yazardan yazara değişen hususîyetleri sezmeye başlayacaklar ve bunları ileriki sınıflarda kuvvetlendirecektir. Her ifadede aranması gereken açıklık, zenginlik, canlılık gibi vasıflar ve bunlara engel olan ihmaller ve eksiklikler hakkında, yeri geldikçe, gerekli müşahedeler yaptırılmalıdır. Söz figürleri (edebî sanatlar) süs olarak değil, daha ziyade bir ifade zarureti olarak benimsetilmelidir. Gerek mecazların (istiare, alegori, mürsel mecaz), gerek söz diziminden (hafz, tedriç, tekrar, vb.) ve düşünüş tarzından (teşbih, tezat, canlılaştırma, mübalâğa, nida, soru, vb.) doğan öbür figürlerin ifadeye kazandırdıkları canlılık, tipik örneklerine rastlandıkça belirtilmelidir.

Nevilerle ve şekillerle ilgili müşahedeler ve incelemeler kompozisyon faaliyetleriyle kaynaştırılıp tamamlanmalıdır.

Veznin, kafiyelerin, nazım şekillerinin ve mecazların mücerret ve kuru tahlillere tabi tutulması, metinlerin bunları anlatmaya yarayacak vasıtalar veya sadece sözlük ve gramer malzemesi tarzında kullanılması, cümlelerin ve mısraların aynen veya değişik şekillerle tekrarlanması, tekrarlatılması ve bunun açıklama sayılması, bir cümlede her kelimenin ayrı ayrı izah edilmesi ve ettirilmesi, biyografilerin ve basmakalıp şahsiyet tahlillerinin hiçbir gayeye hizmet etmeyecek şekilde ezberletilmesi, soruların basit, vuzuhsuz ve bilhassa sistemsiz olması, kelimelerin, cümlelerin kullanılmasında sarıhlığe ehemmiyet verilmemesi, derslerde şahsî zevklerin ve kesinleşmemiş görüşlerin hâkim kılınması vb. yazının değerleriyle öğrencinin alâkasını kesen, dikkati dağıtan, zamanla okuma zevkini ve duyup anlama kabiliyetlerini felce uğratan zararlı

yollardır; dil ve edebiyat öğretimimizin zayıflıkları bilhassa bu noktalarda aranmalıdır.

Edebiyat tarihi

II. ve III. sınıflardaki üniteler, edebiyat tarihimizin umumî seyrini takip etmektedir. Her ünite, adları belirtilen ve belirtilmeyen yazarlardan seçilecek metinlerin, yukarıda da açıklandığı gibi, ahenkli bir bütün teşkil etmesine dikkat edilmeli ve öğretimin dağınık, sistemsiz kalmasına meydan verilmemelidir.

Dil ve edebiyat bilgileri gibi, edebiyat tarihi de müstakil kurlar tarzında ve ezberlenmek üzere verilmeyecektir. Ancak,

1. Her ünitenin başında, buna dâhil örneklerin edebiyat tarihindeki yerlerini başka eserlerle ve birbirleriyle olan ilgilerini tespiti yarayacak, bilhassa öğrencilerde konuya karşı alâka uyandıracak zaruri ve aydınlatıcı bilgiler topluca verilmeli;
2. İnceleme sırasında, müşahade ettirmek suretiyle metne, yazarın devri, çevresi, hayatı ve mizacı arasındaki ilgiler;
3. Metinden metne geçilirken, aradaki münasebetlere dayanılarak, ünitenin başlıca inkişaf merhâleleri;
4. Ünitelerden üniteye geçilirken üniteler arasındaki bağlar ve farklar açıklanmalı;
5. Batı edebiyatından alınacak örneklerle kendi edebiyatımızın örnekleri arasında da, Türk ve Batı edebiyatlarının hususîyetlerini, Tanzimat'tan sonraki edebiyatımızın Batı anlayışına adım adım nasıl yaklaştığını göstermek için, faydalı karşılaştırmalar yapılmalıdır. Dikkat edilecek bir cihet, bunlardan bir kısmının, kabil olduğu kadar, öğrenciye buldurulmasıdır.

Öğretmen, her metnin hazırlığını aynı zamanda bu esaslara göre yapmalı, bizzat açıklayacaklarını tespit ettikten sonra, öğrencilere aratacaklarını, belli bir görüş noktasından çıkan çekici ve düşündürücü problemler şeklinde ortaya koymalı, bunların çözümünü ihtimamla takip etmelidir. Zaman zaman problemlerin öğrenciler tarafından bulunup ortaya konmasını ve çözülmesini kolaylaştıracak tedbirler almalıdır.

Her ders yılının sonunda beş altı saat ayrılarak, bu süre içinde, o yıl okunanların topluca gözden geçirilmesi faydalı olur. Bununla ilgili olarak, “Türk Dili ve Edebiyatı” kitaplarının sonunda, edebiyat tarihimizin umumî seyrini ve ana hatlarını belirten bir özetin bulunması, öğrencilere üzerinde çalıştıkları

metinlerin zaman içindeki yerlerini ve devirleriyle ilgili hususîyetlerini topluca hatırlatmak bakımından lüzumludur.

Hâsılı, Türk edebiyatının gelişme merhâlelerinin gösterilip edebî mahsullerinin devir ve çevre içinde değerlendirilmesi, okunmamış ve tanınmamış eserlerin hikâyesi şeklinde olmayacaktır. Biyografinin de eseri izah bakımından mühim olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Yabancı edebiyatlardan ve şahsiyetlerden bazıları, sözlü kompozisyon saatlerinde konuşma veya konferans konusu olarak öğrencilere verilebilir.

Derslerde ve ders dışı faaliyetlerde müracaat kitabı olarak kullanılmak üzere, her öğrencide metinli veya metinsiz bir edebiyat tarihi de bulunmalıdır.

Metin seçimi

1. Derslerde ve dolayısıyla kitaplarda kullanılacak metinler;

- a. Sınıf seviyesine uygun,
- b. Fikir, sanat ve bilgi değeri bulunan,
- c. İcabında incelenerek okunmaya müsait,
- d. İfadece sağlam ve vuzuhlu, zevk verici ve yetiştirici parçalar olmalıdır.

2. Örnekler, şahsiyetlerin ve bunların bağlı bulundukları çıgırların karakterlerini vermelidir. Aynı devrin başka başka yazarlarından alınacak parçaların birbirini tamamlaması, aynı şahsiyetten muhtelif sınırlarda alınacak parçaların da, her sınıfta, bu şahsiyetin belli bir cephesini veya belli cephelerini tanıtması gerekir.

3. Mana ve tesir bakımından her metnin;

- a. Sınıf havasına uygun bulunması,
- b. Öğrencileri kötümserliğe sürüklemeyecek, inançlarını sarsmayacak, onları iyiye, güzele, hayata doğru şevkle, cesaretle yürütecek mahiyette olması şarttır.

Halk ve Divan Şiiri ünitelerinde mücerret aşk yazılarından ziyade, millî hasletlerimizi, mefahirimizi belirten parçalar yer almalıdır. Muhtelif devirlerden seçilecek örneklerin, sınıflarda konuşulması arzu edilmeyen konulara yol açmayacak vasıfta olmasına itina edilecektir. Batı edebiyatı örnekleri sağlam tercümelerden alınmalıdır. Hâsılı her parça, doğrudan doğruya veya dolayısıyla, Türk çocuklarına millî ve insani terbiye verebilmelidir.

4. Okunacak örneklerin sayısı, vaktin müsaadesine ve yazarların ehemmiyetlerine göre ayarlanır.
5. Her parça, uzun bir eserden seçilmiş bile olsa, konu ve fikir bakımından bir bütün sayılabilmelidir.
6. İslâmlıktan önceki edebiyatımızdan seçilecek parçaların bugünkü dilimize çevrilmiş şekilleri verilecektir. Bunların yanına, dilimizin o devirlerdeki durumunu göstermek için, asıllarından alınmış beş on satır konulabilir. İslâm medeniyeti çerçevesinde gelişen edebiyatımızdan seçilecek manzum metinlerin, bilhassa çekimlerde, zamanlarındaki söylenişleriyle değil, mümkün olduğu kadar yabancı ve garip görünmekten kurtarılarak, bugünkü canlı dilimize yakın söylenişleriyle verilmesi uygun görülmüştür. Herhangi bir engel bulunmadıkça, “gelürsün” yerine “gelirsin” yazmak kabîlinden tasarruflar, her dilde yapılmaktadır. Dili bakımından anlaşılması güç olan mensur metinlerin, çağımız için değerli bulunan üslûp vasıfları elden geldiği kadar muhafaza edilmek şartıyla, bugünkü dilimize yaklaştırılması artık zaruret hâline gelmiştir. Öğrenci birtakım engellere takılmaktan ve birçok kelimeleri ezberlemekten kurtarılarak, yazının gerçek değerleriyle ve özü ile temasa getirilmelidir. Bu metinlerden birkaçının asıllarından da örnekler vermek, tabiatıyla mümkündür.
7. Dilimizin bünyesini kavratma ve fikir terbiyesi verme bakımından eski ve yeni edebiyatımızın nesir örneklerinden fazlasıyla faydalanılmalıdır.

Ders konuları

I. Sınıf

(Haftada 3 saat)

1. Tanzimat sonrası edebiyatımız

a. Namık Kemal, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Yahya Kemal Beyatlı, Ömer Seyfettin, Memduh Şevket Esendal, Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Reşat Nuri Güntekin ve Falih Rıfkı Atay'dan örnekler.

- Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar

b. XX. yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler

2. Eski edebiyatımız

a. Halk edebiyatı: Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler

b. Divan edebiyatı: Süleyman Çelebi, Fuzulî, Nedim ve Evliya Çelebi'den örnekler

c. Halk ve Divan edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler

d. Batı edebiyatı

Homeros, Aiskhylos, Sohpokles, Herodotos, Moliere, La Fontaine, La Bruyere, Daudet, Cervantes, Swift ve Dickens'ten örnekler

II. Sınıf

Edebiyat kolu

(Haftada 4 saat)

1. İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı: Orhun Yazıtları'ndan, Kaşgarlı Mahmut'tan Oğuzname'den seçilmiş parçalar

2. Hak edebiyatı

a. Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler

b. Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler

3. Divan edebiyatı

a. Nevalî, Fuzulî, Bakî, Nefî, Nedim, Galip ve başka Divan şairlerinden örnekler

b. Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi, Naima ve başka Divan nesir yazarlarından seçilmiş örnekler.

4. Tanzimat sonrası edebiyatımız

a. Namık Kemal, Ahmet Mithat ve Recaiîzade Ekrem'den örnekler

b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan örnekler

c. XX. yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş örnekler (Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin vb.)

5. Batı edebiyatı

a. Yunan ve Latin edebiyatları: Euripides, Vergilius ve Tacitus'tan örnekler

b. Yeni edebiyatlardan seçilmiş başka örnekler

II. Sınıf

Fen kolu

(Haftada 3 saat)

1. İslâmlıktan önceki Türk edebiyatı: Orhun Yazıtları'ndan, Kaşgarlı Mahmut'tan ve Oğuzname'den seçilmiş parçalar.

2. Halk edebiyatı

- a. Dede Korkut, Yunus Emre ve Karacaoğlan'dan örnekler
- b. Halk edebiyatımızdan seçilmiş başka örnekler

3. Divan edebiyatı

- a. Nevaî, Fuzulî, Bakî, Nedim ve Galip'ten örnekler
- b. Kâtip Çelebi, Evliya Çelebi ve Naima'dan seçilmiş örnekler

4. Tanzimat sonrası edebiyatımız

- a. Namık Kemal, Ahmet Mithat ve Recaîzade Ekrem'den örnekler
- b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil ve Hüseyin Rahmi Gürpınar'dan örnekler
- c. XX. yüzyıl edebiyatımızdan seçilmiş örnekler (Mehmet Emin Yurdakul, Ömer Seyfettin, Halide Edip Adıvar, Reşat Nuri Güntekin vb.)

5. Batı edebiyatı

- a. Yunan ve Lâtin edebiyatları: Euripides, Vergilius ve Tacitus'tan örnekler
- b. Yeni edebiyatlardan seçilmiş örnekler

III. Sınıf

Edebiyat Kolu

(Haftada 5 saat)

1. Divan şiirinden ve nesrinden seçilmiş örnekler

2. Tanzimat sonrası edebiyatımız

- a. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Cevdet Paşa ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.
- b. Tevfik Fikret, Halit Ziya Uşaklıgil, Cenap Şehabettin ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.

c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yahya Kemal Beyatlı, Memduh Şevket Esendal, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Falih Rıfkı Atay, Peyami Safa ve çağdaşlarından seçilmiş örnekler.

d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler

e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar

3. Batı edebiyatı:

a. Yunan ve Lâtin edebiyatları: Sophokles, Eflâtun, Cicero ve Seneca'dan örnekler.

b. Yeni edebiyatlar: Dante, Montaigne, Pascal, Voltaire, Rousseau, Balzac, Stendhâl, Hugo, Flaubert, Geothe, Schiller, Shakespeare, Tolstoy, İbsen, Poe ve Mark Twain'den örnekler.

c. Batı edebiyatından seçilmiş başka örnekler.

4. Sürekli ve güdümlü okuma

a. Bir Türk romanından veya piyesinden seçilmiş parçalar

b. Bir Türk şairinden seçilmiş parçalar

c. Bir Batı klâsiğinden seçilmiş parçalar vb.

III. Sınıf

Fen kolu

(Haftada 2 saat)

1. Tanzimat sonrası edebiyatımız

a. Şinasi, Namık Kemal, Abdülhak Hâmid Tarhan ve Ahmet Vefik Paşa'dan örnekler.

b. Tevfik Fikret ve Halit Ziya Uşaklıgil'den örnekler.

c. Ziya Gökalp, Fuad Köprülü, Mehmet Akif Ersoy, Ahmet Haşim, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Falih Rıfkı Atay'dan örnekler.

d. Cumhuriyet devri şiir ve nesrinden seçilmiş örnekler

e. Atatürk'ün nutuklarından seçilmiş parçalar

2. Batı edebiyatından seçilmiş örnekler

Kompozisyon

Dil ve edebiyat öğretiminde öğrencilerin ilerleme dereceleri, kendilerini ifade edişlerinden anlaşılır. Şu hâlde okumanın ve dil ile ilgili öbür çalışmaların başlıca hedeflerinden biri, onları kompozisyona hazırlamak, bildiklerini, duyduklarını ve düşündüklerini doğru, açık ve tesirli bir şekilde tam olarak söylemeye, yazmaya alıştırmaktır. Yeni edebiyatımızdan ve Batı edebiyatından alınan her okuma parçasının aynı zamanda kompozisyon örneği olarak incelenmesi ve Dil bilgisinin bilhassa dilin kullanılışı bakımından ele alınması, bundan dolayı lüzumludur.

Güzel konuşmak veya güzel yazmak, sadece bazı formülleri maharetle kullanmak demek değildir. Güzel konuşup yazabilmek için, hatıralardan, duygulardan, fikirlerden ve hayallerden meydana gelmiş zengin bir malzeme ile, gerçeği müşahade ve düşünceleri, duyguları tahlil edebilme kabiliyetleri de lâzımdır. Okunacak metinler, yapılacak konuşma ve yazma alıştırmaları, öğrencinin muhtaç bulunduğu kültür zenginliğine yardım edecek, onun müşahade ve tahlil kabiliyetlerini geliştirecektir.

Yazılı kompozisyon çalışmaları birinci derecede ehemmiyetli olmakla beraber, gerek hayatımızdaki rolü, gerek kelime ve cümle zenginliğine yardımı bakımından sözlü çalışmaların da ihmal edilmemesi gerekir. Sözlü kompozisyon çalışmalarında öğrenci başkalarıyla yersiz heyecanlara kapılmadan, tabî ve rahat konuşmayı, başkalarını dikkatle ve sabırla dinlemeyi öğrenecektir. Onu, bir meselenin değişik cephelerini görmeye, değerli ve değersiz görüşleri ayırt etmeye, çabuk düşünmeye, düşüncelerinin olgun delillerini bulmaya, âdilâne hüküm vermeye, peşin hükümlerden sakınarak mantıklı bir muhakeme ile karara varmaya alıştırtırken, konuşmalardan fazlasıyla faydalanabiliriz. Öğrenci, güzel, canlı, çekici bir konuşmanın insan şahsiyeti hakkında başkalarına lehte kanaatler vereceğini de görecektir. Mantıklı görüşlerin er geç kazanacağını anlayacağı için, sağduyuya, mantığa ciddîliğe olan güveni artacak, inanmadıklarını körü körüne tasdik etmekten kurtulacaktır.

Konuşma konularının okul havasına ve sınıf seviyesine uygun ve yükseltici olmasına, lâubaliliğe ve çatışmalara yol açmamasına bilhassa dikkat

edilmeli, sözü aykırılığa, konu dışına, şahsiyete vardırmama dürüstlüğü her vesile ile öğrencilere aşılanmalıdır.

Konuşmalarda, yazıda olduğu gibi, konunun iyi anlaşılmış bulunması şarttır. Münakaşa, münazara, sözlü rapor gibi konuşma çeşitlerinde, konunun ve zamanın sınıfça evvelden tespit edilmesi, öğrencilerin hazırlıklı gelmeleri, bu sebeple mutlaka sağlanmalıdır.

Öğrencilerin, seslerini kullanışlarında, jestlerinde, yüz hareketlerinde, bilhassa kelimeleri ve cümleleri söyleyişlerinde çeşitli aykırılıklara, yapmacıklara, hatalara düştükleri görülmektedir. İyi konuştuğunu sanıp konudan uzaklaşan ciddilikten ayrılan boş sözlerle zamanı dolduran, sözü kendine inhisar ettirmek isteyen, başkalarının sözlerini kesen, kendi düşüncesine aykırı fikirler ortaya atılınca bunu haysiyet meselesi yapan tipler vardır. Bunların her biri için alınması gereken tedbirler ihmal edilmemelidir. Konuşmaktan kaçınanların da muhtelif vesilelerle teşvik edilmesi lâzımdır. Her öğrenci, konuşmaya alâkalı fikirler kalabileceğine konunun aydınlanmasına yardım edebileceğine inanmalıdır.

Sözlü ve yazılı kompozisyonun, bu çalışmalara ayrılan saatlere inhisar ettirilmesi gerekmez. Bütün dil ve edebiyat dersleri, okulun iç ve dış hayatı, öbür dersler, bu faaliyetlere zemin olabilir.

Kelime hazinesi ve cümleler

Dile hâkim olmak, manaları ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş zengin bir kelime hazinesini ve çok sayıda çeşitli cümleler kurma maharetini kazanmış olmak demektir.

Öğrencilerin kelime hazinelerini beslerken şunları dikkate almamız gerekir:

1. Kelimeleri, ifade ettikleri eşyadan ve fikirlerden ayırarak (meselâ, hazır listeler hâlinde) öğretmemeliyiz. En doğru yol, bunları psikolojik alâkalara göre gruplandırmaktır. Bazen kökteş kelimeler bile, bu bakımdan birbirlerinden uzak kalırlar. Fakat aynı fikir nizamına, aynı hayal grubuna giren, biri düşünülünce öbürü az çok vâzih bir şekilde hatıra gelen kelimeler arasında psikolojik bir alâka var demektir. Uygulamada, isim, sıfat, fiil olarak aynı duyguyu ifade eden kelimeleri buldurmak; içinde boşluklar bulunan metinlerde, cümlenin umumî manasına göre, birbirine yakın kelimelerden uygun düşecekleri kullandırmak;

verilen bir konu üzerinde cümleler kurdurmak; aynı cümlede iki boşluk bırakarak bunlardan her birine eş manalı iki kelimedenden hangisinin uyacağını buldurmak, vb. şekillere başvurulur. Daima göz önünde bulundurulacak bir nokta kelimelerin tek başlarına sarîh manalar taşımamalarına ve kendilerini daha çok cümlede belli etmeleri keyfiyetidir.

2. Çalışmalar umumî kültür dilimizde yaşayan kelimeler üzerinde toplanmalı, eski az kullanılan veya tutunmamış kelimelerde ısrar edilmemelidir.

3. Her kelime, doğru telâffuzuyla birlikte kavratılmalıdır.

4. Kelimeler üzerinde çalışılırken sözlüklerden, ansiklopedilerden, ilgili kaynaklardan faydalanılmalı, edinilen bilgiler ve yapılan karşılaştırmalar, vb. fişlere veya alfabeli defterlere not ettirilmelidir.

5. Kelime çalışmalarının ifrata vardırılması mahzurludur. Cümle, dilde en küçük canlı unsurdur. Kelimenin benimsetilmesinde, kelime çeşitlerinin belirtilmesinde kelime gruplarının vazifelerinin açıklanmasında... daima bir mana bütünlüğü taşıyan cümlelerden faydalanılır.

Cümleler üzerinde çalışılırken, yapılacak işlerden bazıları şunlardır:

1. Basit, bağlı, sıra cümleleri doğru yazıp noktalamak; bileşik cümleleri bağlı cümleler hâline getirmek veya bunun aksini yapmak;
2. Bir hareketi, bir görünüşü, bir duyguyu, bir fikri yerine göre çeşitli cümlelerle ifade etmek;
3. Cümleleri dil ve mana bakımından incelemek;
4. Yanlış cümleleri düzeltmek vb.

Başlıca sözlü ve yazılı kompozisyon çeşitleri

Aşağıda, sözlü ve yazılı kompozisyon çeşitlerinden bazıları, kısa notlarla açıklanmıştır:

I. Yazılı

1.Paragraf teşkili

Derece derece, okuma parçalarındaki paragrafları tanıma, eve veya arkadaşına yazılacak mektuplarda geçecek materyalleri paragraflarda bölme; vak'a, tasvir, tahlil, duygu ve fikir paragraflarının başlangıç (giriş veya geçiş) cümlelerini yazabilme; basit makalelerde, haber yazılarında paragrafları

düzenleme; türlü yazılarda paragrafları doğru kurma alıştırmaları. Bunların grup çalışmaları hâlinde yaptırılması da mümkündür.

2. Plân ve özet çıkarma; not alma

a. Plân çıkarma: Bir kitabın fihrist (içindekiler) sahifesini inceleme, herhangi bir ders kitabından belli bir bölümün plânını çıkarma, sözlü veya yazılı bir raporun, bir açıklamanın, bir gazete haberinin... ana fikirlerini başlıklar hâlinde yazarak plânını yapabilme şekillerinde olur. Paragraf çalışmalarıyla birlikte yürütülür. Okuma parçalarında da uygulanır.

b. Özet çıkarma: Bir hikâyenin bütünü veya bir parçasını özetleme; bir paragrafın, bir gazete veya fikir yazısının ana fikrini çıkarma, bir makalenin paragraflarını özetleme gibi çeşitleri vardır. Özetler kısa, açık cümlelerle yapılır. Bu çalışmalar bir yazının hatırdan rasgele kalan kısımlarını bir araya toplayarak bunu özet sayma alışkanlığını da önlemeye yarar.

c. Not alma: Dinlerken, müşahade sırasında, okurken, derse çalışırken gerekli notları alma. Not almanın, her şeyi aynen kâğıda geçirme demek olmadığı, rasgele alınan notların değersiz kalacağı öğrencilere anlatılmalıdır. Ayrıca fiş çıkarma, küpür biriktirme alınan notları değerlendirip ilgili yazılarla zenginleştirme, tasnif etme ve daima kullanılabilir durumda bulundurma alışkanlıklarının kazandırılması lâzımdır.

Raporlar, kısa gazete haberleri, ilânlar, gezi ve seyahat notları: Yazılı rapor, sözlü kompozisyon bölümünde “sözlü rapor, haber verme” başlığı altında toplanmış bulunan konularda olur. Gezilerle, günlük vak’alarla ilgili haberler, gazete haberleri, çeşitli ilân örnekleri bu gruba girer.

Yazılı yoklama sorularını cevaplandırma: Bu konuda öğrenciye, yazılı yoklamalarda başarının yolları gösterilmelidir. Yoklama kâğıdının nasıl kullanılacağı (kâğıdın itinalı kullanılması, yazının temiz ve okunaklı olması boş bırakılacak yerler, sınıf, numara, isim ve tarih kayıtları, paragraf başları, tasniflerin belirtilmesi vb.) soruyu iyi anlamak için nelere dikkat edileceği, sorunun nasıl cevaplandırılacağı (cevapların soruyu karşılaması, konu dışına çıkmama, cevabın lüzumundan fazla kısa veya uzun olmaması, sorunun cevaplarını paragraflara bölme, dil, ifade düzgünlüğü, vb.) hususlarında öğrenciye

bilgi verilmeli, çeşitli derslere ait yazılı yoklama soru ve cevapları üzerinde incelemeler yapılmalıdır.

3. Mektup yazma

Önce mektup kâğıdının, zarfın nasıl kullanılacağı öğretilecek; eve, arkadaşına, küçüğe, büyüğe yazılacak mektuplarda hitaplar, başlangıç ve bitim cümleleri gösterilecek, mektubu bütün hâlinde yazabilmek için dikkat edilmesi gereken noktalar belirtilecektir. Daha sonra öğrenci, iş mektuplarıyla hususî mektuplardan faydalanarak davet ve teşekkür mektupları yazacak, telgraf çeşitlerini öğrenecektir.

Öğrenci, türlü konulardaki dilekçeleri yine bu gruptaki çalışmalar sırasında görür.

4. Konuşmalı yazılar, hikâyeler yazma

İşe diyaloglarla başlanmalı, iki insan (veya iki bitki, iki hayvan...) belli bir mesele üzerinde konuşturulmalı, sonra konuşmalı fıkralara, hikâyelere geçilmelidir.

5. Kitap inceleme

Öğrencilere, ders saatleri dışında okudukları veya inceledikleri kitapları arkadaşlarına tanıtmaları için, sözlü incelemelerde tavsiye edilen esaslara göre, raporlar hazırlatılacak, son sınıfta tenkitçi görüş üzerinde ısrar edilecektir. (Sözlü kompozisyon bölümüne de bakınız.)

Edebî yazılar: Şiirler, okul toplantılarında okunacak monologlar, okul hayatını canlandıran radyo skeçleri, küçük piyesler, denemeler vb.

Öğrenciler, sınıfları ilerledikçe, bilhassa fikir konularına sevk edilmelidirler.

II. Sözlü

1. Karşılıklı konuşma

Bunlar, gündelik hayatta rastlanan konuşmalardır. Öğrenciye cemiyet hayatındaki kısa beraberliklerde nasıl konuşacağı öğretilir:

- Kendini tanıtma, arkadaşlarla konuşma
- İki arkadaş tanıtırma
- Telefonla konuşma
- Özür dileme, teşekkür etme

e. Büyüklerle konuşma

f. Bir topluluğa veya misafirlige gidildiği zaman yahut buralardan ayrılırken söylenecek sözler

g. Bir yemekte çeşitli konular üzerinde, öteden beriden konuşma... gibi basit örneklerden başlanarak, süresiz ve tesadüfi konuşma tipleri gösterilir.

Bu çalışmaların suni bir atmosfer yaratılmadan, istihzaya ve küçümsemeye meydan verilmeden yaptırılması, ders içi ve ders dışı fırsatlardan (sınıftaki normal konuşmalar, okul toplantıları, geziler, müsamereler ve eğlenceler, öğretmen – öğrenci münasebetleri, kol faaliyetleri, vb.) faydalanılarak tabîlik içinde yürütülmesi gerekir.

2. Açıklama

Bu çalışmalar, geniş konuşmaların unsurları üzerinde öğrenciyi ayrı ayrı meşgul etmek için yapılan alıştırımlardır. Başlıca çeşitleri şunlardır:

a. Yol gösterme (Resmî bir binaya, çevrede belli bir yere nasıl gidileceğinin kısa ve açık bir şekilde ifadesi);

b. Tarif (Türkçe derslerinde veya başka derslerde geçen mühim kelimelerin, terimlerin, çevredeki eşyanın tarifleri);

c. Farkları gösterme (Aynı çeşitten, birbirine pek yakın, çok kere birbirine karıştırılan şeylerin, aynı konu etrafında iki hikâyenin, iki piyesin, iki şiirin... birbirine benzeyen ve benzemeyen taraflarının belirtilmesi);

d. Sebep-netice arasındaki bağlantının gösterilmesi (bir fikrin doğruluğunun veya yanlışlığının sebepleri, bir vak'anın sebepleri, bir maçta, bir güreşte alınan neticenin sebepleri bir edebî eserin belli bir özelliğini meydana getiren sebepler vb.);

e. Bazı cümle ve mısralar üzerinde yapılacak açıklamalar vb.

3. Sözlü rapor, haber verme

Bir havadis, günlük bir vak'a, yeni bir kitap, yeni bir film, yeni bir ilmî keşif, bir kahraman, yapılacak bir iş, bir ders konusu, bir deney, bir tatil günü vb. konular üzerinde sınıf arkadaşlarına doğru ve toplu bilgi verme.

Bir kitabın tanıtılmasında, belli bir zaman süresi içinde bitirilmek şartıyla, şu plân uygulanabilir:

a. Kitabın ve yazarının adı

- b. Eserin kısa bir özeti veya belli bir parçasının özeti
- c. Kitaptan seçilmiş tipik metinler
- d. Konuşan öğrencinin eser hakkındaki düşünceleri
- e. Kitabın nereden ve nasıl alınabileceği

4. Hikâye anlatma

Öğrencilere, seviyelerine ve zevklerine göre, şu tip hikâyeler anlattırılmalıdır:

- a. Fıkralar (Nasreddin Hoca fıkraları gibi);
- b. Kahramanlara ait menkıbeler;
- c. Geçmiş vak'alar, geziler;
- d. Okunmuş hikâyeler vb.

Bu konuşma çeşidi öğrencileri okumaya ve özetlemeye sevk edeceği gibi, onlara konuşma zevk ve sevgisini de aşılayacaktır. Ancak konuların seçimine dikkat edilmeli, sınıfa uymayacak konuşmalara meydan verilmemelidir.

5. Münakaşa

Münakaşada göz önünde tutulacak esaslar şunlardır:

- a. Konular öğrenciler tarafından seçilmelidir.
- b. Çocuklar arasında ders dışı zararlı ve şahsi ihtilâflar yaratacak meseleler ele alınmamalıdır.
- c. Konu, daha önceden sınıf ve ev vazifesi olarak verilip kaynaklar tavsiye edilmek suretiyle iyice hazırlatılmalıdır.
- d. Münakaşalar başlangıçta öğretmen, daha sonra sınıfça seçilecek bir başkan tarafından idare edilmelidir.

Ayrıca öğrencilerin:

- a. Peşin hükümlere ve kararlara saplanmamaları, aydınlanmış meseleler üzerinde ısrar etmemeleri;
- b. Söylenenleri, konuşanın sözlerini kesmeden, dikkat ve sabırla dinlemeleri, kararlarını düşündükten sonra vermeleri;
- c. Bağırmadan, herkesin işitebileceği bir sesle konuşmaları, sözü kendilerine inhisar ettirmemeleri;
- d. Başkalarına karşı nazik ve müsamahâlı davranabilmeleri, şahsiyattan ve dedikodudan kaçınmaları;

e. Konu dışına çıkmamaları; misallerin, başkalarından alacakları sözlerin doğru ve fikirlerini destekleyecek nitelikte olmasına dikkat etmeleri;

f. Başkana saygı göstermeleri, kendilerine söz verilmeden konuşmamaları, neticeyi iyi kalplilikle karşılamaları gerekir.

Üzerinde münakaşa yapılabilecek konular:

a. Sınıfça okunan veya sınıfça bilinen bir hikâye, şiir veya temsilin değerlendirilmesi; bir sanat meselesinin çeşitli yönleri;

b. Bir kitap, günlük bir vak'a, bir filmin taşıdığı yenilikler;

c. Tavsiye edilmiş hikâye, roman, piyes ve biyografilerdeki şahıs ve vak'aların benzer şahıs ve vak'alardan ayrıldıkları noktalar vb.

6. Söz korusu

Söz korusu, bir şiir veya nesir parçasının bir grup öğrenci tarafından birlikte dikte okunması demektir. Öğrenciye şiir zevki vermek için kullanılan vasıtalardan biridir. Sınıfta neşeli bir, çalışma havası yaratır; sesli okuma maharetini artırır; toplu çalışmalardan hoşlanma alışkanlığını verir; birlikte çalışma disiplinine alıştıırır; yalnız başına inşattan çekinen öğrencilerde kendine güvenme duygusunu besler; telâffuz hatalarının düzelmesine yardım eder.

Söz koroları için en elverişli malzeme, manzum hikâye ve piyesler, lirik şiirler, trajedi parçalarıdır. Seçilecek metinlerde şu vasıfların bulunmasına dikkat edilmelidir: Kuvvetli bir ritm, kulağa hoş gelen bir ses, hareketli ve romantik bir konunun sade bir dille anlatılmış olması, canlı bir nakarat.

Söz koroları için yapılacak hazırlıkların başında öğrencilerin ses gruplarına ayrılmaları gelir:

a. İnce sesliler,

b. Orta sesliler,

c. Kalın sesliler,

d. Bütün sınıf,

e. Tek kızlar, tek erkek çocuklar (Solo kısımlarının okunması için).

Bu işten sonra sınıf, öğretmen veya iyi okuyan bir öğrencinin parçayı okuyuşunu dinler. Parçanın manası, şekli ve iyi okunmasının ehemmiyeti üzerinde sınıfça konuşulur; durulacak yerler, vurgulu sözler tespit edilir; metin sınıfça önce

hep birden sonra grup grup okunur. Bu okumalar metnin anlaşılmasına da yarar. Daha sonra metnin koro tarafından okunması işi gelir.

Koro parçalarının okunmasında dört yol vardır:

a. Nakaratlı parçalarda solistler parçanın bentlerini; ince, orta ve kalın sesli korolar da nakaratı söylerler.

b. Karşılıklı koro: Öğrenciler ince ve kalın sesliler olmak üzere iki gruba ayrılırlar. Metnin mahiyetine göre bazen bir grup, bazen öteki grup söyler. Meselâ soruları ince, kalın sesliler okur.

c. Gruplama usulü: Manzum metin kısımlara ayrılır, her kısmı bir grup okur.

d. Hep birlikte okuma: Bölünmeyen metinler bütün sınıf veya bir grup tarafından

Söz korusu çalışmalarına hafif mizahlı bir manzume ile başlamak yerinde olur. Öğrenciler bu işe alıştıktan sonra daha ağır parçalara geçilebilir. Öğrencilerin tabîi bir sesle okumalarına, koro şefinin işaretine uymalarına, önceden kararlaştırılmış yerlerde durmalarına, vurgulu kelimelerde seslerini yükseltmelerine dikkat edilmelidir.

Not: Söz korusu çalışmaları öğretmenin arzusuna bırakılmıştır.

7. İnşat

Müsamerelerden ve toplantılardan da mâkul bir ölçüde faydalanılmak suretiyle seviyeye uygun, güzel ve öğrenci tarafından beğenilmiş parçaların inşadına imkân verilmesi tavsiyeye değer. İnşat, telâffuz hatalarını giderme, vezni ve ritmi hissettirme, kelime kazandırma, güzel parçaların hatırdan kalmasını sağlama, topluluk karşısında söz söyleme cesareti verme bakımlarından faydalıdır. Ancak, öğrencinin seslerde ve hareketlerde mübalâğaya ve yapmacığa düşmesini, heyecana kapılmasını vb. önlemek gerekir.

8. Mülâkat (Görüşme)

Mülâkat alıştırmalarının gayesi, öğrenciye, belli şahıslarla, belli bir maksat için yapılacak görüşmelerde faydalı sonuçlar elde etmenin yollarını göstermek ve karşılaşılabilecek güçlükleri yenmesine yardım etmektir.

Mülâkat, bir şahsın ilmî, edebî, vb. konular, meseleler üzerinde düşüncelerini öğrenmek veya iş istemek maksadıyla yapılır. Bilhassa III. sınıf

öğrencileri yakın gelecekte resmî veya ticari bir müesseseden iş isteme durumuna düşecekleri, resmî şahsiyetlerle temsilcilerle konuşacakları için, bu çalışmalar onlar için yararlı olacaktır.

Mülâkatların şu kısımlardan meydana geleceği belirtilmelidir:

- a. Görüşme için zaman isteme
- b. Görüşülecek konu üzerinde hazırlanma (konunun dağıtılmaması şarttır).
- c. Kendini tanıtma, nezaketle muhatabının ilgisini çekebilme, maksadı en kısa yoldan açıklama.
- d. Görüşmeyi bitirme ve müsaade isteme.

Bu çalışmalara, okul veya çevre hayatındaki imkânlardan faydalanılarak fırsat verilmelidir.

9. Münazara

Münazara birer cümle hâlinde ifade edilen bir tezle antitezin iki taraf (ekip) arasında ve bir hakem kurulu huzurunda münakaşa edilmesidir. Münakaşalarda yarışma endişesi olmadığı hâlde, münazaralar birer fikir ve söz müsabakasıdır. Münazarada dikkat edilecek mühim bir husus, öğrencinin bir fikri, ne olursa olsun, savunma gayesiyle demagoji yapmasına meydan verilmemesidir. Münakaşalarda göz önünde tutulacak esaslar burada da uygulanmalıdır.

10. Sözlü inceleme

Konusunu edebî eserlerden alan sözlü incelemelerin şekli, eserin türüne göre değişir. Önceleri bir makalenin ana hatlarıyla incelenmesi ele alınmalı, bir biyografinin, bir romanın, vb. etraflı incelenmesine daha sonra geçilmelidir. Münakaşanın geniş bir şekli olan incelemeler, öğrencilere münakaşa esasları iyice benimsetildikten sonra yaptırılır.

Bir makalenin incelenmesinde sınıfça üzerinde durulabilecek noktalar şunlardır:

- a. Yazının ana fikri,
- b. Bu fikrin nasıl geliştirildiği,
- c. İnceleme yapan öğrencilerin hangi fikir ve hükümlere katılıp hangilerine katılmadıkları,
- d. Yazarın şahsiyeti ve meyilleri hakkında makalenin bize neler verdiği.

Bir edebî eserin (meselâ bir romanın) incelenmesinde sınıfça üzerinde durulabilecek noktalar:

- a. Kitabın adı
- b. Yazarın ve yayımlayanın adı,
- c. Eserin türü,
- d. Yazarın üslûbu, üslûp hakkında bir fikir vermek için kitaptan sınıfça okunacak kısımlar,
- e. Yazarın kitabı yazmaktaki gayesi,
- f. Yazarın bu gayeye ne dereceye kadar varabildiği,
- g. Yazarın yetişme tarzının, hayat görüşünün, şahsiyet ve üslûbunun bu gayenin gerçekleşmesinde ne derece rolü olduğu,
- h. İnceleyenin, kitabı sevip sevmediği, sebebi (kanaatini destekleyecek örnekler)

Bir biyografinin incelenmesinde üzerinde durulabilecek noktalar:

- a. Biyografinin adı,
- b. Yazarın ve yayımlayanın adı,
- c. Biyografide kahramanının en mühim başarısı,
- d. Onu bu başarıya götüren hayat tecrübelerinin neler olduğu,
- e. Kahramanın en mühim karakter özellikleri ve kitapta hangi vak'aların bu vasıfları en iyi şekilde belirttiği,
- f. Yazarın konuyu en uygun şekilde ele alıp almadığı,
- g. Yazarın üslûbunun ilgi uyandıracak derecede olup olmadığı,
- h. İnceleyenin kitaptan ne gibi faydalar elde ettiği.

11. Konferans verme

Konferanslar, edebiyat ve dil bahisleri, ilim konuları vb. üzerinde hazırlıklı konuşmalar şeklinde yapılmalıdır. Öğrencilere iyi bir hatibin çok okuması, topladığı malzemeyi çok iyi düzenlemesi gerektiği fikri verilmeli, edebiyat derslerinde hitabet örnekleri üzerinde yaptıkları çalışmalar hatırlatılmalıdır.

12. Meclis müzakeresi usulleri

Bu tip çalışmalar, esasında birer münakaşadır. Yalnız daha mazbut ve şekilcidir. Müzakerelerde toplantının zaptını tutmak suretiyle yazılı kompozisyona da yer verilir.

Müzakere gün, saat ve gündemi sınıfça önceden tespit edilir. Oturumu, en yaşlı üye olarak öğretmen açar; sonra seçimler yapılır. Gündemin maddeleri üzerinde münakaşalara geçilir, kararlar verilir. Bir teklifin ileri sürülmesi, münakaşa edilmesi, geri alınması başka güne bırakılması, teklifte değişiklik yapılması gibi hususlar çok tabîî bir şekilde yürütülmelidir.

Öğrenci teşekküllerinin yapacakları toplantılarda müzakere usullerine uygun hareket edilmelidir.

Düzeltilmeler

Dil ve edebiyat çalışmalarının verimi, bilhassa yapılacak düzeltmelere bağlıdır. Düzeltmenin gayesi, öğrenciye zayıf bulunduğu noktaları haber vermek ve bu konularda kendisine yardım etmek olmalıdır. Öğrencinin, öğretmeni tarafından hatalarının takip edildiğini bildiği nispette dikkatli olacağı da unutulmamalıdır.

Düzeltmenin başlıca iki şekli vardır:

1. Doğruyu, öğretmenin vermesi;
2. Yanlışların öğretmen tarafından isimlendirilip işaretlenmesi ve düzeltme işinin gerekli ikazlarla öğrenciye bırakılması.

Birinci şekil, öğrenciyi pasif bırakacağı için, faydalı değildir. Buna zaruret hâlinde başvurulabilir. Şu hâlde okullarımızda ikinci şeklin uygulanması lâzımdır.

Hatalar, cesaret kırarcasına, hemen ve toptan söylenmemeli, önce müşterek olarak tespit edilerek, bunların en çok tekrarlananlarından işe başlanmalıdır. Düzeltmeler, sözlü ikazlarla daima takviye edilmelidir.

Mühim olan bir nokta şudur: Düzeltme işi yalnız Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenine bırakılmamalıdır. İyi ifade edilmemiş olan herhangi bir konunun bilinmiş sayılması doğru olmayacağı için, her öğretmen, önce bir ana dili öğretmeni gibi hareket edecek ve düzeltmelerde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeniyle işbirliği yapacaktır. Kendi konuşmalarında ve yazılarında öğretmenin dikkatsiz davranması ise, üzerine aldığı vazifenin mahiyetiyle telifi mümkün olmayan, büyük bir meslek hatasıdır.

Not: Kompozisyon, ayrı not konusudur.

Ders konuları

I. Sınıf

(Haftada 2 saat)

1. Sözlü

- a. Karşılıklı konuşma, açıklama haber verme, sözlü rapor, hikâye anlatma
- b. Münakaşa

2. Yazılı

- a. Cümle ve paragraf teşkili
- b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, küçük bir yazının plânını hazırlama
- c. Raporlar, kısa gazete haberleri, ilânlar, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvirler, konuşmalı yazılar ve hikâyeler, hikâye e roman incelemeleri, kısa fikir yazıları.

II. Sınıf

Edebiyat ve Fen kolları

(Haftada 1 saat)

1. Sözlü

- a. Karşılıklı konuşma, açıklama, sözlü rapor, hikâye anlatma
- b. Münakaşa

2. Yazılı

- a. Cümle ve paragraf teşkili
- b. Plân ve özet çıkarma, not alma ve bilgi toplama, bir yazının plânını hazırlama
- c. Raporlar, gazete haberleri, gezi ve seyahat notları, yazılı yoklama sorularının cevapları, mektuplar, tasvir ve portreler, konuşmalı yazılar ve hikâyeler, hikâye ve roman incelemeleri, kısa fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

III. Sınıf

Edebiyat ve Fen kolları

(Haftada 1 saat)

1. Sözlü

- a. Mülakat
- b. Münakaşa, münazara, meclis müzakere usulleri
- c. Sözlü inceleme, konferans

2. Yazılı

- a. Paragraf teşkili
- b. Bir kitabı inceleme, fikir yazıları, edebî yazılar (yalnız kabiliyetli öğrenciler için).

Dil bilgisi

Bilindiği gibi dil, düşüncelerimizden, duygularımızdan ve isteklerimizden ayrı değildir; bilâkis iç hayatımızın görünen bir cephesidir. Dil bilgisinin de, dilin sırf şekil bakımından tasviri tarzında mücerret bir ders konusu olarak değil, metinler üzerinde yaptırılacak müşahedelerle, mukayeselerle mananın iyi kavranmasını, dolayısıyla öğrencinin kendi fikirlerini, duygularını ve isteklerini doğru ifade etme şuuruna varmasını hedef tutan yapıcı bir çalışma çeşidi olarak anlaşılması gerekir.

Okuma parçalarında bir dil meselesini aydınlatabilmek tipik cümlelere sık sık rastladığımız gibi, öğrenci yazılarında ve konuşmalarında, bir yanlış düzeltmenin, bir kuralı benimsetmenin türlü fırsatlarını elde ederiz. (Hatta, dil konularıyla alâkasız görünen öbür derslerde her öğretmen için sayısız imkânlar vardır.) Şu hâlde dil incelemelerine ayırabileceğimiz en elverişli zaman, okuma ve kompozisyon saatleri içinde (aşağı yukarı bu derslerin dörtte biri) olacaktır. Fakat bu incelemeler dersin akışını durduracak çıkışlar tarzında değil, onu tamamlayan manalı derinleşmeler tarzında olmalıdır.

Dil -ifade ve üslûp farklarının altında kendine mahsus kanunları bulunan sağlam ve rabıtalı bir sistemdir. Ondaki değişiklikler, şahsî heveslere veya tesadüflere bağlı değildir. İstisnaların bile belli sebepleri vardır. (Eski metinler incelenirken bunların örneklerine rastlanabilir.) Bu gerçeğin, birtakım kurallara - bilerek veya bilmeyerek - kendisinin de uymakta bulunduğunu sözlerinde ve

yazılarında göstermek suretiyle, öğrenciye telkin edilmesi, konusunun gerektirdiği ciddiliği sağlamak ramından mühimdir.

Dil çalışmaları öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ayarlanmalıdır. Bunun için, ilk derslerde yapılacak ufak yoklamalarla, onların neleri bildikleri ve neleri bilmeye muhtaç bulundukları ve o ders yılı içinde hangi işlerin yapılacağı tespit edilmelidir. Bilinen konular ve rahatça kullanılmakta bulunan kurallar üzerinde ısrar etmenin faydası yoktur.

Düşüncenin ifadedeki karşılığı daima cümle olduğundan, incelemelere cümleden başlamamız, ondan sonra derece derece cümleciklere, söylenişleri birer bütün teşkil eden kelime gruplarına geçmemiz doğru olur. Kelime ancak cümlenin içinde hayat kazanacağı için, sabit ve sarîh bir varlığı olmayan mücerret kelimeler üzerinde uğraşmamız, beklediğimiz verimi sağlayamayacaktır.

Üzerinde durulacak dil hadiselerinin öğrencilerin katacakları misallerle zenginleştirilmesine, sezdirilen bir kuralın jimnastik mahiyetinde alıştırmalarla itiyat hâline getirilmesine ve bu itiyadın kaybolmasını önleyecek hatırlatmalara ehemmiyet verilmelidir. Bir kuralı basit ve net bir formül hâlinde belirten kuvvetli cümlelerin ve mısraların ezberletilmesi, bunun benimsenmesine yardım edebilir.

İncelemelerde kelimelerin ve cümlelerin doğru söylenişlerine, imlâya ve noktalamaya dikkat edilmelidir. İcabında imlâ yoluyla yazdırılacak bir cümle, bir paragraf, dil çalışmalarına başlangıç olabilir.

Dil çalışmaları, yukarıda açıklandığı gibi öğrencilerin ihtiyaçlarına göre ayarlanmak suretiyle, yıldan yıla derinleştirilerek lise tahsili boyunca devam edecektir. Daha çok tasvirî mahiyette kalan bahislerin (I. sınıflarda 1. ve 2.; II. sınıflarda 1. ve 3.; III. sınıflarda üniteler), sözlü kompozisyon faaliyetlerinde münakaşa ve tenkitli konferans konusu tarzında ele alınması mümkündür. Öbür üniteler, devamlı inceleme ve alıştırma konularıdır.

Öğrenci, sistemli ve alıştırmalı bir Dil bilgisi kitabını her zaman eli altında bulunduracak gerektikçe buna müracaat edecektir.

Ders konuları

I. Sınıf

1.
  - a. Dil, dillerin doğuşu
  - b. Konuşma ve yazı
2.
  - a. Ses, ses yolu
  - b. Dilimizin sesleri, hece, kelime
  - c. Dilimizde sesli uyumu
3. Vurgu, ulama, ton (Okumada, sözlü kompozisyonda)
4. Kökler ve ekler (Metin incelemelerinde), basit ve bileşik kelimeler (Metin incelemelerinde, Yazılı kompozisyonda)
5. Kelime çeşitleri ve bunların yerini tutan gruplar (Cümledeki görevlerine göre, Okumada ve Kompozisyonda)
6. Kelimelerin söylenişi (Okumada, Sözlü kompozisyonda)
7. Cümleler (Bütün çalışmalarda)
8. İmlâ (Okumada, Yazılı kompozisyonda)
9. Noktalama (Okumada, Yazılı kompozisyonda)

II. Sınıf

Edebiyat ve Fen kolları

1. Dilimizin dünya dil grupları arasındaki yeri
2. Türk lehçeleri (Okumada örnekleriyle), ağızlar (Okumada ve Sözlü kompozisyonda)
3. Türklerin kullandıkları alfabeler
4. Dilimizde en çok kullanılmış yabancı dil kuralları (Metin incelemelerinde)
5. Türkçe'de kelime türetme yolları (Metin incelemelerinde ve sırası geldikçe öbür çalışmalarda)
6. Kelime çeşitleri ve bunların yerini tutan gruplar (Cümledeki görevlerine göre, Okumada, Sözlü kompozisyonda)
7. Kelimelerin söylenişi (Okumada, Sözlü kompozisyonda)

8. Cümleler (Çeşitli cümlelerin söylenişinde ve öğelerindeki değişikliklerden doğan mana farkları. Metin incelemelerinde, Kompozisyonunda)
9. İmlâ (Okumada, Yazılı kompozisyonunda)
10. Noktalama (Okumada, Yazılı kompozisyonunda)

III. Sınıf

Edebiyat ve Fen kolları

1. Türk dili tarihi (Kısaca)
2. Dilimizde en çok kullanılmış yabancı dil kuralları (Metin incelemelerinde)
3. Türkçe’de kelime türetme yolları (Metin incelemelerinde, sırası geldikçe öbür çalışmalarda)
4. Kelimelerin söylenişi (Okumada, Sözlü kompozisyonunda)
5. Kelimelerde mana değişiklikleri (Kaybolmuş, eski, yeni; manası daralan, genişleyen, değişen; terim, deyim ve mecaz hâline gelen kelimeler ve gruplar... Metin incelemelerinde)
6. Dilimizde kelime gruplarının türlü devirlerdeki şekilleri arasındaki farklar (Metin incelemelerinde)
7. Cümleler (Edebiyatımızın türlü devirlerindeki nesir cümlelerinin farkları. Metin incelemelerinde).

Ek-6. 1976 Türk Dili ve Edebiyatı Müfredat Programı⁵⁴**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI****GENEL AMAÇLAR:**

1- Türk edebiyatının hem muhteva, hem üslûp bakımından en mükemmel örneklerini, tenkidi bir görüşle, modern metotlarla ve mukayeseli bir şekilde incelemek suretiyle öğrencilere:

a- Sağlam bir zevk ve duygu terbiyesi vermek;

b- Okuduklarını anlama, anladıklarını, duyduklarını, düşündüklerini ve gördüklerini güzel Türkçemizin bütün imkânlarıyla en doğru ve tesirli şekilde ifade yollarını öğrenmek;

c- Dil ve edebiyat meseleleri üzerinde, ilmî, objektif düşünme alışkanlığı kazandırmak;

d- Türk dilinin ve edebiyatının dünya kültürü içindeki gerçek yerini ve önemini kavramalarına imkan ve zemin hazırlamak;

e- İlim ve kültür bakımından gelişme, ilgi, istidat ve kabiliyetlerine göre yetiştirme fırsatı sağlamak;

2- Edebî eserlerde aksetmiş bulunan, Türk düşünce sisteminin ana çizgilerini, Türk cemiyetine has değer hükümlerini, Anayasamızda ifadesini bulan Türk millîyetçiliği idealini öğrencilere benimsetmek;

3- Öğrencilerin, Millî Eğitim Temel Kanununun bilhassa 2., 10. ve 11. maddelerinde tespit edilen hedefler istikametinde gelişmelerine yardımcı olmaktır.

A- TÜRK EDEBİYATI DERSİNİN AMAÇLARI:

Türk edebiyatının muhteva, estetik değer, dil ve üslûp bakımından en mükemmel eserlerini okutmak suretiyle, öğrencilere:

a- Bu eserleri tanıtmak ve sevdirmek;

b- Bu eserlerde ifadesini bulan Türk Millîyetçiliği idealini, Türk cemiyetine has değer hükümlerini tanıtmak;

⁵⁴ Milli Eğitim Bakanlığı, 4 Ekim 1976 Gün, 1901 Sayılı Tebliğler Dergisi

c- Bu eserler vasıtasıyla, Türk ruhunu ve Türk düşünce sisteminin devirden devire, nesilden nesile, değişen ve değişmeyen motiflerini tespit yoluyla, bizi biz yapan başlıca unsurları göstermek;

d- Zengin bir kelime hazinesi ve güzel, akıcı, canlı bir üslûp kazandırmaktır.

B- TÜRK DİLİ DERSİNİN AMAÇLARI:

1- Türk dilini, psikoloji, sosyoloji gibi kendi kanunları içinde müstakil bir ilim dalı olarak incelemek suretiyle, öğrencilerin:

a- İnsanlar arasında duygu, düşünce, fikir ve bilgi alışverişinin temel vasıtası olan dilin bütün imkânlarından kolayca faydalanmalarını;

b- Fikrî bakımdan gelişmelerini;

c- Türk Dili ve başlıca meseleleri hakkında objektif düşüncelerini sağlamak

2- Yazı dilini, standart Türkçeyi, kaideleriyle ve edebî metinlere dayalı olarak öğretmek suretiyle, öğrencilerin:

a- Kelime hazinesini zenginleştirmelerini;

b- Edebî metinlerden seçilecek cümlelerin tahlili ile Türk dilini tabiîliği ve zengin ifâde imkânları içinde ele alabilmelerini;

c- Binlerce yıllık kültür eserlerimize alâka duymalarını;

d- Millî birliğin temel unsurlarından biri olan dil birliğini benimsemelerini temin etmek.

3- Türkçenin, asırlarca, her türlü yabancı tesirlere rağmen, varlığını korumuş olmasındaki kudretini, akıcılığını ve güzelliğini göstermek suretiyle, öğrencilere:

a- Türkçeyi sevdirmek;

b- Kuvvetini ve canlılığın dil şuurundan alan bir millî şuur kazandırmak.

4- Türk dilini, millî kültürün taşıyıcı unsuru olarak ele almak suretiyle, öğrencilerin Türk aydınları olarak yetişmelerine imkân ve zemin hazırlamaktır.

C- TÜRKÇE KOMPOZİSYON DERSİNİN AMAÇLARI:

1- Öğrencileri, Türk edebiyatının şiir ve nesir sahasında en mükemmel örnekleriyle karşı karşıya getirmek suretiyle, onlara:

a- Okuduğunu anlama ve anladığını güzel ve tesirli bir şekilde anlatma yollarını göstermek;

b- Gördüklerini, duyduklarını, düşündüklerini olgun bir seviyede ifade imkânı kazandırmak;

c- Yazı ve konuşma dilinde gerekli teknikleri nasıl geliştirebileceklerini öğretmek.

2- Öğrencilerin, yaş, cinsiyet, zekâ ve kültür seviyesine uygun, zevk ve alâka duyabilecekleri konuları seçmek suretiyle, onların:

a- Yazmaya karşı duydukları tereddüt, çekingenlik, hattâ korku vb. gibi duygularını yenmelerine;

b- Bu sahada mevcut kabiliyetlerini geliştirmelerine yardımcı olmak.

3- Kompozisyon dersinin, dil ve edebiyat konularıyla olduğu kadar, diğer ilim ve kültür sahalarıyla münasebeti üzerinde durarak, öğrencilerin:

a- Okuma zevkini geliştirmek,

b- Kültür bakımından olgun bir seviyeye gelmelerini sağlamaktır.

GENEL AÇIKLAMALAR:

1- Türk Dili ve Kompozisyon ile Türk Edebiyatı dersleri aralarında münasebet bulunmakla beraber, amaçları, konuları ve öğretim şekilleri farklı olduğu için, her biri kendi maksadına uygun olarak okutulmalı, imtihanlarda da ayrı notla değerlendirilmelidir.

2- Türk Dili dersinin gayesi, Türk çocuklarına Türkçenin dünya dilleri içindeki yerini, tarihî gelişmesini, yeryüzündeki dağılımını, yapısını, bugün konuşulan ve yazılan Türkiye Türkçesinin esaslarını, kelime seçerken ve cümle kurarken uyulması gereken kaideleri öğretmektir.

Dil başlı başına bir disiplindir. Bilindiği üzere, bugün bütün dünyada dil vakıasını tarih, coğrafya, fizik veya matematik gibi müstakil olarak inceleyen ilim dalları vardır.

Liselerde dilin ayrı bir ders olarak okutulması, Türk çocuklarının dikkatini kültür bakımından çok önemli olan bu disipline çekecek ve onlarda bir dil şuuru meydana getirecektir. Millî birliğin temeli olarak da, dilin liselerde ayrı olarak okutulmasında fayda vardır. Ortak bir konuşma ve yazma terbiyesi vermek de dil derslerinin hedefleri arasına girer.

3- Türkçe Kompozisyon dersinin gayesi, öğrencileri yazı yazmaya ve konuşturmaya alıştırmaktır. Kompozisyon dersi teorik olmaktan ziyade pratiktir.

Bu derslerde öğretmenin vazifesi, öğrencilerin hepsini gördüklerini, okuduklarını, düşündüklerini ve hissettiklerini sözlü ve yazılı olarak anlatmaya teşvik etmek, hattâ zorlamaktır. İnsan düşüncesini harekete geçirmede belli esaslara göre konuşma ve yazmanın büyük rolü vardır. Konuşma ve yazma öğrencileri aktif kılar. Demokratik tartışma ve sosyal münasebetlerin büyük nispette konuşma ve yazmaya dayandığı düşünülürse, öğrencilere böyle bir dersin ayrı bir dikkatle öğretilmesinin ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.

4- Türk Edebiyatı derslerinin gayesi, Türk çocuklarına, kendi milletinin yüzyıllar boyunca yarattığı değerli edebî eserleri tanıtmak, onlarda ifadesini bulan Türk Millîyetçiliği idealini, Türk milletine has değer hükümlerini öğretmek suretiyle nesiller arasında ortak bir kültür tesis etmektir.

Her milletin hayata bakış tarzı, millî inançları ve zevki kendi edebiyatında tecelli eder. Bu bakımdan Türk Edebiyatı dersi, Türk çocuklarına millî tarih şuurunu ve millî ruhu aşıl原因an en mühim vasıtalardan biridir. Edebî metinlerin incelenmesi, öğrencilerin daha derin duyma ve düşünmelerini de sağlar. Onlar dilin güzel ve tesirli bir şekilde kullanılması için de örnek olurlar. Edebiyat dersleri, öğrencilerin zevklerini ve duygularını geliştirme kadar, onlara millî terbiye verme ve ortak bir kültür yaratma maksadını da güttüğü için, lise seviyesindeki bütün okullarda, bir ölçüde, aynı müfredata göre okutulmalıdır.

Edebiyat derslerinde, Türk milletinin tarih boyunca yarattığı en güzel metinler okutulmalı, çağdaş edebiyattan da ortak değer haline gelmiş metinler seçilmelidir. Öğretmenler edebiyat derslerinde öğrencilere kendi şahsî ve hususî temayüllerini aşlamaya kalkmamalıdır. Böyle bir davranış “ortak millî kültür” kavramına aykırı olur.

Öğretimin, her kademesiyle, şahısların veya zümrelerin değil, devlet ve milletin emrinde sorumlu bir müessese olduğu unutulmamalıdır. Henüz kültürleri ve tenkit kabiliyetleri gelişmemiş olan öğrencilere, ortak değer haline gelmemiş eserleri vermek, doğru değildir. Bu seviyedeki öğrenci, her şeyden önce, kendi milletinin, ortak değer haline gelmiş eserlerini tanımalıdır.

Bakanlığımız, öğrencilerin edebiyat kültürünü arttırmak, ders içi ve ders dışı çalışmalarına kaynak teşkil etmek üzere, Türk edebiyatının her devresine ait programın amacına uygun metinleri ihtiva eden zengin antolojiler, monografiler

hazırlatacaktır. Ancak ortak metinler vasıtasıyla, ortak bir kültür edinilebilir. Bu bakımdan, sınıfta ders kitapları ile Bakanlıkça hazırlanan veya tavsiye edilenlerin dışındaki kitaplara yer verilmesinin mahzurları çok açık olarak meydandadır.

Türk Edebiyatı müstakil bir derstir. Türk Dili ve Türkçe Kompozisyon dersleri ise müstakil olarak okutulmakla beraber, tek notla değerlendirilecektir.

Aşağıda Türk Edebiyatı, Türk Dili ve Türkçe Kompozisyon derslerinin müfredatı ve bunların hangi esaslara dayanacağı gösterilmiştir.

1976

TÜRK EDEBİYATI MÜFREDAT PROGRAMI

AÇIKLAMALAR:

1- Bu devrede öğrenciler, Türk dilinde tarih boyunca yaratılmış güzel ve değerli eserlerle, millî kültür ve medeniyet tarihimizin gelişme çizgisine daha sistemli bir şekilde bağlı olarak, karşılaşacaklardır. Ancak, öğrenciler, okudukları metinlerle, bu metinlerin meydana getirildiği tarihî devir, kültür ve medeniyet çevresi arasındaki münasebetleri kendi kendilerine bulamazlar. Bunun içindir ki, metin tahlilinde bu münasebetler üzerinde durulmalıdır.

2- Edebiyat ve onun dayandığı dil ve kültür, çağlar boyunca değişir ve gelişir. Metin tahlilleri devirden devire, nesilden nesile, şahsiyetten şahsiyete değişen ve değişmeyen unsurları belirtecek şekilde yapılmalı, Türk dilinin ve edebiyatının tarihî gelişmesi tespit edilmelidir.

3- Edebî metin, devri ile olduğu kadar, yazarının hayatı ve mizâcı ile de ilgili olabilir. Bu sebeple eser ile yazarı arasındaki münasebet hakkında da bilgi verilmesi gerekir. Fakat bu bilgi metinden hareket edilerek verilmelidir.

4- Aşağıdaki ders konuları dört ana türde toplanmıştır. Bundan maksat, metinler işlenirken her türdeki eser ve şahsiyetlerin birbirleriyle daha yakından mukayese edilmesini sağlamak ve bu yolla edebiyatımızın dört ana türündeki tarihî gelişmeyi öğrencilere daha açık olarak gösterebilmektir. Böyle bir gruplandırma, ayrıca, sanatkarların edebî şahsiyetlerini tespit ve tayinde öğretmene daha geniş imkânlar sağlayabilecektir. Zira, birkaç türde eser vermiş olan bir sanatkarın, çeşitli cepheleri, böylece zaman fasılları ile ayrı ayrı belirtilerek aralarındaki

münasebet gösterilebileceği gibi, aynı zamanda, o sanatkarın edebî şahsiyeti bir bütün halinde ele alınabilecek ve dolayısıyla edebiyat tarihimizdeki yeri ve önemi daha gerçekçi bir tahlile tabi tutulmuş olacaktır.

5- Türk Dili ve Edebiyatı programları, bütün sınıflar arasında birbirini tamamlayacak ve bir bütünlük teşkil edecek şekilde düzenlenmiştir. Edebiyatımızın tarih boyunca yetiştirdiği her sanatkârdan hatta her büyük sanatkârdan her sınıfta örnekler okutulması mümkün değildir. Şahsiyetler ve eserlerinden alınan örnekler sınıf seviyeleri ve programların gayeleri dikkate alınarak, sınıflar arasında dağıtılmıştır. Nitekim, bazı şahsiyetlerden sadece birinci sınıfta örnekler verilmekle yetinildiği halde, edebiyat tarihimizde mühim yeri olan, çok cepheli bazı sanatkârların çeşitli eserleri üzerinde ikinci sınıfta da durulması gerekli görülmüştür. Öğretmenler, bu gibi şahsiyetlerden alınmış örnekler üzerinde çalışırken, öğrencilere, birinci sınıfta o şahsiyet hakkında edindikleri bilgi ve intibâlarını hatırlatmalı, bunları, bu yıl edinilenlere kaynaştırıp bütünleştirmeli, o şahsiyet hakkında daha geniş ve daha tam bir bilgi kazandırmaya çalışmalıdır.

6- Metin incelemelerinde;

- a- Nesir, nazım gibi ifade şekilleri ve edebî türler,
- b- Vezin kafiye, nazım şekilleri gibi ses unsurları,
- c- Mecazlar, ifade sanatları gibi dil ve söyleyiş hususîyetleri,
- d- Yazarların şahsî üslûp özellikleri,

e- Eser ile yazar ve devri arasındaki münasebet gibi hususlar açıklanmalı, ayrıca öğrencilere, eser ve yazarlarına karşı sevgi ve saygı aşılanmalıdır.

7- Muhteva çalışmalarında, öğrencilere eserdeki ana duygu veya düşüncüyü bulduracak, metnin ruhuna nüfûz edecek tarzda hareket edilmelidir.

8- Öğrencilerin kelime hazinelerinin her derste biraz daha zenginleşmesine azamî dikkat sarfedilmeli, ilim dışı zorlamaların mahsulü kelimelere yer verilmemeli, bu hususta M.E. Bakanlığının 7.11.1975 tarih ve 11446 sayılı “Dilde Aşırılıklardan Sakınılması Hakkında”ki genelge (Tebliğler Dergisi, Cilt 38, 17 Kasım 1975 tarih ve 1860 sayılı) esasları göz önünde tutulmalıdır.

9- Her türe giren metinler;

- a- Muhtevalarına,
- b- Yapılarına,

c- Dil ve üslûp özelliklerine göre incelendikten sonra, aynı türden diğer benzerleriyle, muhteva, yapı dil ve üslûp farkları belirtilmelidir.

10- Roman ve hikâye tarzındaki eserlerde:

a- Tip tasvirleri,

b- Dekor tasvirleri,

c- Hareket ve vak'a,

d- Sosyal ve psikolojik tahlilleri ihtiva eden parçalar üzerinde durulmalıdır.

11- Eski edebiyatımızın büyük sanatkârlarından seçilecek örneklerin, hem sanatkârın dünya görüşünü, üslûp ve şahsiyetini; hem de, temsil ettiği edebiyat ve sanat anlayışını, bu sanat ve edebiyatın güzellik ve mükemmelliğini tebarüz ettirecek vasıfta olmasına dikkat edilmelidir.

12- Her türden seçilecek metinlerin; öğrenciler için alâka çekici ve onların hayata, tabiata, ailelerine, vatan, millet, cemiyet ve insanlığa, Türk büyüklerine, Türk zaferlerine karşı sevgi ve saygı duymalarını temin edecek vasıfta olmasına itina gösterilmeli, milletimizin mazisinden nefret duygusu yaratan, hali hazır duruma ve istikbali hakkında şüphe, tereddüt, bedbinlik uyandıran, sınıf içinde ve dışında ideolojik münakaşalarda, hatta gittikçe çatışmalara sebebiyet verecek eserlerden ve yorumlardan kaçınılmalıdır.

13- Metin seçiminde, millî, ahlâkî değerlere bağlılık esas alınmalı, çeşitli sürtüşmelere meydan verebilecek, yıkıcı, bölücü, ideolojik mahiyetteki eserlerden sakınılmalıdır.

14- Her türdeki metinler Millî Eğitim Temel Kanunu'nda belirtildiği üzere, Atatürk İnkılâplarına ve Anayasanın başlangıcında ifadesini bulan Türk Millîyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin millî ahlaki, insani, manevi, kültürel değerlerini benimsemiş, vatanını, milletini, ailesini seven, koruyan, yücelten, Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen nesillerin yetişmesini sağlayacak vasıftaki örnekler arasından seçilmelidir.

15- Metin seçiminde bu programa göre okullara tavsiye edilmiş ders kitapları ile antolojilerden faydalanılmalıdır.

KONULAR
TÜRK EDEBİYATI
1. SINIF

Bu sınıf edebî metinlerin incelenmesine bir başlangıç teşkil ettiği için, önce ana hatlarıyla edebiyat, edebiyat nevileri, Türk edebiyatının devirleri, sahaları ve başlıca özellikleri hakkında bilgi verilmelidir.

1. EDEBİYATA GİRİŞ:

- a- Edebiyatın mahiyeti, dilin çeşitli şekillerde ve edebi eserlerde kullanış tarzı.
- b- Edebiyat nevileri ve özellikleri,
- c- Türk Edebiyatı'nın devreleri ve her devrin karakteristik özellikleri.

II. HİKÂYE TARZINDA YAZILMIŞ ESERLER:

1- İslâmiyetten Önceki Devir:

- a- Oğuz Kağan Destanı
- b- Budist Uygurlara ait bir hikâye

2- İslâmî Devir:

Dede Korkut Kitabı'ndan bir hikâye,
 Köroğlu Destanı
 Bir Türk masalı
 Kerem ile Aslı
 Leyla ile Mecnun

3- Avrupaî Devir:

Halit Ziya'dan bir hikâye
 Ömer Seyfettin'den bir tarihî kahramanlık hikâyesi,
 Halide Edip'ten bir parça,
 Memduh Şevket Esendal'dan bir hikâye,
 Sait Faik'ten bir hikâye.

III. TÜRK ŞİİRİ:

1- İslâmiyetten Önceki Devir:

Divan-ı Lügat-it Türk'ten tabiat ve yiğitlikle ilgili şiirler.

Uygur şiirinden örnekler.

2- İslâmî Devir:

Kutadgu Bilig'den dini duygular ve tabiat sevgisini ifade eden şiirler.

Yunus Emre'den Tanrı, insan ve tabiatı konu alan şiirler.

Anadolu Halk şiirinden tabiat, yiğitlik ve aşk konularıyla ilgili şiirler.

Divan şiirinden örnekler:

(Aşk, tabiat, savaş, kahramanlık, ahi konularını ihtiva eden gazel, kaside, mesnevî, rübâî, murabba, muhammes vs.)

Süleyman Çelebi

Fuzûlî

Bakî

Nef'î

Nedim

3- Avrupaî Devir:

a- Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar gelişen Türk edebiyatı, hürriyet, vatan sevgisi, tabiat sevgisi ve dayanışma duygularını telkin eden şiirler:

Namık Kemal,

Abdülhak Hamit,

Mehmet Akif

b- Cumhuriyet Devri Türk edebiyatından vatan, aile, tabiat ve insan sevgisini ve kahramanlık duygularını telkin eden şiirler.

Yahya Kemal Beyatlı, Ahmet Haşım, Faruk Nafiz Çamlıbel, Necip Fazıl Kısakürek, A. Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli Kanık.

IV. TÜRK TİYATROSU:

a- Türklerde seyir ve temaşa geleneği:

Meddahlık, Karagöz, Orta Oyunu

b- Avrupaî Türk tiyatrosu:

Şair Evlenmesi

Vatan yahut Silistre

Akın (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Yaprak Dökümü (Reşat Nuri Güntekin)

Üç Turunçlar (Behçet Necatigil)

V. DENEME VE FİKİR YAZILARI:

1- İslâmiyetten Önceki Devir:

Tonyukuk Abidesi,
Sekiz Yükmek,
Divan-ı Lügat-it Türk'ten atasözleri

2- İslâmî Devir:

a- Kutadgu Bilig'den devlet, cemiyet ve ahlâkla ilgili parçalar.

b- Anadolu Türk nesrinden insan, Tanrı, hayat, ahlak ve cemiyetle ilgili parçalar.

Sinan Paşa, Birgivi, Katip Çelebi.

3- Avrupaî Devir:

Namık Kemal
(Vatan, hürriyet ve insan iradesiyle ilgili parçalar)

Ziya Gökalp
(Millet ve kültürle ilgili parçalar)

Halit Ziya Uşaklıgil
(Dil sevgisiyle ilgili parçalar)

Yahya Kemal Beyatlı
(Türk Medeniyeti ile ilgili parçalar)

Peyâmi Safâ
(Sanat, edebiyat ve tenkidle ilgili parçalar)

Atatürk'ün Nutkundan parçalar.

II. SINIF

Türk Edebiyatını tarihî akışı içinde görebilmek için, Lise 2. sınıf ders kitabında da, metinler, üç medeniyet devresine göre seçilecektir. Yalnız metinler Türk Edebiyatı ve medeniyetinin birinci sınıfta verilmeyen yönlerini ihtiva edecektir. Bu sınıfta. metin tahlilinde İslâmî devre edebiyatına ağırlık verilecektir.

1. HİKÂYE TARZINDA YAZILMIŞ ESERLER:

1- İslâmiyetten Önceki Devir:

a- Orhun Kitabeleri:
(Müstakil bir devlet kurmak için savaş)

- b- Göktürklerin inandıkları değerler,
- c- Göktürk Kitabelerinin üslûbu,
- d- Destan ile tarih arasındaki fark ve münasebet,
- e- Ergenekon Destanı,
- f- Budist ve Maniheizt Türklere ait dinî hikâyeler.

2- İslâmî Devir:

İslamiyeti telkin eden menkıbe ve hikâyeler.

- a- Mevlit,
- b- Battalgazi Destanı,
- c- Anadolu Halk Hikâyeleri,

3- Avrupaî Devir:

- a- Tanzimat Devri romanlarından örnekler;
Namık Kemal - İntibah
Şami Paşazâde Sezai - Sergüzeşt
Recaizâde Mahmut Ekrem - Araba Sevdası
- b- Serveti Fünûn Devri romanı:
Halit Ziya Uşaklıgil - Maî ve Siyah
- c- Cumhuriyet Devri romanından örnekler:
Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Reşat Nuri Güntekin
Peyami Safâ
Abdülhak Şinasi Hisar (Fehim Bey ve Biz)
Ahmet Hamdi Tanpınar

II. TÜRK ŞİİRİ:

1- İslâmiyetten Önceki Devir:

Eski Türk şiirinden örnekler.

2- İslami Devir:

- 1- Ahmet Yesevi.
- 2- Kutadgu Bilig.

3- Anadolu tekke şiirinden örnekler:

Karacaoğlan.

Divan Şiirinden örnekler:

Ahmet Paşa, Ali Şîr Nevâî Baki, Fuzûlî, Nev'î, Nailî, Nabi, Nedim, Şeyh Galip.

3- Avrupaî Devir:

a- Tanzimat Devri;

Namık Kemal, Abdülhak Hamit Tarhan, Recaizâde Mahmut Ekrem,
Muallim Naci.

b- Servet-i Fünûn Devri:

Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Hüseyin Siret.

c- Fecr-i Atî Devri:

Ahmet Haşim

d- Mehmet Akif Ersoy

e- Türkçülük Cereyanı;

Ziya Gökalp, Mehmet Emin Yurdakul, Emin Bülent Serdaroğlu

f- Yahya Kemal Beyatlı

g- Cumhuriyet Devri:

Faruk Nafiz Çamlıbel ve Beş Hececiler, Necip Fazıl Kısakürek, Ahmet
Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı, Orhan Veli Kanık, Arif Nihat Asya

II. TÜRK TİYATROSU:

Namık Kemal (Gülnehal)

Abdülhak Hamit (Finten)

Ahmet Vefik Paşa

Reşat Nuri Güntekin (Eski Hastalık)

Necip Fazıl Kısakürek (Tohum)

IV- DENEME VE DÜŞÜNCE YAZILARI:

1- İslâmiyetten Önceki Devir:

a- Budizmin ve Maniheizmin esaslarını anlatan fikir yazıları.

2- İslamî Devir:

a- İslamiyeti anlatan fikir yazıları.

b- Tasavvufu açıklayan fikir yazıları.

3- Avrupaî Devir:

Ziya Paşa, Namık Kemal, Ahmet Mithat Efendi, Cevdet Paşa, Ahmet Vefik
Paşa, Recaizâde Mahmut Ekrem, Muallim Naci, Cenap Şahabettin, Halit Ziya

Uşaklıgil, Mehmet Rauf, Hüseyin Cahit Yalçın, Yahya Kemal Beyatlı, Peyamî Safa, Ahmet Hamdi Tanpınar, Mehmet Kaplan (Edebiyat Üzerine Araştırmalar).

III. SINIF

A- TÜRK EDEBİYATINA UMUMÎ BAKIŞ:

I. ve II. sınıflarda Türk Edebiyatının muhtelif devirlerine ait çeşitli türde metinler üzerinde çalışmış olan öğrencilerin edindikleri bilgiler, bu sınıfta geniş bir senteze götürülecektir.

1- İslamiyetten önceki devre Türk Edebiyatı ve medeniyetine ait Prof. Dr. Fuat Köprülü, Prof. Dr. Zeki Velidi Togan, Ord. Prof. Dr. Reşit Rahmeti Arat, Prof. Dr. Ahmet Caferoğlu ve yabancı Türkologların incelemeleri,

2- İslâmî Devir Edebiyatı ve medeniyeti ile ilgili olarak Şuara Tezkireleri yanında Prof. Dr. Fuat Köprülü, Prof. Dr. A. Nihat Tarlan, Abdülbaki Gölpınarlı, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yahya Kemal Beyatlı, Nihat Banarlı, Agâh Sırrı Levend, Vasfi Mahir Kocatürk, Nurullah Ataç, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın incelemeleri,

3- Avrupaî devre Türk edebiyatı ve medeniyetiyle ilgili Prof. Dr. Fuat Köprülü, Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmail Habib Sevük, Nihat Sami Banarlı, Ahmet Kabaklı, Prof. Kenan Akyüz, Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın incelemeleri mevcuttur.

Bütün bu edebiyat tarihçi ve tetkikçilerinin eserlerinden seçilecek parçaların her birinin devirlerin ve şahsiyetlerin çeşitli cephelerini en iyi şekilde tespit eder mahiyette olmalarına ve birbirini tamamlayarak Türk Edebiyatı tarihi hakkında bütünüyle bir fikir vermelerine dikkat edilecek, eksik noktaları tamamlanacaktır. Bazı halledilmemiş meseleler hakkında değişik görüş ve fikirleri ihtiva eden parçaların da, bu seçmeler arasında yer alması, öğrencileri ilmî münakaşaya hazırlaması bakımından faydalı olacağı aşîkârdır.

B- TÜRK EDEBİYATININ ZİRVE TEŞKİL EDEN ESERLERİ:

Bunun için;

a- Roman, hikâye ve mesnevîler, geniş özetler ve seçmelerle, bütün olarak verildikten sonra tahlîli cihetine gidilecektir.

b- Şiirlerin tamamı verilerek, bütün halinde muhteva, şekil ve üslûp özellikleri bakımından tahlil edilecektir.

c- Makalelerin ve denemelerin tamamı verilerek, ihtiva ettiği görüş ve fikirler münakaşa edilecektir.

d- Tiyatro eserleri geniş özet ve seçmelerle tanıtılacaktır.

e- Bütün bu eserlerde Türk Edebiyatı'nın başlangıcından bugüne kadar değişen ve sabit kalan değerleri üzerinde durulacak, Türk Milleti olarak varlığımızın temelini teşkil eden, bizi biz yapan başlıca unsurların tespitine çalışılmaktadır.

f- Bu sınıfta Fen ve Edebiyat şubeleri arasında haftalık ders sayısı bakımından büyük fark bulunduğu cihetle, bu gruba alınan büyük eserlerden (x) işaretli olanlar hem Edebiyat hem de Fen kollarında müştereken okutulacak, diğerleri sadece edebiyat kollarında ele alınacaktır.

g- A, B ve C bölümlerindeki bahisler Fen ve Edebiyat kollarında müştereken okutulacak, D bölümündeki bahisler, vaktin müsaadesi nispetinde Edebiyat kolların da işlenecektir.

1-Şiirler:

x — Kanûni Mersiyesi (Baki),

Su Kasidesi (Fuzûlî),

Bahar Kasidesi (Nef'î)

İstanbul Kasidesi (Nedim),

Selimnâme (Yahya Kemal Beyatlı)

x — Süleymaniye'de Bayram Sabahı (Yahya Kemal Beyatlı),

x — Berlin Hatıraları (Mehmet Akif Ersoy),

Süleymaniye Kürsüsü'nden (Mehmet Akif Ersoy),

x — 0 Belde (Ahmet Haşim),

x — Han Duvarları (Faruk Nafiz Çamlıbel),

Kaldırımlar (Necip Fazıl Kısakürek),

x — Ne İçindeyim Zamanın (Ahmet Hamdi Tanpınar),

Destan Gibi (Orhan Veli Kanık),

2- Roman, Hikâye ve Mesneviler:

x — Leyla ve Mecnun (Fuzûlî)

Hüsn-ü Aşk (Şeyh Galip),

Mai ve Siyah (Halit Ziya Uşaklıgil),

Panorama (Yakup Kadri Karaosmanoğlu),

Tatarcık (Halide Edip Adıvar),

Matmazel Noralya'nın Koltuğu (Peyami Safâ)

x — Yalnızız (Peyami Safâ)

Saatleri Ayarlama Enstitüsü (Ahmet Hamdi Tanpınar),

3— Makale, Fıkra, Deneme, Tenkid, Nutuk:

Rüya (Ziya Paşa),

Celal Mukaddimesi (Namık Kemal),

Makber Mukaddimesi (A. Hamit Tarhan),

III. Zemzeme Mukaddimesi (Recaîzâde Mahmut Ekrem),

x — Türkçülüğün Esasları (Z. Gökalp),

Piyâle Mukaddimesi (Ahmet Haşim),

(Fuat Köprülü),

Ezansız Semtler (Yahya Kemal Beyatlı),

Sanat Eseri, Bir şey İfade Eder mi? (Peyami Safâ)

x — Türk Edebiyatında Cereyanlar (Ahmet Hamdi Tanpınar),

Kültür Değişmeleri'nden Seçmeler (Mümtaz Turhan),

Büyük Türkiye Rüyası'ndan Seçmeler (Mehmet Kaplan),

x — Büyük Nutuk (Atatürk),

C- DIŞ TÜRKLER EDEBİYATI:

(Umumî bilgi ve tipik örnekler)

D- DÜNYA EDEBİYATI:

Doğu ve Batı edebiyatlarından insan, aile, vatan sevgisi gibi duyguları telkin edene, ahlâkî ve estetik değere haiz parçalar.)

Tagor, İktbal, Sadi, Hafız, Hayyam, Racine, Molière, Shakespeare, Goethe'den örnekler üzerine çalışılacaktır.

TÜRK DİLİ

AMAÇLAR:

Dil düşüncenin aynasıdır. Çünkü insan dil ile düşünür. Dil aynı zamanda bütün insan bilgilerinin mahfazasıdır. Çocuk dilsiz doğar, fakat dillenme kabiliyetini beraberinde getirir; kısa zamanda şuurlanır. Artık ondan sonra, bütün insan gelişmesinin dil içinde cereyan ettiği görülür. Demek ki; dil, bütün ruhî ve

fikrî gelişmenin, çocuk ve insanda bütün zihni terbiyenin, eğitimin ve öğretimin temel anahtarıdır.

Dil böylece ferdî terbiye ve gelişmenin, ruh ve zihin faaliyetinin, bilgileri elde etmenin temel alet ve vasıtası olduğu gibi, sosyal münasebetlerin de başta gelen düzenleyicisidir. Dil, insana mahsus olan geniş öğrenme ve öğretme kabiliyetlerini tatbik sahasına çıkararak, bilgiyi toplayıp düzenleyerek ve insan cemiyeti içinde karşılık münasebetleri ayarlayarak hem insana ferdî fayda, hem de sosyal fayda temin etmekte büyük rol oynar.

İnsan her öğrendiğini dil ile öğrenip, dil ile sıraya koyup, dil ile kullanıp, dil ile muhafaza ettiğine göre, dil, aynı zamanda diğer bütün bilgilerin de müşterek aleti ve vasıtası durumundadır. Dil, hem kendi bilgi çerçevesinde zihnî gelişmeye yardımcı olur, hem de diğer bilgi sahalarına yardım eder. Bu itibarla, dil, bütün insan hayatının, bütün eğitim ve öğretim hayatının temel unsuru, bütün bilgi sahalarının ve derslerin ilk ve ana vasıtası, bütün programların dayanağıdır.

Bu sebeple eğitim ve öğretimin hedefine ulaşabilmesi için, dikkat edilecek ilk şart, dilin, yetişmekte olanlara iyi bir şekilde öğretilmesidir. Türk Millî Eğitiminde de en başta gelen hedefimiz, şüphesiz Türkçenin iyi ve yeterli bir şekilde okutulması ve öğretilmesidir.

Dil, insan dehâsının yarattığı harikulâde bir sistem, insan mizacının ortaya koyduğu en zengin bir hazine; hudutları bütün kâinatı, maddî manevî bütün varlıkları, bütün kavramları, fikirleri ve bilgileri için alacak şekilde şümûlü sonsuza açık muazzam bir mekanizmadır. İnsan, okulda ve hayatta bilgiyi kazanırken ve geliştirirken mütemadiyen dile hakimiyetini de arttırmak ve kuvvetlendirmek zorundadır. Bu sebeple, dil bilgisini ve dil imkanını geliştirmek üzere, yetişen insan, her kademedeki öğretimde, yaygın bir şekilde, dil dersleri ile yüz yüze gelmek mecburiyetindedir. Her kademedeki öğretimde ise, o kademenin şartlarına göre, farklı bir dil bilgisi programı tatbik edilmesi tabiidir.

İşte düşünmekte, düşüncenin geliştirilmesinde ve bilginin edinilmesinde temel alet ve vasıta olan dilin eğitim ve öğretimdeki ana hedefi, kendisinin dışındaki diğer derslerde de başarı için gerekli ilk katkıda bulunmaktır. Ayrıca şahsiyeti olgunlaştıran ve ferdi aydın insan yapan en mühim unsur da dil olduğuna göre, dil öğretiminin bir ana hedefi de çocuğun ve şahsın geliştirilmesidir.

Bunların yanında dilin çok mühim, bir diğer ana hedefi de sosyal akrabalık bağı ve millî birliği sağlayan en büyük unsur olarak millet hayatındaki birlik ve beraberliği takviye etmektir. Bilindiği gibi milleti meydana getiren en büyük sosyal unsur dildir. Dolayısıyla, dil varlığının cemi yeti teşkil eden fertlere iyi bir şekilde sindirilmesi, o cemiyetin millet bünyesini sağlamlaştırmak için, son derece lüzumludur.

Her ders için başarının ilk anahtarını vermek, insan zihnini ve şahsiyetini geliştirmek, millî şuuru kuvvetlendirmek şeklinde toplanacak olan bu amaçlar, şüphesiz, her milletle dil öğretiminin esas hedefleridir. Bu hedeflere ulaşmak da başka memleketlerde pek büyük bir güçlük arz etmez. Ancak Türkçenin yeryüzündeki medeni diller arasında hususî bir durumu, değişik bir yeri, kendisine mahsus çok farklı bir gelişmesi vardır.

Türkçenin çok müstesna bir tarihî ve coğrafi varlığı mevcuttur. Türkçenin bilinen devrelerinin mazisi iki bin seneye yaklaşmaktadır. Öte yandan Türkçe üç kıtaya yayılmış, bu geniş coğrafyada asırlarca konuşulmuş ve yazılıp okunmuştur. Bu tarihî derinlik ve bu coğrafi yaygınlık dolayısıyla Türkçenin yazı dili olarak bir çok tarihî devreleri ve kolları, konuşma dilleri olarak da bir çok lehçeleri, şiveleri ve ağızları meydana gelmiştir. Ayrıca Türkçede, zamanla bir çok değişiklikler ve yenileşmeler de vukû bulmuştur. Bu değişiklikler yalnız dil sahasında kalmamış, dilin dış kalıbı olan yazıya da aksetmiştir.

Bu durum, Türkçenin dil öğretimindeki hedeflerine ulaşmak için bir çok güçlükler doğurmakta ve bu güçlükleri yenmek için de Türk dili öğretimine ayrı bir gayret, dikkat ve itina gösterilmesi gerekmektedir.

Bu esaslar dahilinde, Türkçenin bu hususî durumunu da göz önünde bulundurarak liselerdeki Türk dili öğretiminin amaçlarını şöylece sıralayabiliriz:

1- Türkçeyi öğretmek: Türk dili dersleri çocuklarımıza konuşmada, okumada ve yazmada dili lâıykıyla kullanmak imkanı kazandırmalı, buna yardım etmelidir. Böylece onların diğer derslerindeki başarılarını kolaylaştırmalı, onları hayata daha güçlü olarak hazırlamalı, onları cemiyette daha sıkı bir millî kardeşlik duygusuna götürmelidir. Dil öğretiminde göz önünde bulundurulacak çerçeve ise, Türkçenin bütün eserlerinin Türk çocuklarına açık hale gelmesinin şartlarını hazırlamaktır.

2- Türkçedeki çalkantıları durdurmak: Türkçe uzun zamandan beri dilin bünyesinden gelmeyen dış tazyiklerle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu tazyikler hem Türkçenin varlığına, hem öğretime, hem de millî birlik ruhuna zararlı olmaktadır. Bunun temel sebebi ise dilin asıl kendi sahası olan ilim ve kültür vadisinden çıkarılarak lüzumsuz bir kavga ve münakaşa konusu haline getirilmesidir. Çocuklarımıza ve insanlarımıza bu durumda, doğru, ilmi ve millî bir dil anlayışı vermek ve Türkçeyi tabîî gelişme seyrine kavuşturmak son derece lüzumlu ve faydalı olacaktır.

3- Millî kültürü korumak: Dil millî kültürün en büyük unsurudur. Bir milleti meydana getiren kültür unsurları dairesinin en büyük dilimini dil teşkil eder. Müşterek dil bir cemiyet içinde fertleri birbirine ısıdıran, insanları kardeşlik ve sevgi içinde kaynaştıran, millî şuuru oluşturan ve kuvvetlendiren, millî birliği takviye eden ilk vasıta. Ayrıca millî kültürün bütün değerleri, millî hatıralar, zevkler, acılar, millî dünya görüşü, hayat felsefesi, maziden gelip istikbale uzanan millet hayatı dil içinde saklıdır. Dil cemiyette yaşayan insanlar arasında da, devirler ve nesiller arasında da kavga ve ayrılık unsuru değil, birleştirme ve sevgi unsuru vazifesi görmek mecburiyetindedir. Dil, tarihi ve tabîî gelişme seyri içinde daima millet birliğini ve millî şuuru besleyen bir kaynak olarak çocuklarımıza öğretilmelidir. Onun bu vazifesi gözden uzak tutulmamalı, Türkçenin bütün ilmî ve tabîî varlığının çocuklarımıza mal edilmesine çalışılmalıdır. Çocuklarımız hem Türkçeyi bütün şümûlü ve imkanları ile öğrenmeli, hem de Türk dilinin büyüklüğünün ve zenginliğinin şuuruna varmalıdırlar. Yaşayan, canlı ve tarihten gelen her kelime bir kültür değerini, Türk düşünce hayat tarzının bir parçasını içinde taşır. Türk kültürünü ayakta tutmak için ilk yol bu değerlerin, her birinin arkasında bir dünya saklı bulunan kelimeler vasıtasıyla yeni nesillere aktarılmasıdır. Okullarımızda Türk dili öğretimi bu şekliyle millî birliğe hizmet vazifesi ile de karşı karşıyadır.

4- Türkçeyi sevdirmek: Türk çocuklarının Türk dilini sıcak bir alâka ile sevmeleri, ona saygı duymaları, onun müşterek bir vatan olduğunu anlamaları şarttır. Bunun için de Türkçe, çocuklarımıza en tabîî şekliyle, kendi konuları içinde yaşayan varlığı ile, ölü değil canlı tabiatıyla, asırların içinden süzülüp gelen fonetiği ve musikisi ile, geniş mana dünyası ile öğretilip kazandırılmalıdır.

5- Türkçenin gücünü göstermek: Türkçe büyük bir kültür dilidir. Türk kültürü yer yüzündeki en büyük bir kaç beşer kültüründen biridir. Bu kültürün dili olan Türkçenin de insan dehâsının müstesna bir mahsulü olduğu şüphesizdir. Türkçenin aynı zamanda bünye mükemmelliğinin yanında büyük bir yaşama kudreti vardır. Asırlarca üç kıtanın müessir bir kültür ve medeniyet dili olarak kullanılmış bir arada bir çok dillerle de açık münasebeti ve derin alışverişi olmuştur. Bu alışveriş sırasında Türkçenin adaptasyon mekanizması işlemiş ve büyük bir Türkçeleştirme faaliyeti ve kabiliyeti ortaya çıkmıştır. Ayrıca çok büyük dış tesir ve istilâlara karşı şaşılacak derecede kendisini korumuş olduğunu görüyoruz. Kendisine yönelen bir çok tesirlere mukabil kendisi de başka dillere bir çok tesirler yapmış ve binlerce kelime vermiştir. Bu arada bir çok kültürlerle de açık bir dil olarak yaşamış ve gelişmiştir. İşte bu karşılıklı tesirlerin mahiyeti ve Türkçenin temsil kudreti çocuklarımıza hakkiyle anlatılarak onların zengin, çok cepheli, alemşümül bir dile sahip olduklarının şuuruna varmaları sağlanmalı, her hangi bir dil kompleksine kapılmaları ihtimali önlenmelidir.

6- Türkçenin bütünlüğünü vermek: Türkçe bir bütündür. Eski ve yaygın bir dil olarak Türkçenin bir çok lehçeleri, şiveleri ve ağızları vardır. Fakat bunlar, Türkçe içinde bütünleşirler. Bunlardan hiç biri kendi içinde tecrit edilemez. Hiçbiri kendi kendisine yetmez, kendi kendisini izah etmez, müstakil bir kopukluğa sahip değildir. Birindeki şekilleri ve meseleleri, birinin bünyesini anlamak için daima diğerlerine de bakmak zarureti vardır. İşte Türkçe, çocuklarımıza böyle bir bütünlük fikri ve çerçevesi içinde verilmeli, Türk şivelerinin birbirleriyle münasebetleri onların müşterek tarafları ve Türk kültür birliği gösterilmelidir.

7- Türkçeyi ilim olarak ele almak: Dil bugün artık çoktan bir ilim konusu olmuştur. Bu sebeple dile daima ve önce ilim gözü ile bakmak lâzımdır. Türk dili öğretiminde de çocuklarımıza dile ilim yolu ile yaklaşılmasının zarureti gösteren bir zihniyet hakim kılınmalıdır. Bu öğretimde dil ile ilim ve ilim zihniyeti birleştirilmelidir.

8- Kelime hazinesini genişletmek: Türk dili dersinin başlıca hedeflerinden biri çocuklarımızın ve insanlarımızın kelime hazinelerini mütemadiyen genişletmek, bir köyün, bir mahallenin dilinden hareket ederek bütün Türkçeyi kavrayacak bir

merhaleye ulaştırmaktır. Bu derslerde çocukların sahip oldukları kelime sayısı, kelime nüansları sistemli bir şekilde arttırılmalı, bütün Türkçe eserleri okuyup anlayacak bir seviyeye erişmeleri için lazım gelen her şey yapılmalıdır.

9- Türkçenin gramerini vermek: Türk dili derslerinin, kelime hazinesinin yanında, ikinci bir ana hedefi Türkçenin yapısını, dil örgüsünü, gramer çatısını ve iskeletini lâyıkıyla çocuklarımızın kafasına yerleştirmektir. Bununla insanlarımız hem dili iyi ve doğru olarak kullanma alışkanlığını kazanacaklar, hem de Türkçenin mükemmelliğinin şuuruna vararak millî kültürlerini besleyeceklerdir. Şüphesiz bu hedefe varmak için, Türkçenin grameri bir cansız ezber şeması ve listesi şeklinde değil, Türk düşünce sisteminin ana yapısı olarak işlenmelidir. Gramer pratik bir ezber dersi değil, Türk felsefesine açılan bir düşünce dersi olarak yürütülmelidir.

10- Edebî dili vermek: Türkçenin bir ağızları, şiveleri ve lehçeleri ile konuşma dili, bir de yazı dili varlığı vardır. Mahallî olmayan asıl memleket ve millet dili yazı dilidir, edebî dildir. Türk dili derslerinin hedefi şüphesiz nereli olurlarsa olsunlar bütün Türk çocuklarını bu müşterek edebî dilde, yazı dilinde, kültür dilinde birleştirmektir. Gerek telâffuz gerek kelime - hazinesi, gerek şekil ve cümle yapısı ve gerekse yazı itibariyle bütün ayrı köşelerin çocukları müşterek Türk yazı dilinin edebî şivesine en iyi şekilde intibak ettirileceklerdir. Yazı dili aynı zamanda Türkçenin asıl hüviyetini de tam olarak veren dil koludur. Herkesi dilin bu cephesine çekerek çocuklarımızı hem başlıca aydın insan ölçüsüne kavuşturacak, hem de onları Türkçenin asıl büyüklüğü, güzelliğı ve haşmetiyle karşı karşıya getirecektir. Hedef dağıtıcı ve sınırlı köy dili, mahalli dil değil, birleştirici ve zengin İstanbul Türkçesidir.

11- Türkçeyi sanat eserleri içinde vermek: Şüphesiz bir dilin en iyi ve güzel örnekleri sanat eserleri içinde bulunur, Türkçeyi hem doğru, hem de güzel olarak öğretmek için sanat eserlerini kullanmak, örnekleri oradan almak şarttır. Bu itibarla kuru ve edebî eserden ayrı bir dil öğretimi yerine hem edebî eserin anahtarı olan, hem de edebî eserle desteklenen bir dil öğretimi bizi asıl hedefe ulaştıracaktır. Türk dili derslerinde ve kitaplarında edebî metinler dil öğretimi ile yan yana yürütülmeli, dil dersinin tatbikatı daima edebî metinler üzerinde yapılmalıdır.

12- Millî Kültürü vermek: Türk dili dersinin hedefi Türkçeyi öğretirken aynı zamanda millî kültürü işlemek ve yerleştirmektir. Bu sebeple bu dersler sadece bir dil bilgisi dersi olarak okutulmayacak, aynı zamanda en mühim bir millî kültür dersi olarak yürütülecektir. Dolayısıyla bu derslerde dil bilgisine ilave olarak Türkçenin mahiyeti, ehemmiyeti, kültür varlığı meseleleri yurttaki ve dünyadaki yeri ve tarihî gelişmesi kademe kademe ve belirli dozlarda ayrı bahisler halinde muhakkak layık olduğu mevkiî olacaktır. Bunun için de, bu derslerin lise öğretiminde ayrı ve müstakil bir ders olarak okutulması esastır.

AÇIKLAMALAR:

1- Türk dili derslerinde dil bilgisinin metinlerle desteklenmesi esastır. Ders kitaplarında yeterince metin bulunacağı gibi öğretmen de sınıfta bu programa göre Bakanlığımızca yazdırılacak ders kitapları ve antolojilerden seçeceği edebî metinleri kullanmaktan geri kalmayacaktır. Böylece dil bilgisi dersleri bir takrir dersi olmak yerine bir tatbikat dersi olmak şeklinde yürütülecektir. Aynı zamanda bu derslerde müşahhasan mücerrede, öğrenmeden düşünceye ve terkibe gidiş esası gözetilecektir.

2- Dil bilgisi derslerinde gramer üniteleri ve sesten cümleye kadar dil birlikleri hep tarif - mahiyet - şekil - fonksiyon şeması içinde işlenecektir. Önce her dil birliğinin “efradını cami ve ağyarını mâni” doğru ve ilmî tam bir tarifi verilecek, bu tarif mutlaka anlaşılacak şuurlu bir şekilde öğretilecek, böylece dil bilgisi kavramlarının zihinlerde yerleşmesi temin edilecektir. Onun arkasından bu tarifi içine giren unsurların mahiyeti misâllerle açıklanarak etraflıca anlatılacaktır. Daha sonra dil birliğinin şekli doğru bir şekilde tespit olunacaktır. Dördüncü olarak da o şeklin fonksiyonu, yani manası veya gramer vazifesi gösterilecektir.

Dilin de, dil bilgisinin de temeli şüphesiz şekildir. Fonksiyon, mana ve vazife ondan sonra gelir. Fonksiyon esas itibariyle mücerrettir ve değişmeye, nüanslara daha açıktır. Buna mukabil dilin ve dil bilgisinin asıl müşahhas, elle tutulur, esas ölçüleri içinde taşıyan, fonksiyonun da ilk dayanağı olan, matematik unsuru şekildir. Bu sebeple dil ilminde daima şekil esas alınır, şekilden hareket edilir. Türk dili derslerinde de bu hareket noktası asla gözden kaçırılmayacak, dil birliklerinin tespitinde, adlandırılmasında, tasnifinde daima şekil esası ana ölçü olarak kabul edilecektir.

3- Türk dili derslerinde öğretmen bakımından canlı ve aktif bir öğretim metodu takip etmek esastır. Türk dili ders kitapları çocuğun kendi kendisine çalışacağı ve öğretmenin seyirci kalacağı şekilde açıklamalı sorulu - cevaplı bir tarzda tertip edilmeyecek, bu açıklamaları, soru ve cevapları dersin içine girerek öğretmenin bizzat kendisi bulup çıkaracaktır. Öğretmen bir örnek metni bu şekilde numune olarak işleyebilir. Ancak geri kalan misâllerin basmakalıp soru ve açıklamalarla önceden hudutlandırılması hem öğretmeni, hem de öğrenciyi tembelliğe sevk edebilir. Türk dili derslerinde araştırma ve düşünme çok mühimdir. Bu itibarla hazır ders yerine sınıfta incelemeye dayanan bir sistem büyük fayda sağlayacaktır. Dil dersinde belli kalıplar içinde kalınmamalı, çocuğun zihnî geniş bir şekilde derste çalıştırılmalıdır.

4- Türk dili dersleri kompozisyon dersleri ile desteklenecektir. Türk dili derslerinde öğretmenler sık sık kompozisyon vazifesi yazdıracaklar, mümkünse bunların hepsinin, tashihlerini yapmak suretiyle dil bilgisi hataları üzerinde duracaklardır.

5- Türk dili kitaplarının doğru, güzel ve zengin bir dille, adeta örnek bir dille yazılmasına itina edilecektir. Bu kitapların dili hem dil bilgisi kaidelerinin tatbikatı mahiyetinde olacak, hem de mümkün olduğu kadar zengin bir kelime kadrosunu ihtiva edecektir. Kitaba alınacak örnek edebî metinlerde de bu değişiklik ve zenginliğe dikkat olunacaktır.

6- Türk dili bütün derslerin müşterek aleti olduğuna göre çocukların Türkçesi yalnız Türk dili derslerinde değil, bütün diğer derslerde de öğretmenler tarafından gözetim altında tutulacak, kontrol edilecek, tashih olunacaktır. Türk dili öğretmenleri bu hususta diğer öğretmenlerle devamlı temasta bulunacağı gibi, okul müdürleri ve öğretmen kurulları da bunu bir vazife bileceklerdir.

7- Türk dili dersleri öğretim kademelerinde basitten mürekkebe, müşahhasan mücerrede ve kullanıştan kaideye doğru işlenecek ve gittikçe genişletilecektir. Bu genişleme yalnız aynı bahislerin derinleştirilmesinden ibaret kalmayacak, her kademedeki ve sınıfta yeni ilâveler tertip ve tanzim edilecektir. Bu hususlar çocuğun zihnî gelişmesi, bilgilerinin genişliği ve başta edebiyat dersi olmak üzere diğer derslerinin dil ihtiyacı göz önünde bulundurulacaktır.

8- Liselerde hem modern Türkçenin orta okullarda başlamış bulunan dil bilgisi esasları derinleştirilecek hem Türk yazı dilinin tarihî gelişmesi göz önünde bulundurulacak, hem de Türk dilinin diğer dillerle münasebetleri aydınlığa kavuşturulacaktır. Lisede aynı zamanda Türk dili dersi gittikçe dil bilgisinden kültür dersi olma istikametine yönelecek, sonunda çocuklar Türk dilinin meseleleri ve Türkçenin umumî kültür varlığı ile karşı karşıya getirileceklerdir.

9- Lisede Türk dili dersi dil bilgisinde mücerrede doğru giden bir düşünce dersi olarak derinleştirilecek, dil bilgisinin yanında bu dersin ayrı bir kültür muhtevası bulunacaktır.

Lisede dil bilgisi dersi müfredatı başlıca üç bölüm halinde düzenlenecektir. Birinci bölüm modern Türkçenin gramerini içine alacak, ikinci bölüm diğer Türk yazı dillerinin hususîyetlerini toplayacak, üçüncü bölüm de Türkçeleşme ve Türkçeye geçen yabancı unsurları inceleyecektir.

Böylece liselerde Türkçenin bütün dil varlığına ve Türkçenin bütün metinlerine açılacak kapıların, bu öğretim kademesindeki dozda olmak şartıyla, aralanması yoluna gidilecektir. Diğer Türk yazı dillerinin hususîyetlerini vermekteki ölçü edebiyat kitaplarındaki örneklerin anlaşılmasını temindir. İlkokulda ve ortaokulda metinler daima bugünkü modern Türkçe veya bu Türkçeye çevrilmiş şekilleri ile yer alırken liselerde metinlerin asıl şekilleri de dil hususîyetleri ile beraber verilecektir.

Ayrıca metinlerde geçen ölçüde Türkçeye girmiş yabancı kelimelerin getirdiği meselelerden de bahsedilecek ve böylece eski metinlerin kolay anlaşılması sağlanacaktır. Tabiatıyla bu bölüm bir yabancı dil grameri mahiyetine olmayacak, Türkçenin belirli devrelerini aydınlatan dil bilgisine ek bir çerçeve içinde ve bilhassa Türkçenin bu unsurlara tatbik ettiği muamele ön plâna alınarak, yani Türkçedeki şekil ve kullanışları ile gösterilecektir.

Lisedeki Türk dili dersinin çok mühim bir ağırlığı ve istikameti de son sınıfa doğru gittikçe yoğunlaşan bir kültür dersi mahiyetini almasıdır. Bilhassa son sınıflarda Türk dili dersi dil bilgisinden çok bir Türk dili kültürü ve millî kültür dersi şeklinde oluşacaktır.

Netice olarak lisede Türk dili dersinin şematik bir ezber değil, dil felsefesini arayan bir düşünce ve araştırma dersi halinde düzenleneceği, dil bilgisinin de bu

ders içinde tasvirî bir şekilde değil, tarihî ve mukayeseli bir şekilde yer alacağı dikkate alınmalıdır.

1. SINIF

(Haftada 1 saat)

1. GİRİŞ:

A- Dil nedir:

- 1- Dilin tarih,
- 2- Dilin mahiyeti,
- 3- Konuşma dili - yazı dili.

B- Türk yazı dilinin gelişmesi:

- 1- Eski Türkçe,
- 2- Orta Türkçe - Kuzey Doğu Türkçesi,
- 3- Doğu Türkçesi,
- 4- Kuzey Türkçesi,
- 5- Batı Türkçesi - Eski Anadolu Türkçesi - Osmanlıca - Türkiye Türkçesi
- 6- Azeri Türkçesi - Osmanlı Türkçesi.

II- TÜRK DİL BİLGİSİ:

A- Dil bilgisinin bölümleri,

B- Ses bilgisi,

C- Cümle nedir, kelime nedir, hece nedir, sesin cümle ve kelime ile münasebeti,

- 1- Ses nedir,
- 2- Seslerin çıkarılması - ses cihazı,
- 3- Seslerin teşekkülü,
- 4- Sedalı sesler, sedasız sesler,
- 5- Vokaller, konsonantlar,
- 6- Türkçedeki sesler - Harf ve ses,
- 7- Türkçedeki seslerin sınıflandırılması,
- 8- Seslerin birleşmeleri,
- 9- Ses hadiseleri,
- 10- Türkçenin başlıca ses hususîyetleri - Bütün ses hususîyetleri, bütün uyumlar,
- 11- Türkçedeki başlıca ses değişiklikleri,

12- İstanbul Türkçesinin ses hususîyetleri,

13- Türkçe kelimelerde vurgu.

III. TÜRK YAZI DİLLERİ

A- Eski Türkçenin ses hususîyetleri,

B- Orta Türkçenin ses hususîyetleri,

C- Doğu Türkçesinin ses hususîyetleri,

D- Eski Anadolu Türkçesinin ses hususîyetleri,

E- Azerî Türkçesinin ses hususîyetleri,

IV- TÜRKÇEYE GİREN YABANCI UNSURLAR:

A- Türkçenin diğer dillerle münasebeti,

B- Türkçeleştirme,

C- Türkçeye giren yabancı kelimelerdeki ses değişiklikleri,

Ç- Türkçeye giren yabancı terkipler ve kaideler.

II. SINIF

(Haftada 1 saat)

1- TÜRK DİL BİLGİSİ:

A- Kelime bilgisi:

1- Dil nedir, dilin muhtevası nedir,

2- Cümle nedir,

3- Cümle ve kelime münasebeti,

4- Kelime nedir,

5- Kelimenin tarifi,

6- Kelimenin mahiyeti,

7- Yapı bakımından kelimeler,

8- Ses yapısı bakımından kelimeler - heceler,

9- Şekil yapısı bakımından kelimeler - kökler ve ekler,

10- İsim kökleri, fiil kökleri,

11- Yapım ekleri, çekim ekleri,

12- İsimden isim yapma ekleri,

13- İsimden fiil yapma ekleri,

14- Fiilden isim yapma ekleri,

- 15- Fiilden fiil yapma ekleri,
- 16- Mana ve vazife bakımından kelimeler,
- 17- İsimler - Fiiller - Edatlar,
- 18- İsimler ve isim çekimi,
- 19- Sıfatlar ve çeşitleri,
- 20- Zarflar ve çeşitleri,
- 21- Zamirler ve çeşitleri - zamir çekimi,
- 22- Fiiller - geçişli, geçişsiz fiiller,
- 23- Fiil çekimi - Çekim ekleri,
- 24- Basit çekim,
- 25- İsim fiili,
- 26- Birleşik çekim,
- 27- Katmerli birleşik çekim,
- 28- Edatlar ve çeşitleri,
- 29- Kelime ve kavram,
- 30- Kelimenin tek ve çok manalılığı
- 31- Hakiki mana – mecâzî mana
- 32- Eş şekilli kelimeler,
- 33- Eş manalı zıt manalı kelimeler,
- 34- Mana kayması - Argo,
- 35- Türkçe kelimelerdeki başlıca mana değişiklikleri

II- TÜRK YAZI DİLLERİ:

- A- Eski Türkçenin şekil hususîyetleri,
- B- Orta Türkçenin şekil hususîyetleri,
- C- Doğu Türkçesinin şekil hususîyetleri,
- Ç- Kuzey Türkçesinin şekil hususîyetleri,
- D- Eski Anadolu Türkçesinin şekil hususîyetleri,
- E- Azerî Türkçesinin şekil hususîyetleri.

III- TÜRKÇEYE GİREN YABANCI UNSURLAR:

- A- Türkçeye giren Arapça unsurlar,
- B- Türkçeye giren Farsça unsurlar,
- C- Türkçeye diğer dillerden ve Batı'dan giren unsurlar.

III. SINIF

(Haftada 1 saat)

1- TÜRK DİL BİLGİSİ:**A- Kelime grupları:**

- 1- Tekrarlar,
- 2- Bağlama grubu,
- 3- Sıfat tamlaması,
- 4- İyelik grubu ve isim tamlaması,
- 5- Aitlik grubu,
- 6- Birleşik isim,
- 8- Ünlem grubu,
- 9- Sayı grubu,
- 10- Edat grubu,
- 11- İsnat grubu,
- 12- Genitif, datif, lokatif, ablatif ve akkuzatif gruplar,
- 13- Fiil grubu,
- 14- Partisip grubu,
- 15- Gerundium grubu,
- 16- Kısaltma grubu,

B- Cümleler:

- 1- Cümlenin tarifi ve mahiyeti,
- 2- Cümle unsurları,
- 3- Fiil, fail, nesne, zarf ve yer tamlayıcısı,
- 4- Cümle dışı unsurlar,
- 5- Cümle çeşitleri,
- 6- İsim cümlesi,
- 7- Fiil cümlesi,
- 8- Mana ve kullanımına göre cümle tipleri,
- 9- Birleşik cümleler,
  - a- Şartlı birleşik cümle,

b- ki'li birleşik cümle,

c- İç içe birleşik cümle.

10- Cümle unsurlarının vurgusu ve cümlede vurgu.

II- TÜRK DİLİ KÜLTÜRÜ:

A- Dil ve kültür,

B- Dilin mahiyeti ve doğuşu,

C- Yer yüzündeki diller,

Ç- Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri,

D- Yazı dili - konuşma dili

E- Türk yazı dilinin gelişmesi,

F- Türklerin kullandığı yazılar,

G- Türk dili tarihi - Türkçenin zirveleri,

H- Türkçenin yayılımı,

I- Türk şivelerinin tasnifi,

J- Türkçenin dünyadaki yeri ve Türk dili araştırmaları.

TÜRKÇE KOMPOZİSYON

1. SINIF

(Haftada 1 saat)

1- Okuma:

Edebiyat, kompozisyon ve dil dersleri öğrencilere okuduklarını tam ve doğru olarak kavrama alışkanlığını ve terbiyesini verir. Bu dersleri bünyesinde birleştiren okuma faaliyetlerinde aşağıdaki esaslar çerçevesinde hareket edilmelidir:

1-Okuma:

a- Sesli okuma

b- Sessiz okuma

2- Okunan metnin kavratılması:

a- Konunun tespiti:

Konu, metinde ele alınıp üzerinde durulan, müdafaası yapılan, işlenilen duygu, düşünce, olay ve meseledir. Konunun tespitinde ferdî, içtimâî, millî, beşerî sahalarda da, mücerret veya müşahhas kavram ve hususîyetleri ne derecede

aksettirdiği, neden bahsettiği, neyi ortaya koyduğu ve ne üzerinde durduğu gibi soruların ele alınması gerekir.

b- Ana fikir:

Ana fikir, açıklanmak, desteklenmek veya ispatlanmak istenen fikirdir. Bu fikir, yazının bir cümlesinde veya bütününde kendini gösterir. Ana fikri tespit için, yazarın benimsetmek istediği, müdafaa ettiği fikrin ne olduğu sorusuna cevap aramak lâzımdır

c- Yardımcı fikirler:

Ana fikri açıklamak, desteklemek veya tamamlamak üzere ileri sürülen fikirlerdir. Bunlar, paragraf düzeni içinde yer alırlar.

Okumada, konunun, ana ve yardımcı fikirlerin tayin ve tespiti, metnin anlaşılmasını temin eder. Ayrıca, yazının başlığı, konusu, ana ve yardımcı fikirleri arasındaki ilgi de mühimdir.

d- Dil ve ifade hususîyetleri de metinlerin kavranmasına yardımcı olur. Cümlelerin yapı bakımından incelenmesi, bozuk cümlelerin tespiti, deyimler, vecizeler, atasözleri, yabancı kaynaklı kelime ve tamlamaların açıklanması bir takım çağrışımlar meydana getireceği için kelime hazinesinin zenginleşmesini de temin eder. Kelimeleri ifade ettikleri eşya ve fikirlerden ayırarak öğretmemek gerekir. En doğru yol bunları birbirleriyle olan münasebetlerine göre gruplandırmaktır. Bazen aynı kökten türemiş kelimeler bile, bu bakımdan birbirlerinden uzak kalırlar. Fakat aynı fikir örgüsüne, aynı hayal grubuna giren, biri düşünülünce öbürü hatıra gelen kelimeler arasında bir münasebet var demektir. Tatbikatta, isim, sıfat, fiil olarak aynı manayı ifade eden kelimeleri buldurmak, içinde boşluklar bulunan metinlerde, cümlelerin bütününe göre, birbirine yakın kelimelerden en uygun düşecekleri kullanırmak, verilen bir kelime ile cümleler kurdurmak, aynı cümlede iki boşluk bırakarak bunlar dan her birine eş manalı iki kelimedenden hangisinin uyacağını tayin ettirmek gibi çalışmalar yapmak faydalıdır. Kelimelerin asıl manasını, cümle içinde kazandığını hatırdan çıkarmamalıdır.

Bütün bu açıklamalar dışında, okuma faaliyetlerinde yazının başlığı, konusu ana-fikir ve yardımcı fikirlerin arasındaki ilgi ve dengenin değerlendirilmesi yapılmalıdır.

3- Not alarak okuma:

Dil ve ifade hususîyetlerinin değerlendirilmesine dair söylenenler not alarak okuma için de geçerlidir. Çalışmalarda mana okuma, vurgu, uzun okunan sesler, doğru telâffuz üzerinde titizlikle durulmalı, sözlük, ansiklopedi vb. kaynaklardan edinilen bilgiler, yapılan karşılaştırmaların neticeleri fişlere veya alfabe sırasına göre, defterlere geçirilmelidir. Ayrıca, üzerinde durulması gereken kelime, cümle, terim, deyim, vecize, atasözü, belli tarihler, istatistik bilgileri, şahıs, yer ve eser adları da kayda geçirilmelidir.

4- Özet çıkarma:

Metnin özetlenmesinde, teferruat ayıklanmalı, ana fikirle onu destekleyen yardımcı fikirlerin tespiti, konunun ana hatlarıyla belirtilmesi, can alacak noktaların gözden kaçırılmaması gibi hususlara dikkat edilmelidir.

5- Yazının planını çıkarma:

Yazının giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin gösterilmesi, fikirlerin gruplandırılması ve her birinin hangi bölümleri teşkil ettiğinin tayini, aynı edebî neye giren çeşitli eserlerin bu bakımdan mukayesesi ve böylece ortak noktaların tespiti yapılacak çalışmalar arasındadır.

Ayrıca, roman, hikâye ve tiyatro eserlerinde karakterler, zaman, mekân sosyal ve psikolojik tahliller üzerinde durulmalıdır.

II- Konuşma:

Günlük konuşmalardan başlamak üzere, bir topluluğa bir konu veya meseleyi tanıtmak, öğretmek, açıklamak maksadıyla hazırlıklı olarak yapılan sözlü ifade çalışmalarında, öğrencilere güzel ve doğru Türkçeyi açık ve tesirli bir şekilde kullanma alışkanlığının kazandırılması esası gözden uzak tutulmamalıdır. Öğretmenler, Türk kültür birliğinin ve estetiğinin bir parçası olan telâffuz üzerinde titizlikle durmalıdırlar. Ayrıca jest ve mimiklerin konuşmaya bir canlılık ve renk katabileceği de unutulmamalıdır.

Kendini tanıtmak, iki arkadaşı tanıştırmak, telefonla konuşma, özür dileme, teşekkür etme gibi konuşmaların tabîî bir hava içinde yürütülmesine dikkat edilmelidir.

Edebiyat derslerinde ve diğer derslerde geçen mühim kelime ve terimlerin tarifi, çevredeki bir eşyanın (halı, tablo, minyatür, tabiî manzaralar, ağaçlar, çiçekler vs.) tasviri, edebiyat kitabından veya antolojiden alınacak herhangi bir konunun takdimi, edebiyat programında mevcut şiirlerin ve tiyatro eserlerinden alınacak parçaların okutulması, ezberletilmesi, hikâye, masal ve fıkraların anlatılması konuşma çerçevesine girer.

III- Yazma:

Okuma ve konuşma kadar yazma çalışmaları da büyük bir değer taşır. Dilekçe, hususî mektuplar ve iş mektupları, mülakat sorularının hazırlanması, bu sınıfta halledilmesi gereken yazma konularıdır. Bunun için de her konuda önce, tipik örnekler üzerinde okuma ve konuşma çalışmaları yapılmalı, bu tür yazının esasları tespit edilmeli, öğrencilerin konuyu kâfi derecede kavradıklarına kanaat getirildikten sonra yazma faaliyetine geçilmelidir.

Yazma çalışmalarında üzerinde durulması lazım gelen hususlardan biri de öğrencilere doğru imlâ alışkanlığını kazandırmaktır. Bunun temini için kelimelerin telâffuz ve manaları kadar imlâlarına da ehemmiyet verilmeli, öğrenciler kullandığı her kelimeyi doğru olarak yazmaya alıştırmalıdır. Yazma çalışmaları, okuma ve konuşma bölümlerinde açıklanan esaslar dahilinde yapılmalıdır.

II. SINIF

(Haftada 1 saat)

(Gerekli görüldüğü takdirde lise 1. sınıf müfredatından faydalanılacaktır).

1- Yazılı ifade:

A- Kelime:

Öğrencilerin duygu ve düşüncelerini doğru ve tesirli bir şekilde ifade edebilmelerinde, her şeyden önce kelime hazinesini kurmak ve zenginleştirmek icap eder. Bu maksatla çalışmaların tarih seyri içinde gelişmiş ortak kültür dilimizde yaşayan kelimeler üzerinde yapılması lâzımdır. Öğretmenler, Türk dilinin şekil, ve âhenk ölçülerine uymayan uydurma, köksüz ve ölü kelimeler ezberletmek ve kullandırmaktan sakınmalıdırlar. Doğru telâffuzları üzerinde ehemmiyetle durulması gereken kelime çeşitleri şunlardır.

- a- Günlük konuşma dilindeki kelimeler,
- b- Yazı dili malzemesi (gazete, dergi, roman, hikâye vb.) olan kelimeler.
- c- Belli bir ihtisası ilgilendiren kelime ve terimler.

B- Cümle:

Kelime bilgisi yanında meramı ifadede üzerinde durulması gereken en küçük birlik cümledir. Cümlede dil bilgisi kaideleriyle mantık ve muhakemeye uygunluk (doğruluk, açıklık, tesirlilik) aranmalıdır.

C- Paragraf:

Paragraf, bir ana fikir etrafında teşekkül eden cümleler topluluğudur. Paragrafın uzunluğu ve kısalığı hakkında bir kâide yoktur. Paragraflar arasında ifâdenin tertip ve tanzimi bakımından sağlam ve mantıkî bağların kurulması lâzımdır Paragraflar yazının bütünü içinde âhenkli bir şekilde birleştirilmelidir. Paragrafların içindeki cümleler de kendi aralarında bir birlik ve bütünlük göstermelidir. Kesin bir kâide olmamakla beraber, ilk paragraf okuyucuyu konuya hazırlamak, son paragraf ise bir bakıma hükümlerin birleştirilmesi manasını taşır.

Ç- Yazının planlanması:

Plân, herhangi bir konuda, sırası önceden tespit edilmiş duygu, düşünce, hayal ve davranışların düzenidir. Yazıya başlamadan önce plân yapmak gerekir.

Plân, 'yazının kolay anlaşılmasını sağlar.' Duygu, düşünce, hayal ve davranışların en uygun kelime ve cümlelerle birlik ve bütünlük içinde meydana çıkmasını temin eder. Boş ve doldurma sözlerin kullanılmasını önler; yazana da zevk verir. Bu çalışmalarda dikkat edilecek hususlar şunlardır.

a- Yazılacak konu ile ana fikir tespiti (neyi ve ne sebeple yazacağımızın kararlaştırılması).

b- İfade şeklinin tespiti (tasvir, tahlil, tahkiye, ilmî ve fikrî ifade).

c- Yazının hacmi (uzunluğu) ile hitap ettiği şahıs veya çevrenin tespiti.

D- Fikirlerin düzenlenmesinde dikkat edilecek hususlar:

Ana fikir yazının temelini teşkil eder. Bu fikrin yardımcı fikirler arasında kaybolmamasına dikkat edilmelidir. Her yardımcı fikrin bir paragraf içinde geliştirilmesine ehemmiyet vermek lâzımdır Fikir, duygu, hayâller paragraf haline getirilirken giriş, gelişme ve sonuç düzenini hesaba katmak yazıya bütünlük ve kuvvet kazandırır. Gözlem ve kazanılmış tecrübeden gerektiği yerde ve şekilde

faýdalanma alışkanlığı yanında imlâ, noktalama ve yazma kâidelerini teknik olarak ezberletme yerine, kullandırma metodunun geliştirilmesi ehemmiyet taşır.

II- Sözlü ifade:

Sözlü ifade çalışmalarında, öğrencilere duygu, düşünce ve hayâllerini tabîî olarak ve serbestçe anlatma alışkanlığı kazandırılmalıdır. Bu alışkanlık öğrencinin dile hakimiyetini ve kültür seviyesini geliştirmede mühim rol oynar. Sözlü ifâde telâffuz vurgu ve ses tonu gibi imkanlara da sahiptir. Öğrencinin bu imkanları iyi kullanmasına yardımcı olmak gerekir. Ayrıca sesli okuma, metin ezberleyerek konuşma, irticâlen (hazırlıksız konuşma) gibi konuşma çeşitleri tanıtılmalı, mülakat, rapor takdimi, şiir, biyografi, hikâye, roman, musahabe, deneme vb. türlerin tahlil ve tenkidini sözlü olarak yapabilme alışkanlığı kazandırılmalıdır.

III. SINIF

(Haftada 1 saat)

(Gerekli görüldüğü takdirde Lise I ve II. sınıflardaki konulara tekrar dönülecek ve müfredatın bir bütün olduğu gözden uzak tutulmayacaktır.)

1- Okunan eserin değerlendirilmesi:

A- Fikrî ve ilmî eserler:

1- Eserin künyesi:

Yazar adı, eser adı, basıldığı yer, tarih, yayınevinin adı, kitabın kaç sahife olduğu, kaçınıcı baskı olduğu, varsa seri adı ve numarası.

2- İnceleme ve değerlendirme

a- Eserin konusu veya konuları (birden fazla konuyu işleyen eserlerde, konular arasındaki münasebet üzerinde de durulur.)nın tayini.

b- Eserin ferde ve cemiyete kazandırdıklarının değerlendirilmesinde Anayasanın başlangıcında ifâdesini bulan Türk Millîyetçiliği idealine ve 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2., 10. ve 11. maddelerinde tespit edilen Türk millî eğitiminin amaç ve ilkelerine ters düşen bir nokta var ise, bunun çatışmalara meydan vermeyecek tarzda belirtilmesi ve bunun ötesinde yorumlara gidilmemesi;

c- Eserin aynı konuyu işleyen başka eserlerle mukayesesi;

ç- Eserin dil ve ifâde bakımından değerlendirilmesi;

d- İncelenen esere ait tanıtma ve tenkit yazılarının araştırılıp okunması;

e- Eser hakkındaki müspet ve menfi kanaatlerin (b) bendindeki esaslar esaslar da dikkate alınarak sebepleriyle birlikte hükme bağlanması.

B- Edebî eserlerin (Roman, hikâye, tiyatro eseri vs.) incelenmesi ve değerlendirilmesinde (A) bölümündeki eserler yanında;

a- Eserin özetlenmesi,

b- Eserde işlenen sosyal çevre, zaman, mekân ve karakterlerin tahlili,

c- Edebî akımlarla olan ilgilerinin tayini.

C- Şiir nev'ine giren eserlerin incelenmesinde yukarıda edebiyat derslerinin işlenişyle ilgili açıklamalar bölümünde yer alan şiir tahlili ile ilgili esaslar dikkate alınmalıdır. Ayrıca, kitapta yer alan şiirlerin temâ, şekil, vezin ve üslûp bakımından mukayesesi ve bu şiirlerin şairin edebî anlayışı içindeki yeri üzerinde de durulmalıdır.

II- Sözlü ifade:

Son sınıf öğrencilerinin, daha önceki sınıfların müfredatında gösterilen alışkanlıkları en mükemmel bir şekilde devam ettirmelerine dikkat edilmelidir.

Bu sınıfta:

I- Ferdî çalışmalar:

a- Rapor takdimi,

b- Mülakat,

c- Konferans,

ç- Nutuk.

II- Grup çalışmaları:

a- Müzakere,

b- Münazara,

c- Açık oturum.

gibi sözlü kompozisyon çalışmalarına ağırlık verilmelidir.

Her üç sınıftaki her türlü kompozisyon çalışmalarında; yukarıda Türk edebiyatı dersi ile ilgili açıklamalar bölümünde 8, 12, 13, 14, 15. maddelerde belirtilen esaslar dahilinde hareket edilmelidir.

Ek-7. 1991 - 1992 Türk Dili Ve Edebiyatı Müfredat Programı⁵⁵

GENEL AMAÇLAR:

Edebiyat, Türk dili (dil bilgisi), kompozisyon öğretim ve eğitiminin temel amacı, anayasamız ve Millî Eğitim Temel Kanunu'ndaki hükümler doğrultusunda, millî ve manevi değerlerine sahip, hoşgörülü, yurt ve dünya meseleleri karşısında düşünce üretebilen, eleştiri yapabilen vatandaşlar yetiştirmektir.

Bu değer ve davranışları kazandırabilmek için orta öğretimde öğrencilere verilecek Türk Dili ve Edebiyatı (Edebiyat, Dil Bilgisi ve Kompozisyon) dersinin genel amaçları aşağıdaki maddeler içinde toplanabilir:

- 1- Millî birlik ve bütünlüğün vazgeçilmez temel unsurlarının başında gelen Türk dilini, özelliklerini bozmadan ve aşırılığa kaçmadan, edebiyatımızın seçkin eserlerini okutarak öğretmek;
- 2- Dilin millet hayatındaki yerini iyice belirterek, köklü kurallar kazanmış bir dilin eğitim ve öğretimdeki yerini kavratmak;
- 3- Öğrencilere dinlediklerini, okuduklarını, incelik ve derinlikleriyle kavratmak; onların duyduklarını, gördüklerini, düşündüklerini ve anladıklarını, söz veya yazı ile planlı, etkili, akıcı ve anlaşılır bir şekilde ifade etmek kabiliyetlerini geliştirmek;
- 4- Okumanın vazgeçilmez bir ihtiyaç olduğunu benimsetmek, okuma zevk ve alışkanlığı kazandırmak;
- 5- Türk dilinin kurallı, zengin, üretken ve tarihi geçmişinde çeşitli şekil ve türler de üstün seviyeli eserler veren köklü bir dil ailesinden geldiği şuurunu yerleştirmek bugün de Türk dili ile dünya çapında eserler verilmekte olduğunu göstermek;
- 6- Yazarken ve konuşurken Türkçenin imlâsına telâffuzuna ve estetik inceliklerine özen gösterilmesinin gereği benimsetilerek bunların yaygınlaştırılmasını sağlamak;
- 7- Ortak millî kültür değerleri taşıyan eserlerden faydalanmak suretiyle Türk toplumunun temel değer hükümlerini öğretim benimsetmek;

⁵⁵ M.E.B. 9 Kasım 1992 Tarih ve 2370 Sayılı Tebliğler Dergisi s.814

8- Türk edebiyatının dünü ve bugünü ile dünya edebiyatı içerisindeki yerinin ve öneminin kavranılmasına imkan ve zemin hazırlamak;

9- Türk dili ve edebiyatı öğretimi ve eğitimi yoluyla Öğrencilere diğer alanlarda da sağlam, dengeli, hür ve sistemli düşünme alışkanlığı; araştırma, tartışma, değerlendirme, yorumlama, sentez ve oluşturma gücü kazandırmak;

11- Sözlü ve yazılı olarak metin tahlili ve yeni met meydana getirme faaliyetleri sırasında, kültürümüzün inanç, bilgi ve zevk inceliklerine ait birikimi tanıtarak benimsetmek.

AÇIKLAMALAR

1- Türk Dili ve Edebiyatı dersinin programı, “Edebiyat, Türk Dili ve Kompozisyon” olmak üzere üçe ayrılmıştır. Bunların her birisi için dört döneme göre ayrı ayrı öğretim programları hazırlanmıştır. Bu programlara göre hazırlanacak ders kitapları da aşağıda gösterildiği gibi olacaktır:

A) TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

EDEBİYAT-1

EDEBİYAT -2

EDEBİYAT -3

EDEBİYAT -4

B) TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

TÜRK DİLİ - 1

TÜRK DİLİ-2

TÜRK DİLİ -3

TÜRK DİLİ-4

(Türk Dili ders kitapları, dört dönem için ayrı ayrı olabileceği gibi bir arada da hazırlanabilir. Bir arada olması halinde, her dönem ayrı ayrı düzenlenecektir.)

C) TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

KOMPOZİSYON - 1

KOMPOZİSYON -2

KOMPOZİSYON -3

KOMPOZİSYON -4

(Kompozisyon ders kitapları, dört dönem için ayrı ayrı olabileceği gibi bir arada da hazırlanabilir. Bir arada olması halinde, her dönem ayrı ayrı düzenlenecektir.)

2- Türk Dili ve Edebiyatı programının uygulanabilmesi için, 1. ve 2. dönemlerde haftada dörder, 3. ve 4. dönemlerde ise haftada üçer saatlik zaman ayrılmıştır. Bu uygulamada, 1. ve 2. dönem için ayrılan sürelerin haftada 3 saati Edebiyat, bir saati ise Türk Dili ve Kompozisyon için kullanılır.

Üçüncü ve dördüncü dönemlerde ise haftada ikişer saat edebiyata, bir saat Türk Dili ve Kompozisyona ayrılır.

Türk Dili ve Kompozisyon dersleri için ayrılan zaman, bir hafta Türk Dili, diğer hafta Kompozisyon konuları dönüşümlü (münavebeli) olarak işlenecek şekilde düzenlenir.

3- Edebiyat ve Türk Dili derslerinin sınavları birlikte, Kompozisyonun ise ayrı yapılır. Edebiyat ve Türk Dili sınavında 100 puanın % 70'i Edebiyat % 30'u ise Türk Dili'ne ayrılır.

4- Kompozisyon ayrı. Edebiyat ve dil çalışmaları ayrı not konusu olmakla birlikte, dönem notu olarak Türk Dili ve Edebiyatı dersi için bir not verilir.

5- Öğretmenin takdir edeceği esas dönem notunun aritmetik ortalaması şöyle alınır: Öğrencinin Edebiyat ve Türk Dili dersi ile Kompozisyon dersinden aldığı bütün notlar (Yazılı, sözlü ve ödev notları) toplanarak bulunan toplam, not sayısına bölünür.

Bu programla ilgili diğer hususlar şöyle açıklanabilir:

1- Program geliştirme, süreklilik arz eden dinamik bir konudur. Bu programlar, çağdaş anlayışla sürekli geliştirilecektir.

2- Programda "Batı Edebiyatı" bölümü yerine "Dünya Edebiyatı" bölümü konulmuş; ayrıca Türkiye dışındaki çağdaş Türk edebiyatlarına da yer verilmiştir.

3- Bu programlar;

a) 1. dönemde edebî tür ve şekillerle, edebî kavram ve terimlerle,

b) 2., 3. ve 4. dönemlerde, Türk edebiyatının tarihi gelişimi içinde devrin, şahsiyetin ve eserlerin en belirgin özellikleri ile Dünya Edebiyatı'nın seçkin örneklerine,

c) 3. ve 4. dönemlerde ise Tanzimat ve çağımıza kadar olan Türk Edebiyatı'na özel olarak yer verilmesi esasına göre hazırlanmıştır.

4- Eserlerinden faydalanılacak isimler arasından metin seçimi ve işlenmesi belirlenirken, haftalık, aylık ve dönemlik eğitim süresi dikkate alınır.

5- Programda, eserlerinden faydalanılacak isimler kadrosu geniş tutulmuştur; zümre öğretmenleri bu kadrodan dönemini ve türünü temsil gücü yüksek olan isimlerin uygun eserlerini seçerek bütün yönleriyle işlemelidirler.

6- Dönemler arasında bilgi, beceri, duygu vb. konularda da ilgi kurulur.

7- Konular, yakından uzağa, basitten karmaşığa; bilinenden bilinmeyene giden bir metotla işlenir.

8- İncelenen eserler, benzerleri ve zıtlarıyla karşılaştırılarak öğrenciye mukayese şuuru kazandırılır.

9- Bölüm ve konu başlarında açıklayıcı, düşündürücü ve yönlendirici özellikte bilgi verilir.

10- Konuların sıralanışında müfredata uyulur.

11- Kazandırılacak bilgiler metinlerden hareket edilerek verilir.

12- Uzun bir eserden seçilecek parçaların konu bütünlüğü taşımasına dikkat edilir.

13- Metinlere, metin altı sorularının sınıf seviyesine ve amaçlara uygun olmasına dikkat edilir.

14- Konulara ayrılan saatler, devir, tür ve şahsiyetin önemine göre tespit edilir.

15- Aynı dönemi temsil eden yazarlardan alınan metinler, o dönemin özelliklerini tamamlayıcı nitelikte olmalıdır.

16- Birden fazla dönemde okutulan şahsiyetlerin, her dönemde farklı yönlerine yer verilir.

17- Kompozisyon ve Türk Dili derslerinde, konuların uygulamalı işlenmesi için sınıfa getirilecek metinler, edebiyat dersi öğretim programında belirlenen şahsiyetlerin uygun eserlerinden seçilir.

18- Öğretmenler, süre uygun olduğu takdirde, edebi dönem, şahsiyet ve eserleri daha iyi tanıtmak için öğretim programında ismi belirtilen şahsiyetlerin eserlerinden seçilecek serbest metinlere de yer verilebilir.

- 19- İslâmiyetten önceki Türk Edebiyatı'ndan seçilen metinlerin bir bölümü, Türk dilinin tarihi seyrini daha iyi anlatmak ve muhtemel değişimleri göstermek amacıyla asıl şekliyle verilir.
- 20- Türkiye dışında gelişen Türk Edebiyatı metinleri (Azerbaycan dışında) Türkiye Türkçesine aktararak verilir.
- 21- Dünya edebiyatından seçilecek metinler, iyi çevirilerden ve millî kültürümüzle çelişmeyen eserlerden alınır.
- 22- Seçilen metinler yoluyla millî kültürümüz, örf ve âdetlerimiz ve millî menfaatlerimiz benimsetilir
- 23- Öğrencilerde çağdaş ilim ve teknolojiye ilgi uyandırılır.
- 24- İmlâ, noktalama ve dil bilgisi kurallarına her zaman, her yerde uyulur.
- 25- 2. dönem için seçilecek metinlerde;
- a) Türünün temel özelliklerini taşıma,
  - b) Türünün en seçkin örneklerinden olma,
  - c) Sanat ve fikir değeri taşıma özellikleri aranır.
- 26- 1. dönemde edebî türler, en seçkin örnekler aracılığı ile Türk Edebiyatı tarihi kronolojisi içinde, günümüzden geriye doğru tanıtılır.
- 27- Birinci dönemde şekil bilgisi ve edebî tür yanında metin tahliline de yer verilir.
- 28- Birinci dönemde ilk amaç, türün iyice ve bütün yönleriyle tanıtılmasıdır; şahsiyetin tanıtılması 2., 3. ve 4. dönemlerde yoğunluk kazanacaktır.
- 29- 2., 3. ve 4. dönemlerde şekil konusuna, yazarın psikolojisini, eserin özünü aydınlattığı ölçüde yer verilir.
- 30- Klasik edebiyatımızdan seçilecek metinlerde kullanılan dilin çağdaşlarına göre sade olmasına dikkat edilir.
- 31- Türk Dili konuları, dilin sırf şekil bakımından anlatımı şeklinde değil, metinler üzerinde yaptırılacak gözlem ve mukayeselerle m iyi kavranmasını dolayısıyla öğrencinin kendi fikirlerini, duygularını ve isteklerini doğru ifade etme şuuruna varmasını hedefleyen, yapıcı bir çalışma ile verilir.
- 32- Terminoloji birliğini sağlamak için Türk Dil Kurumunca en son kabul edilen terimler esas alınır.

33- Öğrencinin okuma yoluyla iyiye ve güzele yönelmesi, yaşama sevinciyle güçlenmesi, kendine güven duyması ve iyi alışkanlıklar edinmesi sağlanır.

34- Okuma yoluyla öğrencilerdeki dinleme, anlama, anlatma, yeni düşünceler üretme gücünün gelişmesi sağlanır.

35- Her öğrenci, ilgi ve kabiliyetlerine göre değerlendirilerek, şiir, hikâye, roman ve piyes okuma gibi faaliyetlere katılmaya özendirilir ve istidatlarına göre yönlendirilir.

36- Konuşma ve yazmada dile hakim olmanın temel şartının mana ve değerleri iyi bilinen kelimelerden meydana gelmiş, zengin bir kelime hazinesine sahip olma ve çok sayıda çeşitli cümleler kurabilme becerisi kazanmak olduğu şuuru verilir.

37- Her dönemde yazılı kompozisyon çalışmalarının yanında sözlü kompozisyon çalışmaları da yaptırılır.

38- Bilhassa 3. ve 4. dönemlerde öğrencilere, ders saatleri dışında okudukları veya inceledikleri kitapları arkadaşlarına tanıtmaları için rapor hazırlatılarak edebî tenkit görüşü kazandırılır.

39- Sözlü kompozisyon çalışmalarında, öğrenciye, bilhassa topluluk karşısında rahat konuşabilme, başkalarını dikkatle, sabırla, saygıyla dinleyebilme alışkanlıkları kazandırılır.

40- Öğrencilere kitap sevgisi ve okuma zevki kazandırmak için programda isimleri geçen yazar ve şairlerin, bu programın amaçlarına uygun eserleri arasından, Türk Dili ve Edebiyatı öğrenimi süresinin her döneminde (okuma ve inceleme teknikleri verilerek) en az bir eser okutulur.

41- Bu programların uygulanmasında, Talim ve Terbiye Kurulu'na kabul edilen ders kitapları ile tavsiye edilmiş kitaplar kaynak olarak kullanılır.

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

EDEBİYAT

1. BÖLÜM

EDEBİYAT, İNSAN VE TOPLUM

1- Edebiyat; tanımı, konusu, muhtevası, metodu

2- Edebî eser, tanımı ve özellikleri

3- Edebiyat tarihi ve önemi

4- Dil - Kültür - Edebiyat ilişkisi

5- Edebiyat araştırmalarının diğer bilim dallarıyla ilişkisi

II. BÖLÜM

TARİH İÇİNDE TÜRK EDEBİYATI

1- Türk Edebiyatının devirlere ayrılmasında kullanılan kıstaslar (Dil anlayışı, kültürel farklılaşma, dini hayat, dil coğrafyası vb.)

2- Türk Edebiyatının Devirleri:

- a) İslâmiyet Öncesi Türk Edebiyatı
- b) İslâmî Devir Türk Edebiyatı
- c) Batı Etkisinde Gelişen Türk Edebiyatı

III. BÖLÜM

EDEBİYATTA İFADE TARZLARI

1- Sözlü ifade.

(Tanımı, önceliği ve önemi)

2- Yazılı ifade:

- a) Nesir, tanımı
- b) Nazım, tanımı

3- Sözlü ve yazılı ifade arasındaki benzerlikler, farklılıklar

IV. BÖLÜM

MANZUM ESERLER

1- Nazım, manzume, manzum eser vb.

2- Şiir ve unsurları:

- a) Şiirin şekil özellikleri (Nazım birimi, mısra, beyit, kıta ve bend),
- b) Muhteva unsurları: Konu, tema vb.
- c) Ahenk unsurları: Ölçü, kafiye ve çeşitleri; vurgu ve tonlama,
- ç) Dil ve üslûp,(ifade özellikleri, söz sanatları; teşbih, istiare, tenâsüp kinaye, hüsn-i tâlil, tecâhül-i ârifâne, mecâz-ı mürsel, teşhis, mecaz, tezat, mübalâğa vb.)

3- Türk Edebiyatı'nda Manzum eserler:

A) Tanzimat ve Sonrası Devri Türk Edebiyatında Manzum Eserler (Bu devirde yaygın kullanılan nazım şekilleri.)

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Orhan Veli Kanık

Faruk Nafiz Çamlıbel

Ahmet Kutsi Tecer

Rıza Tevfik Bölükbaşı

Yahya Kemal Beyatlı

Ahmet Haşim

Namık Kemal

B) Türk Halk Edebiyatında Manzum Eserler:

1- Halk Edebiyatında belli başlı nazım şekilleri (mani, türkü, koşma, sem ilahi vb.)

2- Hece ölçüsü ve özellikleri

3- Halk Edebiyatında Manzum Türler:

a) Anonim Halk Edebiyatı Türk Şiiri

b) Dini Tasavvufi Türk Şiiri

c) Aşık Tarzı Türk Şiiri

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Yunus Emre

Aşık Veysel Şatıroğlu

Karacaoğlu

Ercişli Emrah

Kaygusuz Abdal

Aziz Mahmud Hüdaî

Erzurumlu Emrah

C) Klasik Türk Edebiyatında Manzum Eserler:

1- Klasik Türk Edebiyatında Başlıca Nazım Şekilleri:

2- Aruz vezni ve özellikleri

3- Klasik Edebiyat'ta Belli Başlı Nazım Türleri:

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Gazel : Fuzûlî

Gazel: Nâbî

Kaside: Nedim

Kaside : Nef'î

Mesnevi: Şeyh Galib

Murabba : Taşlıcalı Yahya Bey

Şarkı : Nedim

Şarkı : Yahya Kemal

Terkib-i Bend : Ziya Paşa

V. BÖLÜM

MENSUR ESERLER

1 - Mensur eserlerde şekil, konu ve muhteva unsurları:

a) Mensur eserlerde kelime ve cümle çeşitliliği, söz grubu, deyim ve atasözünün ifadeyi zenginleştirmedeki rolü,

b) Mensur eserlerde ana ve yardımcı fikirler,

2- Türk Edebiyatında Mensur Eserler:

a) Hikâye Türü: (Hikâyenin tanımı, unsurları: plân, konu, zaman, mekan kişi! kişiler, dil ve ifade çeşitleri).

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ömer Seyfettin

Sait Faik Abasıyanık

M. Şevket Esendal

Haldun Taner

b) Roman Türü: (Romanın tanımı, unsurları: Plân, konu, olay, zaman mekan, kişiler, dil ve ifade çeşitleri),

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

R. Nuri Güntekin

Yakup Kadri Karaosmanoğlu

Peyami Safa

c) Tiyatro Türü: (Tiyatronun tanımı, unsurları: Seyirci, oyuncu. eser. sahne. dil ve ifade çeşitleri),

Tarık Buğra

Yahya Akengin

Orhan Asena

ç) Gezi (Seyahat) Türü: (Tanımı, unsurları)

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ahmet Haşim

Falih Rıfkı Atay

d) Deneme Türü: (Tanımı, unsurları),

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Nurullah Ataç

Mehmet Kaplan

e) Hitâbet Türü: (Tanımı, unsurları),

— Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

M. Kemal Atatürk

H. Suphi Tanrıöver

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

EDEBİYAT

1. BÖLÜM

EDEBİYAT, EDEBİYAT TARİHİ VE DİĞER BİLİM DALLARIYLA İLİŞKİSİ

1- Edebiyat - Edebiyat Tarihi ilişkisi

2- Edebiyat Tarihi - Genel Tarih ilişkisi

3- Edebiyat Tarihi - Toplum Bilimi ilişkisi

4- Edebiyat Tarihi - Halk Bilimi ilişkisi

5- Türk Edebiyatının Ana Devirleri

II. BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA DEVİRLER

A) İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI

1- Devrin Genel Özellikleri.

2- Eserler:

a) Sözlü Eserler:

- 1- Sagular
- 2- Koşuklar
- 3- Savlar
- 4- Destanlar (Oğuz Destanı, Ergenekon Destanı, Manas Destanı vb.)

b) Yazılı ömekler

Göktürk Kitâbeleri (Metinleri)

3- Dünya Edebiyatı (Destan Örnekleri)**III. BÖLÜM****B) İSLAMİ DEVİR TÜRK EDEBİYATI****1- Geçiş Dönemi:**

- a) Türk Kültürü ve İslâmiyet arasındaki ilişkiler
- b) İslâmiyet ve Türk Edebiyatı

2- XI. ve XII. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

- a) Genel Özellikleri
- b) Eserler:
  - Kutadgu Bilig'den seçmeler
  - Divan-ı Lügati't - Türk'ten seçmeler
  - Atabetü'l Hakâyık'tan seçmeler
  - Divan-ı Hikmet'ten seçmeler

3- XIII. - XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

- a) Genel özellikleri
  - (Tasavvuf kavramının genel hatlarıyla tanıtımı)

b) Manzum Eserler:**Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:**

- Yunus Emre (Divan veya Risâletü'n Nushiyye'den örnekler)
- Mevlâna Celâleddin Rûmî (Mesnevî veya Divan-ı Kebir'den örnekler)
- Gülşehri (Mantiku't-Tayr'dan örnekler)
- Ahmedî (Gazel veya kaside örnekleri)
- Kadı Burhaneddin (Tuyuğ örnekleri)

c) Mensur Eserler**Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:**

Nasrettin Hoca: (Fıkra örnekleri)

Anonim : (Battalnâme)

Haliloğlu : (Fütüvvetnâme'den seçmeler.)

4- XIII. Yüzyılda Dünya Edebiyatı:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler

Sadi: (Manzum)

5- XV. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

a) Klasik Edebiyatın Genel Özellikleri

b) Manzum Eserler

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ali Şîr Nevâî (Gazel)

Süleyman Çelebi: (Mesnevi)

Şeyhî: (Harnâme)

H. Bayram Veli : (İlâhi)

Kaygusuz Abdal : (Manzum eserlerinden örnekler)

c) Mensur eserler

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Dede Korkut Hikâyeleri (Anonim)

Ali Şîr Nevâî (Muhakemetü'l Lügateyn)

Sinan Paşa (Tazarrûnâme'den seçmeler)

Saİtuknâme ve Menâkıbnâmelerden seçmeler

6- XVII. Y. Y. Türk Edebiyatı:

a) Genel Özellikler

b) Eserler:

1- Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Fuzûlî (Gazel veya kaside örnekleri, Leyla ve Mecnun'dan seçmeler)

Bâkî (Gazel örnekleri)

Güvahî (Manzum Ata Sözleri)

2- Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Bâbü Şah (Hatıra)

Fuzûlî (Şikâyetname)

Latîfî (Tezkire)

Seydi Ali Reis (Mir'atü'l Memâlik)

Aşık Garîb Hikâyesi

7- XVI. Y.Y. Dünya Edebiyatı:

Shakespeare (Tiyatro)

Montaigne (Deneme)

8- XVII. Y.Y. Türk edebiyatı:

a) Genel özellikleri

b) Eserler:

1- Manzum eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Nâbî (Gazel veya mesnevi)

Nef'î: (Kaside)

Karacaoğlan

Gevherî

Aşık Ömer

Niyazi-i Mısrî

2- Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Evliya Çelebi

Katip Çelebi

Naimâ

Peçevî: Kerem ile aslı Hikâyesi

9- XVII. Y.Y. Dünya Edebiyatı:

Racine

Cervantes

10- XVIII. Y.Y. Türk Edebiyatı:

a) Genel Özellikleri

b) Eserler

1- Manzum eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Nedim (Gazel)

Şeyh Galib (Mesnevi, Naat)

Erzurumlu İbrahim Hakkı (Mani, İlâhî)

11- XVIII. Y.Y. Dünya Edebiyatı:

Goethe

Molière

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

EDEBİYAT-3

1. BÖLÜM

EDEBİYATIN VARLIĞI VE AMACI

1- Edebiyatla Sosyal Yapı Arasındaki ilgi ve Etkileşim

2- Edebiyatla Fikir Akımları Arasındaki İlişkiler ve Edebî Akımlar

3- Tanzimat Fermanı'ndan Günümüze Uzanan Türk Edebiyatı'nın Dönemleri

II. BÖLÜM

A) XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı

a) Genel Özellikleri

b) Eserler

1- Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Yenişehirli Avnî (Gazel)

Enderunlu Vâsıf (Şarkı)

Keçecizâde İzzet Molla (Mihnet-i Keşân'dan)

Dadaloğlu

Seyranî

Bayburtlu Zihni

Erzurumlu Emrah

2- Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Mütercim Asım (Tarih)

B- XIX. Y.Y. Dünya Edebiyatı:

Victor Hugo

L. Tolstoy

R. Tagore
 Stendhal
 Charles Dickens
 P. Verlaine

III. BÖLÜM

BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK EDEBİYATI

1- TANZİMAT DEVRİ TÜRK EDEBİYATI -KLASİK EDEBİYATTAN (DİVAN EDEBİYATI) AYRILMA DÖNEMİ

- a) Genel Özellikler (Siyasi sosyal ve edebî yapılanmadaki değişiklikler)
- b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ziya Paşa
 Namık Kemal

c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Şinasi (Makale)
 Namık Kemal (Roman)

TANZİMAT DEVRİ TÜRK EDEBİYATI II

- a) Genel Özellikler
- b) Manzum eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Abdülhak Hâmit Tarhan

c) Dönemin Bağımsız isimleri:

Mensur eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler

Ahmet Mithat Efendi (Roman)
 Muallim Naci (Edebi Tenkid)
 Ahmet Vefik Paşa (Tiyatro)

2- EDEBİYAT-I CEDİDE

- a) Edebiyat Toplulukları:

Edebiyat-ı Cedide (Servet-i Fünûn) Topluluğu

1- Genel Özellikler

2- Manzum Eserler

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyet:

Tevfik Fikret

3- Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Halit Ziya Uşaklıgil (Roman ve Hikâye)

Mehmed Rauf (Roman)

4- Dönemin Bağımsız İsimleri:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyet:

Ahmed Rasim (Kısa Metinler)

3- FECR-İ ATİ TOPLULUĞU

Kuruluş Bildirisi Ahmed Haşim

4- MİLLİ EDEBİYAT AKIMI

a) Genel Özellikler (Tarih ve millîyetçilikle ilgili arayışların edebiyata yansıması)

b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Mehmed Emin Yurdakul

Faruk Nafiz Çamlıbel

c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ömer Seyfeddin

Müftüoğlu Ahmed Hikmet

ç) Dönemin Bağımsız İsimleri:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Mehmed Akif Ersoy

Yahya Kemal Beyatlı

5- MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ EDEBİYATI

a) Genel Özellikler.

b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyet:

Halide Nusret Zorlutuna (Git Bahar)

c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Yahya Kemal Beyatlı (Kurdun Ölümü)

Ruşen Eşref Üneydin (Anafartalar Kumandanı Mustafa Kemal ile Mülakat)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

EDEBİYAT -4

1. BÖLÜM

A) CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

1- 1940 Yılına Kadar Türk Edebiyatı

a) Genel Özellikler

b) Manzum Eserler

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ahmet Kutsi Tecer

Cahit Sıtkı Tarancı

c) Mensur Eserler:

1- Hikâye

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Sait Faik Abasıyanık

Haldun Taner

Orhan Kemal

S. Kudret Aksal

2- Roman

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Peyami Safa

Ahmet Hamdi Tanpınar

Kemal Tahir

Tarık Buğra

H. Nihal Atsız

Yaşar Kemal

3- Tiyatro

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Necati Cumalı
Turan Oflazoğlu
Recep Bilginer
Refik Erduran

4- Gezi ve Hatırat

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler

Yakup Kadri Karaosmanoğlu
Yusuf Ziya Ortaç
Abdülhak Şinasi Hisar
İsmail Habib Sevük

5- Deneme - Eleştiri

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Suut Kemal Yetkin
Cemil Meriç
Mehmet Kaplan

6- Edebiyat Tarihi

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ahmet Hamdi Tanpınar
Vasfi Mahir Kocatürk

B) Günümüz Halk edebiyatı

1- Genel Özellikler

2- Eserler

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Aşık Veysel
Erzurumlu Yaşar Reyhanî
Karşlı Murat Çobanoğlu
Şeref Taşlıova

II. BÖLÜM

TÜRKİYE DIŞINDAKİ ÇAĞDAŞ TÜRK EDEBİYATI

1- Türkiye Dışındaki Çağdaş Türk Edebiyatı Hakkında Kısa Bilgi

2- Türkiye Dışındaki Çağdaş Türk Edebiyatı

a) Azerbaycan Türk Edebiyatı

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Celil Mehmet Kulizade

Bahtiyar Vahapzade

Şehriyar

b) Bulgaristan Türkleri Edebiyatı

Recep Küpçü

c) Kazak Türkleri Edebiyatı

Mağcan Cumabayulı

ç) Kazan Türkleri Edebiyatı

Ayas İshakı

d) Kıbrıs Türk Edebiyatı

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Osman Türkay

Özker Yasin

e) Batı Trakya Türkleri Edebiyatı

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Mehmet Hilmi

Abdurrahim Dede

f) Kırgızistan Türk Edebiyatı

Cengiz Aytmatov

g) Kırım Türkleri Edebiyatı

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

İsmail Gaspıralı

Cengiz Dağcı

ğ) Özbekistan Türk Edebiyatı

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Abdülhamit Süleyman Çolpan

Aybek

h) Türkmenistan Türk Edebiyatı

Ata Atacanoğlu

ı) Uygur Türkleri Edebiyatı

Ziya Semedi

i) Yugoslavya Türkleri Edebiyatı

Nimetullah Hafız

j) Irak Türkleri Edebiyatı

Ata Terzibaşı

III. BÖLÜM

ÇAĞDAŞ DÜNYA EDEBİYATI

- 1- Türk Edebiyatı ile Dünya Edebiyatının Birbirine Etkisi.
- 2- Edebiyatımızın Zaman İçinde Kendine Has Özellikleriyle Gelişimi.

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Alain (Fransız Edebiyatı)

J. Rudyard Kipling (İngiliz Edebiyatı)

G. Bernard Shaw (İrlanda Edebiyatı)

Knut Hamsun (Norveç Edebiyatı)

Heinrich Böll (Alman Edebiyatı)

T.S. Eliot (Amerikan Edebiyatı)

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

TÜRK DİLİ-1

1. BÖLÜM

ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE DİL

- 1- Dil nedir?
- 2- Dilin önemi ve özellikleri
- 3- Dilin millet hayatındaki yeri ve önemi
- 4- Dil - Kültür münasebeti
- 5- Dil Bilgisinin Bölümleri

II. BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ

A) SES BİLGİSİ:

- 1- Ses nedir?
- 2- Ses - harf ilişkisi.
- 3- Seslerin meydana gelişi.
- 4- Seslerin sınıflandırılması.
  - a) Ünlüler ve özellikleri,
  - b) Ünsüzler ve özellikleri,
- 5- Seslerin birleşmesi, hece, yapısı ve kelime.
- 6- Başlıca ses olayları.
  - a) Ses türemesi,
  - b) Ses düşmesi,
  - c) Ses benzeşmesi,
  - ç) Ulama,
- 7- Türkçe kelimelerin yapısı ile ilgili ses uyumları:
  - a) Kalınlık - incelik uyumu,
  - b) Düz - yuvarlak uyumu,
  - c) Ünlü - ünsüz uyumu,

III. BÖLÜM

B) ŞEKİL BİLGİSİ:

- 1- Kök, çeşitler ve özellikleri:
  - a) Yapım eklen, gövde ve çeşitleri:
    - 1- İsimden isim yapan ekler
    - 2- İsimden fiil yapan ekler
    - 3- Fiilden fiil yapan ekler
    - 4- Fiilden isim yapan ekler
    - 5- Fiil gövdeleri
    - 6- İsim gövdeleri
  - b) Çekim ekleri:
    - 1- Fiil çekim ekleri:

a) Şekil ve zaman ekleri

1- Haber kipleri

2- Dilek kipleri

b) Şahıs ekleri

c) Soru eki

ç) Fiillerdeki olumsuzluk ekleri

2- İsim çekim ekleri:

a) Hâl ekleri

b) İyelik ve aitlik eki

c) Çokluk eki

ç) Soru eki

3- Yardımcı ünlü ve yardımcı ünsüzler

4- Yapı bakımından kelimeler

a) Basit kelime

b) Türemiş kelime

c) Birleşik kelime

IV. BÖLÜM

İmlâ kuralları ve noktalama işaretleri

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

TÜRK DİLİ-2

1. BÖLÜM

1- Başlıca Dil Grupları ve Türkçenin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri

2- Türk Yazı Dilinin Tarihi Gelişmesi

3- Türklerin Kullandığı Alfabeler (Örnekler)

II. BÖLÜM

ANLAM BAKIMINDAN KELİMELER

1- Eş Sesli Kelimeler

2- Eş Anlamlı Kelimeler

3- Zıt Anlamlı Kelimeler

4- Mecaz Anlamlı Kelimeler

- 5- Deyim Anlamlı Kelimeler
- 6- Terim Anlamlı Kelimeler
- 7- Gerçek Anlamlı Kelimeler
- 8- Yan Anlamlı Kelimeler

III. BÖLÜM

KELİME ÇEŞİTLERİ

A) FİİLLER:

1- Fiillerin Cümle içindeki Görevi

2- Fiil Çekimi

a) Çekimli fiil yapısındaki unsurlar:

1- Kök - gövde

2- Şahıs ekleri

3- Ek - fiil, çekimi ve görevi

4- Fiillerin birleşik zamanlı çekimleri

5- Yapılarına Göre Fiiller:

a) Basit Fiiller

b) Türemiş Fiiller

c) Birleşik Fiiller:

1- isim + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiiller.

2- Fiil + yardımcı fiil kuruluşundaki birleşik fiiller.

3- Anlamca kaynaşmış, deyimleşmiş birleşik fiiller.

6- Çatılarına Göre Fiiller.

a) Özneye göre;

1- Etken fiil.

2- Edilgen fiil.

3- Dönüşlü fiil.

4- İşteş fiil.

b) Nesneye göre;

1- Geçişli fiil.

2- Geçişsiz fiil.

IV. BÖLÜM

İmla Kuralları Ve Noktalama İşaretleri

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

TÜRK DİLİ-3

1. BÖLÜM

DİLİN MAHİYETİ

1- Türkçe'nin Dünya Dilleri Arasındaki Yeri ve Konuşulduğu Yerler

2- Konuşma Dilinin Çeşitli Yönleri:

- a) Ağız,
- b) Şive,
- c) Lehçe,

3- Yazı Dili (Kültür dili)

II. BÖLÜM

A) İSİM CİNSİNDEN KELİMELEER:

1. İSİMLER:

a) İsmın Halleri:

- 1- Yalın hali
- 2- İlgi hali
- 3- Yükleme hali
- 4- Yaklaşma hali
- 5- Bulunma hali
- 6- Ayrılma hali

b) İsimlerde sahiplik - aitlik:

- 1- İyelik ekleri
- 2- Aitlik eki

c) İsim Fiiller

2- SIFATLAR:

a) Sıfat çeşitleri:

- 1- Niteleme sıfatları
- 2- Belirtme sıfatları:
  - a) İşaret sıfatları
  - b) Sayı sıfatları
  - c) Soru sıfatları

ç) Belirsizlik sıfatları

b) Yapılarına göre sıfatlar:

- 1- Basit sıfatlar
- 2- Türemiş sıfatlar
- 3- Birleşik sıfatlar
- 4- Pekiştirilmiş sıfatlar
- 5- Kelime grubu halindeki sıfatlar
- 6- Sıfat - fiiller

3- ZAMİRLER:

a) Zamirlerin cümle içindeki görevleri

b) Zamir çeşitleri:

- 1- Şahıs zamirleri
- 2- İşaret zamirleri
- 3- Soru zamirleri
- 4- Belirsizlik zamirleri

c) Zamirlerin Çekimi

ç) Zamirlerin Yapısı

- 1- Basit zamirler
- 2- Birleşik zamirler

4- ZARFLAR:

a) Zarfların Çeşitleri:

- 1- Yön zarfları
- 2- Zaman zarfları
- 3- Hâl zarfları
- 4- Azlık - çokluk zarfları
- 5- Soru zarfları

b) Zarfların yapısı:

- 1- Basit zarflar
- 2- Türemiş zarflar
- 3- Birleşik zarflar

B) EDAT CİNSİNDEN KELİMELELER:

a) Edatların cümledeki görevleri

b) Edat çeşitleri:

- 1- Ünlem edatları
- 2- Bağlama edatları
- 3- Son çekim edatları

III. BÖLÜM**İmla Kuralları Ve Noktalama İşaretleri****TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI****TÜRK DİLİ-4****1. BÖLÜM****KELİME GRUPLARI VE CÜMLE****A) Cümle Öğelerinin Yapısında Bulunan Başlıca Kelime Grupları:**

- 1- İsim tamlaması
- 2- Sıfat tamlaması
- 3- Tekrar grubu
- 4- Aitlik grubu
- 5- Edat grubu
- 6- Birleşik fiil
- 7- İsim - fiil grubu
- 8- Sıfat - fiil grubu
- 9- Zarf - fiil grubu
- 10- Ünvan grubu
- 11- Sayı grubu
- 12- Ünlem grubu
- 13- Bağlama grubu
- 14- Kısaltma grubu

B) Cümleyi Meydana Getiren Unsurlar:

- 1- Yükleme

- 2- Özne
- 3- Nesne
- 4- Zarf
- 5- Yer tamlayıcısı
- 6- Cümle dışı unsurlar

C) Cümle Çeşitleri:

1- Yapılarına göre:

a) Basit cümle

b) Sıralı cümle

c) Bağlı cümle

ç) Birleşik cümle:

1- Şartlı birleşik cümle

2- Ki'li birleşik cümle

3- İççe birleşik cümle

2- Yüklemin türüne göre cümleler:

a) isim cümlesi

b) Fiil cümlesi

3- Anlamlarına göre cümleler

a) Olumlu cümle

b) Olumsuz cümle

c) Soru cümlesi

4- Yüklemin yeri bakımından cümleler:

a) Kurallı cümle

b) Devrik cümle

II. BÖLÜM

Cümle Çözümlemesi (Tahlili)

III BÖLÜM

İmla Kuralları Ve Noktalama İşaretleri

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
KOMPOZİSYON -1
1. BÖLÜM
PSİKOLOJİK GÜÇLENDİRME

KONULAR:

1- Kompozisyon kavramı:

a) Tanımı

b) Çeşitli alanlarda malzemenin uygun şekilde birleştirilmesi (müzik, resim, heykel, mimari vb.)

2- Günlük hayatımızda kompozisyon:

a) Giyim, kuşamda kompozisyon

b) Evimizde kompozisyon

c) Çevremizde kompozisyon

3- Dil ile yapılan kompozisyonlar:

a) Başarılı ilişkiler kurmada sözlü ve yazılı ifadenin önemi

b) Herkes kompozisyon oluşturabilir

4- Birikim nedir? Birikim kazanma yolları:

a) Dinleme

b) Okuma

c) Gözlem

ç) Deneme

d) Tecrübe

5- Uygulama Faaliyetleri:

a) Ders içindeki çalışmalar

b) Eğitici faaliyetler

II. BÖLÜM
DİNLEME VE KONUŞMA

KONULAR:

1- Duyma, dinleme arasındaki fark

2- Birikim kazanmada dinlemenin yeri

3- Dinleme çeşitleri:

- a) istekli, isteksiz dinleme
- b) Amaçlı, amaçsız dinleme
- c) Disiplinli, disiplinsiz dinleme
- 4- Dinlerken not alma
- 5- Anafikri kavramaya çalışma
- 6- Dinleyenin dikkatini devamlı canlı tutması
- 7- Soru sorma
- 8- Niçin konuşuyoruz?
  - a) Etkili ve güzel konuşmanın önemi
  - b) Sağlıklı anlaşmanın ve millî birliğin gerçekleşmesinde konuşmanın yeri
- 9- Konuşmada başarılı olmanın kuralları:
  - a) Konuşma öncesi hazırlık:
    - 1- Kendine güvenme
    - 2- Tedbirli ve ihtiyatlı olma
    - 3- Fiziki kontrol
    - 4- Zihni faaliyet
  - b) Konuşma ile ilgili hazırlık:
    - 1- Konu seçimi ve tespiti
    - 2- Amacın belirlenmesi
    - 3- Araştırma ve bilgi toplama
    - 4- Konuşma plânı
    - 5- Konuşma provası
  - c) Konuşmaya başlarken göz önünde bulundurulacak hususlar:
    - 1- Söze başlarken duruş, kılık - kıyafet düzenlenmesi
    - 2- Konuşulan mekan ve dinleyicinin değerlendirilmesi
    - 3- Göz irtibatı
    - 4- Ses tonunun ayarlanması
    - 5- Konuşma ile hareketler arasında uyum sağlama
    - 6- Canlı, inandırıcı ve ilgi çekici olmaya dikkat etme
    - 7- Konuşma süresinin kontrolü
  - ç) Konuşurken ses bakımından dikkat edilecek hususlar:
    - 1- Konuşmada ses unsurunu etkili kullanma

- a) istekli, isteksiz dinleme
- b) Amaçlı, amaçsız dinleme
- c) Disiplinli, disiplinsiz dinleme

4- Dinlerken not alma

5- Anafikri kavramaya çalışma

6- Dinleyenin dikkatini devamlı canlı tutması

7- Soru sorma

8- Niçin konuşuyoruz?

- a) Etkili ve güzel konuşmanın önemi
- b) Sağlıklı anlaşmanın ve millî birliğin gerçekleşmesinde konuşmanın yeri

9- Konuşmada başarılı olmanın kuralları:

a) Konuşma öncesi hazırlık:

- 1- Kendine güvenme
- 2- Tedbirli ve ihtiyatlı olma
- 3- Fiziki kontrol
- 4- Zihni faaliyet

b) Konuşma ile ilgili hazırlık:

- 1- Konu seçimi ve tespiti
- 2- Amacın belirlenmesi
- 3- Araştırma ve bilgi toplama
- 4- Konuşma plânı
- 5- Konuşma provası

c) Konuşmaya başlarken göz önünde bulundurulacak hususlar:

- 1- Söze başlarken duruş, kılık - kıyafet düzenlenmesi
- 2- Konuşulan mekan ve dinleyicinin değerlendirilmesi
- 3- Göz irtibatı
- 4- Ses tonunun ayarlanması
- 5- Konuşma ile hareketler arasında uyum sağlama
- 6- Canlı, inandırıcı ve ilgi çekici olmaya dikkat etme
- 7- Konuşma süresinin kontrolü

ç) Konuşurken ses bakımından dikkat edilecek hususlar:

- 1- Konuşmada ses unsurunu etkili kullanma

2- Vurgu ve vurgu çeşitleri

3- Telâffuz

4- ifadede sıcaklık, içtenlik

d) Konuşma sonunda sözün bağlanması:

1- İlgi çekici ve inandırıcı şekilde bitiriş

2- Dinleyicilere teşekkür etme

3- Dinleyicilerden gelecek sorulara kısa, açık cevaplar verme

10- Konuşurken yapılan yanlışlar:

a) Söyleyişle ilgili yanlışlar

1- Yapmacık bir söyleyişle hitap

2- Yanlış tonlama

3- Anlamsız kelimeler kullanma ve yersiz davranışlarda bulunma

4- Şey, filan, efendim, gibi kelimeleri kullanma, “uee ııı... vb.” sesleri

çıkarma

5- Argo ve kaba kelimeler kullanma

b) Konuşma kurallarını bilmemekten doğan yanlışlar:

1- Yersiz duraklamalar

2- Konuşma sırasında yutkunma, ağzı gereğinden fazla açma, bağırma vb.

hareketlerle dilin musikisini kaybettirme

3- Yanlış vurgulama

c) Söyleyiş ile ilgili uygulamalar:

1- Söyleyişi zor kelimelerden oluşan tekerlemelerle çalışmalar

2- Şey, filan, efendim, yani vb. kelimeler ile eee..., ııı... gibi sesleri

çıkarmadan konuşma uygulamaları

3- El-kol ve mimik hareketleri ile konuşma

f) Bayram, ziyaret, tebrik, taziye, karşılama ve uğurlama konuşmaları

12- Konuşma uygulamaları:

a) Hazırlıksız konuşmalar:

- 1- Konusu öğretmen tarafından belirlenen konuşmalar
- 2- Konuyu öğrencinin belirlediği konuşmalar
- 3- Toplumu birinci dereceden ilgilendiren konular üzerinde serbest konuşmalar

4- Hatıraların anlatılması

5- Nükte yapma, hazırcevaplık

b) Hazırlıklı konuşmalar:

1- Fıkra anlatma

2- Hikâye anlatma

3- Masal anlatma

4- Verilen bir konuda kısa konuşmalar hazırlama ve sunma

III. BÖLÜM

SOSYOLOJİK DURUM

KONULAR:

- 1- Dilin kültür taşıyıcılık fonksiyonu
- 2- Sağlıklı bir kişilik ile dile bağlı birikim bağlantısı
- 3- Ferdi benlik, millî benlik kavramları
- 4- Ferdi kimlik, millî kimlik kavramları
- 5- Benlik ile bencillik arasındaki fark
- 6- Benlik'i kimliğe dönüştürmede dilin rolü
- 7- Ferdi kimlik ve kişiliğin millî kimlik ve kişilik haline dönüştürülmesinde dilin üstlendiği görev
- 8- Sözlü ve yazılı çalışmalar
  - a) Ata sözü, vecize türünden özlü ifadelerin açıklanması
  - b) Tarih, sanat, edebiyat ve millî kültür konulu sözlü ve yazılı ifade çalışmaları
  - c) Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ile Onuncu Yıl Nutku'nda işlenen ferdi ve millî benlik, kimlik kavramları

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

KOMPOZİSYON -2

1. BÖLÜM

PSİKOLOJİK GÜÇLENDİRME

KONULAR:

1- Birikim Kazanmak Üzere Dinleme:

- a) Konu ve konuşmacı üzerinde dikkati yoğunlaştırma
- b) Önyargılardan uzaklaşma
- c) Kavrayarak dinleme
- ç) Dinlenen süresinde ana fikir ve yardımcı fikirler bulma
- d) Dinlerken not alma

2- Konuşmacıya Soru Sorma:

- a) Karmaşık olanı sorma
- b) Örneklendirilmesini isteme
- c) Yoğun veya açık olmayan ifadeleri sorma

III. BÖLÜM

KONUŞMA

KONULAR:

Konuşma Türleri:

1- Hazırlıklı Konuşmalar

- a) Açış ve takdim konuşmaları
- b) Okuduğu bir esen tanııtma
- c) Konferans
- ç) Sempozyum
- d) Açık oturum
- e) Münazara
- f) Mülâkat
- g) Anket
- ğ) Farklı konuşmaları değerlendirme

2- Hazırlıksız Konuşmalar:

- a) İkili sohbet

- b) Grup sohbeti
- c) Tartışma

IV. BÖLÜM

OKUMA

KONULAR:

- 1- Okumanın Bilgi ve Kültür Birikimi Kazanmadaki Rolü
- 2- Genel Olarak Okuma:
  - a) Seçmeksizin okuma
  - b) Zevkini geliştirmek veya tatmin etmek için okuma
  - c) Araştırma amacıyla okuma
- 3- Sürekli Okumanın Kazandırdıkları:
  - a) Kelime hazinesi
  - b) Konuşma ihtiyacı ve etkili konuşma alışkanlığı
  - c) Yazma alışkanlığı
  - ç) Zihni geliştirme
  - d) Meslek bilgisini genişletme, meslekte ilerleme
- 4- Okuduğunu Anlatma
- 5- Birikimlerini Arttırıcı Okumanın Kuralları

YAZMA

KONULAR:

- 1- Tarih, kültür, bilim ile yazının bağlantısı ve yazmanın önemi
- 2- Niçin yazarız?
- 3- Kelime ve kelime grupları:
  - a) Günlük hayatta çok kullanılan kelimeler (ilk manalı kullanım).
  - b) Belli bir alanı ilgilendiren kelimeler (terimler)
  - c) Kavramlar
  - ç) Mecaz anlamalı kelimeler
  - d) Deyimler
- 4- Cümle.
  - a) Cümlenin tarifi

b) Doğru cümlelerin özellikleri:

- 1- Cümlede dil bilgisi bakımından doğruluk
- 2- Cümlede anlamca açıklık
- 3- Cümlede tesirlilik

c) Verilen kelimelerle doğru, açık, etkili cümle kurma çalışmaları.

ç) Basit, birleşik ve sıralı cümle kurma çalışmaları

d) Cümlede imlâ ve noktalama çalışmaları

5- Konu

a) Konu nedir?

b) Konu nasıl sınırlandırılır?

c) Konu seçiminde ve sınırlandırılmasında nelere dikkat edilir?

6- İfade Yolları

a) Tasvir yoluyla ifade

b) Hikâye etme (Tahkiyeli anlatım)

c) İddia ve ispat yoluyla ifade (ilim ve fikir amaçlı ifade)

7- Paragraf

a) Paragraf nedir?

b) Paragraf içi bütünlük.

c) Paragraf çeşitleri (giriş, gelişme, sonuç paragrafları)

VI. BÖLÜM

SOSYOLOJİK DURUM

KONULAR:

1- Toplumun diliyle değer, norm ve sosyal kontrol unsurları arasındaki bağlantı.

2- Dilin inceliklerine sahip olmanın toplumu etkilemekteki yeri

3- Millî, ahlaki, insanî değerleri tanıma, tanıtmaya, benimsetmede dilin fikri ve edebi metinlerin rolü

4- Sözlü ve yazılı ifade uygulamaları

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
KOMPOZİSYON 3
1. BÖLÜM
PSİKOLOJİK GÜÇLENDİRME

KONULAR:

- 1- Başkalarıyla ilişki Kurmada
  - a) Kendine saygı
  - b) Muhataba saygı
  - c) Kendi içinde ve ilişkilerde dengeli olma
- 2- Güzel İfade Sahiplerinin İtibarlı Oluş Sebepleri

II. BÖLÜM DİNLEME

KONULAR:

- 1- Dinlerken Not Alma
- 2- Dinlenilene Değerlendirme
- 3- Dinlenilene Eleştirme
- 4- Dinlenilenlerden Seçmeler Yapma
- 5- Dinleme Sırasında Seçilenleri Söz ve Yazıda Kullanma

III. BÖLÜM
KONUŞMA

KONULAR:

- 1- Şive ve Ağız Kavramları
- 2- Yazı Dili (Kültür dili) nedir?
- 3- Yazı Dilinin (Kültür dilinin) Bütünleştirici Gücü
- 4- Sanatta, Edebiyatta ve İlmi Çalışmalarda Yazı (kültür) Dilinin Yen ve Önemi.
- 5- Yazı Dili (kültür dili) İle Yapılan Hazırlıklı ve Hazırlıksız Konuşmalar:
  - a) Değişik konularda günlük konuşmalar
  - b) Toplumu birinci dereceden ilgilendiren konularda fikri konuşmalar
  - c) Dramatizasyon çalışmaları
  - ç) Şiir ezberleme ve okuma

IV. BÖLÜM

YAZMA

KONULAR:

1- Yazma çalışmaları.

- a) Konu tespiti (Kavram, problem)
- b) Konunun sınırlandırılması (Problemin hangi yönünü çözebilirim?)
- c) Ana fikir tespiti (Problemin çözümü için belirlediğim ana fikir cümlesi nedir?)
- ç) Ana fikri geliştirme yollarından hangilerinin kullanılacağına tespiti (İstatistik, gözlem, deney, alıntı, tümdengelim, tümevarım).
- d) İfade şeklinin ve uygun türün belirlenmesi: Hikâye etme (kısa hikâye, uzun hikâye ve roman); iddia ve ispat (sohbet, makale, fıkra, deneme, eleştiri, hatıra, gezi); Tasvir ve tahlil (Fizikî unsurların ifadelendirilmesi)

2- Plân nedir?

- a) Plân yapmanın önemi
- b) Yazılı ifadede plân çeşitleri:
  - 1- Hareket ağırlıklı plân (Olay plânı)
  - 2- Duygu ağırlıklı plân (Tasvir ve tahlil)
  - 3- Fikir ağırlıklı plân (İddia ve ispat yoluyla ifadeler)

3- Plân yapma çalışmaları:

- a) Kısa hikâye plânı yapma
- b) Kısa hikâye yazma
- c) Hareket ağırlıklı plânla yazılan türler
- ç) Biyografi, otobiyografi, günlük yazma
- d) Fikri plân yapma
- e) Fikri plânla yazılan türler
- f) Fıkra ve deneme yazma

V. BÖLÜM

SOSYOLOJİK DURUM

KONULAR:

1- Toplumun Bütünleşmesi ve Dil

- 2- Toplumun Tarihi ve Çağdaş Birikimlerinin Özümlemesinde Dilin Yeri
- 3- Milî Benlik ve Kimliği Kaybetmeden Gelişmek
- 4- İyi İnsan, İyi Vatandaş Olmada Dilin imkânlarına (Kelime, Cümle Kuruluşu: Tonlama, Jest ve Mimikler, Mecazlar ile İmlâ ve Noktalama) Hakim Olmanın Yeri

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI

KOMPOZİSYON -4

1. BÖLÜM

OKUMA

KONULAR:

1- Araştırmaya Yönelik Okuma:

- a) Okunurken not alma
- b) Okunurken fişleme
- c) Metindeki hayal unsurları
- ç) Metindeki duygu unsurları
- d) Metindeki düşünce unsurları
- e) Metindeki olay unsurları

2- Metindeki Zaman, Mekan, Mantık ve Bilgi Bağlantıları

3- Hikâye Etme, Tasvir, Açıklama, ilmi, Fikri ifadelerin Özellikleri

4- Metinde Plân:

- a) Olay ağırlıklı plân
- b) Duygu ağırlıklı plân
- c) Düşünce ağırlıklı plân

5- Metnin Türü:

- a) Türün tespiti
- b) Diğer türlerden farkı

6- Metnin Çeşitli Yönlerden Yorumlanması

7- Gerçek Kişi, Olay ve Durumlarla, Metindeki Kişi, Olay ve Durumlar Arasında Paralellik ve Zıtlıklar Kurma

II. BÖLÜM

YAZMA

KONULAR:

1- Planlı Yazma Çalışmaları:

a) Kısa hikâye yazma:

- 1- Ana çizgileriyle konusu belirlenen kısa hikâye yazma
- 2- Bir olay zincirinin ilk parçaları verilerek kısa hikâye yazma
- 3- Bütünüyle kendisine bırakılarak kısa hikâye yazma

b) Kısa fikri yazılar oluşturma:

- 1- Fıkra yazma
- 2- Makale yazma
- 3- Deneme yazma

2- Yazıların incelenmesi:

- a) Plân yönünden
- b) Dil Bilgisi yönünden
- c) İmlâ yönünden
- d) Noktalama yönünden
- e) Birikimlerden yararlanma yönünden

III. BÖLÜM

SOSYOLOJİK DURUM

1- Toplumun Demokratikleşmesi ve Dil

2- Sosyo-Kültürel Gelişme, Değişme, Yozlaşma Kavramlarına Ait Sınırlı Konular Üzerinde Konuşma ve Yazma

3- Dilin Sosyolojik Yönü ile Alâkalı Sözlü ve Yazılı Uygulamalar

4- Zamanı Güzel Kullanma

Talim ve Terbiye Kurulu'nun 18.9.1992 gün ve 293 sayılı Kararı ile kabul edilen ve 5.1.1993 gün ve 1 sayılı Karar ile bazı ilâveler yapılan Ders Geçme ve Kredi Yönetmeliği'ni uygulayan ortaöğretim kurumlarının ortak dersleri arasında yer alan Türk Dili ve Edebiyatı 1, 2, 3, 4. dönemlerine ait ders programlarında yapılan düzenlemeler.

A- Programın “AÇIKLAMALAR” bölümünde yapılan düzenlemeler:

1- Açıklamaların 1. maddesinin son cümlesi aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir. “Bu programlara göre hazırlanacak ders kitapları da aşağıda gösterildiği gibi ayrı ayrı yazılacaktır.”

2- Açıklamaların birinci maddesinin (b) ve (c) fıkralarında, kitap isimlerinin altında yer alan parantez içerisindeki ifadeler çıkartılmıştır.

3- Açıklamaların 20. maddesi aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir:

“20. Türkiye dışında gelişen Türk edebiyatı metinleri (Azerbaycan, Irak, Kıbrıs ve Balkan Türkleri dışında) Türkiye Türkçesine aktararak verilir. Ancak, Türk şiveleri arasındaki benzerlik ve farklılıkların daha iyi görülebilmesi için Türkiye Türkçesine aktararak verilen metinlerin bir kısmı asıl şekliyle verilir.”

B- Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat - 1 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- IV. Bölümün 2. maddesinde yer alan “Tecâhül-i Ârifâne ifadesi, “Tecâhül-i Ârif (Tecâhül-i Ârifâne) olarak değiştirilmiştir.

2- IV. Bölümün 3. maddesinin (B) fıkrası aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir:

B) Türk Halk Edebiyatında manzum Eserler:

1- Türk Halk Edebiyatında Belli Başlı Nazım Şekilleri ve Nazım Türleri:
(Mani, türkü, koşma, semâi ilâhi, nutuk, ninni vb.)

2- Hece ölçüsü ve özellikleri

3- Anonim Halk Edebiyatı Türk Şiiri

4- Dinî - Tasavvufî Türk Şiiri

5- Aşık Tarzı Türk Şiiri

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Yunus Emre

Aşık Veysel Şatıroğlu

Karacaoğlu

Erçişli Emrah

Kaygusuz Abdal

Aziz Mahmud Hüdâî

Erzurumlu Emrah

3- IV. bölümün 3. maddesinin (C) fıkrasının 1. bendinin başlığı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

1. Klasik Türk Edebiyatında Başlıca Nazım Şekilleri ve Nazım Türleri.”

4- IV. Bölümün 3. maddesinin (C) fıkrasının 3. bendi (“3. Klasik Edebiyatta Belli Başlı Nazım Türleri” ifadesi) programından çıkartılmıştır.

5- V. Bölümün 2. maddesinin (c) fıkrası aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir:

c) Tiyatro Türü:

1- Tiyatro Türü: (Tiyatronun tanımı, Unsurları: seyirci, oyuncu, eser, sahne, dil ve ifade çeşitleri)

Tanık Buğra

Yahya Akengin

Orhan Asena

2- Türk Halk Tiyatrosu: (Karagöz, meddah, orta oyunu ve köy seyirlik oyunları)

C- Türk Dili ve edebiyatı, Edebiyat - 2 Programında Yapılan Değişiklikler:

1- Programın II. ve III. Bölümleri birleştirilerek “II. BÖLÜM” başlığı altında aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmiştir:

II. BÖLÜM

TÜRK EDEBİYATINDA DEVİRLER

A- İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK EDEBİYATI

1- Devrin Genel Özellikleri.

2- Eserler:

a) Sözlü Eserler:

1) Sagular

2) Koşuklar

3) Savlar

4) Destanlar (Oğuz Destanı, Ergenekon Destanı, vb.)

b) Yazılı Örnekler:

1) Göktürk Kitabeleri (Metinler)

2- Dünya Edebiyatı (Karşılaştırmalı destan örnekleri)

B- İSLAMİ DEVİR TÜRK EDEBİYATI

1- Geçiş Dönemi:

- a) Türk Kültürü ve İslâmiyet Arasındaki İlişkiler
- b) İslâmiyet ve Türk Edebiyatı

2- XVI. ve XII. Yüzyıl Türk Edebiyatı

- a) Genel Özellikleri
- b) Eserler:

Manas Destanı
Kutadgu Bilig'den seçmeler
Divan-ü Lügati't Türk'ten seçmeler
Atabetü'l Hakâyık'tan seçmeler
Divan-ı Hikmet'ten seçmeler

3- XIII. - XIV. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

- a) Genel Özellikleri

(Dinî - Tasavvufî Türk Edebiyatının genel hatları ile tanıtımı).

- b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Mevlânâ Celâleddin Rûmî (Mesnevi veya Divan-ı Kebir'den örnekler)

Hacı Bektâşi Veli (Makâlat'tan örnekler)

Yunus Emre (Divan veya Risâletü'n Nushiyye'den örnekler)

Gülşehri (Mantıku't Tayr'dan örnekler)

Ahmedî (Gazel veya kaside örnekleri)

Kadı Burhaneddin (Tuyuğ örnekleri)

- c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Nasrettin Hoca (Fıkra örnekleri)

Anonim (Battalnâme)

Haliloğlu Yahya Burgazî (Fütüvvetnâme'den seçmeler)

4- XIII. Yüzyılda Dünya Edebiyatı:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Sadi

5- XV. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

a) Genel özellikleri

(Klasik edebiyatın genel hatları ile tanıtımı)

b) Manzum eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Ali Şir Nevâî (Gazel)

Süleyman Çelebi (Mesnevi)

Seyhî (Harnâme)

Hacı Bayram Veli (İlâhî)

c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Dede Korkut Hikâyeleri (Anonim)

Kaygusuz Abdal (Mensur eserlerinden seçmeler)

Ali Şir Nevâî (Muhakemetü'l Lügateyn)

Sinan Paşa (Tazarrunâme'den seçmeler)

Saltuknâme ve Menâkıbnâmelerden seçmeler

6- XVI. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

a) Genel Özellikleri:

(Aşık edebiyatının genel hatları ile tanıtımı)

b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Fuzûlî (Gazel veya kaside örnekleri, Leyla ve Mecnun'dan seçmeler)

Bakî (Gazel örnekleri)

Pir Sultan Abdal

Güvahî (Pendnâme'den seçmeler)

Köroğlu

c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Bâbü'r Şah (Hatıra)

Fuzûlî (Şikâyetnâme)

Latîfî (Tezkire)

Seydi Ali Reis (Mir'atü'l Memâlik)

Aşık Garib Hikâyesi

7- XVI. Yüzyıl Dünya Edebiyatı:

Shakespeare (Tiyatro)

Montaigne (Deneme)

8- XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatı:

a) Genel Özellikleri:

b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Nâbî (Gazel veya mesnevi)

Nef'î (Kaside)

Karacaoğlan

Gevherî

Aşık Ömer

Niyazi-i Mısırî

c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Evliya Çelebi

Kâtip Çelebi

Naimâ

Peçevî

Kerem ile Aslı Hikâyesi

9- XVII. Yüzyıl Dünya Edebiyatı:

Racine

Cervantes

Molière

10- XVIII. Yüzyıl Türk edebiyatı:

a) Genel Özellikleri:

b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Nedim (Gazel)

Şeyh Galib (Mesnevî, Naat)

Erzurumlu İbrahim Hakkı (İlâhi)

11- XVIII. Yüzyıl Dünya Edebiyatı:

Goethe

D- Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat - 3 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- İkinci Bölümde manzum eserlerinden faydalanılacak şahsiyetler arasında yer alan Keçecizâde İzzet Molla'nın yanında parantez içerisindeki ifade "(Mihnet-i Keşân'dan) olarak düzeltilmiştir.

2- Üçüncü Bölümün 4. (Millî Edebiyat Akımı) maddesinin (b) fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Mehmet Emin Yurdakul

3- Üçüncü Bölümün 5. (Millî Mücadele Dönemi Edebiyatı) maddesi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

5- MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİ EDEBİYATI

a) Genel Özellikleri

b) Manzum Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Halide Nusret Zorlutuna

c) Mensur Eserler:

Eserlerinden Faydalanılacak Şahsiyetler:

Yahya Kemal Beyatlı

Ruşen Eşref Ünaydın

Halide Edip Adıvar (Ateşten Gömlek)

E- Türk Dili ve Edebiyatı, Edebiyat - 4 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- Birinci Bölümün (A) maddesinin 1. (1940 Yılına Kadar Türk Edebiyatı) fıkrasında yer alan manzum eserlerinden faydalanılacak şahsiyetlere "Faruk Nafiz Çamlıbel" ilave edilmiştir.

2- İkinci Bölümün sonunda yer alan "Ata Terzibaşı"nın yerine "Ata Terzibaşı (Derlemelerinden)" ifadesi konulmuştur.

F- Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili - 1 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- İkinci Bölümün (a) maddesinin 7. fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiş, 8. fıkra ilave edilmiştir:

7- Türkçe kelimelerin yapısı ile ilgili ses uyumları:

- a) Kalınlık - incelik uyumu,
- b) Düzlük - yuvarlaklık uyumu,
- c) Ünlü - ünsüz uyumu,
- d) Ünsüz uyumu.

8- Vurgu - Tonlama”

2- İkinci Bölümün sonunda yer alan “III. BÖLÜM’ başlığı kaldırılmış ve bu bölüm II. Bölümün (B) maddesinin 2. fıkrasının (b) bendi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

b) Çekim ekleri:

1- Fiil çekim ekleri:

a) Şekil ve zaman (kip) ekleri

1- Haber (Bildirme) kipleri

2- Dilek (Tasarlama) kipleri

b) Şahıs ekleri

c) Soru eki

G- Türk Dili ve edebiyatı Türk Dili - 2 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- Üçüncü Bölümün (A) maddesinin 1. ve 2. fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

A) FİİLLER

1- Fiillerin Cümle İçindeki Görevi

2- Fiil Çekimi

a) Çekimli fiilin yapısındaki unsurlar:

1- Kök - gövde

2- Şahıs ekleri

3- Ek - fiil, çekimi ve görevi

4- Fiillerin birleşik zamanlı (kipli) çekimleri”

H- Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili - 3 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- Birinci Bölümün üçüncü maddesi kaldırılmış, 2. maddesi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

2- Konuşma Dili, Yazı Dili ve Çeşitli Yönleri

a) Ağız

b) Şive

c) Lehçe

2- İkinci Bölümün (A) maddesinin 1. fıkrasının (c) bendi aşağıdaki şekilde değiştirilmiş ve bu fıkraya (ç) ve (d) bendleri ilave edilmiştir.

b) İsimlerde sahiplik âitlik:

1- İyelik ekleri

2- Aitlik eki

c) İsimlerde soru

ç) Yapılarına göre isimler

d) İsim - fiiller

3- İkinci Bölümün (a) maddesinin 4. fıkrasının sonuna aşağıdaki (c) bendi ilave edilmiştir:

c) Zarf - Fiiller

4- II. bölümün (B) maddesinin (b) fıkrasının (3) bendi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

3. Çekim edatları

I- Türk Dili ve Edebiyatı Türk Dili - 4 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- Birinci Bölümün (A) maddesinin madde başlığı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:

A) Cümle Unsurlarının Yapısında Bulunan Başlıca Kelime Grupları:

2- Birinci bölümün (A) maddesinin 14. fıkrası aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir:
“14. Kısaltma grupları”

İ- Türk Dili ve Edebiyatı Kompozisyon - 1 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- İkinci Bölümün 10. maddesinin (b) fıkrasının 2. bendi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

“2. Konuşma sırasında dilin musikisini bozma”

2- İkinci Bölümün 10. maddesinin (c) fıkrasının 3. bendi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“3- El, kol ve yüz hareketlerinden faydalanarak konuşma”

J- Türk Dili ve Edebiyatı Kompozisyon - 2 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1- Üçüncü Bölümün 1. maddesinin (ğ) fıkrası kaldırılmıştır.

2- Üçüncü Bölümün 2. maddesine aşağıdaki (ç) fıkrası ilave edilmiştir:

“(ç) Farklı konuşmaları değerlendirme”

3- Dördüncü Bölümün 4. maddesi kaldırılmış, 5. maddenin numarası 4 olarak değiştirilmiştir.

4- Dördüncü Bölümünden sonra gelen “YAZMA” ifadesinin üzerine “V. BÖLÜM” ifadesi eklenmiştir.

5- Beşinci (YAZMA) Bölümünün 5. maddesi aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

5- Konu

a) Konu nedir?

b) Konu seçiminde ve sınırlandırılmasında nelere dikkat edilir?”

6- Beşinci Bölümün (6) maddesine aşağıdaki (d) fıkrası ilave edilmiştir.

“d) Açıklama yoluyla ifade”

7- Beşinci (YAZMA) Bölümünün 7. maddesinin (c) fıkrasında yer alan parantez içerisindeki ifade kaldırılmıştır.

K- Türk Dili ve Edebiyatı Kompozisyon - 3 Programında Yapılan Düzeltmeler

1- İkinci Bölümün Konuları aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir:

“KONULAR:

1- Dinlenileni Değerlendirme

2- Dinlenen Eleştirme

3- Dinlenenlerden Seçmeler Yapma

4- Dinleme Sırasında Seçilenleri Söz ve Yazıda Kullanma”

2- Dördüncü Bölümün 3. maddesine aşağıdaki (g) fıkrası ilave edilmiştir

“g) Mektup, dilekçe, telgraf, davetiye yazma”

L- Türk Dili ve Edebiyatı Kompozisyon - 4 Programında Yapılan Düzenlemeler:

1-Birinci Bölümün 1. maddesinin (a) ve (b) fıkralarında yer alan “Okunurken” ifadesi “Metni okurken” olarak değiştirilmiştir.

2- ikinci Bölümün 1. Maddesinin (a) fıkrası aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir
“a) Kısa hikâye yazma.”

- 1- Ana çizgileriyle konusu belirlenen kısa hikâye yazma
- 2- Bir olay zincirinin ilk parçaları verilerek kısa hikâye yazma
- 3- Kendilerine bırakılarak kısa hikâye yazma”

KAYNAKLAR

- ACAROĞLU, Türker: *MEB'nin "Yüz Temel Eser Dizisi" Türk Dili*, S. 225, 1970 s. 206-208
- ADALI, Oya: *Ana dili olarak Türkçe Öğretimi Üstüne*, Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 379, 1983 s.31-35
- AKAY, İhsan: *Edebiyat Öğretimi*, Varlık, S. 439, 1956 s. 6
- AKGÜL, Baki: *Ortaokul Dilbilgisi Kitapları*, Türk Dili, s. 153, 1964 s. 548-550
- AKSOY, Ömer Asım: *Gelişen ve Özleşen Dilimiz*, TDK Yay. Ankara-1975
- AKTAŞ, Şerif: *Kompozisyon Öğretimi Üzerine*, Milli Eğitim, S. 81, 1989 s. 197-204
- AKYÜZ, Yahya: *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Yayınları, İstanbul-2001
- ALTAY Selami: *Türkçe Eğitiminin Diğer Derslerle Bağlantıları ve Eğitim Programlarının Uygulamasında Karşılaşılan Güçlükler*, Milli Eğitim, S. 132, 1996 s. 67-71
- ..... *Türkçe Eğitimi Uygulamaları*, Milli Eğitim, S. 147, 2000 s. 46-49
- ARAT, R. Rahmeti: *Dil Meseleleri ve Türk Dili*, Türk Kültürü S. 27, 1965 s. 173-180
- AYDIN, Ergin: *Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Liselerde Amaca Hizmet Edebiliyor mu?*, Milli Eğitim, S.82, 1989 s. 62-24
- BANARLI, Nihat Sami: *Bir Dil Konferansı*, Milli Eğitim, S. 129, 1996 s. 5-7
- BARAZ, Turhan: *Dil ve Yazın Eğitimi*, Türk Dili, S. 326, 1978 s. 627-628
- ..... *Yükseköğretim Kurumlarında Türk Dili Eğitiminin Gerekliliği*, Kurgu, S. 1, 1979, s. 216-222
- BİNYAZAR, Adnan: *Ana dili Öğretiminde Yazınsal Alanlara Açılım*, Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 379, 1983 s.57-72
- BURDURLU, İ. Zeki: *Türkçe ve Yazın Eğitimi*, Türk Dili, S.327, 1978 s.695-698
- CEMİLOĞLU, Mustafa: *Türkçe Öğretimi*, Alfa Yayınları, İstanbul-2001

- DİZDAROĞLU, Hikmet: *Yeni Türk Dilbilgisi*, Türk Dili, S. 149, 1964s. 316-318
- DUMAN, Asiye: *Neden Türkçe Eğitimi*, Türk Dili, S. 557, 1998 s.413-415
- DUMAN, Asiye: 1923-1957 Yılları Arasında Ortaokul ve Liseler İçin Hazırlanan Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Programları Üzerine Bir İnceleme, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara-1992
- DURU, Ö. Zeki: Eğitimde Millilik ve Ötesi, Türk Kültürü S. 192, 1978,s. 298-304
- DÜNDAR, Ali: *Ana dili Eğitimi*, Türk Dili,S. 352, 1981 s. 636-639
- EMİL, Birol: *Liselerde Seçmeli Edebiyat Dersleri Yahut "Kalkın ey ehl-i vatan"*, Türk Kültürü, S.345, 1992 s. 1-10
- ERCİLASUN, A. Bican: *Eğitim ve Türk Dili*, Türk Kültürü S. 358, 1993 s. 65-67
- ERCİLASUN, A. Bican: *Türk Diliyle İlgili Sorunlar*, Milli Eğitim, S. 129, 1996 s. 12-18
- ERDEM, N. Ali: *Dilde Aşırılıklardan Sakınılması Hakkında*, Türk Kültürü, S. 158, 1975 s. 65-68
- EREN, Hasan: *Dile Karşı Sevgisiz İlgisiz Kalan Toplum*, Milli Eğitim, S. 129, 1996 s. S.19-24
- ERGİN, Muharrem: *Türkçe ve Dilbilgisi Öğretimi*, Türk Kültürü S. 382, 1995 s. 65-67
- ERGÜDER, Özcan: *"Muallim" Değil Öğretmen*, Türk Dili, S. 201, 1968 s. 270-273
- ERİŞEN, Satı: *Son Türk Dili ve Edebiyat Programı Üzerine*, Türk Dili, S. 326, 1978 s. 627-628
- ..... *Türkçe Eğitiminde Yeni Boyutlar*, Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 379, 1983s.49-56
- GENCAN, T. Nejat: *Dilbilgisi*, Türk Dili, S. 229, 1970 s. 4-8
- ..... *Dilbilgisi Sorunları*, S. 212, 1969 s. 119-112
- ..... *Dilbilgisi Sorunları*, Türk Dili, S.213, 1969 s. 231-235
- GÖÇGÜN, Önder: *Türkçe'de Diksiyon Problemi Çerçevesinde Türk Dili Öğretimi*, Türk Kültürü, S. 287, 1987 s. 197-204

- GÖĞÜŞ Beşir: *Ana dili Eğitim Programlarının Niteliği*, Türk Dili S. 379, Dil Öğretimi Özel Sayısı, 1983 s.40-48
- GÖĞÜŞ Beşir: *Türkçe Öğretimi Kılavuzu*, M.E.B.Yayınları, İstanbul-1968
- GÖKŞEN, E. Naci: *Öğretimde Dil ve Yazım Tutumunun Resmî Belgeleri*, Türk Dili, S. 247, 1972 s. 19-24
- GÖZAYDIN, Nevzat: *Türk Dili Öğretimi Toplantısı*, Türk Dili, S. 419, 1986 s. 140-141
- GÜNAY, Sedat: *Profesörce Bir Dilbilgisi*, Türk Dili, S. 313, 1978 s.69-72,
- GÜZEL, Abdurrahman: *Bu, Devlet Müdahalesini Gerektiren Bir Kamundur*, Milli Eğitim, S. 129, 1996 s. 24-30
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin: *Milli Eğitim Bakanlığının Dil Politikası*, Türk Kültürü, S.42, 1966, s. 525-528
- ..... *Okullarda Milli Kültür ve Milli Dil*, Türk Kültürü, S. 44, 1966 s. 669-672
- ..... *Okullarda Türkçe Dersleri*, Türk Kültürü, S. 8, 1963 s. 16-18
- ..... *Türkçenin Karanlık Günleri*, İrfan Yayınları, İstanbul-1975
- İNAN, Rauf: *Türk Öğretmeni Dil Devriminin Yanındaydı*, Türk Dili, S. 201, 1968
- KAFESOĞLU, İbrahim: *Türkiye'de Milli Eğitim ve Meseleleri*, Türk Kültürü, S.40, 1966 s. 297-300
- KAMADAN, Muzaffer: *Ortaöğretimde Dilbilgisi Sorunu*, Türk Dili, S. 216, 1969 s. 746-751
- KAPLAN, Mehmet: *Edebiyat ve Terbiye*, M.Ü. Eğitim Bilimleri Dergisi, S. 1, 1989 s. 62-70
- ..... *Türk Dili, Milli Eğitim*, S. 129, 1996 s. 8-9
- ..... *Kültür ve Dil*, Dergah Yayınları, İstanbul-2001
- KARAER, Cem: *Örnek Edebiyat Öğretmeni Hüseyin Gürtunca*, Türk Dili, S. 563, 1988 s. 441-442
- KARAKAYA, Zeki: *Öğretici ve Eğitici Edebiyat Üzerine Bir Deneme*, 19 Mayıs Ün. Eğitim Fak. Der. S. 11, 1998 s. 77-87

- KARAKUŞ, İdris: Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, Sistem-Ofset Yayınları, Ankara-2000
- KARAKUŞ, İdris: Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Müfredat Programları ve Ders kitapları Ana Dili Öğretiminde Ölçme ve Değerlendirme, Gazi Üniversitesi Doktora Tezi, Ankara-1995
- KARDAŞ, Rıza: *Eğitimi ve Kültür Bağlantısı*, Türk Kültürü, S. 237, 1983 s.1-6
- KAVCAR, Cahit: Edebiyat ve Eğitim, Engin Yayınları, Ankara-1999
- ..... Türkçe Öğretimi, Engin Yayınları, Ankara-1998
- KILIÇ, Mehmet: *Milli Eğitim Şuralarında Türkçe'nin Eğitimi ve Öğretimi İle İlgili Hususlar*, Milli Eğitim, S. 128, 1995 s. 49-53
- LEVEND, A. Sırrı: *Ana Dil İlgisi*, Türk Dili, S. 165, 1965 s. 605-606
- M.E.B. Milli Eğitim Şuraları, M.E.B. Yayınları, Ankara-1995
- ..... XII. Milli Eğitim Şurası (Raporlar, Görüşmeler, Kararlar), M.E.B. Yayınları, İstanbul-1989
- ..... Millî Eğitim Temel Kanunu, M.E.B. Yayınları, İstanbul-1980
- ..... Temel Eğitim Türkçe ve Yazı Programı, İstanbul-2000
- NAYIR, N. Yaşar: *Edebiyatımızın Gelişmesi İçin*, Varlık, S
- OKUTAN, Mehmet: *Eğitimde Rehberlik Hizmetlerinde Edebiyat Eserlerinden Faydalanma*, Milli Eğitim, S. 96, 1990 s. 28-29
- ..... *Edebiyat ve Eğitim*, Milli Eğitim, S. 81, 1989 s. 21-23
- ONAR, Nabi: *Türk Dili ve Öğretmenler*, Türk Dili, S. 201, 1968
- ÖZDEMİR, Emin: *Ana dili Öğretimi*, Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 379, 1983 s.18-30
- ..... *Bir Türkçe Öğretmenine Mektup*, Türk Dili, S. 366, 1982 s. 322-327
- SALGIR, Abdulkadir: *İlkokullarda Okutulan Güzel Türkçemiz*, Türk Kültürü, S.290, 1987 s. 381-383
- SARAÇ, Tahsin: *Milli Eğitim Bakanlığının Dil Çelişkisi*, Türk Dili, S. 220, 1970 s. 298-304
- SEVER, Sedat: *Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, Milli Eğitim, S. 69, 1986 s.

- 28-33
- SOYSAL, M. Orhan: Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeninin El Kitabı, İstanbul-1995
- ŞİMŞEK, Rasim: *Çağdaş Eğitimde Ana dilin Yeri*, Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 379, 1983 s.136-39
- TEKİN, Halil: Okullarımızdaki Türkçe Eğitimi, Mars Matbaası, Ankara-1980
- TEKİN, Talat: *Lise I Edebiyat Kitabındaki Tutarsızlıklar ve Bilimsel Yanlıklar*, Türk Dili, S. 305, Şubat 1977 s. 165-170
- TEZCAN, Nuran: *Yükseköğretimde Ana dili Öğretimi*, Türk Dili, Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 379, 1983 s.73-76
- TİMURTAŞ F. Kadri: *Dil Akademisi*, Türk Kültürü S. 205-206, 1979 s. 5-6
- ..... *Memleketimizde Edebiyat Öğretimi*, Türk Kültürü, S 18,1964 s. 79-82
- UĞURLU, Mustafa: *Türkçe Öğretiminin Neresindeyiz?*, Türk Dili, S. 582, 2000 s. 481-487
- VARDAR, Berke: *Bildirişim İşlevi, Anlam Kavramı ve Terim Öğretimi*, Türk Dili Dil Öğretimi Özel Sayısı, S. 379, 1983 s.3-17
- VARIŞ, Fatma: *Eğitimde Program Geliştirme Teori ve Teknikler*, Ankara Üniversitesi Eğt. Fak. Yay. Ankara.-1988
- YAVUZ, Hilmi: *Dil ve Eğitim*, Türk Dili, S. 543, 1997 s. 320-326
- YILDIZ, Sadettin: *Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin Meseleleri ve Bazı Teklifler*, Türk Dili, S. 557, 1998s. 421-423
- ZÜLFİKAR, Hamza: *Türkçe'nin Öğretilmesinde Uzmanlık Sorunu*, Türk Dili, S. 548, 1997 s. 107- 112

ÖZ GEÇMİŞ

1977 yılında Erzurum’da doğdu. İlk ve orta tahsilini Erzurum’da; lise tahsilini ise Sakarya’nın Karasu ilçesinde tamamladı. 1995 yılında Atatürk Üniversitesi Kâzım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümünü kazandı. 1999 yılında bu bölümden mezun oldu ve aynı yıl mezun olduğu bölümde açılan Yüksek Lisans Sınavlarında başarılı olarak lisansüstü eğitimine başladı. Halen Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Ana Bilim Dalı’nda Araştırma Görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Yabancı dili İngilizce’dir.

